ana comnena

Din aparițiile anului 1977 în «Biblioteca pentru toți»

V. Alecsandri — *Doine și Lăcrimioare. Ostașii noștri — Poezii*, 2 volume

Duiliu Zamfirescu — *În război. Îndreptări. Anna*, 2 volume

N. Iorga — *Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat*, 2 volume

Eugen Barbu — *Princepele*

Ovidiu — *Arta iubirii*

Hölderlin — *Hyperion. Moartea lui Empedocle. Imnuri și ode*, 2 volume

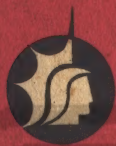
* * * — *Antologie de nuvele neerlandeze* (olandeze și flamande)

* * * — *Antologie de poezie bulgară* (clasică și contemporană)

Camões — *Lusiada*

Lukács Georg — *Romanul istoric*, 2 volume

Marx • Engels • Lenin — *Despre dialectică*, 2 volume

Vol. I—II, lei 10

editura minerva

907

ana comnena

ana comnena
alexiada
**

Ilustrația copertei: *Vintilă Mihăescu*

ana comnena

alexiada

★★

TRADUCERE DE MARINA MARINESCU
NOTE DE NICOLAE-ȘERBAN TANAȘOCA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1977
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

CARTEA a VIII-a

I. Cînd a aflat despre căpeteniile sciţilor că au luat o parte din trupe pentru a le trimite împotriva oraşului Chirovachi[1] şi că se aştepta sosirea lor, împăratul, cu iuţeala care îi era proprie, căci el se arăta întotdeauna pregătit chiar şi în acţiunile neaşteptate, fără să fi putut sta o săptămînă în linişte în palat şi fără ca, măcar, să facă o baie şi să-şi scuture pulberea războiului, adună imediat trupele care alcătuiau straja cetăţii, precum şi recruţi noi, în număr cam de 500, îi înarmează în cursul nopţii şi în zori porneşte la drum. Anunţînd plecarea sa împotriva sciţilor atît rudelor de sînge şi prin alianţă cît şi tuturor nobililor care se aflau în armată (era într-o vineri, de lăsata secului de carne)[2], le trimite prin soli această poruncă: „Plec, fiindcă am aflat despre apropierea neaşteptată a sciţilor de Chirovachi; voi să porniţi în expediţie astfel, încît să ne ajungeţi în săptămîna de lăsata secului de brînză. Vă las să vă odihniţi puţin, în răgazul dintre vinerea de lăsata secului de carne şi lunea de

[1] Chirovachi, localitate în Tracia, între actualele Kiučuk-Čekmadie şi Buiuk-Čekmadie.

[2] 14 februarie 1091 şi nu 16 februarie 1091, cum crede Liubarski, n. 815, cf. n. 820 şi 821, care trebuie corectate în acelaşi sens.

lăsata secului de brînză[1], ca să nu par aspru și neînțelegător." 2. Apoi, împăratul s-a îndreptat direct spre Chirovachi și, ajungînd acolo, închide porțile, păstrînd cheile la el. Așază pe crenelurile întăriturii pe toți slujitorii siguri, cu porunca de a nu dormi, ci de a veghea și de a fi atenți ca nimeni să nu se urce pe ziduri sau să se aplece ca să intre în legătură cu sciții. 3. La răsăritul soarelui sciții așteptați au venit și ei și s-au așezat pe o înălțime aflată în apropierea întăriturilor orașului Chirovachi. Cam 6000 dintre ei s-au îndepărtat și s-au răspîndit ca să jefuiască; au ajuns pînă la Dekatos[2], care se află cam la vreo zece stadii de zidurile Cetății cetăților: de aceea, socot, și poartă ea acest nume. Ceilalți au rămas pe loc. Împăratul s-a urcat pe crenelurile din vîrful întăriturilor și a cercetat cu grijă cîmpia și dealurile, pentru a vedea dacă nu veneau alte trupe în ajutorul dușmanilor, sau dacă aceștia nu pregăteau curse pentru a-i împiedica pe cei ce voiau să-i atace. Nu a văzut nimic de acest fel, ba mai mult, spre cea de-a doua oră a zilei[3], a băgat de seamă că în loc să fie gata de luptă, ei se pregăteau să mănînce și să se odihnească. Din pricina marii lor mulțimi, nu a îndrăznit să înceapă o luptă în linie de bătaie, dar a socotit drept o rușine ca aceștia, după ce au jefuit toată țara, să se poată apropia pînă la zidurile Cetății cetăților, cînd el însuși plecase tocmai pentru a-i izgoni de acolo. 4. Și-a chemat, așadar,

[1] Adică luni, 17 februarie 1091.

[2] Pe Via Egnatia, la zece (gr. *deka*) mile de Constantinopol, între Hebdomon și Region. Aici se afla o biserică cu hramul Sf. Stratonic, cf. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 445.

[3] Adică foarte de dimineață. Bizantinii împărțeau ziua-naturală, ziua-lumină, care începea la răsăritul soarelui și se termina la apusul lui, în 12 diviziuni egale, orele. După anotimp, orele erau mai lungi sau mai scurte, v. Grumel, *La chronologie*, Paris, 1958, p. 163–165.

soldații și, pentru a le încerca simțămintele, le-a vorbit astfel: „Nu trebuie să ne descurajăm la vederea acestei mulțimi de sciți, ci să ne punem speranțele în Dumnezeu și să dăm lupta împotriva lor; dacă avem cu toții același gînd, sînt încredințat că îi vom bate cu desăvîrșire." Dar, pentru că ei protestau, făcînd zarvă, și nu voiau să asculte asemenea vorbe, acesta le-a vîrît în suflet o teamă și mai mare și, pentru a-i încerca în fața primejdiei, a continuat: „Dacă dușmanii, plecați să jefuiască, se întorc și se alătură celor de aici, primejdia va fi limpede. Căci, sau vor cuceri castrul și noi vom fi omorîți, sau, dacă nu se îngrijesc de noi, vor ajunge sub zidurile cetății și nu ne vor lăsa să intrăm în cetatea împărătească, pentru că își vor ridica tabăra în fața porților. Trebuie, așadar, să înfruntăm primejdia și să nu murim ca niște lași. Eu sînt hotărît să ies: voi toți, cei care voiți, să mă urmați atunci cînd mă voi năpusti primul în mijlocul sciților, iar aceia dintre voi care nu puteți sau nu vreți, să nu treceți de porți." 5. Apoi și-a luat îndată armele și a ieșit pe poarta care da spre lac. După ce a mers de-a lungul întăriturilor, s-a întors puțin înapoi și s-a urcat prin spatele colinei. El știa foarte bine că soldații nu l-ar fi urmat pentru a lupta în linie de bătaie împotriva sciților. Așezîndu-se în fruntea oamenilor săi, și-a luat lancea și s-a năpustit în mijlocul sciților, lovindu-l pe primul care i-a ieșit în cale. Soldații care îl urmau nu s-au lăsat nici ei mai prejos, astfel că o mulțime de dușmani au fost omorîți, iar alții au fost luați prizonieri. Apoi, cu iscusința-i obișnuită, împăratul îi îmbracă pe soldații săi cu veșmintele sciților și le ordonă să încalece pe caii sciți, încredințînd caii războinicilor, steagurile, precum și capetele tăiate ale sciților cîtorva dintre oamenii cei mai si-

guri, cu porunca de a se întoarce înăuntrul zidurilor şi a-l aştepta. După ce a luat aceste măsuri, împreună cu steagurile scite şi cu soldaţii săi îmbrăcaţi în hainele sciţilor, coboară spre fluviul care curge în apropiere de Chirovachi, pe acolo pe unde, după socoteala lui, urmau să treacă sciţii la întoarcerea din expediţia lor. Jefuitorii, văzîndu-i pe oamenii care stăteau acolo, au crezut că erau tot sciţi şi, grăbindu-se spre ei fără măsuri de precauţie, au fost fie omorîţi, fie făcuţi prizonieri.

II. La căderea serii (era sîmbătă)[1] s-a întors cu prizonierii. A doua zi s-a odihnit şi, în zorii zilei de luni,[2] a ieşit din tabără. Împărţindu-şi trupele în două, a trimis înainte pe cei ce purtau steagurile sciţilor şi după ei pe sciţii prizonieri, fiecare sub paza unui om din partea locului; iar capetele tăiate le-a înfipt în lăncile pe care alţi romei le ţineau în sus, apoi le-a dat poruncă să meargă în această ordine. În urma lor, la oarecare distanţă, venea el împreună cu soldaţii săi şi cu steagurile romeilor. 2. În dimineaţa duminicii de lăsata secului de carne[3], Paleologul, care dorea cu ardoare să săvîrşească fapte războinice, ieşise din Bizanţ înaintea celorlalţi. Ştiind că sciţii atacă pe neaşteptate, mergea cu atenţie; luase cîţiva din slujitorii care erau cu el, poruncindu-le să meargă înainte pentru a cerceta văile, pădurile şi drumurile din jur şi, dacă apăreau sciţii, să se întoarcă îndată să-l încunoştiinţeze. Aceştia au pornit astfel, cînd, în cîmpia Dimyliei, cum se numeşte, crainicii au zărit oameni îmbrăcaţi în veşminte scite, cu steaguri scite; întorcîndu-se, ei au venit să anunţe că sciţii se apropiau. Paleologul şi-a luat atunci în-

[1] Sîmbătă, 15 februarie 1091.
[2] Luni, 17 februarie 1091.
[3] Duminică, 16 februarie 1091.

dată armele. Dar în urma acelora a venit un alt crainic, spunînd că în spatele aşa-zişilor sciţi, la o distanţă bună, apăruseră steaguri romeice şi soldaţi care veneau după ei. 3. Cei care aduceau veştile acestea bănuiau, desigur, o parte din adevăr, dar în parte se şi înşelau. Mulţimea care mergea în urmă era cu adevărat romeică şi în aparenţă şi în realitate şi o conducea împăratul; cei care mergeau înaintea lor, îmbrăcaţi ca sciţii, făceau parte toţi din armata romeică, deşi erau acoperiţi de veşminte scite, pentru că se îmbrăcaseră astfel la porunca împăratului; fiind luaţi drept sciţi, îi înşelaseră pe adevăraţii sciţi, aşa cum a arătat povestirea mea mai înainte. Împăratul se folosea acum de lucrurile luate de la sciţi pentru a-i înşela şi a-i minţi pe ai noştri, astfel ca primii care îi întîlneau pe aceşti oameni să fie îngroziţi, crezînd că au dat peste sciţi, cînd de fapt era vorba de soldaţii noştri, şi să facă astfel o glumă soldăţească ce amesteca veselia cu teama; căci înainte de a se fi înspăimîntat cu adevărat, ei se liniştiseră, văzîndu-l pe împărat în urma lor. Astfel, într-un fel neprimejdios, împăratul i-a speriat pe cei ce i-au ieşit în cale. 4. În vreme ce oamenii săi erau cuprinşi de teamă în faţa aparenţelor, Paleologul, a cărui pricepere o întrecea pe a tuturor, şi care ştia cît era de iscusit Alexios în stratageme, şi-a dat seama că această stratagemă era opera împăratului şi, recăpătîndu-şi siguranţa, a ordonat şi celorlalţi să facă astfel. Între timp, toată mulţimea rudelor şi a celorlalţi apropiaţi, rămaşi pe loc, se adunase. Se grăbeau, sau cel puţin aşa credeau, să-l întîlnească pe împărat, după cum era stabilit, căci se înţeleseseră să-l ajungă din urmă după lăsata secului de carne, cum s-a spus mai sus, în săptămîna lăsata secului de brînză. Ei nu părăsiseră încă cetatea, cînd

împăratul se și apropia în triumf. Cînd s-a întors, ei n-ar fi crezut că împăratul a cucerit el însuși trofeele și a cîștigat atît de repede victoria, dacă nu ar fi văzut capetele sciților înfipte în vîrful lăncilor și pe ceilalți, pe care nu-i lovise încă fierul, luați prizonieri, cu mîinile legate la spate, împinși și tîrîți unii după alții. 5. Căci această acțiune era, prin iuțeala ei, o minune; de altfel știu că Gheorghe Paleologul (căci așa ne-au spus cei care au fost de față), se văita plin de tristețe că a ajuns prea tîrziu ca să mai lupte și că nu a fost împreună cu împăratul, care se acoperise de glorie prin acea victorie neașteptată asupra barbarilor. Căci ar fi vrut cu ardoare să împărtășească o faimă atît de mare. Împăratului i s-ar fi putut potrivi acest verset din Deuteronomion, care se împlinea întocmai: „Cum ar urmări unul singur o mie, și doi ar fugări zece mii?".[1] Căci, aproape tocmai în acea vreme, împăratul Alexios a înfruntat singur o atît de mare mulțime de barbari și a îndurat plin de curaj toată povara războiului, pînă la victorie. Dacă ne gîndim la războinicii care îl însoțeau, la numărul și la valoarea lor, și dacă comparăm stratagemele sale, energia și curajul său în toate felurile, cu toată mulțimea și forța barbarilor, se va vedea mai bine că el singur a dobîndit victoria.

III. În acest chip i-a dat Dumnezeu celui ce avea puterea această victorie neașteptată. Bizantinii, văzîndu-l intrînd în oraș, au fost cuprinși de entuziasm pentru repeziciunea, îndrăzneala și iscusința celor săvîrșite și pentru triumful imediat cîntau de bucurie, jucau și aduceau laudă lui Dumnezeu care le-a dat un asemenea salvator și binefăcător. Dar

[1] *Deuteronomul*, XXXII, 30.

Nikephoros Melissenos a fost adînc rănit de aceste manifestări și, neputînd să rabde, căci așa se întîmplă cu oamenii, a zis: „Această victorie este pentru unii o bucurie fără folos, și pentru alții o întristare fără pagubă." Căci, într-adevăr, sciți nenumărați, răspîndiți pretutindeni în Occident, continuau să jefuiască totul și nimic din ce li se întîmplase nu le-ar fi stăvilit cîtuși de puțin îndrăzneala fără margini. În mai multe locuri, în Occident, ei cucereau așezările mici și nu cruțau nici așezările mari, situate în apropierea Cetății cetăților, ajungînd astfel pînă la locul numit Bathys-Rhyax,[1] unde se înalță un sanctuar întru slava lui Theodor, cel mai mare dintre martiri. Acolo se ducea zilnic multă lume, pentru a se ruga sfîntului; în fiecare duminică, credincioșii veneau în număr mare la acest sanctuar și rămîneau noaptea și ziua fie în împrejurimi, fie la intrare ori în fundul bisericii. Avîntul neînfricat al sciților a fost însă atît de puternic, încît cei care voiau să meargă să-l venereze pe martir nu mai îndrăzneau nici măcar să deschidă porțile Bizanțului, din pricina atacurilor dese ale sciților. 2. Acestea erau marile nenorociri care îl copleșeau pe împărat în vest, pe uscat; pe mare, de asemenea, lucrurile nu erau favorabile, ci situația era foarte grea, căci Tzachas își pregătise o nouă flotă și nu înceta de a da atacuri pe toată coasta. De aceea, împăratul era necăjit și mîniat de a fi hărțuit din toate părțile de necazuri. Atunci i-a venit vestea că Tzachas își adunase de acum o flotă și mai mare din ținuturile de coastă, că jefuia restul insulelor, pe care le cucerise mai înainte și că făcea planuri

[1] În traducere, „Rîulețul adînc". În apropiere de Constantinopol, aici se găsea biserica Sfîntului Theodor Tiron, prăznuit la 17 februarie, cf. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 444 și *Géographie*, p. 150–151.

cu privire la provinciile din Occident și trimisese o solie la sciți, pentru a-i îndemna să ocupe Chersonesul; el nu lăsa nici măcar trupele de mercenari veniți din Orient în ajutorul împăratului, adică pe turci, să respecte întocmai înțelegerea lor cu el, căci îi măgulea cu făgăduieli ademenitoare dacă vroiau să-l părăsească pe împărat și să treacă în slujba lui, îndată ce-și va face provizia de orz. 3. Aflînd acestea, cînd pe mare și pe uscat situația era foarte proastă pentru el și iarna aspră[1] bloca ieșirile, astfel că nu se mai puteau deschide nici ușile caselor din cauza greutății zăpezii (căzuse atîta cît nu-și mai amintea nimeni să fi văzut vreodată), împăratul a făcut tot ce era cu putință pentru a-i chema de pretutindeni printr-o scrisoare, cît mai repede, pe mercenari.[2] 4. Cînd soarele a ajuns la solstițiul de primăvară și bătălia amenințătoare a norilor a încetat, iar marea și-a liniștit tulburarea, a socotit, pentru că dușmanii îi amenințau din amîndouă părțile, că era mai potrivit să ajungă la mare pentru a putea face față ușor, așa cum trebuia, celor de pe uscat. Pentru aceasta a trimis îndată o solie cezarului Nikephoros Melissenos cu porunca de a ocupa Aenosul[3] cît mai repede. Mai înainte îl înștiințase prin scrisori să înroleze cîți oameni putea, dar nu veterani (căci aceștia plecaseră de acum în toate cetățile ca să străjuiască punctele cele mai însemnate); trebuia de asemenea să ia un număr de recruți dintre bulgari și dintre aceia care duceau o viață de nomazi[4] (numiți de obicei vlahi, în limba curentă), iar restul dintre cei abia sosiți

[1] Iarna anilor 1090–1091.
[2] Cf. Dölger, 1158 (începutul lui 1091.)
[3] Azi, Enez, în Turcia europeană, la vărsarea Mariței în mare.
[4] Ana Comnena nu se referă la nomadismul propriu-zis, ci la viața păstorească (gr. *nomades* = păstori) a vlahilor, care implică transhumanța.

din diferite țări, călăreți și pedeștri. 5. Iar el i-a chemat din Nicomedia pe cei 500 de celți ai contelui de Flandra și, ieșind din Bizanț cu cei apropiați, s-a îndreptat în cea mai mare grabă spre Aenos. Acolo s-a urcat într-o corabie rapidă și, străbătînd fluviul[1] de la un cap la celălalt, a cercetat situația de-a lungul celor două maluri, adăugînd: „Trebuie ca mîine să-l străbateți și voi și să cercetați cu grijă toată cîmpia. Veți vedea și voi că locul pe care vi-l voi indica nu este, pe cît mi se pare, nepotrivit pentru așezarea taberei." Cu toții au împărtășit părerea aceasta și, cînd s-a luminat de ziuă, a făcut el, primul, traversarea și toată armata l-a urmat. Împreună cu comandanții a cercetat iarăși malurile fluviului și valea din jur, apoi le-a arătat locul care îi plăcea (acesta se afla în apropierea unei mici așezări numite în partea locului Chirenoi[2], avînd de-o parte fluviul, iar de cealaltă o mlaștină); cum locul se vedea bine apărat, după părerea tuturor soldaților, s-a săpat în scurt timp un șanț destul de mare și întreaga armată s-a așezat acolo. Împăratul, împreună cu un detașament puternic de peltaști, a plecat din nou la Aenos, pentru a respinge atacurile sciților care veneau din acea parte împotriva noastră.

IV. Cînd trupele întărite la Chirenoi au aflat de apropierea unor armate scite nenumărate, l-au anunțat pe împărat, care se afla încă la Aenos. Acesta s-a urcat imediat într-o barcă rapidă și, plutind de-a lungul malului, și-a întîlnit armata, după ce a înaintat pe fluviu dinspre vărsare. Văzînd că forțele sale nu erau decît cît o mică parte din armata sciților, a fost în același timp uluit și înspăimîntat căci, omenește, nu

[1] Ana se referă la rîul Marița.
[2] Fortăreață pe malul drept al Mariței.

mai aştepta nimic în ajutor. Totuşi, nu s-a lăsat doborît şi, fără să cedeze, se gîndea la nenumărate lucruri. 2. Peste patru zile, într-o altă direcţie, a văzut de departe o armată de cumani care se apropia, cam 40 000 de oameni. Socotind că aceştia, dacă se vor alia cu sciţii, vor da naştere unui război cumplit (şi atunci nu putea spera nimic altceva decît nimicirea lor proprie, cu desăvîrşire), a socotit că era mai bine să se înţeleagă cu ei şi, el primul, i-a chemat. În mulţimea căpeteniilor armatei cumane, Togortak, Maniak[1] şi alţi cîţiva războinici foarte viteji erau cei mai vestiţi. La vederea puzderiei de cumani care se apropiau acum, şi a căror fire schimbătoare o cunoştea, împăratul s-a temut, totuşi, ca aliaţii aceştia, dacă vor deveni duşmani şi potrivnici ai săi, să nu-i pricinuiască foarte mari pagube. 3. Gîndindu-se că e mai sigur să plece de acolo cu toată armata şi să traverseze din nou fluviul, a socotit potrivit ca mai înainte să cheme pe căpeteniile cumanilor. Aceştia au venit îndată la el şi, odată cu ei şi Maniak însuşi, care a ajuns totuşi în urma celorlalţi, pentru că la început se împotrivea. Atunci împăratul a poruncit bucătarilor să le dea un ospăţ îmbelşugat. După ce i-a hrănit astfel, i-a primit cu multă bunăvoinţă, i-a copleşit cu tot felul de daruri şi apoi le-a cerut un jurămînt precum şi ostatici, pentru că nu se încredea în firea lor perfidă. Aceştia i-au îndeplinit îndată cererea, i-au jurat credinţă şi i-au cerut să le îngăduie să se lupte cu pecenegii peste trei zile; dacă Dumnezeu le dădea victoria, făgăduiau să împartă în două toată prada pe care aveau s-o ia şi să-i dea o parte împăratului. Acesta le-a dat toată libertatea să-i atace pe sciţi

[1] Şefii cumani amintiţi de Ana Comnena sînt atestaţi şi de letopiseţele ruseşti, cf. Liubarski, n. 835, Moravcsik, II, p. 181, 316.

nu cum voiau, peste trei zile, ci peste zece zile pline, şi le-a lăsat de bună voie toată prada pe care aveau s-o ia, dacă Dumnezeu le dădea victoria. 4. Oştile sciţilor şi ale cumanilor stăteau pe aceleaşi locuri, deşi cumanii atacau armata sciţilor prin tot felul de curse. Înainte de a trece cele trei zile, împăratul l-a chemat pe Antiohos (acesta era un războinic nobil care se distingea între mulţi prin tăria firii sale) şi i-a ordonat să construiască un pod. După ce l-a făcut repede, cu ajutorul unor corăbii legate între ele prin punţi foarte lungi, el l-a chemat pe cumnatul său, protostratorul Mihail Dukas şi pe fratele său Adrian, mare domestic, şi le-a ordonat să stea pe malul fluviului, pentru a împiedica trecerea în învălmăşeală a cavaleriei şi infanteriei şi să dea întîietate asupra cavaleriei pedestraşilor, carelor cu bagaje şi catîrilor care duceau poverile. După ce au trecut trupele pedestre, împăratul, care se temea de forţele sciţilor şi cumanilor şi care bănuia atacurile violente ale celor din urmă, în mai puţin timp decît trebuie pentru a o spune, cum vine vorba, a poruncit să se facă o întăritură, în care i-a aşezat pe oamenii săi; după aceea a ordonat şi cavaleriei să treacă. El stătea pe malul fluviului şi îi supraveghea pe cei ce treceau. 5. Melissenos, între timp, potrivit poruncilor scrise pe care le primise mai înainte din partea împăratului, şi-a adunat trupe, luîndu-le de peste tot şi a strîns şi pedeştri din împrejurimi; după ce aceştia au încărcat pe care cu boi toate bagajele lor şi tot ce le era de trebuinţă, au fost trimişi în grabă împăratului. Cînd i-au putut zări, majoritatea celor care îi priveau i-au luat drept un detaşament de sciţi care mergea împotriva împăratului. Unii chiar, siguri şi arătîndu-i cu degetul, l-au încredinţat pe împărat că erau sciţi. Acesta a crezut în adevărul

celor spuse de ei şi, nefiind îndeajuns de tare pentru a ţine piept unei asemenea mulţimi, stătea, neştiind ce să facă. L-a chemat totuşi pe Rodomir (acesta era un nobil de neam bulgar, înrudit prin mama sa cu împărăteasa, mama noastră)[1] şi l-a trimis cu porunca de a-i recunoaşte pe cei care se apropiau. Acesta a îndeplinit în grabă ordinul şi s-a întors, spunîndu-i că erau oamenii trimişi de Melissenos. Împăratul s-a bucurat mult şi, după ce i-a aşteptat puţin ca să se apropie, a făcut traversarea împreună cu ei şi, poruncind să se lărgească întăriturile, i-a unit cu restul armatei. 6. Cumanii au ocupat imediat şanţul pe care-l părăsise împăratul, înainte de a trece fluviul împreună cu întreaga armată şi şi-au aşezat acolo tabăra. A doua zi, împăratul a pornit de acolo cu gîndul să ocupe în susul fluviului vadul de la Philokalos, cum se numeşte în partea locului, dar a întîlnit o ceată mare de sciţi pe care i-a atacat imediat, iscîndu-se o luptă aprigă. Au căzut mulţi de amîndouă părţile în timpul ciocnirii, totuşi împăratul a cîştigat o victorie desăvîrşită asupra sciţilor. După ce s-a terminat bătălia, cele două armate s-au despărţit, îndreptîndu-se spre taberele lor, iar trupele romeilor au rămas pe loc toată noaptea aceea. În zori s-au mişcat şi au ajuns în locul numit Lebunion, o colină care se înalţă deasupra cîmpiei. Împăratul s-a urcat pe ea. Dar, nefiind acolo destul loc pentru a cuprinde toată armata, a săpat la poale un şanţ destul de mare pentru grosul trupelor şi şi-a aşezat acolo oamenii. Acum Neantzes[2] a venit din nou la împărat ca fugar, împreună cu cîţiva sciţi. Văzîndu-l, împăratul şi-a

[1] Irina Dukas, mama Anei era, prin mama ei, Maria, nepoata lui Ioan Vladislav, ultimul ţar bulgar (1015–1018).
[2] Cf. *Alexiada,* VII, IX, 3.

amintit de nerecunoştinţa lui de acum puţină vreme şi, cum se mai adăugau şi alte motive de nemulţumire, l-a făcut prizonier împreună cu toţi ceilalţi şi i-a pus în lanţuri. Acestea cu privire la împărat.

V. În vreme ce împăratul se ocupa cu aceste lucruri, sciţii, aşezaţi pe malul apei numite Mauropotamos,[1] încercau pe ascuns să-i cîştige pe cumani de partea lor, vrînd să şi-i facă aliaţi. Dar nu încetau nici de a trimite solii de pace împăratului. Acesta, dîndu-şi seama de viclenia planurilor lor, le dădea şi el răspunsurile potrivite, căci vroia să-i ţină în aşteptare pînă la sosirea armatei de mercenari pe care o aştepta să vină de la Roma[2]. Cumanii, cum nu primeau decît făgădueli nesigure din partea pecenegilor, nu erau nicicum înclinaţi spre ei şi, într-o seară, i-au spus împăratului: „Pînă cînd să mai amînăm lupta? Să ştii că noi nu mai aşteptăm. În zori vom mînca din carnea lupului sau a mielului." Atunci, auzind acestea, împăratul, dîndu-şi seama că cumanii erau hotărîţi, nu a mai vrut nici el să amîne lupta; hotărînd în acea zi soarta definitivă a războiului, le-a făgăduit să dea lupta cu sciţii în zori, apoi i-a chemat îndată pe generali, pe pentecontarhi, ca şi pe ceilalţi ofiţeri şi le-a cerut să anunţe în toată tabăra că lupta era plănuită pentru a doua zi. 2. Deşi dăduse aceste ordine, era îngrijorat de mulţimea pecenegilor şi a cumanilor, temîndu-se de vreo înţelegere între ei. În vreme ce împăratul era cu gîndul la aceste lucruri, un număr de 5000 de munteni îndrăzneţi

[1] Probabil actualul Ergene, afluent al Mariţei, cf. Liubarski, n. 840.
[2] Potrivit izvoarelor occidentale, Alexios ar fi adresat în 1091 scrisori papei Urban al II-lea, solicitînd sprijin, cf. Dölger, 1156.

și gata de atac, au trecut de partea lui, pentru a se bate alături de el[1]. 3. Nemaiputînd amîna lupta, împăratul a invocat ajutorul lui Dumnezeu. La apusul soarelui a început primul să se roage cerului, aprinzînd luminări strălucitoare și înălțînd imnurile cuvenite. În loc să lase tabăra întreagă să se odihnească, i-a sfătuit pe cei mai înțelepți și le-a poruncit celor mai nepăsători să-l imite. Și cînd s-a văzut soarele apunînd la orizont, cerul a rămas totuși luminat parcă nu de razele unui singur soare, ci de sclipirea multor aștri. Cu toții și-au pus în lăncile lor torțe sau făclii, după cum avea fiecare, și le-au aprins. Rugile făcute de armată au ajuns, fără îndoială, la cer, sau, mai bine spus, la domnul atotputernic. Astfel, socot, se înțelege credința împăratului, care nu mai spera să poată să-l atace pe dușman fără a cere ajutorul cerului. Căci el nu se bizuia de fapt pe războinici, pe cai sau pe mașini de război, ci se încredința Celui de Sus. 4. Aceste rugăciuni au durat pînă către miezul nopții. După aceea și-a odihnit puțin trupul și apoi și-a scuturat cu vigoare somnul și și-a înarmat complet trupele ușoare. I-a echipat pe oameni și cu platoșe și căști de mătase imitînd culoarea fierului, pentru că nu avea îndeajuns fier pentru toți. La primul surîs al zilei[2], îmbrăcat în armura sa rezistentă, a ieșit din întărituri și a dat ordin să se sune atacul. 5. La poala Lebunionului (acesta era locul), împăratul și-a așezat armata și și-a rînduit falangele. El însuși se afla în front, cu o înfățișare războinică. La aripa dreaptă și cea stîngă comandau Gheorghe Paleologul și Constantin Dalassenos. Monastras, împreună

[1] S-au făcut mai multe ipoteze cu privire la acești războinici munteni. Leib afirmă că nu pot fi decît vlahi.
[2] Marți, 29 aprilie 1091. Pentru cronologia luptelor lui Alexios cu pecenegii, v. Liubarski, n. 846.

cu oamenii săi înarmați, se afla la dreapta cumanilor, pe un loc înalt. Îndată ce aceștia l-au văzut pe împărat că rînduiește liniile romeilor, s-au înarmat și ei și s-au așezat în formație de luptă după felul lor. În stînga cumanilor se găsea cel numit Uzas; în partea dinspre apus era Humbertopulos împreună cu celții. După ce împăratul a făcut astfel din armata sa o fortăreață prin așezarea liniilor și după ce a înconjurat-o cu unități de luptă, a ordonat din nou trompetelor să sune atacul. Atunci romeii, temîndu-se de numărul mare al sciților și de carele lor deschise care le trezeau groaza, au cerut într-un glas ajutorul lui Dumnezeu atotputernic, apoi, din toate puterile, au pornit la atac împotriva sciților, cu împăratul galopînd în fruntea tuturor. 6. Cum linia de luptă era în formă de semilună, în același timp, ca la un semnal, întreaga armată, și odată cu ea și cumanii, s-au avîntat spre dușman; prevăzînd ce avea să urmeze, una dintre primele căpetenii scite a vrut atunci să se salveze și, împreună cu cîțiva oameni, a trecut de partea cumanilor, a căror limbă o vorbea. Căci, deși aceștia luptaseră vitejește împotriva sciților, el avea totuși mai multă încredere în ei decît în romei și a venit cu speranța de a-i folosi pe lîngă împărat. Acesta a văzut ce se întîmplase și s-a temut ca nu cumva și alți sciți să se alăture primilor și să-i convingă pe cumani să treacă de partea lor, întorcînd împotriva trupelor romeice atît simțămintele cît și caii lor; găsind repede o ieșire din această situație grea, el a ordonat stegarului împărătesc să ia steagul în mîini și să se îndrepte spre tabăra cumanilor. 7. În acel moment liniile sciților se destrămaseră cu totul și, cînd cele două armate au ajuns față în față, s-a putut vedea un măcel cum n-a mai pomenit nimeni vreodată. A fost grozav măce-

lul sciților, ca și cum ar fi fost mai dinainte părăsiți de divinitatea atotputernică; ai noștri, care îi loveau, erau osteniți de mînuirea puternică și necontenită a armelor și, cum nu mai aveau energie, avîntul lor începu să scadă. Împăratul, călare în mijlocul dușmanilor, semăna dezordine în rîndurile lor; îi lovea pe cei ce-i ieșeau în cale și îi făcea pe alții să se cutremure de departe prin strigătele sale. 8. Cînd a văzut soarele trimițîndu-și razele deasupra capetelor lor, fiind la amiază, a făcut următorul lucru: a chemat cîțiva oameni și i-a trimis să poruncească celor din partea locului să umfle burdufele cu apă și să le încarce pe măgari, pe care să-i mîne pînă în apropierea luptătorilor. Cînd vecinii lor i-au văzut, deși nu primiseră ordinul, au făcut la fel și, care cu o amforă, care cu un burduf, care cu un vas ce îi cădea în mînă, i-au răcorit cu apă pe cei care-i scăpaseră din mîinile crude ale sciților. Soldații, după ce au băut puțină apă, au reînceput lupta și s-a putut vedea un lucru nemaicunoscut pînă atunci. Un neam întreg, nu foarte numeros, ci de-a dreptul de nenumărat, cu femei și copii, a fost complet nimicit în acea zi. Era în aprilie, în a 29-a zi a lunii, într-o marți din săptămînă. De atunci bizantinii cîntă un vers care spune: „Din pricina unei singure zile, sciții n-au mai văzut luna mai." 9. Cînd soarele s-a apropiat de asfințit și toți sciții au căzut pradă sabiei — o repet — împreună cu copiii și mamele lor, în timp ce o mulțime dintre ei au fost luați prizonieri, împăratul a poruncit să se sune încetarea luptei și s-a înapoiat în tabără. Întîmplarea ar putea părea o minune pentru cine se gîndește că acei care plecaseră odinioară din Bizanț împotriva sciților, înarmați cu fier și curele pentru a-i aduce legați pe sciții prizonieri, fuseseră ei înșiși luați prizonieri și legați de

sciți. Aceasta s-a întîmplat după bătălia cu sciții de lîngă Dristra; atunci Dumnezeu a înfrînt mîndria romeilor. Mai tîrziu, în timpul despre care povestesc, cînd i-a văzut, înspăimîntați, fără nici o speranță de salvare și neputincioși în fața unei asemenea mulțimi, le-a dat victoria în pofida oricărei așteptări, astfel încît i-au pus în lanțuri, i-au omorît și i-au luat prizonieri pe sciți, ba mai mult (căci astfel de lucruri se întîmplă deseori în timpul unor asemenea războaie), au dus la pieire un neam de zeci de mii de oameni într-o singură zi.

VI. După ce trupele cumanilor și ale romeilor s-au întors în taberele lor și împăratul, la ceasul aprinderii lămpilor, s-a așezat la masă, cel numit Synesios i s-a adresat mînios: „Ce se întîmplă și ce e cu obiceiul ăsta? Fiecare soldat are prizonieri cam 30 de sciți sau mai mulți. Mulțimea cumanilor este aproape de noi. Dacă soldații noștri adorm, cum se va întîmpla în mod firesc, după cît de osteniți sînt, și dacă sciții se dezleagă, își scot săbiile și îi masacrează, atunci ce se va întîmpla? Așa că poruncește ca cei mai mulți dintre ei să fie omorîți și cît mai repede." Împăratul i-a aruncat o căutătură aspră, spunîndu-i: „Chiar dacă sînt sciți, sînt și ei oameni și, deși sînt dușmanii noștri, sînt vrednici de milă; nu știu la ce te gîndești de vorbești astfel aiurea." Dar cum acesta continua, s-a mîniat și l-a izgonit. 2. A dat atunci ordin să se vestească în toată armata să le fie luate sciților toate armele și puse într-un singur loc, iar prizonierii să fie păziți cu grijă. După ce a dat aceste porunci, și-a petrecut în liniște restul nopții. Totuși, în timpul străjii de mijloc a nopții, fie dintr-o inspirație divină, fie din nu știu ce alt îndemn, soldații, ca la un consemn, i-au omorît aproape pe toți. Cînd s-a luminat de ziuă împăratul a aflat și l-a bănuit ime-

diat pe Synesios. Trimite să-l cheme imediat, îi face reproșuri aspre și îi spune, amenințîndu-l: „Asta e fapta ta!“ Deși celălalt se jura că nu știe nimic, poruncește să fie luat și pus în lanțuri. „Să afle, zice el, ce chin este să fii doar legat și de acum înainte să nu mai pună la cale asemenea fapte împotriva semenilor săi.“ Poate l-ar fi pedepsit chiar, dacă cei din preajmă, rude și prieteni ai împăratului, nu ar fi cerut iertarea lui Synesios. 3. Între timp, mulțimea cumanilor s-a temut ca nu cumva împăratul să pună la cale și împotriva lor vreun plan grozav în timpul nopții și astfel au plecat la căderea serii cu toată prada pe drumul spre Istru. La rîndul său împăratul, în zori, îndepărtîndu-se de duhoarea cadavrelor, și-a ridicat tabăra și s-a dus la locul numit Kala Dendra, la 18 stadii de Chirenoi. Melissenos l-a întîlnit în drum. De fapt, el nu ar fi putut ajunge la timp pentru luptă, fiind ocupat să trimită această mulțime de recruți împăratului. S-au îmbrățișat și s-au felicitat, așa cum se cuvenea, și tot restul drumului au stat de vorbă despre lucruri legate de înfrîngerea sciților[1]. 4. Ajungînd la Kala Dendra, împăratul a aflat de plecarea grabnică a cumanilor; a încărcat atunci pe catîri tot ce era al lor, după înțelegerea făcută și le-a trimis, poruncind oamenilor să se grăbească să-i ajungă pe aceia, chiar dincolo de Istru, dacă puteau, și să le dea ce li se cuvenea. Căci i se părea un lucru grav nu numai să mintă, dar chiar să lase impresia că minte, precum și să audă în public aducîndu-se laudă min-

[1] După mărturia lui Zonaras, XVIII, 23, pecenegii rămași în viață au fost colonizați în zona Moglenei. De aici denumirea lor: pecenegi mogleniți. Au devenit ostași ai armatei bizantine. Bătălia de la Lebunion a marcat sfîrșitul amenințării pecenege în sud-estul Europei.

ciunii. Astfel s-a purtat împăratul cu cei ce fugiseră, iar celor care l-au urmat le-a făcut daruri bogate tot restul zilei. Totuși, a socotit că era mai bine să nu le dea acum soldele care li se cuveneau, ci să-i lase pe acești oameni copleșiți de somn să doarmă după beție; astfel, cînd mințile lor se vor trezi, vor putea prețui ce făcea el. A doua zi, așadar, i-a chemat pe toți și le-a dat nu numai ce le făgăduise, ci mult mai mult. Apoi, cînd s-a hotărît să-i lase să plece la ei acasă, a vegheat ca pe drumul de întoarcere să nu se împrăștie și să prade, pricinuind mari pagube cetăților din calea lor; de asemenea, le-a luat ostateci. Aceștia, pe de altă parte, i-au cerut să le garanteze siguranța drumului și el le-a dat pe Ioannakes (un om deosebit prin vitejia și prin prudența lui) căruia i-a încredințat totul, precum și să-i apere pe cumani pînă la Zygos[1]. 5. Aceasta a fost biruința împăratului, datorată, fără îndoială, providenței divine. După ce a făcut tot ce trebuie, el s-a întors în triumf învingător în Bizanț, în timpul lunii mai. Să oprim aici istoria sciților, deși dintre atîtea întîmplări nu am vorbit decît despre unele din ele ca și cum nu aș fi atins decît cu vîrful degetelui marea Adriatică. Victoriile strălucite ale împăratului, micile înfrîngeri pe care le-a pricinuit dușmanilor, fiecare din încercările sale, întîmplările care s-au petrecut între timp, în vremea aceea, felul său de a face față oricărei situații și de a găsi prin tot felul de mijloace o ieșire din împrejurările grele în care se afla, nici un nou Demostene sau chiar un cor de oratori, nici Academia întreagă alături de Școala stoică, dacă s-ar uni pentru a slăvi cum se cuvine faptele lui Alexios, tot nu ar putea atinge înălțimea meritelor sale.

[1] Zygos (= Jugul). Aici este vorba de Balcani.

VII. La cîteva zile după sosirea împăratului la palat, armeanul Ariebes și celtul Humbertopulos (amîndoi comandanți iluștri și războinici destoinici) au fost descoperiți complotînd împotriva împăratului, după ce atrăseseră la planul lor o mulțime de tovarăși dintre cei nobili. Dovezile erau acolo și adevărul a fost recunoscut. Cînd conspiratorii au fost dovediți, au fost condamnați la luarea tuturor bunurilor și la exil, căci împăratul era hotărît să nu le dea pedepsele pe care le cerea legea. 2. Împăratul a aflat, între timp, că se vorbea despre o invazie a cumanilor și, în același timp, Bodinos și dalmații vroiau să calce înțelegerea, invadînd ținuturile noastre; astfel că stătea în cumpănă, neștiind spre care din cei doi dușmani să se întoarcă. A socotit că trebuie să plece să se lupte mai întîi cu dalmații, s-o ia înaintea dușmanului, ocupînd ținutul din apropierea granițelor și văile învecinate și să întărească aceste regiuni cît mai bine. Adunîndu-i astfel pe toți cei apropiați, i-a încunoștiințat de planul său; acesta părîndu-li-se tuturor potrivit, a plecat din cetate pentru a face față celor ce se întîmplau în Occident. 3. A ajuns îndată la Philippopolis, unde a primit din partea arhiepiscopului de atunci al Bulgariei scrisori în care îi vorbea de ducele Dyrrachiumului, Ioan, fiul sebastocratorului[1], învinuit de a fi pus la cale pe față o revoltă; toată noaptea și toată ziua împăratul a fost pradă neliniștii: acum vroia să amîne cercetarea acestor fapte din pricina tatălui lui Ioan, acum se temea ca învinuirea să nu fie adevărată. Ioan fiind tînăr, el știa că la această vîrstă faptele necugetate sînt de obicei ispititoare, și se temea ca

[1] Ioan, fiul sebastocratorului Isac Comnenul, fratele lui Alexios.

nu cumva revolta, dusă pînă la capăt, să nu pricinuiască o suferință de neîndurat pentru amîndoi, tatălui și unchiului. Așadar, s-a gîndit că trebuie să pornească la acțiune cît mai repede, prin orice mijloc, pentru a împiedica planurile nepotului său, căci ținea la el mai mult decît se poate spune. 4. L-a chemat atunci pe cel care era mare eteriarh[1], Argyros Karatzas, de neam scit, om foarte cumpănit, călăuzit de idei de adevăr și de virtute, și i-a încredințat două scrisori[2]. Una, către Ioan, cuprindea acestea: „Majestatea noastră, aflînd de apropierea amenințătoare a barbarilor prin defilee, a părăsit Constantinopolul pentru a întări granițele împărăției romeilor. De aceea trebuie să vii să-mi spui ce se petrece în ținutul cîrmuit de tine (căci mă tem ca Bolkanos să nu fie și el dușmanul nostru și să nu comploteze împotriva noastră); de asemenea trebuie să ne încunoștiințezi asupra stării de lucruri din Dalmația și să ne spui dacă acest Bolkanos rămîne credincios tratatelor de pace (căci îmi vin în fiecare zi vești care nu mă mulțumesc deloc), astfel ca, știind mai bine cele ce se petrec, să ne apărăm de uneltirile lui, și, după ce-ți vom da poruncile dorite, să te trimitem în Illyricum ca să putem să atacăm dușmanul din două părți și să cîștigăm victoria cu ajutorul lui Dumnezeu." Acestea erau cuprinse în scrisoarea către Ioan; cealaltă, trimisă conducătorilor cetății Dyrrachium, era întocmită astfel: „Aflînd că Bolkanos a complotat încă o dată împotriva noastră, am plecat din Bizanț atît pentru a asigura paza văilor aflate în ținutul care separă țara noastră de Dalmația, cît și pentru a afla exact mișcările lui Bolka-

[1] Eteriarhul era conducătorul eteriei, corp de gardă imperial.
[2] Cf. Dölger, 1059 (după luna mai 1091).

nos și ale dalmaților; de aceea am socotit potrivit să-l chemăm pe ducele vostru, nepotul drag al majestății noastre, și să-l trimitem în locul lui pe cel ce vă va aduce scrisoarea noastră, cu rangul de duce. Să-l recunoașteți și voi astfel și să îndepliniți toate poruncile lui." Încredințîndu-i această scrisoare lui Karatzas, i-a ordonat ca, îndată ce va ajunge, să-i dea mai întîi lui Ioan scrisoarea care-i era destinată, și dacă acela se supunea de bunăvoie, să-l lase să plece în liniște și să ia el guvernarea ținutului pînă cînd se va întoarce celălalt; dacă se arăta ostil și nu se supunea, trebuia să-i cheme pe locuitorii cei mai de vază din Dyrrachium și să le dea cea de-a doua scrisoare pentru ca ei să-l ajute să-l ia prizonier pe Ioan[1].

VIII. Îndată ce sebastocratorul Isac, care se afla la Constantinopol, a aflat despre cele ce se petreceau, a plecat în grabă; în două zile și două nopți a ajuns la Philippopolis. Împăratul dormea, astfel că, intrînd fără zgomot în cortul împărătesc, s-a întins pe cel de-al doilea pat al fratelui său, împăratul, și s-a culcat și el, făcînd semn gărzii să stea liniștită. Cînd împăratul s-a trezit din somn și l-a văzut, mirat, pe fratele său, nu s-a mișcat nici el, poruncind celor ce se aflau acolo să facă întocmai. Cînd sebastocratorul s-a deșteptat și el, și l-a văzut pe fratele său treaz și l-a văzut și acela pe el, s-au îndreptat unul spre altul și

[1] Liubarski, n. 857, înfățișează discuțiile în jurul datării așa-zisei revolte a lui Ioan Comnenul. În actuala stare a informației noastre putem rămîne la datarea îndeobște acceptată — vara-iarna lui 1091 — deși rămîn anumite puncte neclare. Se știe că, după cum ne spune însăși Ana Comnena, pînă în primăvara lui 1092, duce la Dyrrachium era Ioan Dukas. Se ridică întrebarea dacă nu cumva Ioan Comnenul fusese numit concomitent la Dyrrachium, avînd atribuții necunoscute nouă.

s-au îmbrățișat. Apoi împăratul l-a întrebat ce vroia și de ce venise. „Din cauza ta", i-a spus el. „Te-ai obosit zadarnic, făcînd o asemenea călătorie atît de repede", a răspuns celălalt. 2. Sebastocratorul nu a mai continuat, căci se gîndea la veștile care veneau din Dyrrachium, prin solul pe care îl trimisese. Îndată ce aflase de zvonurile în legătură cu fiul său, îi scrisese, poruncindu-i să vină să-l întîlnească cît mai repede pe împărat; a adăugat că pleca și el îndată din Bizanț și se grăbea să ajungă la Philippopolis pentru a respinge învinuirile care i se aduceau în fața aceluia, dîndu-i împăratului, fratele său, explicațiile potrivite; aștepta așadar sosirea lui. După ce a plecat de la împărat, s-a dus în cortul care-i fusese desemnat. Curînd, întorcîndu-se solul trimis la Ioan pentru a-i duce scrisoarea, acesta a intrat în fugă, anunțînd sosirea lui Ioan. 3. Atunci sebastocratorul, eliberat de bănuieli, și-a găsit siguranța și, mîniat împotriva acelora care îl învinuiseră primii pe fiul său, a intrat încă tulburat la împărat. Deși acesta, văzîndu-l, și-a dat seama imediat de ce venea, l-a întrebat totuși cum se simte. „Rău, i-a răspuns el, din pricina ta." Căci, de fapt, nu știa nicicum să-și stăpînească mînia care creștea în el și uneori, dintr-un singur cuvînt, se lăsa furat de aceasta. Apoi a mai adăugat: „Nu sînt mîniat atît împotriva măriei tale, cît împotriva acestuia de aici, și a arătat cu degetul spre Adrian[1], „care răspîndește vorbe mincinoase." La acestea, împăratul, atît de blînd și de binevoitor, nu a răspuns nimic. Căci el știa cum să potolească mînia care clocotea în fratele său. Așezîndu-se atunci amîndoi, precum și cezarul Nikephoros Melissenos și alții dintre cei apropiați, rude de

[1] Adrian Comnenul, fratele lui Alexios și al lui Isac.

sînge şi prieteni, au stat de vorbă ei între ei despre învinuirile aduse lui Ioan. Dar, cînd l-a văzut pe Melissenos şi pe fratele lui Adrian acuzîndu-l cu prefăcătorie pe fiul său, nu şi-a mai putut stăpîni furia care fierbea în el şi l-a ameninţat că-i smulge barba, ca să-l înveţe să nu mai încerce să-l lipsească pe împărat de rudele sale, cu minciuni sfruntate. 4. Tocmai atunci a sosit Ioan; a fost chemat în cortul împărătesc şi i-au împărtăşit tot ce se zicea împotriva lui. Totuşi, nu a fost supus nici unui fel de cercetare; cel acuzat a rămas liber, în vreme ce împăratul îi vorbea astfel: „Din respect pentru tatăl tău, care este fratele meu, nu vreau nici măcar să aud cele de care te învinuiesc. Vei fi deci la adăpost de orice grijă ca şi mai înainte." Toată discuţia aceasta a avut loc în cortul împărătesc, în faţa rudelor, fără nici un martor străin. Astfel, fie că erau zvonuri, fie că era un plan, totul a fost înăbuşit. Iar el l-a chemat apoi pe fratele său, adică pe sebastocratorul Isac împreună cu Ioan, fiul său, şi, după o lungă discuţie, i-a spus sebastocratorului: „Tu, întoarce-te liniştit în marea cetate ca să-i duci mamei noastre veşti despre noi. Iar pe el, şi a arătat spre Ioan, îl trimit la Dyrrachium, cum vezi, ca să se îngrijească în condiţii bune de cîrmuirea provinciei sale." Şi, astfel, despărţindu-se, unul a luat drumul Bizanţului, celălalt a pornit spre Dyrrachium.

IX. Totuşi, nu s-au oprit aici încercările împotriva împăratului. Pe vremea cînd Theodor Gabras[1] trăia în capitală, împăratul, care îi cunoştea caracterul violent şi firea întreprinzătoare, a vrut să-l îndepărteze şi l-a numit duce al Trebizondei, o cetate pe care războinicul o luase înapoi de la turci. Căci, acest om, de fel din Chaldeea[1] şi de neam mare, se distinsese în meseria războiului şi îi întrecea pe toţi prin inteligenţa şi curajul său; nu dăduse greş în nici o încercare, ci fusese totdeauna învingător asupra tuturor duşmanilor. De cînd cucerise Trebizonda şi o conducea ca pe un bun al său, era de neînfrînt. 2. Pe Grigore, fiul acestuia, sebastocratorul Isac Comnenul îl logodise cu una din fiicele sale. Dar, cum cei doi copii nu ajunseseră încă la vîrsta maturităţii, căsătoria lor era numai o înţelegere. După ce l-a încredinţat pe fiul său, Grigore, în mîinile sebastocratorului, pentru ca atunci cînd copiii vor ajunge la vîrsta îngăduită, căsătoria lor să se împlinească, acesta l-a părăsit pe împărat, plecînd spre ţinutul său. După puţin timp, soţia sa şi-a dat obştescu-i sfîrşit şi el s-a căsătorit a doua oară cu o tînără nobilă din Alania. S-a întîmplat ca soţia sebastocratorului şi cea pe care tocmai o luase Gabras să fie fiicele a doi fraţi. Cînd au aflat că atît legile cît şi canoanele nu îngăduiau căsătoria copiilor[2], învoiala de căsătorie a fost ruptă. Împăratul, care cunoştea firea turbulentă a lui Gabras şi toată agitaţia pe care era în stare s-o facă, nu voia ca fiul său Grigore să se întoarcă lîngă tată, după ce înţelegerea de căsătorie se rupsese şi l-a oprit în Cetatea cetăţilor din două pricini: întîi, pentru că vroia să-l ţină ostatec, şi în al doilea rînd, pentru a-şi atrage bunăvoinţa lui Gabras, gîndindu-se că, dacă acesta avea o intenţie duşmă-

[1] Theodor Gabras, duce al Trapezuntului. După Zonaras, XVIII, 22, a murit ca un martir al credinţei creştine, după ce a fost luat în robie de turci şi a refuzat să-şi abjure religia. S-a păstrat o „viaţă" a acestuia care concordă cu datele din *Alexiada*, cf. Liubarski, n. 858, 859; E. Janssens, *Trébizonde en Colchide*, Bruxelles, 1969, p. 56–58.

[1] Temă bizantină în NE Anatoliei.
[2] *Nomocanonul*, Tit. 13, cap. 11.

noasă, îl împiedica să și-o ducă la bun sfîrșit. În același timp vroia să-l căsătorească pe Grigore cu una din surorile mele[1]. De aceea a amînat plecarea copilului. 3. Cînd Gabras a venit din nou în Cetatea cetăților, neștiind nimic din planurile împăratului, a încercat să-l ia pe fiul său în ascuns. Așteptînd, nu-și dădea pe față gîndul, deși împăratul îi dăduse de înțeles și îi arătase pe ocolite ce vroia să facă. Dar fie că el nu a înțeles, fie că era mîniat de ruperea căsătoriei dinainte, nu știu, dar în clipa plecării, a cerut să i se dea fiul său. Împăratul i-a respins cererea. 4. Gabras s-a prefăcut atunci că îl lasă de bunăvoie și că este de acord pentru binele său să-l încredințeze pe copil împăratului; după ce și-a luat rămas bun, cînd era gata să plece din Bizanț, a fost primit de sebastocrator, atît pentru rudenia lor cît și pentru prietenia pe care o aveau unul pentru celălalt, într-o vilă foarte frumoasă aflată acolo unde s-a înălțat templul marelui martir Focas[2]. Aici, pe malul Propontidei, după ce i-a dat un ospăț măreț, sebastocratorul se pregătea să plece din nou în Bizanț, cînd Gabras l-a rugat să-i îngăduie fiului său să-și petreacă cu el ziua următoare; Isac a încuviințat. Dar a doua zi, cînd a venit momentul să se despartă de fiul său, atît de des pomenitul Gabras a cerut preceptorilor să-l însoțească pînă la Sosthenion[3], unde vroia să se oprească. Aceștia au încuviințat și au plecat împreună cu el. Cînd a trebuit să plece, a cerut iarăși preceptorilor

[1] Cu Maria, cf. Zonaras, XVIII, 22.

[2] Mănăstirea cu hramul Sf. Focas era situată pe coasta europeană a Bosforului, la nord de Constantinopol, în locul numit azi Ortaköy, cf. Janin, *Géographie*, p. 498–499.

[3] Mic port pe Bosfor, azi Istinye, cf. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 237.

ca fiul său să mai meargă cu el pînă la far. Aceștia însă nu i-au îngăduit. Dar Gabras a invocat dragostea sa de părinte și lunga despărțire, ca și multe alte motive, astfel că i-a convins pe preceptori și aceștia, înduplecați de vorbele lui, l-au însoțit. Dar cînd a ajuns la far[1], și-a dat la iveală gîndul: a luat copilul, s-a urcat pe o corabie de transport și s-a lăsat dus el și fiul său, de valurile Pontului. 5. Aflînd aceasta, împăratul, mai repede decît se poate spune, a trimis pe urmele lor corăbii de urmărire, poruncind celor ce plecau să-i dea lui Gabras scrisorile pe care i le adresase el[2] și, fără a mai pierde timp, să-l aducă pe copil, cu încuviințarea tatălui său, dacă acesta nu vroia să-l aibă dușman pe împărat. Solia l-a ajuns pe Gabras dincolo de orașul lui Eginos, aproape de Karambis[3]; acesta e numele ce se dă cetății în partea locului. I-a încredințat scrisorile împăratului, în care acesta spunea limpede că vroia să-l unească pe copil cu una din fiicele sale și, după o lungă discuție cu Gabras, l-a convins să-l trimită pe fiul său. 6. Cînd l-a văzut împăratul, a întărit înțelegerea de căsătorie prin acte scrise, cum se obișnuia după lege, și l-a încredințat pe copil unui preceptor ales dintre slujitorii împărătesei, eunucul Mihail. Apoi i-a dat o mulțime de dovezi de grijă, aducîndu-l să locuiască în palat, formîndu-i caracterul și dîndu-i educație militară completă. Dar Grigore, cum este firea tinerilor, nu voia defel să se supună, așa cum se

[1] Este vorba de unul dintre cele două faruri maritime ale Constantinopolului, anume de cel de pe Bosfor. Celălalt se găsea în dreptul palatului imperial, cf. Janin, op. cit., p. 409.

[2] Cf. Dölger, 1161 (după luna mai 1091).

[3] Promontoriu al Galatiei.

cuvenea, și se plîngea că nu era privit cu respectul ce i se datora. Cum nici nu se înțelegea cu preceptorul, se gîndea să fugă la tatăl său, în loc să se arate recunoscător pentru atenția cu care era îngrijit. Nu s-a mulțumit numai cu planul, ci a trecut chiar la îndeplinirea lui. S-a dus la cîțiva oameni, cărora le-a dezvăluit secretul. Aceștia erau Gheorghe, fiul lui Dekanos, Eustathios Kamytzes și Mihail, paharnicul, numit de obicei și Pinkerne de obișnuiții palatului împărătesc. Erau cu toții războinici viteji, care se numărau printre apropiații împăratului. Unul dintre ei, Mihail, se duce la împărat și îi dezvăluie totul. Acesta nu vroia cu nici un chip să creadă ce-i povestea el. Atunci credincioșii împăratului i-au spus lui Grigore Gabras, care insista și îi grăbea să treacă la faptă; „Dacă nu ne asiguri de hotărîrea ta prin jurămînt, nu te vom ajuta." El a încuviințat și ei i-au arătat locul unde se afla cuiul sfînt[1] cu care nelegiuiții au străpuns coasta Mîntuitorului nostru și l-au îndemnat să-l ia și să-l aducă, pentru a jura pe numele celui ce fusese străpuns cu această armă. 7. Gabras s-a lăsat convins și, ducîndu-se în taină, ia cuiul sfînt. Atunci, unul din cei care dezvăluiseră planul său împăratului, intră în fugă la acesta și îi spune: „Uite-l pe Gabras, are cuiul ascuns sub veșmînt." La porunca împăratului, Gabras este adus imediat și cuiul este scos de sub veșmintele sale. Întrebat, el dezvăluie imediat totul, dînd pe față numele complicilor săi și tot ce plănuiseră. Celălalt îl condamnă și îl încredințează ducelui de Philippo-

[1] De fapt lancea. Este vorba în orice caz de o relicvă sacră pentru a da jurămîntului o valoare mai mare, cf. Buckler, 467—468, Leib, II, p. 154—155, n. 3.

polis, Gheorghe Mesopotamitul, pentru a-l ține prizonier în lanțuri, în acropole. Pe Gheorghe, fiul lui Dekanos, l-a trimis cu scrisori la Leon Nikeritas, care era atunci duce de Paradunavon[1], ca și cum el ar fi trebuit să apere împreună cu acesta ținutul de la Istru, dar, de fapt, pentru ca să fie supravegheat de Nikeritas. Eusthatios Kamytzes și ceilalți au fost deportați.

[1] Ana Comnena folosește aici denumirea obișnuită, populară a temei bizantine Paristrion, Paradunavon. O regăsim pe sigiliile ducilor acestei teme care ni s-au păstrat.

CARTEA a IX-a

I. După ce s-a terminat cu Ioan și cu Grigore Gabras, împăratul a plecat din Philippopolis și s-a îndreptat spre văile care se află între Dalmația și ținuturile noastre. A traversat tot defileul de la Zygos, cum se numește în partea locului, dar nu călare (căci terenul, cu povîrnișuri, plin de văgăuni, acoperit de păduri greu de pătruns, nu îngăduia acest lucru), ci mergînd pe jos tot drumul și cercetînd cu ochii lui pentru a nu lăsa lipsite de apărare punctele pe unde dușmanul putea trece des și ușor în ținuturile noastre; într-un loc a poruncit să se sape șanțuri, într-alt loc a dat ordin să se înalțe turnuri de lemn și, acolo unde natura locului îngăduia, să se construiască turnuri de cărămidă și piatră, arătînd el însuși distanțele de la unul la altul și mărimea lor. Din loc în loc a pus să se taie din rădăcină arbori uriași, pentru a fi așezați în drum. După ce a închis astfel toate locurile pe unde putea trece dușmanul, s-a întors în cetatea cea mare. 2. Dar istorisirea mea îi face poate pe ascultători să creadă că asemenea porunci erau simplu de dat; și, totuși, cîtă trudă au însemnat ele pentru împărat, mulți dintre cei din vremea lui, care mai sînt în viață acum,

pot aduce mărturie! Nu după mult timp i-au venit știri mai exacte despre Tzachas; nici o înfrîngere, pe mare sau pe uscat, nu îl putea face pe acesta să renunțe la prima lui hotărîre ci, dimpotrivă, își luase însemnele împărătești, numindu-se împărat[1] și, stînd la Smirna ca în propriul său palat, pregătea o flotă pentru a pustii iarăși insulele, cu scopul de a veni în Bizanț și, dacă putea, de a se ridica la culmile puterii. 3. Cum știrile îi erau întărite în fiecare zi, împăratul și-a dat seama că nu trebuie să se lase doborît sau să se descurajeze, ci să se pregătească în timpul dintre sfîrșitul primăverii și iarna următoare[2] pentru ca în primăvara cealaltă să pornească cu curaj o expediție împotriva aceluia, străduindu-se în fel și chip nu numai să-i zădărnicească visele, planurile, speranțele sau încercările, ci chiar să-l izgonească din Smirna și să-i smulgă din mînă tot ce apucase mai înainte. Astfel cînd, după trecerea iernii, a venit surîzătoare primăvara[3], l-a chemat din Epidamnos pe cumnatul său, Ioan Dukas, și l-a numit mare duce al flotei[4]. Dîndu-i o armată numeroasă, recrutată din țară, i-a poruncit să pornească împotriva lui Tzachas pe uscat și să-i lase conducerea flotei lui Constantin Dalassenos, care să meargă de-a lungul coastei, pentru a ajunge în același timp la Mitylene

[1] Chalandon consideră (p. 147) că folosind cuvîntul împărat (gr. *basileus*), Ana Comnena se referă la pretenția emirului Tzachas de a deveni sultan. Din cele ce urmează reiese însă că este vorba chiar de aspirațiile lui la tronul împărăției bizantine, cf. Liubarski, n. 873.

[2] Adică în timpul verii și toamnei anului 1091 și în iarna anilor 1091—1092.

[3] Primăvara anului 1092.

[4] Marele duce al flotei era comandantul suprem al marinei bizantine, în vremea lui Alexios Comnenul. Sîntem aici în prezența primei atestări a acestei funcții, cf. Liubarski, n. 875.

și a da astfel lupta împotriva lui Tzachas din două părți deodată, pe uscat și pe mare. 4. Cînd Dukas a ajuns la Mytylene, a pus îndată să se înalțe turnuri de lemn, pe care să le folosească drept bază de operațiuni și a început să-i atace cu forță pe barbari. Tzachas, la rîndul său, a încredințat apărarea Mitylenei fratelui său Galabatzes; cînd și-a dat seama că acest bărbat nu era în stare să facă față unui asemenea potrivnic, a venit în grabă și, așezînd trupele în linie de bătaie, a pornit atacul împotriva lui Dukas. S-a dat o luptă înverșunată, dar noaptea i-a pus capăt. De atunci Dukas, în răstimpul a trei cicluri lunare, nu a încetat să atace zilnic zidurile Mitylenei și să se bată cu succes cu Tzachas, de la răsăritul soarelui pînă la apus. 5. Și totuși, Dukas nu a cîștigat nimic, cu toată truda sa, astfel că împăratul, aflînd aceste vești, era preocupat și neliniștit. Într-o zi l-a cercetat pe unul dintre luptătorii care veneau de-acolo și, aflînd că Dukas nu făcea nimic altceva decît să atace și să lupte, l-a întrebat în ce moment și la ce ceas se petreceau aceste ciocniri cu Tzachas. Acesta i-a răspuns că la răsăritul soarelui și atunci împăratul l-a întrebat: „Și care dintre luptători sînt cu fața spre răsărit?" „Ai noștri", i-a răspuns războinicul. Împăratul a înțeles atunci pricina și, dîndu-și seama imediat ce era de făcut, i-a trimis o scrisoare lui Dukas[1], spunîndu-i să nu mai lupte cu Tzachas în zorii zilei, pentru a nu se război singur cu doi vrăjmași, cu razele soarelui și cu Tzachas însuși; trebuia să-i atace pe dușmani numai atunci cînd soarele avea să treacă de cercul amiezii și se îndrepta spre apus. I-a încredințat scrisoarea războinicului, împreună cu mai multe lămuriri legate de aceasta și, la urmă, i-a spus convins: „Dacă îi atacați pe dușmani cînd soarele va fi spre asfințit, veți fi pe loc biruitori." Dukas a aflat aceste lucruri de la luptător și, cum nu lăsa niciodată neîndeplinit vreun ordin al împăratului, despre orice ar fi fost vorba, a doua zi, cînd barbarii s-au înarmat după obicei, nici unul dintre potrivnicii lor nu s-a ivit (căci falangele romeice au rămas nemișcate potrivit sfaturilor împăratului); astfel că barbarii, care nu se mai gîndeau că se vor lupta în acea zi, au rămas acolo și și-au lăsat jos armele. Dar Dukas nu a stat cu mîinile încrucișate; cînd soarele a ajuns în înaltul cerului el, împreună cu toți luptătorii săi, și-au luat armele. Apoi, cînd soarele s-a îndreptat spre apus, și-a așezat liniile în ordine de bătaie și, deodată, cu strigăte de război și cu un vuiet grozav, a pornit spre dușmani. Totuși, Tzachas nu a părut surprins. În acel moment a început să sufle un vînt puternic și, cînd lupta a fost în toi, norii de praf s-au ridicat pînă la cer. Astfel, avînd soarele în ochi, orbiți într-un fel și de norii de praf, pe cînd romeii îi loveau cu mai multă forță ca oricînd, ceilalți au fost învinși și au luat-o la fugă. 7. Astfel Tzachas nu a mai putut continua asediul și, dîndu-și seama că e prea slab pentru a mai lupta, a cerut pace, rugîndu-se numai să i se îngăduie să plece pe mare nevătămat pînă la Smirna. Dukas s-a lăsat înduplecat, dar a luat doi satrapi dintre cei mai însemnați, ca ostateci; atunci Tzachas i-a cerut același lucru lui Dukas, spunînd că, dacă el pleca fără să-i fi vătămat în vreun fel pe locuitorii Mitylenei și fără să ia din ei pe mare pînă la Smirna, acesta să-i garanteze un drum fără piedici pînă la Smirna. Dukas i-a dat atunci

[1] Cf. Dölger, 1166 (primăvara lui 1092).

pe Euphorbenos Alexandros și pe Manuel Butumites, doi războinici viteji și nobili. Dîndu-și apoi asigurări unul altuia, nu și-au mai făcut griji, unul, ca Tzachas la plecare să nu pricinuiască vreun necaz locuitorilor, iar celălalt, ca flota romeilor să nu-l împiedice în timpul traversării. 8. Dar, după cum racul nu învață să meargă înainte,[1] tot astfel nici Tzachas nu își putea înfrînge primele porniri. A încercat să ia cu el locuitori ai Mitylenei, cu femei și copii. În vreme ce se petrecea aceasta, Constantin Dalassenos, pe atunci thalassocrator[2], care încă nu sosise, așa cum îi poruncise Dukas, a ancorat cu corăbiile sale la un promotoriu; aflînd ce se întîmplase, i-a cerut lui Dukas învoirea de a se lupta cu Tzachas. Dar celălalt a insistat, vorbindu-i astfel: „Tu ai jurat, dar eu nu eram acolo. Păstrează-ți, așadar, făgăduielile pe care i le-ai făcut, fără să le calci; dar eu, care nu am fost acolo, care nu am jurat și nu știu nimic din ce ați vorbit voi, mă voi duce și-l voi ataca pe Tzachas. „Astfel, pe cînd Tzachas, care ridicase ancora, se îndrepta cu prada direct spre Smirna, Dalassenos l-a ajuns cît ai clipi și l-a urmărit, pornind la luptă imediat. Totodată, Dukas a atacat restul flotei lui Tzachas, tocmai cînd aceasta ridicase ancora; a luat cîteva corăbii și i-a eliberat din mîinile barbarilor pe toți prizonierii de război care se aflau pe ele, în lanțuri. Dalassenos a luat și el o mulțime de corăbii pline de-ale lui Tzachas și a ordonat să fie omorîți toți corăbierii, precum și vîslașii. 9. Tzachas ar fi fost prins și el cu siguranță dacă, viclean cum era, nu ar fi pre-

[1] Cf. Aristofan, *Pacea*, 1083.

[2] Thalassocratorul era un soi de amiral, subordonat marelui duce al flotei, cf. Stein, *Untersuchungen*, p. 57.

simțit ce avea să se petreacă și, coborînd într-o barcă ușoară, nu ar fi fugit pe ascuns, fără să trezească vreo bănuială. Gîndindu-se la ce i se va întîmpla, el se îngrijise să așeze cîțiva turci pe un anume cap al insulei cu porunca de a veghea asupra lui pînă ce va ajunge ferit de orice pericol la Smirna sau, dacă întîlnea dușmanul în cale, pînă ce va ajunge cu barca la ei, ca într-un loc sigur. El s-a gîndit bine: după ce a tras la țărm cu barca sa, i-a găsit pe turcii care-l așteptau și s-a îndreptat spre Smirna, ajungînd în cele din urmă acolo. Iar Dalassenos s-a întors învingător și s-a alăturat marelui duce. Dukas a întărit orașul Mitylene și, cînd Dalasenos a plecat, a luat o parte din flota romeică, trimițînd-o spre ținuturile lui Tzachas (căci acesta cucerise deja numeroase insule). După ce a ocupat printr-un singur atac Samosul și alte cîteva insule, s-a întors în cetatea împărătească.

II. Nu peste multe zile, la vestea revoltei lui Karykes, care cucerise Creta, și a lui Rapsomates, care luase și el Ciprul[1], împăratul l-a trimis împotriva lor pe Ioan Dukas, cu o flotă puternică. Cînd cretanii și-au dat seama că Dukas era la Karpathos[2], știind că această insulă nu este departe, l-au atacat pe Karykes, l-au omorît cu cruzime și au dat astfel Creta marelui duce. Dukas a întărit paza insulei și, lăsînd acolo destule trupe pentru apărarea ei, s-a îndreptat spre Cipru. Îndată ce a ajuns, a cucerit printr-un singur atac Cirene[3]. Aflînd aceasta, Rapsomates s-a pregătit te-

[1] Karykes era probabil guvernatorul Cretei, iar Rapsomates al Ciprului. Revolta a avut la origine sporirea excesivă a sarcinilor fiscale, cf. Chalandon, p. 147–148. Ea s-a produs în vara lui 1092.

[2] Karpathos, azi Scarpanto, insulă din apropierea Cretei.

[3] Azi, Kerinia.

meinic împotriva lui. De aceea a plecat din Leucosia[1], oprindu-se pe înălțimile Cirenei și și-a așezat acolo tabăra, dar a amînat lupta pe motiv că nu era priceput în treburile războiului și că nu cunoștea manevrele strategice, căci ar fi trebuit să-i atace pe dușmani prin surpriză. El amîna totuși lupta, nu pentru a face pregătiri, nici pentru că nu era gata (căci era foarte bine înarmat și, dacă vroia, putea da atacul imediat); însă a făcut astfel ca și cum nu ar fi vrut să ajungă la o ciocnire și a luptat așa cum se joacă copiii, trimițînd în mod laș dușmanilor o solie, prin care să-i atragă cu vorbe miloase. 2. Eu cred că făcea astfel din pricină că nu era încercat în treburile războiului; căci, așa cum am auzit, abia atinsese sabia și lancea și nu știa nici să încalece; dacă, întîmplător, Rapsomates era călare și voia să pornească cu calul, era cuprins de teamă și de amețeală, într-atît era de nepriceput în treburi de război. Rapsomates, căruia atacul neașteptat al armatei împăratului i-a înspăimîntat sufletul, își pierduse curajul. Astfel nu avea nici o speranță atunci cînd a pornit la luptă, care, dealtfel, nu a fost favorabilă pentru el. Căci Butumites i-a atras pe unii din soldați și, cînd aceștia au dezertat, i-a luat în armata sa. A doua zi Rapsomates și-a rînduit falangele și a coborît cu pas încet panta colinei, cu gîndul să-l atace pe Dukas. Cînd cele două armate au ajuns la o mică distanță una de alta, un corp de războinici de-ai lui Rapsomates, numărînd cam 100 de oameni, s-au separat și au pornit cu forță înainte ca pentru a-l ataca pe Dukas, dar, ținînd întors vîrful lancelor, s-au alăturat acestora. 3. Văzînd Rapsomates aceasta, s-a întors și el și a luat-o la fugă, slobozind frîul spre Nemesos, cu

[1] Azi, Nicosia, capitala Ciprului.

gîndul să ajungă în acel loc și să găsească poate o corabie, cu care să-și asigure salvarea, plecînd spre Siria. Dar Manuel Butumites a pornit după el în urmărire. Celălalt, amenințat astfel, lipsit de speranță, s-a îndreptat spre un munte care se află în fața lui și a căutat un adăpost într-un sanctuar înălțat odinioară sfintei cruci. Butumites (căruia Dukas îi dăduse ordinul să-l urmărească pe acesta), ajungîndu-l, i-a făgăduit să-i cruțe viața, l-a luat cu sine și l-a dus marelui duce. S-au îndreptat apoi cu toții spre Leucosia și, după ce au luat întreaga insulă în mîinile lor, au întărit-o cît de bine au putut și l-au încunoștințat pe împărat printr-o scrisoare de cele petrecute. 4. Împăratul a încuviințat lupta și și-a dat seama că trebuie să asigure paza Ciprului. L-a numit atunci guvernator pe Kalliparios, dîndu-i în grijă repartizarea impozitelor; acest om nu era din rîndul celor nobili, dar era bine cunoscut pentru dreptatea, caracterul și modestia lui. Și, fiindcă era nevoie în insulă și de un guvernator militar, împăratul l-a numit stratopedarh pe Philokales Eumathios, însărcinîndu-l cu paza acestui loc, dîndu-i corăbii de război și călăreți pentru apărarea insulei Cipru pe mare și pe uscat. Între timp, Butumites, împreună cu Rapsomates și cu „Nemuritorii" care se revoltaseră cu el, s-a întors la Dukas și apoi s-a îndreptat spre cetatea împărătească.

III. Acestea s-au petrecut în insule, adică în Cipru și în Creta. Dar Tzachas era un om prea energic și iubitor de război pentru a consimți să stea liniștit; n-a trecut mult și el a ajuns la Smirna și s-a așezat acolo. A început să pregătească din nou vase cu două catarge, dromoane, bireme,

trireme și alte corăbii rapide, căci urmărea același plan. Aflînd aceasta, împăratul, fără să se descurajeze și fără să mai amîne, s-a hotărît să-l zdrobească cu totul pe mare și pe uscat. L-a numit pe Constantin Dalassenos mare drungar și l-a trimis cu toată flota împotriva lui Tzachas. 2. Socotind potrivit să-l ațîțe pe sultan prin scrisori împotriva acestuia, i-a scris astfel: „Știi, preavestitule sultan Klitziasthlas[1], că ai rangul de sultan ca o moștenire părintească. Dar ruda ta Tzachas se înarmează pe față împotriva împăratului romeilor și își atribuie singur numele de împărat; dar aceasta este, firește, numai un pretext. El, care a încercat multe și le cunoaște bine, nu este neștiutor de faptul că nu i se cuvine împărăția romeilor și că nu poate pune mîna pe un imperiu atît de mare. Toată manevra lui este îndreptată împotriva ta. Nu trebuie să-l lași să facă aceasta și nici să-ți pierzi curajul, ci să veghezi mai bine să nu-ți ia puterea. Iar eu îl voi izgoni din granițele imperiului romeilor, cu ajutorul lui Dumnezeu; ca unul ce-ți port de grijă, te îndemn să veghezi asupra ținuturilor tale și asupra puterii tale și, fie prin pace, fie, dacă nu vrea, prin arme, să-l aduci, cît mai repede, la supunere"[2]. 3. Împăratul a pus la cale toate acestea în vremea cînd Tzachas, ajungînd pe mare cu trupele sale la Abydos, a început să asedieze această cetate cu helepole și cu tot felul de mașini de aruncat proiectile. El nu avea încă corăbii-pirat cu două catarge, căci nu erau încă gata. Atunci Dalassenos, om îndrăzneț și iute la fapte, a pornit spre Abydos împreună cu trupele sale. Sultanul Klitziasthlas, care primise scrisoarea împăratului, s-a pregătit și el și a pornit să-l întîlnească pe Tzachas, împreună cu toate forțele sale. Căci toți barbarii sînt înclinați, prin firea lor, spre măceluri și războaie. 4. Cînd sultanul a ajuns foarte aproape de el, Tzachas s-a văzut amenințat de dușmanii săi și pe uscat și pe mare, în vreme ce el nu avea flotă, căci corăbiile pe care pusese să le construiască nu erau încă gata și trupele sale nu erau destul de numeroase pentru a lupta în același timp împotriva armatei romeilor și a armatei acelui aliat prin sînge, sultanul Klitziasthlas, astfel că era la ananghie. Cum se temea deopotrivă și de locuitori și de corpul de pază din Abydos, s-a gîndit că era mai bine să meargă la sultan, neștiind de intriga pusă la cale de împărat împotriva lui. La vederea lui, sultanul a părut bucuros și l-a primit cu prietenie. Pregătindu-se un ospăț, l-a împărțit, după obicei, cu Tzachas și l-a îndemnat să bea mult. Cînd a văzut că oaspetele său s-a săturat de vin, și-a scos sabia și i-a împlîntat-o în coaste. Tzachas a căzut, ca răpus pe loc.[1] Atunci sultanul, pentru a fi pe viitor sigur de pace, a trimis împăratului o solie, care a primit un răspuns pe deplin mulțumitor. Căci împăratul i-a ascultat cererea și, cînd tratatul de pace a fost încheiat după obiceiul lor, s-a făcut liniște în ținuturile de coastă.

IV. Împăratul nu scăpase totuși de grijile sale numeroase și nici nu se refăcuse de pe urma relelor pricinuite de Tzachas (chiar dacă nu a luat parte și el în persoană la unele, nu a fost mai puțin părtaș la hotărîrile și grijile prin care au trecut), cînd a trebuit să înceapă un alt război. Căci

[1] Kilidj-Arslan I (1092–1107).
[2] Cf. Dölger, 1169. Evenimente din primăvara lui 1093.

[1] Tzachas era numai foarte grav rănit. Restabilindu-se, el va reintra în scenă, în 1097, cf. *Alexiada*, XI, V.

Bolkanos (acest om guverna toată Dalmaţia şi era la fel de priceput, atît la vorbă cît şi la faptă), cînd soarele şi-a străbătut de două ori drumul, după zdrobirea sciţilor[1], a ieşit din graniţele sale şi a început să jefuiască cetăţile şi ţinuturile învecinate; a atacat chiar Lipenionul şi, dîndu-i foc, l-a ars din temelii. 2. Aflînd aceasta, împăratul a socotit că nu mai putea să fie îngăduitor; şi-a adunat forţele de care avea nevoie şi a plecat contra serbilor, îndreptîndu-se direct spre Lipenion (aceasta este o mică cetate la poalele Zygosului, care desparte Dalmaţia de ţara noastră), vrînd, dacă se putea, să-l întîlnească pe Bolkanos şi să dea o luptă aprigă cu acesta şi apoi, dacă Dumnezeu îi dădea victoria, să ridice din nou Lipenionul şi celelalte castre pentru a le readuce în starea de la început 3. Dar, cînd Bolkanos a aflat de apropierea împăratului, a plecat să ocupe Sphentzanionul, un castru aflat în vîrful Zygosului, de care am şi vorbit, în ţinutul aflat între graniţele romeilor şi ale Dalmaţiei. Cînd împăratul a ajuns la Skoplia, Bolkanos i-a trimis soli ca să se înţeleagă asupra păcii, dezvinovăţindu-se totodată pentru ultimele fapte duşmănoase, aruncînd vina asupra satrapilor[2] romeilor: „Căci aceia, spunea el, nu au vrut să stea înlăuntrul graniţelor lor şi, prin incursiunile lor numeroase, au pricinuit mari pagube Serbiei. Făgăduiesc să nu mai încep iarăşi şi cînd mă voi întoarce în ţara mea, voi trimite măriei tale ostateci pe rudele mele şi nu voi mai trece graniţele ţinutului meu". Împăratul a încuviinţat şi,

[1] Ana se referă la victoria asupra pecenegilor de la Lebunion (29 aprilie 1091). Evenimentele acum povestite se situează, aşadar, în primăvara lui 1093.

[2] Prin termenul arhaizant *satrapi*, împrumutat de la Herodot, la care desemna pe marii demnitari persani, Ana Comnena numeşte pe înalţii funcţionari bizantini sau străini.

lăsînd oameni care să ridice din nou cetăţile distruse şi să le ia ostatecii, s-a întors în cetatea împărătească. 4. Totuşi, Bolkanos nu a trimis ostatecii care i se cereau şi amîna în fiecare zi şi încă nu trecuse anul, cînd a pornit din nou să prade pămînturile romeilor. Deşi a primit diferite scrisori din partea împăratului, care-i amintea de tratat şi de făgăduielile făcute, el refuza, totuşi, să le ducă la îndeplinire[1]. Atunci împăratul l-a chemat pe Ioan, fiul fratelui său, sebastocratorul, şi l-a trimis împotriva lui Bolkanos cu forţe însemnate. Ioan, nefiind încercat în ale războiului, a pornit ca un tînăr căruia nu-i este gîndul decît la bătălie şi, după ce a trecut fluviul care curge pe la Lipenion, şi-a aşezat tabăra la poalele Zygosului în faţa Sphentzanionului. Această venire n-a rămas neluată în seamă de Bolkanos, care i-a trimis din nou lui Ioan propuneri de pace, asigurîndu-l că-i va da ostatecii făgăduiţi şi că de-acum înainte va respecta pacea cu romeii. Dar toate acestea erau numai amăgiri, în vreme ce el se înarma pentru a-l ataca pe neaşteptate pe duşman. 5. Cînd Bolkanos a pornit pe drumul ce ducea spre Ioan, un călugăr le-a luat-o înainte şi i-a dezvăluit planul lor lui Ioan, spunîndu-i că duşmanul se afla deja acolo. Acesta l-a izgonit mîniat pe călugăr, numindu-l mincinos şi prefăcut, dar cele ce s-au întîmplat i-au dat dreptate. Căci Bolkanos a năvălit în timpul nopţii şi a omorît o mulţime de soldaţi în corturile lor; mulţi alţii, fugind îngroziţi, au căzut în valurile fluviului care curgea la vale şi s-au înecat. Cei care erau mai îndrăzneţi s-au adunat în jurul cortului lui Ioan şi, luptînd acolo vitejeşte, l-au scăpat cu greu. Astfel s-a întîmplat cu cea mai mare parte a armatei romeilor;

[1] În anul 1094.

Bolkanos i-a adunat pe ai săi, a urcat culmea Zygosului și s-a așezat la Sphentzanion. 6. Văzîndu-i, oamenii lui Ioan, care erau puțini la număr și nu puteau răzbi atîția dușmani, s-au hotărît să se întoarcă și să treacă din nou fluviul. Făcînd astfel, au ajuns la Lipenion, aflat la aproape 12 stadii depărtare. Neputînd rezista mai mult, Ioan, care-și pierduse pe cei mai mulți dintre oameni, a pornit spre cetatea împărătească. Aceasta a mărit curajul lui Bolkanos care, nemaifiind oprit de nici un dușman, a început să jefuiască cetățile și ținuturile învecinate. A pustiit cu totul împrejurimile Skopliei și a ars-o în parte. Nu s-a mulțumit numai cu aceasta, ci a ocupat și Polobosul și a ajuns pînă la Vraneea; după ce a distrus totul și a luat o pradă bogată, s-a întors în țara sa.

V. Aflînd împăratul acestea, a socotit că nu mai este de tolerat și s-a înarmat îndată din nou, fără să aibă nevoie pentru aceasta de flautistul Timotheos, ca Alexandru [cel Mare], care aștepta *nomosul orthios*. Împăratul însuși și-a luat armele și, înarmîndu-i pe războinicii care se aflau atunci în cetatea împărătească, a pornit spre Dalmația, grăbit să înalțe din nou castrele care fuseseră distruse, să readucă lucrurile în starea dinainte și să-l pedepsească aspru pe cel ce pricinuise aceste tulburări. A plecat, așadar, din cetatea cea mare și a ajuns la Daphnution (aceasta este o veche cetate la 40 de stadii de Constantinopol), oprindu-se puțin aici pentru a-i aștepta pe ai săi, care nu veniseră încă. 2. În ziua următoare a venit Nikephoros Diogenes plin de fumuri și de mîndrie; dar, luîndu-și ca de obicei masca obișnuită, s-a înveșmîntat în piele de vulpe, arătîndu-se binevoitor și plin de respect față de împărat. El nu și-a înălțat cortul păstrînd distanța obișnuită între acesta și locul împăratului, ci l-a așezat în apropierea locului unde se intra la împărat. Cînd Manuel Philokales a băgat de seamă aceasta, a fost ca lovit de trăsnet căci, nefiind necunoscător al planului lui Diogenes, a rămas încremenit. Îndată ce și-a regăsit cumpătul, a intrat imediat la împărat și i-a spus: „Nu mi se pare lucru curat și mă urmărește teama unui atac asupra vieții măriei tale în timpul nopții. Îi voi vorbi lui Diogenes astfel încît să-l determin să-și schimbe locul. Dar împăratul, păstrîndu-și gîndurile pentru el, l-a oprit pe Philokales să facă aceasta. Cum celălalt insista, i-a spus: „Lasă, nu trebuie să-i dau motiv, ci să fie el singur de vină de gîndurile lui dușmănoase față de mine, în fața lui Dumnezeu și în fața oamenilor." Philokales a ieșit dezamăgit, lovindu-și mîinile și socotindu-l pe împărat nesăbuit. 3. Ceva mai tîrziu, în vreme ce împăratul dormea liniștit alături de împărăteasă, la vremea străjii mijlocii a nopții, Diogenes s-a ridicat și, ascunzînd la subsuoară un pumnal, a ajuns pînă în pragul cortului împărătesc, unde s-a oprit. Căci atunci cînd dormea împăratul, nici porțile nu erau închise și nici garda nu veghea afară. Astfel se înfățișa împăratul. Nikephoros a fost însă oprit din ceea ce vroia să facă de puterea divină. Văzînd-o pe tînăra slujitoare care făcea vînt majestăților lor, alungînd țînțarii, „a fost cuprins dintr-odată de un tremur, în vreme ce obrajii i s-au acoperit de paloare", după cum zice poetul, și a amînat crima pe mai tîrziu. 4. Fără încetare acesta punea la cale, fără nici un motiv, omorîrea împăratului, deși celălalt nu era necunoscător al planurilor sale dușmănoase. Tînăra slujitoare a venit la el și i-a istorisit cele petrecute. A doua zi de dimineață, împăratul și-a continuat marșul îna-

inte; se prefăcea că nu ştie nimic, dar în fapt lua măsuri de apărare, fără ca totuşi să atragă vreo plîngere îndreptăţită din partea lui Nikephoros. Cînd a ajuns în părţile Seresului, porphyrogenetul Constantin Dukas, care îl însoţea pe împărat, l-a invitat să se oprească pe pămîntul său. Acesta era un loc foarte primitor, cu izvoare de apă proaspătă, bună de băut şi avea încăperi demne de a primi un împărat (numele lui era Pentegostis); împăratul i-a îndeplinit dorinţa şi s-a oprit acolo. A doua zi, cînd a vrut să plece, Porphyrogenetul s-a împotrivit şi i-a cerut să-şi mai amîne şederea o zi, pînă cînd se va reface după oboseala drumului şi va face o baie, pentru a-şi scutura praful de pe trup. El pregătise de asemenea şi un mare ospăţ îmbelşugat în cinstea lui şi împăratul i-a mai împlinit o dată dorinţa Porphyrogenetului. 5. Cînd Nikephoros Diogenes, care de multă vreme suferea de dorinţa de a dobîndi puterea, a aflat că împăratul se îmbăiase şi ieşea din baie, a încercat să-l omoare; şi-a încins sabia şi a intrat în casă ca şi cum s-ar fi întors de la vînătoare, ca de obicei. Dar Tatikios l-a văzut şi, cunoscîndu-i de multă vreme gîndurile, nu l-a lăsat să intre, spunîndu-i: „De ce vrei să intri cu un astfel de veşmînt nepotrivit şi cu sabia? Acum e timpul băii şi nu al drumului, al vînătorii şi luptei." Celălalt a ieşit, fără să-şi fi atins ţinta. A bănuit atunci că fusese descoperit (căci conştiinţa este un acuzator grozav) şi s-a hotărît să se salveze prin fugă, ducîndu-se în ţinutul împărătesei Maria la Christopolis, la Pernikos sau la Petritzos, de unde să poată din nou să facă ce-i convenea, după împrejurări. Căci, mai demult, împărăteasa Maria îi arătase bunăvoinţă, pentru că prin mamă el era fratele soţului ei, Mihail Dukas, care domnise înainte, deşi nu avuseseră acelaşi tată[1]. 6. A treia zi, împăratul a plecat din acest loc; îl lăsase aici pe Constantin ca să se odihnească, temîndu-se pentru trupul delicat al tînărului, care nu avea antrenament şi care îşi părăsise pentru prima oară casa, pentru a-l însoţi în expediţie. Căci el era unicul fiu al mamei sale. Împăratul, plin de grijă faţă de acest tînăr, i-a îngăduit să se odihnească oricît lîngă împărăteasa, mama sa, căci îl îndrăgise foarte mult, ca şi cum ar fi fost cu adevărat fiul său.

VI. Dar, ca nu cumva lucrarea să se depene în continuare confuză, să iau de la început istoria lui Nikephoros Diogenes. Despre felul în care tatăl său, Romanos, s-a ridicat la conducerea imperiului şi care a fost sfîrşitul acestei domnii, a fost un subiect de care s-au preocupat mai mulţi istorici şi, cine vrea, va citi la ei istorisirea întregii sale vieţi[2]. Aşadar el a murit, lăsînd doi fii, pe Leon şi pe Nikephoros. Împăratul Alexios, la începutul domniei sale, i-a găsit ca simpli cetăţeni pe ei, care erau de neam împărătesc (căci Mihail, cînd s-a urcat pe tron, deşi era fratele lor, i-a lipsit de sandalele purpurii, le-a luat diadema şi i-a condamnat la exil, împreună cu mama lor, împărăteasa Evdochia, în mănăstirea Kyperudis)[3]. Alexios le-a dat tot felul de dovezi de bunăvoinţă atît pentru că îi era milă de ei pentru cît suferiseră, cît şi pentru că vedea că tinerii îi întreceau pe toţi

[1] Nikephoros Diogenes şi Mihail al VII-lea Dukas erau fraţi după mamă, primul fiind născut din căsătoria Evdochiei Makrembolitissa cu Roman al IV-lea Diogenes, al doilea din aceea cu Constantin al X-lea Dukas.

[2] Ana Comnena se referă desigur la Mihail Psellos, Nikephoros Bryennios, Mihail Attaliates, Ioan Skylitzes şi la alţi istorici bizantini care s-au ocupat de această epocă.

[3] Mănăstire situată pe Bosfor, numită de Attaliates, p. 169 şi Skylitzes Continuatus, p. 152, Piperudis.

prin vigoarea și forța vîrstei lor; bărbia începea să li se acopere cu un puf care abia răsărea, erau înalți și aveau un trup potrivit cu înălțimea lor, ca și cum ar fi fost făcuți după un model, fiind deja în floarea tinereții și chiar și prin înfățișare vădind limpede curajul și noblețea lor, acelora care nu erau orbiți de pasiune, ca niște lei tineri. 2. De altfel el [Alexios] avea o fire care nu privea lucrurile la suprafață, nu închidea ochii în fața adevărului și nu se lăsa pradă pasiunilor nedemne, ci cîntărea ce se întîmpla în balanța bine cumpănită a conștiinței sale și, gîndindu-se la culmea de pe care căzuseră acești tineri, îi iubea ca pe copiii săi. A uitat el oare să spună sau să facă ceva ce era în folosul lor? I-a lipsit cumva de vreo dovadă a grijii sale? Și aceasta, cu toate că invidia le trimitea săgeți fără încetare. Căci, oricît de numeroși erau cei care îl ațîțau împotriva lor, împăratul avea aceeași grijă față de ei, le arăta întotdeauna un chip zîmbitor, ca și cum ar fi fost mîndru de ei și îi sfătuia în orice împrejurare ce să facă spre binele lor. 3. Poate un altul i-ar fi bănuit pe acești tineri și s-ar fi străduit în fel și chip să scape de ei. Dar împăratul nu ținea seama de numeroasele instigații care se făceau împotriva lor și ținea în chip deosebit la ei; o onora cu daruri și pe mama lor Evdochia și nu a lipsit-o în nici un fel de cinstirea cuvenită împărăteselor. Lui Nikephoros îi dăduse, ca pe un bun propriu, guvernarea insulei Creta. 4. Acestea privitoare la împărat. Unul dintre tineri, Leon, avea firea dreaptă și suflet darnic; văzînd bunăvoința împăratului față de el, s-a bucurat de soarta lor și s-a mulțumit cu aceasta, după vorba „dacă

soarta ți-a dat Sparta, guvernează-o“[1]. Celălalt însă, Nikephoros, avea o fire rea; era răzbunător și nu înceta să uneltească împotriva împăratului pentru a lua puterea, dar își ținea adînc ascunse planurile. Cînd să și le pună în aplicare, însă, a vorbit mai deschis cu cîțiva. Cînd cei mai mulți au aflat acestea, zvonul a ajuns și la urechile împăratului. Atunci el a făcut un lucru puțin obișnuit: a poruncit să fie căutați conjurații într-un moment hotărît și, fără a spune ce aflase, le-a dat de înțeles și i-a sfătuit de bine. Cu cît știa mai mult de conjurație, cu atît se arăta mai îngăduitor față de ei, vrînd astfel să-i cîștige de partea sa. Dar „etiopianul nu putea deveni alb la chip“[2]. Nikephoros rămînea același și transmitea nelegiuirea și celor de care se apropia, pe unii atrăgîndu-i prin jurăminte, pe alții prin făgăduieli. 5. Și Nikephoros nu se îngrijea prea mult de părerea generală a armatei, căci toți erau acum de partea lui, dar dădea atenție aristocrației și, gîndindu-se la ofițerii de rang înalt, ca și la senatorii cei mai însemnați, se străduia în mod deosebit să-i cîștige. Căci el avea o minte mai pătrunzătoare decît o sabie cu două tăișuri, deși niciodată nu a fost statornic și nu a dat dovadă de stăruință decît pentru a căuta să pună mîna pe putere. Avea vorba dulce ca mierea, se arăta plăcut în societate, uneori înveșmîntîndu-se în modestie ca într-o piele de vulpe, alteori, dimpotrivă, arătîndu-se puternic ca un leu, și se mîndrea cu o statură bună să facă față unor giganți: avea fața de culoarea grîului, pieptul larg și îi întrecea cu un cap pe toți oamenii din timpul său. Dacă îl vedea cineva jucînd mingea, călărind, trimițînd o săgeată sau în-

[1] Cf. Euripide, *Telephos*, fr. 722, Plutarh, *Moralia*, 472 E, 602 B.
[2] Cf. Ieremia, XIII, 23.

vîrtind o lance și galopînd, credea că privește o nouă minune, rămînea cu ochii țintă cuprins de uimire. Mai ales prin aceasta el atrăgea simpatia celor mulți. Se apropia atît de bine de țelul pe care îl nutrea, încît îl cîștigase de partea sa și pe soțul surorii împăratului, Mihail Taronites, care era cinstit cu demnitatea de panhypersebastos.

VII. Dar trebuie să-mi reiau povestirea de acolo de unde am lăsat-o și să continui cu urmarea istorisirii. Așadar, împăratul, descoperind complotul lui Diogenes împotriva sa, și-a amintit felul în care se purtase la începutul domniei sale cu cei doi frați și cîtă bunăvoință și grijă le arăta de atîția ani, și cum nimic din toate acestea nu l-a făcut pe Nikephoros să aibă gînduri mai bune, astfel că nu știa ce să facă. Împăratul se gîndea la toate acestea; cum, după o primă nereușită, Nikephoros încercase din nou să ajungă la el, cum fusese împiedicat de Tatikios; știind că acela își ascuțea în continuare sabia ucigașă împotriva sa și că era nerăbdător să-și mînjească mîinile cu sînge nevinovat, că, mereu la pîndă plănuind noaptea felul în care să-și ducă la îndeplinire crima, își urmărea ținta fără ca măcar să se mai ascundă, el era tulburat de tot felul de gînduri. Nu vroia defel să se răzbune pe Diogenes pentru care avea o dragoste adîncă și la care ținea în mod deosebit; totuși, cînd se gîndea la cele întîmplate și cerceta întinderea răului, își dădea seama că un pericol apropiat îi amenința viața și era rănit în adîncul inimii. 2. Punînd lucrurile cap la cap, a socotit că trebuie să-l aresteze pe Nikephoros. Acesta se pregătea să fugă, așa cum plănuise și, cînd să plece noaptea pe drumul spre Christopolis, trimisese seara un om la Constantin Porphyrogenetul să-l roage să-i împrumute calul cel iute pe care

i-l dăruise împăratul. Dar celălalt a refuzat, spunînd că nu putea chiar în aceeași zi să se despartă de un asemenea dar din partea împăratului. 3. În zori, cînd împăratul a pornit pe drumul hotărît, Diogenes l-a urmat odată cu ceilalți, căci Dumnezeu, care zădărnicește planurile și socotelile oamenilor, s-a amestecat și în treburile acestui om, care se zbătea să fugă, dar amîna din oră în oră, căci aceasta este judecata Celui de Sus. Și-a așezat, așadar, tabăra în apropiere de Seres, unde se afla și împăratul; pradă gîndurilor sale, ca de obicei, el se credea de acum descoperit și se temea pentru viitor. Împăratul îl cheamă atunci pe fratele său, marele domestic Adrian, în aceeași seară cînd se cinstea amintirea marelui martir Theodor[1]. Îi împărtășește din nou ceea ce știa acela deja despre Diogenes, cum a intrat la el cu o armă, cum a fost împiedicat în ușă, cum căuta prilejul care să-i îngăduie să săvîrșească ceea ce plănuia de multă vreme. Împăratul îi poruncește acum domesticului să-l cheme pe Diogenes în cortul său și, vorbindu-i cu bunăvoință și făcîndu-i tot felul de promisiuni, să-l convingă să-i dezvăluie planurile sale, făgăduindu-i iertarea și uitarea faptelor sale cu condiția să nu ascundă nimic și să-i trădeze pe cei cu care era înțeles. 4. Atunci, celălalt, cuprins de neliniște, i-a împlinit porunca. Dar, nici amenințările, nici făgăduielile și nici chiar sfaturile, nu l-au putut convinge cîtuși de puțin pe Diogenes să dezvăluie ceva din planurile sale. Ce s-a mai întîmplat după aceea? Marele domestic suferea și era mîhnit, gîndindu-se la felul în care se expunea Diogenes primejdiei. Căci mai demult, Diogenes îl alesese pe el ca soț

[1] La 17 februarie 1094.

pentru cea mai tînără dintre surorile sale[1]. De aceea, el îl ruga încontinuu cu lacrimi, dar fără să-l poată convinge, cu toată amintirea celor petrecute odinioară. 5. Căci într-o zi, cînd împăratul juca mingea în curtea marelui palat, un barbar de neam armeano-turc, înarmat cu un pumnal ascuns sub veșmînt, văzîndu-l pe împărat, care stătea mai la o parte de ceilalți jucători cu mingea și lăsase frîul pentru a-i da răgaz să răsufle calului său ostenit, s-a apropiat de el și, căzînd în genunchi, s-a prefăcut că vrea să-i facă o rugăciune. Împăratul și-a oprit îndată calul și, întorcîndu-se, l-a întrebat ce anume cerea. Atunci acela, ucigaș de fapt și nu rugător, își vîră mîna în veșmînt și apucă pumnalul, pentru a-l scoate din teacă. Dar pumnalul nu se supune mîinii sale. Încearcă o dată, încearcă de mai multe ori, în vreme ce cu buzele înșiră cereri inventate; disperat, se aruncă la pămînt și îi cere iertare. Atunci el își întoarce calul spre celălalt și-l întreabă de ce îi cere iertare. Acela îi arată pumnalul în teacă. Lovindu-se cu pumnii în piept, îngrozit, strigă: „Acum știu că ești un adevărat slujitor al lui Dumnezeu, acum am văzut cu ochii mei că Dumnezeu te apără. Căci mi-am pregătit pumnalul să te omor, l-am luat de acasă și sînt aici ca să ți-l înfig în măruntaie; am încercat o dată, de două și de trei ori să-l scot, dar el nu vrea să se supună forței mîinii mele." Împăratul, ca și cum nu ar fi auzit nimic din vorbele lui, stătea nemișcat în același loc, dar, imediat, toți au alergat spre el, unii ca să audă ce spunea, alții pentru că erau neliniștiți de ce se petrecuse. Cei care erau mai apropiați de împărat erau gata să-l facă fărîme pe om; împăratul i-a oprit

[1] Este vorba de Zoe, fiica lui Constantin al X-lea și al Evdochiei Makrembolitissa, deci soră după mamă numai cu Nikephoros Diogenes.

însă cu un semn cu mîna și repetîndu-și porunca de mai multe ori. Ce s-a întîmplat apoi? Războinicul ucigaș a fost iertat cu desăvîrșire și nu numai iertat, dar a primit și daruri însemnate și pe deasupra libertatea. În vremea aceasta mulți dintre cei ce fuseseră de față insistau cu stăruință ca ucigașul să fie izgonit din marea cetate, dar el, nevoind, le-a spus: „Dacă Stăpînul atotputernic nu veghează asupra cetății, degeaba păzesc gărzile[1]. De aceea trebuie să ne rugăm lui Dumnezeu, implorîndu-i pentru noi salvare și apărare." 7. Se șoptea pe atunci că acest om îl atacase pe împărat în înțelegere cu Diogenes, dar împăratul, în loc să-și plece urechea la aceste zvonuri, dimpotrivă, a fost atît de îngăduitor, încît s-a prefăcut că nu știe nimic pînă atunci, cînd, într-adevăr, vîrful fierului i-a ajuns la gît. Astfel se petrecură lucrurile. Marele domestic i le-a amintit, dar, neputînd să-l convingă defel, s-a dus la împărat și l-a încunoștințat de rezistența lui Diogenes, care nu recunoștea nimic, cu toate că el stăruise mult.

VIII. Împăratul trimite atunci după Muzakes și îi poruncește să se ducă înarmat cu mai mulți oameni la Diogenes, să-l aresteze în cortul domesticului și să-l ducă în al său, ținîndu-l sub pază, dar fără a-l pune în lanțuri și a-l vătăma în vreun fel. Muzakes i-a îndeplinit porunca pe dată; l-a luat cu el pe Diogenes și l-a dus în cort. După ce și-a petrecut toată noaptea cu rugăminți și îndemnuri, în loc să-l convingă, l-a văzut chiar purtîndu-se față de el cu grosolănie; cuprins de mînie, îl îmbrîncește, în ciuda ordinului. Se gîndește atunci să-l supună unei cercetări și abia a început, că Diogenes, neputînd îndura, de la prima încercare făgăduiește să dezvă-

[1] Cf. *Psalmul* CXXVI, 2.

luie totul; i se scot legăturile și este chemat un scrib, cu tot ce trebuia, ca să scrie. Acesta era Grigore Kamateros, care era angajat, de puțin timp, ca ajutor de secretar pe lîngă împărat[1]. Diogenes a dezvăluit totul, fără să uite omorul. 2. În zori Muzakes a luat mărturisirile scrise ale celui învinuit, precum și scrisorile pe care le-a găsit scotocind și care îi fuseseră trimise lui Diogenes din diferite părți; apărea din acestea că împărăteasa Maria avea cunoștință și ea de revolta lui Diogenes dar că, fără să încuviințeze omorul în nici un fel, încerca să-l întoarcă pe acela nu numai de la crimă, dar și de la gîndul de a o face. El a dus toate hîrtiile împăratului. Acesta, citindu-le și găsind numele mai multora dintre cei bănuiți, nu știa ce să facă. Căci Diogenes nu se îngrijea de oamenii simpli, pe care îi atrăsese de mult și îi cîștigase de partea sa, ci se străduia să convingă oameni însemnați, militari și civili. Împăratul a vrut atunci ca ceea ce era legat de împărăteasa Maria să rămînă ascuns; s-a prefăcut de aceea că nu știe nimic, din pricina încrederii și a nădejdii pe care o avea în ea, dinainte chiar de a fi primit sceptrul împărătesc. S-a răspîndit peste tot vestea că fiul său, împăratul Constantin Porphyrogenetul, care îi dezvăluise împăratului planul lui Diogenes, apărea în realitate sub o altă lumină. Și tovarășii lui Diogenes au lăsat și ei treptat să se afle amănunte despre complot. 3. Cînd Diogenes, dovedit pentru crima lui, a fost pus în lanțuri și apoi exilat și cei mai însemnați complici, care nu fuseseră prinși, dîndu-și seama limpede că erau bănuiți, și-au pierdut cumpătul pe față, neștiind cum să se poarte, cei credincioși împăratului, care vedeau tulburarea acestora, păreau să fie într-o mare încurcătură, căci își dădeau seama că împăratul se află într-o împrejurare grea, neputîndu-se bizui decît pe cîțiva apropiați, avînd pericolul deasupra capului. 4. Împăratul, la rîndul său, își depăna în minte toate, de la început: acum cînd Diogenes, împiedicat totdeauna de puterea divină în numeroasele împrejurări în care vrusese să-l atace, era dovedit ucigaș, era foarte muncit de gînduri. Părerile îi erau diferite și se schimbau des, cînd vedea că tot ce ținea de politică sau de treburile militare fusese zădărnicit prin lingușelile lui Diogenes; neavînd destule forțe pentru a păzi atîția prizonieri și nevrînd să chinuiască o mulțime de oameni, i-a surghiunit pe capii complotului, pe Diogenes și pe Kekaumenos Katakalon la Caesaropolis, ca să fie închiși și puși în fiare, fără să mai hotărască împotriva lor și altfel de pedeapsă, deși toți îl îndemnau să-i mutileze (căci Diogenes îi era cu deosebire drag și lui îi dădea aceleași dovezi de bunăvoință ca și înainte), l-a trimis de asemenea în exil și pe soțul surorii sale, Mihail Taronites, ca și pe...[1] și le-a luat bunurile. Cît despre ceilalți, s-a gîndit că era mai bine să nu-i mai supună la nici o cercetare, ci să-i cîștige, mai degrabă, prin generozitatea sa. În aceeași seară, cei care fuseseră exilați au ajuns la locul hotărît și astfel a venit Diogenes la Caesaropolis. Nici unul din ei nu și-a pierdut rangul, ci l-au păstrat cu toții.

IX. În timp ce se petreceau toate aceste lucruri grozave, împăratul a hotărît să cheme toată lumea, a doua zi, pentru a le spune ce avea de gînd; rudele și prietenii, care nutreau față de el sentimente bune, ca și toți slujitorii de casă, se aflau adunați acolo. Netemători și gata să prevadă ce va urma, pris

[1] Grigore Kamateros era sortit unei strălucite cariere în ierarhia bizantină sub Alexios I Comnenul și Isac al II-lea Comnenul. A ajuns logothet al secretelor, cf. Liubarski, n. 911.

[1] Lacună în text.

cepuţi să hotărască pe loc ce trebuie făcut, ei s-au îngrijorat, ca nu cumva, a doua zi, cînd se va aduna mulţimea, să se repeadă vreunii şi să-l omoare pe împărat pe tronul său, căci asemenea oameni poartă adesea un pumnal sub veşminte, ca şi acela care, în chip de rugător, se apropiase într-o zi de împărat, pe cînd juca mingea (căci nu era nimic altceva de făcut, decît să le taie nădejdile pe care şi le puseseră în Diogenes, răspîndind zvonul că i s-au scos ochii în ascuns). Chemînd astfel mai mulţi oameni, i-au trimis să anunţe în taină această veste tuturor, deşi un asemenea gînd nu trecuse nici o clipă prin mintea împăratului. Ceea ce nu era atunci decît un zvon s-a adeverit totuşi în cele din urmă, aşa cum va arăta limpede în curînd scrierea noastră. 2. Cînd deasupra orizontului s-a înălţat soarele, strălucitor, toţi aceia din jurul împăratului care nu fuseseră atraşi de Diogenes, toţi cei care formau de multă vreme garda împărătească, au ajuns primii la cortul împăratului, unii încinşi cu săbii, alţii înarmaţi cu lănci, alţii purtînd pe umăr securi cu dublu tăiş din fier greu; s-au strîns în semicerc la o oarecare distanţă de tronul împăratului, înconjurîndu-l; erau cu toţii stăpîniţi de mînie şi îşi îşi ascuţeau dacă nu săbiile, cel puţin inimile. Rudele şi credincioşii împăratului stăteau lîngă tronul înalt, de fiecare parte. În dreapta şi în stînga stăteau rînduiţi alţii, care purtau scuturi. Atunci împăratul s-a aşezat pe tron, înspăimîntător la chip şi semănînd şi a războinic şi a împărat. Nu îi întrecea pe cei de faţă, căci nu era prea înalt, dar aurul îi acoperea şi tronul şi capul. Avea sprîncenele încruntate şi tulburarea îi colorase obrajii

cu un roşu aprins; privirea fixă şi concentrată dovedea gîndurile de care îi era plin sufletul. 3. Cu toţii au alergat înfricoşaţi şi puţin a lipsit, ca de groază, să-şi dea sufletul, unii răniţi de propria lor conştiinţă mai rău decît de o săgeată, alţii temîndu-se de o falsă bănuială. Nu se auzea o vorbă, toţi stăteau înspăimîntaţi, cu ochii ţintă către cel ce se afla la intrarea în cort. Acesta era un om cumpănit la vorbă şi iute la faptă, care se numea Tatikios. Împăratul s-a uitat la el şi i-a făcut semn din ochi să-i aducă pe cei ce se aflau afară. Acesta i-a lăsat să intre îndată. Deşi înfricoşaţi, ei au intrat totuşi, avînd teama zugrăvită pe faţă şi au înaintat cu paşi mici. După ce s-au rînduit, au aşteptat îngrijoraţi ce va urma, gîndindu-se fiecare că pornea pe ultimul drum. 4. Dar nici împăratul nu era cu totul liniştit (lucru firesc pentru un om, care altfel încredinţa totul în mîinile lui Dumnezeu). Se temea ca în această adunare amestecată să nu pună vreunii iarăşi la cale o lovitură neaşteptată, grozavă, împotriva lui. Dar s-a întărit cu gînduri mai încurajatoare şi, gata de luptă, şi-a început discursul către ei (aceştia stăteau mai tăcuţi ca peştii, ca şi cum ar fi avut limba tăiată): „Voi ştiţi, le-a spus el, că Diogenes nu a avut niciodată nimic de îndurat din partea mea. Căci nu eu i-am luat tatălui său conducerea acestei împărăţii, ci un altul, şi nici nu i-am pricinuit niciodată vreun rău sau vreo suferinţă. Cînd împărăţia, prin voinţa Domnului, a trecut în mîinile mele, nu numai că l-am apărat, pe el şi pe fratele său Leon, dar i-am îndrăgit şi m-am purtat cu ei ca şi cum ar fi fost proprii mei copii. Totuşi, am aflat, adeseori, că Nikephoros uneltea împotriva mea şi de fiecare

dată l-am iertat. Deşi nu se îndrepta, îl lăsam şi treceam peste cele mai multe din jignirile pe care mi le aducea, gîndindu-mă că nimeni nu i le încuviinţa; şi astfel, nici una din dovezile mele de bunăvoinţă faţă de el nu i-a putut schimba firea ascunsă; ca recunoştinţă pentru toate, el a hotărît moartea mea." 5. La acestea, toţi au început să strige că nu vroiau să vadă pe un altul stînd pe tronul împărătesc, deşi aceste lucruri nu le voia majoritatea, ci erau doar vorbe linguşitoare din partea celor care încercau să scape astfel de un pericol de neînlăturat. Împăratul s-a folosit de prilej şi a dat adunării iertarea sa, căci cei ce puseseră la cale complotul fuseseră condamnaţi la exil. La acestea s-a ridicat un strigăt puternic, cum spun cei ce erau acolo, cum nu s-a mai auzit niciodată de atunci; alţii îi învinuiau pe cei exilaţi şi îi socoteau vrednici de a fi omorîţi, după cum e firea oamenilor. Căci se schimbă fără să roşească faţă de omul pe care îl copleşesc astăzi cu laude, pe care îl urmează şi îl slăvesc, îndată ce văd că norocul l-a părăsit în viaţă. 6. Împăratul a continuat, făcînd un semn de tăcere: „Nu mai strigaţi şi să nu fie nici un fel de neînţelegere în aceasta. Aşa cum am zis, îi iert pe toţi şi voi fi faţă de voi aşa cum am fost şi pînă acum." În vreme ce împăratul le dădea astfel iertarea sa, fără ca el să ştie, cei ce puseseră la cale această faptă îngrozitoare au trimis oameni care să-i scoată ochii lui Diogenes. L-au pedepsit cu această schingiuire şi pe Diogenes şi pe Kekaumenos Katakalon, care fusese tovarăşul său. Era în ziua cinstirii apostolilor corifei[1].

[1] La 29 iunie 1094, de ziua Sfinţilor Petru şi Pavel.

Se vorbeşte despre aceasta de atunci şi pînă astăzi. Dacă împăratul a ştiut de acest lucru, prin oamenii care îl puseseră la cale şi l-a încuviinţat, sau dacă el a hotărît astfel, numai Dumnezeu ştie. Cît despre mine, nu am aflat încă nimic sigur[1].

X. Acestea erau grijile pricinuite de Diogenes, care îl copleşeau pe împărat, în vreme ce mîna neînfrîntă a Celui de Sus îl salva în chip miraculos dintr-un pericol neîndoielnic; fără să se lase tulburat de nici unul din evenimente, a plecat direct în Dalmaţia. Cînd Bolkanos a aflat de sosirea împăratului la Lipenion şi cînd a văzut că îl ocupă, nerezistînd nici la vederea liniilor romeilor, a rîndurilor lor strînse şi a armelor lor, a trimis îndată soli ca să ceară condiţiile de pace, făgăduind, totodată, să trimită ostatecii promişi mai înainte şi să nu mai facă pe viitor nici o faptă duşmănoasă. Împăratul l-a primit cu bunăvoinţă pe barbar, căci nu vroia o luptă între oameni de aceeaşi credinţă, atît i se părea de cumplită, căci, deşi aceştia erau dalmaţi, erau, totuşi, creştini. Celălalt a venit, curînd, încrezător, la împărat, împreună cu rude şi jupani însemnaţi şi i-a dat imediat împăratului ca osta-

[1] Între destul de numeroasele conspiraţii din vremea lui Alexios I Comnenul, aceea a lui Nikephoros Diogenes, situată în 1094, a fost cea mai importantă. La ea au luat parte, aşa cum reiese şi din textul *Alexiadei*, înalţi demnitari şi chiar rude ale împăratului. Este de presupus că mişcarea a fost provocată de hotărîrea lui Alexios de a înlătura de la succesiune pe Constantin Dukas, fiul Mariei din Alania şi de a-l desemna ca urmaş pe fiul său, născut în 1087 sau 1088, Ioan Comnenul. Acesta va fi încoronat în 1091. Aşa se explică şi participarea Mariei la complot. Ana Comnena trece sub tăcere aceste chestiuni delicate, mai cu seamă că şi ea, ca logodnică a lui Constantin Dukas, se vedea astfel înlăturată de la tron.

teci pe verii săi, Uresis[1] și Stefanos Bolkanos, ca și pe alți douăzeci. Dealtminteri, nici nu mai putea face altfel. Împăratul, după ce a terminat prin bună înțelegere ceea ce se hotărăște de obicei prin lupte și prin arme, s-a întors în marea cetate. 2. Totuși, el ținea mult în continuare la Diogenes; era văzut plîngînd și îl auzeau oftînd adînc din cauza lui; arăta mereu față de el o mare bunătate și, vrînd să-l mîngîie, i-a înapoiat cea mai mare parte din bunurile care îi fuseseră luate. Acela, copleșit de amărăciune și fugind cu silă de a mai trăi în marea cetate, ținea mult la viața pe care o ducea pe pămîntul său și era cu desăvîrșire aplecat asupra scrierilor celor vechi, pe care i le citeau alții. Căci, lipsit de vedere, se folosea de ochii altora pentru a citi. Acest om era atît de înzestrat încît, chiar fără să vadă, înțelegea cu ușurință lucruri greu de înțeles și pentru cei ce văd. De atunci a străbătut tot ciclul educației literelor și, lucru neobișnuit, chiar și vestita geometrie, cu ajutorul unui om învățat, care avea pouncă să-i facă figuri în relief. Atingîndu-le cu degetele, el a ajuns să înțeleagă toate teoremele de geometrie și figurile lor, ca acel Didymos[2] care, prin ascuțimea minții sale, deși orb, dobîndise cunoașterea desăvîrșită a muzicii și a geometriei; totuși acela, după ce a pătruns științele, s-a retras într-o erezie utopică, cu spiritul orbit de această glorie deșartă, după cum îi erau și ochii, prin vătămarea lor. Se miră oricine aude un

[1] Probabil Uroš I, viitorul jupan al Rasciei (Serbiei), cca. 1113—cca. 1126.

[2] Didymos cel Orb, teolog și cărturar alexandrin din secolul al IV-lea e.n., discipol al lui Origene, a cărui învățătură a fost condamnată de biserică drept eretică. Era orb din copilărie.

asemenea lucru, dar l-am văzut eu însămi pe acest om, l-am admirat și l-am auzit vorbind despre acestea. Cum nu eram cu totul neștiutoare, mi-am dat seama că el cunoștea bine teoremele. 3. Dar, cu toate preocupările lui literare, el nu-și uita vechea dușmănie față de împărat și dorința de putere ardea mereu în el. El a împărtășit din nou un plan tainic cîtorva, dar unul din aceștia l-a dezvăluit împăratului. Diogenes a fost chemat și cercetat cu privire la planul său și la cei cu care se înțelesese. El a mărturisit totul și a dobîndit pe dată iertarea.

CARTEA a X-a

I. Între timp, vestitul Nilos[1] invada biserica cu un șuvoi de venin și pricinuia o tulburare adîncă în sufletele tuturor. El se ridicase, după condamnarea ereziei lui Italos, aruncînd pe mulți în genunea rătăcirii sale. Acest om, care știa să se prefacă virtuos, venit nu se știe de unde, trăia acum în marea cetate, dînd impresia că era preocupat numai de Dumnezeu și de propriile lui gînduri, îndeletnicindu-se cu studiul scrierilor sfinte. Era cu desăvîrșire necunoscător al culturii elenice și, fără să fi avut un dascăl care să-l inițieze și să-i dezvăluie profunzimea Sfintei scripturi, s-a aplecat asupra cărților sfinte; dar, nefiind deprins să reflecteze, s-a rătăcit în pătrunderea înțelesului scrierii. 2. Adunase în jurul său un grup de discipoli de neam nobil și intra în marile familii ca preceptor, fără să aibă vreun drept, numai datorită aparentei sale virtuți și a vieții sale austere, ca și pentru știința pe care părea că o

[1] Nilos, călugăr originar din Calabria, condamnat pentru învățăturile pe care le propovăduia, dar despre care nu se știe foarte precis prea mult. Din spusele Anei Comnena rezultă că el se situa pe linia monofizitismului, doctrină condamnată de biserică, potrivit căreia Hristos este numai Dumnezeu desăvîrșit și nu și om desăvîrșit. A avut mare audiență, se pare, între armeni, cf. Beck, *Kirche*, p. 341, Buckler, p. 324—329. Ap. Glavinas, op. cit., p. 28—29.

ascunde; de fapt, nu cunoștea ceea ce reprezenta în tainele bisericii noastre unitatea ipostatică și nu putea cu nici un chip să înțeleagă ce înseamnă „unitate" și nici, în general, să își dea seama ce este „ipostaza". Nefiind în stare să pătrundă nici în parte cuvintele „ipostază" și „unitate", nu le înțelegea nici alăturate — „unitate ipostatică" — și, necunoscînd din cărțile sfinte felul în care natura omenească s-a unit cu cea divină, ajungea departe de adevăr și credea, în rătăcirea lui, că firea omenească a fost îndumnezeită prin natură. 3. Aceasta nu a trecut neobservat de către împărat care, dîndu-și seama de situație, a hotărît să pună lucrurile în ordine și chemîndu-l pe acesta, l-a mustrat cu asprime pentru îndrăzneala și pentru neștiința lui și, după ce l-a convins de greșeala sa, în mai multe privințe, i-a explicat limpede ce este „unitatea ispostatică" între omenescul și divinul cuvînt, i-a expus felul comunicării între proprietățile lor și l-a învățat, cu pricepere, felul în care natura omenească a fost îndumnezeită prin harul venit de sus. Celălalt însă, ținînd cu îndîrjire la învățătura lui falsă, era gata să îndure orice cazne, torturi, temniță sau schingiuiri mai degrabă decît să nu propovăduiască celorlalți că natura omenească luată de Cuvînt a fost îndumnezeită în esența ei[1]. 4. În acea vreme se

[1] După cum reiese din spsele Anei, Nilos se abătea de la doctrina ortodoxă în problema hristologică atît de disputată în secolele IV—V. Potrivit ortodoxiei, în Isus Hristos sînt două naturi *(physeis)*, una divină și alta umană, dar o singură persoană *(hypostasis)*, persoana divină a Fiului lui Dumnezeu. Legătura dintre cele două firi este de uniune ipostatică *(hypostatike henosis)*. Rămînînd deosebite, neamestecate, cele două naturi ale lui Hristos sînt totuși unite, prin misterul Întrupării, în chip armonios. Nilos se apropia de erezia monofizită, potrivit căreia în Hristos, după întrupare, natura divină absoarbe pe cea umană, cf. Bukler, p. 324—329.

găseau în marea cetate și mai mulți armeni[1], pentru care Nilos a devenit pricină de rătăcire, căci el nu înceta să poarte discuții cu acel Tigranes și cu Arsakes, pe care învățăturile lui Nilos îi cufundau mai adînc în rătăcire. Ce a urmat de aici? Văzînd că depărtarea de la dreapta credință rătăcea sufletele multora, că ereziile lui Nilos se amestecau cu cele ale armenilor, că peste tot se propovăduia deschis că natura omenească cuprinsă în Christos era îndumnezeită în esența ei, că nu mai erau luate în seamă scrierile sfinților părinți cu această temă și că „unitatea ipostatică" nu era recunoscută, împăratul și-a pus în gînd să înlăture forța violentă a răului și, adunîndu-și pe cei mai însemnați demnitari ai bisericii, s-a hotărît să țină un sinod public în legătură cu aceasta. 5. La sinod au luat parte toți episcopii și chiar patriarhul Nikolaos însuși. Nilos a venit împreună cu armenii și învățătura lui a fost adusă în fața adunării; el a înfățișat-o cu glas limpede și a apărat-o cu străşnicie, cu o mulțime de dovezi. Și ce a urmat? Sinodul, pentru a izbăvi multe suflete de rătăcirile lui, a aruncat asupra lui Nilos o anatemă veșnică și a proclamat solemn „unitatea ipostatică" potrivit tradiției sfinte.[2] 6. Apoi, sau mai degrabă în același timp, Blachernites[3] a fost

[1] Armenii nu au acceptat hotărîrile sinodului al IV-lea ecumenic din Calcedon (451) care condamna monofizitismul. Așa se explică receptivitatea lor deosebită față de doctrina propagată de Nilos. Alexios Comnenul a fost preocupat constant de convertirea armenilor. S-a păstrat un discurs al său în care combate „erezia" armeană, cf. Beck, *Kirche*, p. 610, Buckler, p. 327–328.

[2] Sinodul a avut loc, după toate probabilitățile, în anul 1087. Patriarhul amintit este Nicolae al III-lea Grammatikos (1084–1111).

[3] Blachernites nu este altminteri cunoscut și nu se știe mai nimic despre ideile propagate de el, cf. Buckler, p. 329–330; Ap. Glavinas, op. cit., p. 29–30.

și el condamnat pentru învățătura sa ce se abătea de la credința cea dreaptă, avînd o doctrină heterodoxă, deși făcea parte din cler. Căci el îi frecventa pe „entuziaști"[1] și, cuprins de răul lor, a dus la rătăcire mulți oameni, intrînd în familiile de frunte ale marei cetăți și făcînd cunoscută credința lor eretică. Deși fusese adeseori chemat și povățuit de către împăratul însuși, el nu se lepăda de credința lui primejdioasă, astfel că împăratul l-a dat în seama judecății bisericii. Aceasta, cercetîndu-l îndelungat, și-a dat seama că nu se îndreaptă și a aruncat o anatemă veșnică atît asupra lui, cît și asupra învățăturii sale.[2]

II. Astfel, asemenea unui bun cîrmaci, împăratul rezista, ca să zic așa, talazurilor care se rostogoleau fără încetare; după ce s-a spălat pe sine de toată sărătura lumii și a pus ordine în treburile bisericii, a pornit pe noi oceane de războaie și tulburări. Căci, mereu, o întîmplare venea după alta sau, așa cum se spune, mare după mare și fluvii după fluvii de nenorociri, astfel că împăratul, ca să vorbim astfel, nu putea nici să-și tragă sufletul, nici să închidă ochii. Am zice chiar, și pe bună dreptate, că nu am scos decît o picătură din marea Adriatică, schițînd, mai degrabă decît istorisind, unele din faptele săvîrșite de împărat în vremea cînd lupta cu toate talazurile și cu toate furtunile, conducînd corabia imperiului, împinsă de un vînt prielnic, spre porturi adăpostite. Și cine îi va slăvi după merit faptele? Și care alt glas decît glasul pu-

[1] Entuziaștii sînt cei care, sub pretextul unei inspirații directe de la Dumnezeu, resping autoritatea ierarhiei bisericești. Numiți în izvoare și messalieni, după numele unei secte apărute în Asia Mică în secolul al IV-lea, cf. Buckler, p. 336–339.

[2] Nu se cunoaște precis data la care s-a ținut sinodul de condamnare a lui Blachernites. După spusele Anei, probabil tot în 1087.

ternic al lui Demostene sau avîntul lui Polemon[1], sau toate muzele lui Homer? Eu, însă, aş spune că nici Platon însuşi, nici Stoa întreagă şi Academia împreună nu ar putea descrie aşa cum se cuvine sufletul său. Căci, înainte chiar ca aceste furtuni şi războaie complicate să fi luat sfîrşit şi ca toată tulburarea valurilor să-şi fi pierdut din tărie, o nouă vijelie, cu nimic mai prejos decît celelalte, s-a dezlănţuit împotriva lui. 2. Un om, care nu era din rîndul nobililor, ci de origine umilă, ieşit din tabere[2], s-a dat drept fiul lui Diogenes, deşi fiul acestuia fusese omorît mai înainte, pe cînd Isac Comnenul, fratele împăratului, se războia cu turcii în împrejurimile Antiohiei; cel ce va dori să afle mai multe amănunte despre această întîmplare va putea cerceta scrierile ilustrului cezar[3]. Deşi mulţi vroiau să-i închidă gura acestui om, el nu înceta defel. Venise din Orient sărac, acoperit cu o blană de animal şi, viclean peste fire, cu o minte iscusită, cutreiera cetatea din poartă-n poartă şi din loc în loc, spunînd lucruri mărețe despre sine şi pretinzînd că este vestitul Leon[4], fiul fostului împărat Diogenes care, cum am spus, murise străpuns de o săgeată la Antiohia. Acest impostor luase locul celui mort, al cărui nume şi-l însuşise şi uneltea pe faţă împotriva imperiului, atrăgînd şi minţile lesne încrezătoare. Cu adevărat, acest pericol a fost culmea încercărilor pentru împărat, ca şi cum destinul i-ar fi jucat încă o dramă cu acest nenorocit. Tot astfel, socot, după cum cei dedaţi plăcerilor, după ce au mîncat pe

[1] Polemon, celebru sofist grec din sec. II î.e.n.
[2] În text: *charax*, considerat de Buckler, p. 373, n. 9, nume propriu. Ar fi vorba de un oraş, capitală de district din Asia Mică.
[3] Cf. Bryennios, I, 6 şi II, 29.
[4] Numele adevărat al acestui fiu al lui Diogenes este Constantin şi nu Leon cum, dintr-o eroare, apare în text. El murise înainte de 1081, cf. Leib, I, p. 155–158.

săturate, cer să li se aducă prăjituri cu miere la sfîrşit, la fel şi destinul romeilor, după ce i-a zguduit cu o mulţime de încercări, cînd s-a potolit, şi-a rîs de împărat prin acei pseudo-împăraţi. 3. Şi, totuşi, împăratul îi dispreţuia cu desăvîrşire pe toţi aceşti născocitori. Dar, cum mulţimea soldaţilor nu înceta, cu orice prilej, pe drumuri şi la răspîntii, să înşire asemenea prostii, acestea au ajuns la urechile surorii împăratului Alexios, Teodora, care era văduva fiului mort al lui Diogenes. Ea nu putea răbda asemenea sminteli şi era mîniată. Căci, după moartea soţului ei, îşi închinase fiinţa vieţii monahale şi trăia în cea mai severă asceză, gîndindu-se numai la Dumnezeu. Cum acest flecar nu se potolea, deşi i se atrăgea mereu atenţia, împăratul a poruncit să fie trimis la Cherson[1] şi pus în lanţuri. Ajuns acolo, impostorul s-a urcat în timpul nopţii pe întărituri şi, aplecîndu-se peste ziduri, a început să stea de vorbă cu cumanii care veneau des pe acolo făcînd comerţ şi luînd ce le era trebuincios; după ce şi-au făcut unii altora jurăminte, într-o noapte, s-a legat cu corzi şi şi-a dat drumul, lunecînd de-a lungul zidului. 4. Cumanii l-au primit şi s-au întors împreună cu el în ţara lor.[2] După ce a stat o vreme destul de lungă la ei, i-a cîştigat într-atît, încît îl numeau chiar împărat. Dar, aceşti barbari, doritori să bea sînge omenesc, să se îmbuibe cu carne de om şi să jefuiască o mare pradă din ţara noastră, s-au folosit de un pretext de felul celui al lui Patrocle şi au pus la cale să invadeze împreună cu toată armata lor pămîntul romeilor, chipurile, ca să-l aşeze pe acest om pe tronul părintesc. Planul acesta, care plutea de mult, nu a rămas necunoscut împăratului. El şi-a înarmat trupele

[1] Posesiune bizantină în sudul Crimeei.
[2] În 1092, cf. Ljubarski, n. 934, care citează pe Vasilievski.

și s-a pregătit pentru lupta cu barbarii. Căci, așa cum am spus, întărise mai înainte trecerile prin munți, numite în mod obișnuit „clisuri" în limba populară. Puțin după aceea a aflat că cumanii, împreună cu acel impostor, se aflau în Paristrion; i-a adunat atunci pe comandanții cei mai însemnați ai armatei, pe rudele sale prin sînge sau prin alianță și a ținut sfat ca să hotărască dacă trebuie să plece împotriva dușmanului. Dar toți l-au îndemnat să renunțe. 5. De aceea Alexios, căruia nu-i plăcea să se bizuie numai pe sine și nu vroia să se conducă numai după propria lui judecată, a încredințat toate lui Dumnezeu și a lăsat în seama lui hotărîrea. Astfel, chemînd tot clerul și armata, s-a îndreptat la căderea serii spre marea biserică a lui Dumnezeu, în care se afla însuși patriarhul Nikolaos. Acesta se urcase pe tronul patriarhal în timpul celei de a 7-a indicții a anului 6592[1], după abdicarea lui Eustratios Garidas. Împăratul a scris pe două tăblițe întrebarea dacă trebuie sau nu trebuie să plece ca să-i atace pe cumani și apoi a poruncit corifeului adunării să le pună pe altar. După ce s-a scurs noaptea în cîntec de imnuri, în zori, cel ce pusese tăblițele a intrat, a luat una din ele, a ieșit și, deschizînd-o în fața tuturor, i-a dat citire. Împăratul a primit hotărîrea ca și cum ar fi fost dată de un glas divin, s-a consacrat cu totul pregătirii expediției și, prin scrisori, a chemat trupe de peste tot. 6. Cînd a fost gata, a pornit la drum împotriva cumanilor. După ce și-a adunat toată armata, ajungînd la Anchialos, i-a ales pe cumnatul său, cezarul Nikephoros Melissenos, pe Gheorghe Paleologul și pe nepotul său, Ioan Taronites[2]; apoi

[1] În 1084.
[2] Fiul lui Mihail Taronites și al Mariei, sora lui Alexios Comnenul.

i-a trimis la Beroia, pentru a supraveghea și a asigura paza cetății și a ținuturilor învecinate. Și-a împărțit trupele, punînd în fruntea lor comandanți iluștri, pe Dabatenes, Euphorbenos Gheorghe și Constantin Humbertopulos, pe care i-a trimis să păzească defileele din jurul Zygosului. De acolo el s-a îndreptat spre Chortarea (aceasta este o clisură a Zygosului) și a străbătut dintr-un capăt la altul Zygosul pentru a cerceta dacă cei pe care îi trimisese îndeplineau bine toate ordinele pe care le dăduse el mai înainte; dacă ceva era făcut doar pe jumătate, sau nu era bine făcut, el îl îndrepta, astfel încît cumanii să nu poată trece ușor pe acolo. După ce s-a îngrijit astfel de toate, a plecat din acest loc și și-a așezat tabăra în apropierea așa-numitului „lac sfînt", care se află lîngă Anchialos. Dar în timpul nopții a venit un anume Pudilos, un nobil vlah[1], care a anunțat că cumanii trecuseră Dunărea; astfel, cînd s-a făcut ziuă, împăratul a socotit potrivit să cheme pe cei mai iluștri dintre rude și comandanți, pentru a hotărî ce să facă. Cum toți susțineau că trebuie să ocupe Anchialos, i-a trimis îndată spre locul numit „Termele"[2] pe Cantacuzin și pe Tatikios împreună cu mercenari, pe hanul Skaliarios și pe alți nobili, pentru a veghea asupra acelor ținuturi. El s-a îndreptat spre Anchialos. 7. Aflînd apoi că

[1] Numele fruntașului vlah Pudilos (Pudilă, Budilă?) a fost apropiat de I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, III, București, 1971, p. 155, n. 270, de acela al „dealului Bădila" situat în apropiere de Isaccea, în nordul Dobrogei, adică tocmai în zona de trecere a cumanilor peste Dunăre. Pasajul din *Alexiada* referitor la acest fruntaș vlah constituie o importantă mărturie despre stratificarea socială a românilor în secolul al XI-lea și despre prezența lor în zona Dunării.
[2] Anticele *Aquae Calidae*, la nord de Anchialos, între Burgas și Ajtos, în Bulgaria.

cumanii se îndreptau spre Adrianopol, i-a trimis pe cei mai de vază cetățeni din Adrianopol, între care se distingea Katakalon Tarchaniotes și fiul acelui Bryennios căruia, pentru că uneltise să ia puterea, i se scoseseră ochii; împăratul le-a poruncit să vegheze acolo cu mare grijă și, cînd cumanii se vor apropia, să nu pornească cu frică la luptă, ci să-i ţintească trăgînd de departe și păstrînd cît mai mult porțile închise; le-a făgăduit numeroase privilegii dacă îi urmau întocmai poruncile. Astfel, împăratul, după ce a dat aceste ordine lui Bryennios și altora, i-a trimis plini de încredere la Adrianopol. Apoi l-a îndemnat prin scrisori pe Euphorbenos Constantin Katakalon să îi ia pe numitul Monastras (acesta era un războinic mixobarbar, care dobîndise o mare pricepere în treburile războiului) și pe Mihail Anemas, împreună cu soldații de sub comanda lor și, cînd vor afla că cumanii au trecut defileele, să-i urmărească de aproape și să-i atace pe neașteptate.

III. Între timp, cumanii aflaseră de la vlahi care erau trecerile prin defileuri și ajunseseră astfel la Zygos; cînd au ajuns la Goloe, îndată locuitorii acestei cetăți l-au pus în lanțuri pe comandantul corpului de soldați și l-au predat cumanilor, pe care i-au întîmpinat cu strigăte de bucurie. Dar Constantin Katakalon, care păstra în minte ordinele împăratului, i-a atacat cu forță pe unii dintre cumanii plecați pentru aprovizionare, pe care îi întîlnise și, dintr-o singură lovitură, a luat cam o sută de prizonieri. Împăratul, întîmpinîndu-l, i-a dat îndată rangul de nobilissimus. Dar, cînd locuitorii cetăților învecinate i-au văzut pe cumani că au luat în stăpînire Goloe, au ieșit în întîmpinarea lor, i-au primit cu bucurie și le-au predat cetățile, aclamîndu-i pe Pseudo-Diogenes.

Acesta, avîndu-le acum în stăpînire, s-a îndreptat împreună cu toată armata spre Anchialos pentru a-i asedia zidurile. 2. Împăratul, care se afla acolo înăuntru și care era din tinerețe îndelung încercat în războaie, văzînd că poziția împiedica orice atac al cumanilor, a deschis porțile castrului și și-a format dispozitivul de luptă, așezînd oamenii în rînduri strînse; o parte din falangele romeilor s-au aruncat cu strigăte asupra extremității liniei cumanilor și i-au învălmășit, urmărindu-i pînă la mare. Împăratul a văzut aceasta dar, neavînd destule forțe ca să se măsoare cu o asemenea mulțime și neputîndu-le rezista, a ordonat tuturor luptătorilor săi să rămînă în rînduri strînse și le-a interzis să iasă din linie. Cumanii au rămas și ei pe loc, cu fața spre falangele romeilor, de asemenea fără să atace. Aceasta s-a petrecut timp de trei zile din zori pînă seara, căci poziția îi împiedica pe dușmani să dea lupta, în ciuda voinței lor, precum și faptul că nici un romeu din falangă nu pornea la atac. 3. Iată care era așezarea castrului Anchialos: la dreapta era marea Pontului, la stînga un ținut rîpos și de neumblat, acoperit de vii și pe care nu se putea apropia cavaleria. Ce s-a petrecut aici? Barbarii, din pricina stăruinței împăratului, nu și-au putut atinge țelul și s-au întors în altă direcție, spre Adrianopol; impostorul îi ademenea, vorbindu-le astfel: „Îndată ce Nikephoros Bryennios va afla de sosirea mea la Adrianopol, va deschide porțile și mă va întîmpina plin de bucurie, îmi va aduce bani și mă va copleși cu dovezi de bunăvoință. Căci el, dacă nu de la natură, cel puțin prin simțăminte nutrea pentru tatăl meu o iubire frățească. Îndată ce cetatea va fi a noastră, o voi porni pe drumul dinainte, care duce la cetatea împărătească."
El îl numea pe Bryennios unchiul său, construind pe un fundal

adevărat o istorie imaginară. Într-adevăr, Romanos Diogenes, care a avut înainte tronul împărătesc, recunoştea că Bryennios îi întrecea pe toţi din vremea lui prin inteligenţă; fiind sigur că se putea bizui pe firea dreaptă şi pe sinceritatea desăvîrşită a vorbelor şi a faptelor acestuia, a vrut să-l adopte ca frate, aşa cum, dealtfel, s-a şi întîmplat, căci amîndoi doreau aceasta. Este un fapt adevărat şi recunoscut de toţi, dar impostorul nu avea nici un fel de ruşine, pînă înr-atît, încît îl numea pe Bryennios unchiul său, ca şi cum i-ar fi fost unchi cu adevărat. 4. Acestea au fost uneltirile impostorului. Cumanii, fireşte, uşurateci şi nestatornici ca toţi barbarii, s-au lăsat convinşi de vorbele acestuia şi s-au îndreptat spre cetatea Adrianopol, în afara căreia şi-au aşezat tabăra. După patruzeci şi opt de zile de ciocniri zilnice (căci cei mai tineri, care ardeau de dorinţa de a se bate, ieşeau mereu şi se luptau cu barbarii neîncetat), Nikephoros Bryennios, fiind chemat de jos de către impostor, s-a plecat din înaltul întăriturilor şi, pe cît şi-a dat seama după voce, a spus că nu îl recunoştea pe acest om drept fiul lui Romanos Diogenes care fusese, după un obicei destul de des întîlnit, fratele său adoptiv, aşa cum am spus, şi că fiul adevărat al lui Romanos fusese omorît la Antiohia. Zicînd acestea, l-a lăsat pe impostor să plece, acoperit de ocară. 5. Dar această stare de lucruri ţinînd mai multă vreme, asediaţii, care începuseră să îndure lipsuri, au cerut ajutor, printr-o scrisoare, împăratului. Acesta a poruncit imediat lui Constantin Euphorbenos să ia un corp însemnat de conţi[1], care se aflau sub comanda sa, şi, împreună cu ei, să

[1] În general, prin termenul *comites*, „conţi", Ana Comnena desemnează pe conducătorii militari din Apus. Ar fi vorba deci, în cazul de faţă, de trupe de cavaleri latini, cf. Liubarski, n. 953.

intre în timpul nopţii în Adrianopol dinspre partea Kalathadelor. Katakalon a pornit şi el îndată pe drumul către Orestiada, încrezător şi nutrind speranţa că va scăpa nevăzut de cumani. Dar s-a înşelat în presupunerile sale. Căci, fiind observat, aceştia, cu mult mai numeroşi decît ei, au pornit călare, l-au atacat şi l-au silit să se întoarcă, urmărindu-l de aproape. Atunci fiul său, Nikephoros, care mi-a devenit mai tîrziu cumnat, căsătorindu-se cu sora mea, porphyrogeneta Maria, învîrtind o lance lungă, s-a întors deodată pentru a ţine piept unui scit care îl urmărea şi l-a lovit drept în piept, celălalt căzînd pe loc răpus. Căci Nikephoros ştia foarte bine să mînuiască lancea şi să se apere cu scutul; dacă cineva îl vedea călare, ar fi crezut că venea din Normandia, nebănuind originea sa romeică. Într-adevăr, era o adevărată minune atunci cînd călărea, un dar al naturii, era un om cu frica în Dumnezeu, blînd şi binevoitor cu oamenii. 6. Abia s-au scurs astfel patruzeci şi opt de zile cînd, la porunca lui Nikephoros Bryennios (care avea comanda asupra întregului Adrianopol) războinicii cei mai buni au deschis deodată porţile şi i-au atacat pe cumani. S-a iscat o luptă aprigă, în timpul căreia au căzut o mulţime luptînd cu curaj fără să-şi cruţe viaţa şi omorînd încă mai mulţi duşmani. Cînd Marianos Maurokatakalon, care îşi cumpănea o lance lungă, l-a văzut pe Togortak (acesta era o mare căpetenie a armatei cumane), a slobozit frîul calului şi s-a repezit spre duşmanul său; puţin a lipsit să nu-l omoare, dacă cumanii, care îl înconjurau, nu ar fi alergat în ajutorul lui, şi ca Marianos să nu fie făcut bucăţi de ei. Acest Marianos, deşi era un adolescent care abia îşi luase locul în rîndurile celor tineri, ieşea adeseori pe porţile Orestiadei, luptîndu-se cu cumanii şi de fiecare dată, după

ce rănea sau omora o mulțime, se întorcea victorios. Căci era cu adevărat un războinic foarte bun, care moștenise de la tatăl său vitejia și care se născuse, ca fiu și mai ilustru, din părinți foarte iluștri. Scăpînd astfel de o moarte sigură, el a alergat fierbînd de mînie la acel Pseudo-Diogenes, care se afla și el de cealaltă parte a fluviului, acolo unde Marianos lupta împotriva barbarilor, în vreme ce garda lui se împrăștiase; ridicîndu-și biciul, l-a lovit cu el peste cap, numindu-l fără cruțare împărat-impostor.

IV. Cînd împăratul a aflat despre rezistența cumanilor în fața Adrianopolului și despre luptele frecvente din acel loc, a socotit potrivit să plece din Anchialos și să se îndrepte într-acolo el însuși. I-a chemat pe comandanții cei mai iluștri și pe cetățenii de frunte pentru a hotărî ce să facă. Un om numit Alakaseus a ieșit înainte, spunînd: „Tatăl meu era pe vremuri înrudit cu tatăl impostorului. Lăsați-mă să merg eu. Îl voi duce într-un turn și voi pune mîna pe el." Atunci l-au întrebat în ce fel va reuși acest lucru. El i-a propus împăratului imitarea stratagemei lui Zopyros în fața lui Cyrus[1]; se hotărăște să-și facă zgîrieturi, să-și radă barba și părul, apoi să meargă la acela ca și cum ar fi suferit aceasta din partea împăratului. 2. Zis și făcut, nu numai că a anunțat că va face aceasta, dar și-a și pus în aplicare făgăduiala; în vreme ce împăratul îi lăuda planul, Alakaseus s-a ras la piele, și-a jupuit carnea și apoi a plecat la așa-zisul Diogenes. Printre altele, i-a amintit de vechea lor prietenie: „Am îndurat o

[1] Zopyros, satrap persan care și-a tăiat nasul și urechile pentru a putea intra într-o cetate asediată zadarnic de regele persan Darius I (după Herodot, III, 154—158) sau Xerxes (după Ctesias, fr. 29, 22). Ana Comnena, dintr-un *lapsus memoriae*, se referă la Cirus, cf. Leib, II, p. 199, n. 1.

mulțime de suferințe din partea împăratului Alexios, i-a spus el, și vin acum la tine, în numele vechii prietenii a tatălui meu față de măria ta, pentru a te ajuta în ceea ce faci. „Căci el folosea asemenea termeni măgulitori pentru a-l apropia mai mult. Și, ca să expun lucrurile mai pe larg, aș mai spune că acest om primise din partea împăratului Alexios puteri depline, precum și o scrisoare pentru comandantul unui castru, numit Putza[1], în care se spunea: „Tot ce-ți va propune acesta, să faci fără întîrziere, supunîndu-te poruncii lui" (căci împăratul bănuia că cumanii aveau să se îndrepte într-acolo, după părăsirea Adrianopolului). Numai după ce luase aceste măsuri, Alakaseus plecase să-l caute pe impostor, așa cum am spus, și a venit în fața lui, ras la piele, spunîndu-i: „Din pricina ta am îndurat atîtea suferințe, din pricina ta am fost umilit și pus în lanțuri, din pricina ta am fost închis multe zile, de cînd ai trecut granițele romeilor, pentru că am fost bănuit de împărat din pricina prieteniei pe care ți-o purta tatăl meu. Așa că am fugit în taină la tine, stăpînul meu, după ce mi-am desfăcut legăturile, pentru a-ți fi de folos." 3. Atunci celălalt l-a primit cu căldură și l-a întrebat ce să facă pentru a-și atinge țelul. El i-a spus: „Vezi castrul și cîmpia aceea întinsă unde caii tăi ar paște cît ai vrea, în timp ce tu și armata ta v-ați odihni? Deocamdată nu trebuie să mergem mai departe, ci să ne oprim puțin pe loc, ca să-ți refaci forțele după ce vei fi luat în stăpînire poziția și ca de aici cumanii să iasă pentru a aduna cele trebuincioase hranei; apoi ne vom îndrepta spre cetatea cea mare. Și dacă planul ți se pare bun, cum comandantul castrului îmi este de multă vreme credincios, mă voi duce la el și voi face astfel încît să-ți predea castrul fără luptă."

[1] Fortăreață situată la vest de Rodosto, cf. Liubarski, n. 957.

4. Planul i s-a părut bun lui Diogenes. La căderea nopții, Alakaseus a legat scrisoarea împăratului de o săgeată, pe care a slobozit-o în cetate; comandantul, citind-o, s-a pregătit să-i dea îndată castrul amintit. În zori, Alakaseus s-a apropiat primul de porți și s-a prefăcut că stă de vorbă cu comandantul, după ce-i dăduse mai înainte un semn lui Diogenes: cînd avea să-l vadă, acesta trebuia să intre imediat în castru. După ce s-a prefăcut îndeajuns că stă de vorbă cu comandantul castrului, a dat semnalul, așa cum se înțelesese mai înainte cu impostorul. Văzîndu-l, Diogenes și-a luat cîțiva soldați și a intrat plin de îndrăzneală. Locuitorii l-au primit cu bucurie, comandantul Putzei l-a invitat la baie și, cum și Alakaseus stăruia, Diogenes a primit pe dată. Apoi i-au oferit un ospăț bogat și lui și cumanilor care îl însoțeau. Cînd toți s-au săturat și prea săturat cu vinul pe care îl sorbiseră, scoțîndu-l cu burdufe mari, s-au întins și au început să sforăie. Atunci Alakaseus însuși, comandantul și alți cîțiva din jur, le iau caii și armele, apoi, lăsîndu-l pe el să sforăie, îi omoară tovarășii și îi aruncă îndată în niște gropi ca în niște morminte gata pregătite. 5. Cînd Katakalon, care venea în urma armatei cumanilor, potrivit poruncilor date de împărat, l-a văzut pe Diogenes intrînd în castru și pe cumani împrăștiindu-se după pradă, s-a îndepărtat și și-a așezat tabăra în apropierea cetății pe care am numit-o mai sus. Cum cumanii erau răspîndiți peste tot, Alakaseus nu a îndrăznit să-l încunoștințeze în vreun fel pe împărat cu privire la Diogenes, ci împreună cu prizonierul său s-a dus direct la Tzurulos[1], pentru a pleca de acolo spre cetatea cea mare. Dar, îndată ce a aflat aceasta, mama împăratului, stăpîna, care conducea treburile imperiului, a trimis în mare grabă pe drungarul flotei[1], eunucul Eustathios Kymineianos, cu porunca de a-l lua pe Diogenes și a-l aduce în cetatea cea mare. Eustathios avea cu el un turc, numit Kamyres, pe care l-a pus să-i scoată ochii prizonierului său. 6. Împăratul, care se afla încă la Anchialos, aflînd că cumanii se aflau peste tot, jefuind ținuturile învecinate, a plecat din această cetate, îndreptîndu-se spre Niceea[2] mică. Dar, la vestea că Kitzes, una din căpeteniile armatei cumanilor, împreună cu 12 000 de oameni puși pe jaf peste tot, adunase o pradă bogată și stăpînea acum defileul de la Taurokomos, a coborît și el cu trupele lui și s-a așezat pe malul fluviului care curge în cîmpia din capătul defileului. Locul acesta este plin de dumbeț și de tufișuri. După ce și-a așezat trupele, a luat un corp destul de mare de turci, arcași încercați, și i-a trimis împotriva cumanilor, cu gîndul că, bătîndu-se cu ei și dînd cîteva atacuri, îi vor atrage încet-încet spre pante. Dar cumanii, repezindu-se asupra lor, i-au urmărit furioși pînă la trupele romeilor și apoi, oprindu-și caii, și-au refăcut din nou formația și s-au pregătit să atace falanga romeilor. 7. Cînd împăratul a văzut că un călăreț cuman, plin de trufie, iese din formație și țopăie de-a lungul liniilor, avînd într-un fel aerul că provoacă un dușman să se măsoare cu el, nu a putut răbda să vadă aripa dreaptă și cea stîngă nemișcate, ci a pornit el însuși, dînd frîu liber, spre trupele potrivnice; l-a lovit cu lancea mai întîi pe barbarul care îl sfida, doborîndu-l de pe cal și înfigîndu-i sabia în piept, astfel că în ziua aceea el s-a arătat mai mult soldat decît

[1] Azi Čorlu, în Turcia europeană.

[1] Ofițer subordonat imediat marelui duce al flotei, cf. Stein, *Untersuchungen*, p. 57.
[2] Azi, Havsa, în Turcia europeană.

comandant. A insuflat pe loc o asemenea încredere trupelor romeilor şi o groază cu nimic mai mică sciţilor, încît, prin avîntul său, a zguduit armata, asemenea unui turn. După ce rîndurile strînse ale barbarilor au fost astfel rupte, aceştia s-au răspîndit, fugind învălmăşiţi peste tot, iar un număr de vreo trei mii au fost luaţi prizonieri. 8. Totuşi, împăratul nu a îngăduit soldaţilor din armata romeilor să-şi împartă după obicei toată prada pe care o luaseră, căci aceasta fusese jefuită din ţinuturile din jur şi trebuia să fie înapoiată locuitorilor. Ştirea acestei hotărîri împărăteşti a zburat, ca să zic aşa, în tot ţinutul din jur; fiecare din cei care fuseseră jefuiţi a venit şi a recunoscut ce era al său şi l-a luat cu sine. Oamenii se închinau pentru ca împăratul să aibă viaţă lungă, lovindu-se în piept şi ridicînd mîini rugătoare către cer. Se puteau auzi uralele amestecate ale bărbaţilor şi femeilor, care ajungeau pînă la discul lunii. 9. Astfel s-au petrecut acestea. Cînd trupele sale s-au refăcut, împăratul, bucuros, s-a întors în cetatea numită mica Niceea. După ce s-a oprit acolo două zile a plecat în ziua a treia, îndreptîndu-se spre Adrianopol, unde şi-a petrecut mai multe zile în casa lui Silvestru. Acum căpeteniile cumane, despărţindu-se de grosul trupelor, au venit la împărat ca fugari, cu gîndul să-l înşele, prefăcîndu-se că vor să trateze îndată cu el; plănuiau însă ca timpul, în care ei discutau despre încheierea păcii, să îngăduie armatei cumanilor să o ia înainte. Astfel, după ce au stat trei zile, au pornit în timpul celei de a treia nopţi pe drumul ce ducea spre ţinutul lor. Cînd împăratul şi-a dat seama de înşelătoria cumanilor, a trimis soli iuţi care să-i anunţe pe cei cărora li se încredinţase paza trecerilor peste Zygos să nu fie delăsători, ci să fie foarte atenţi pentru a-i prinde, dacă puteau, pe fugari. Aflînd că

întreaga armată a cumanilor se mişcase din loc, a luat îndată trupele pe care le avea la îndemînă, a ocupat locul numit Scutari, aflat la o depărtare de 18 stadii de Adrianopol[1], şi în ziua următoare a ajuns la Agathonike[2]. Venindu-i vestea că armata cumanilor se află în tabără la Abrilebo[3] (locul acesta nu este departe de cetăţile de care vorbesc) s-a îndreptat într-acolo dar, cercetîndu-i de departe şi văzînd focurile nenumărate pe care le aprinseseră, a trimis după Nikolaos Maurokatakalon şi după alţi comandanţi dintre cei mai iluştri ai armatei, pentru a cumpăni ce să facă. S-au hotărît atunci că trebuie să-i cheme pe comandanţii trupelor de mercenari, pe Uzas, care era sarmat, pe scitul Karatzas, ca şi pe mixobarbarul Monastras, ca să meargă şi să se pregătească să aprindă cîte 15 focuri în plus pe lîngă fiecare cort; cumanii, văzînd atîtea focuri, aveau să creadă că armata romeilor este foarte mare şi astfel, îngroziţi, să nu-i atace cu atîta îndrăzneală. Întîmplîndu-se aceasta întocmai, în sufletele cumanilor a pătruns o mare teamă. Împăratul s-a înarmat din zori şi a pornit cu trupele aflate sub comanda sa împotriva duşmanilor; dar cînd a început lupta de o parte şi de cealaltă, cumanii au întors spatele. Atunci împăratul şi-a împărţit armata în două, a trimis înainte trupe uşoare pentru a-i urmări pe fugari şi a pornit şi el, plin de avînt, pe urmele lor. I-a ajuns în apropierea Porţii de Fier, a omorît mulţi, dar mai mulţi încă au fost luaţi prizonieri. 11. Trupele trimise înainte s-au întors cu toată prada luată de cumani. Împăratul, pe o furtună grozavă, şi-a petrecut noaptea pe o culme care se înalţă

[1] Azi, în preajma localităţii Iuskiudar, la nord de Adrianopol, în Turcia europeană, cf. Liubarski. n. 960 (după Zlatarski).
[2] Localitate situată la sud de Adrianopol, cf. Liubarski, n. 961.
[3] Localitate situată la nord de Skutari, cf. Liubarski, n. 962.

deasupra Porții de Fier; îndată ce s-a făcut ziuă, a pornit spre Goloe. A rămas acolo o zi și o noapte pentru a-i cinsti cu o răsplată pe toți cei ce luptaseră cu vitejie și pentru a le face daruri mărețe; planul său fiind astfel îndeplinit, i-a lăsat să plece bucuroși la casele lor și s-a îndreptat și el spre palatul împărătesc, cale de două zile și două nopți.

V. După ce s-a odihnit de pe urma atîtor osteneli, împăratul, care aflase de incursiunile turcilor în Bithynia, unde aceștia jefuiau totul, dar, care era hărțuit în altă parte, de treburile sale din Occident, și-a îndreptat acum atenția mai mult asupra acestora decît asupra celorlalte (căci mai întîi se îngrijea de ceea ce era mai grabnic); a pus la cale un plan într-adevăr strălucit, demn de iscusința sa, și a asigurat liniștea în Bithynia, stăvilind incursiunile turcilor în felul următor (căci cum a reușit aceasta, merită să fie istorisit). 2. Fluviul Sangaris, prin brațul care merge drept pînă la satul Chele[1] și prin cel care se îndreaptă spre nord, cuprind între apele lor un ținut imens. Ismaeliții[2], care sînt de multă vreme niște vecini care pun la cale tot felul de rele, din pricina lipsei de apărători, jefuiau cu ușurință ținutul, ajungînd la maryandini[3] și la cei ce locuiesc dincolo de Sangarios; treceau fluviul și cădeau mai ales asupra Nicomediei. Împăratul căuta, așadar, acum, să pună capăt acestor atacuri ale barbarilor și incursiunilor lor și mai ales să aibă în siguranță Nicomedia;

[1] Localitate în Bithynia, cf. Leib, II, p. 205, n. 2

[2] Adică turcii. Numele generic de ismaeliți, desemnînd pe descendenții lui Ismail, fiul Agarei, potrivit tradiției biblice, este acordat de scriitorii medievali musulmanilor.

[3] Denumire a unui popor care locuia în antichitate în partea de nord-vest a Asiei Mici, cf. Liubarski, n. 965.

mai jos de lacul Baane[1] el a văzut un șanț lung și, urmîndu-l pînă la capăt, și-a dat seama, după direcția și după forma lui, că această săpătură nu se datora configurației obișnuite a ținutului și nici unui fenomen natural, ci că era făcută de mîna omului. După ce a cercetat în amănunt această parte deosebită a locului, a aflat de la unii că o poruncise Anastasios Dikuros[2]. Cu ce gînd, nu puteau spune; împăratului Alexios i se părea că acel autocrator a avut de gînd să abată apa lacului în acest canal făcut de mîna omului. Cu același gînd, împăratul Alexios a poruncit să fie săpat la o și mai mare adîncime. 3. De teamă, însă, ca nu cumva apele lacului și ale brațului să poată fi trecute prin vad, la locul lor de unire, a ridicat un turn foarte puternic, de o grosime care să reziste la orice încercare și care să nu poată fi luat, atît din pricina apei cît și a înălțimii și a grosimii pereților; de aici vine numele de Sidera[3]. Și acum încă acest turn de fier este ca o cetățuie în fața cetății și un meterez în fața întăriturilor. Împăratul însuși asista la construcția turnului din zori pînă seara, în pofida unei călduri copleșitoare, căci soarele trecuse deja de solstițiul de vară, și îndura deopotrivă arșița zilei și praful. A aruncat bani mulți la temelie pentru ca zidurile să fie foarte groase și de nepătruns și i-a răsplătit cu dărnicie pe cei ce cărau bolovanii, fie că erau 50 sau 100 de oameni. Astfel, nu numai primii veniți, dar și toți războinicii și toți cei din trupele auxiliare, băștinași și străini, au fost atrași să aducă pietre, văzînd plata

[1] Identificat de unii cercetători cu lacul Sofon, la est de Nicomedia, de alții cu lacul Sapandja, cf. Liubarski, n. 966.

[2] Este vorba de împăratul Anastasios I (491—518), supranumit astfel din pricină că avea ochii de culori diferite; în greacă *Dikuros* înseamnă „dublă pupilă", cf. Leib, II, p. 243.

[3] În greacă *sideros* înseamnă „fier".

bună și pe împărat care conducea totul, ca un organizator. Căci, în felul acesta, prin numeroase ajutoare, a făcut mai ușor căratul bolovanilor uriași. Astfel era Alexios, adînc în ceea ce gîndea și măreț în ceea ce făptuia. 4. Domnia împăratului a durat așadar pînă la a ... indicție a anului...[1], după cum s-a povestit. Alexios încă nu avusese răgaz să se odihnească cîtuși de puțin, cînd a auzit vestea neliniștitoare a apropierii unor mulțimi de armate france. Se temea de venirea lor, căci le cunoștea avîntul de neînfrînat, sufletul nestatornic și schimbător și tot ce este în firea celților, cu urmările care se puteau aștepta, știind că ei stau întotdeauna cu gura deschisă în fața bogățiilor și că la primul prilej pot fi văzuți încălcînd tratatele cu ușurință. Auzise mereu spunîndu-se aceasta și era cu totul adevărat. Totuși, nu s-a descurajat, ci a luat toate măsurile pentru a fi gata de luptă, dacă prilejul o va cere. Dar situația era cu mult mai grea și mai de temut decît veștile care se răspîndeau. Căci întregul Occident și toate neamurile barbare care trăiesc în ținutul dintre malul celălalt al Adriaticii și Coloanele lui Hercule, totul se revărsa laolaltă, punea în mișcare nenumărate familii și se îndrepta spre Asia, străbătînd Europa de la un capăt la celălalt.[2] Pe scurt, pricina unei asemenea mișcări era aceasta: 5. Un celt, pe nume Petros,

[1] În text, lacună ușor de completat. Este vorba de indicția a 4-a a anului 6604, adică în anul 1096, cf. Leib, II, p. 244.

[2] Alexios nu putea fi luat pe neașteptate de apariția cruciaților, date fiind strînsele sale relații cu Roma și frecventele contacte cu occidentalii. Multă vreme, istoriografia occidentală a susținut chiar, exagerînd, că el a fost acela care i-a chemat în sprijin pe oamenii cruciadei I, cf. Liubarski, n. 970.

supranumit și Cucupetros Monahul[1], plecase să se închine la sfîntul mormînt; după ce a îndurat o mulțime de suferințe din pricina turcilor și a sarazinilor care jefuiau toată Asia, s-a întors cu mare greutate în țara sa. Cum nu putea să rabde faptul că nu-și atinsese ținta, și-a pus în gînd să o pornească din nou pe același drum. Și-a dat seama că nu trebuie să mai plece singur pe drumul spre sfîntul mormînt, ca nu cumva să i se întîmple ceva și mai rău și atunci a pus la cale un plan iscusit, și anume să predice în toate țările latinilor astfel: „Un glas divin îmi poruncește să-i îndemn pe toți conții Franței să-și lase căminele și să plece să se închine la sfîntul mormînt, încercînd din toate puterile și cu toată ardoarea să elibereze Ierusalimul din mîinile agarenilor." 6. Și a izbutit. Ca și cum ar fi făcut să răsune o voce divină în inimile tuturor, el a reușit să-i adune de peste tot pe celți, care veneau unii după alții cu arme, cai și tot echipamentul militar. Căci aceștia aveau atît elan și atît curaj, încît au umplut toate drumurile; războinicii celți erau întovărășiți de o mulțime de oameni neînarmați, mai numeroși decît grăunțele de nisip și decît stelele, care duceau ramuri de palmier și cruci pe umeri, de femei și copii care își părăseau țara. S-ar fi zis, văzîndu-i, că erau fluvii care curgeau de peste tot; prin Dacia[2]

[1] În traducere: Petru-cel-cu-camilafcă. Este vorba de Pierre l'Ermite, unul dintre cei mai de seamă predicatori ai primei cruciade. Ana Comnena îi atribuie un rol mai mare decît a avut în realitate, acela pe care i-l acordau legendele născute în jurul persoanei lui. De fapt, cruciada a fost proclamată de papa Urban al II-lea în conciliul de la Clermont (1095), cînd a lansat proiectul recuceririi locurilor sfinte.

[2] Este vorba de fapt de cele două Dacii, din sudul Dunării, creațiunea lui Aurelian. Evident, nu acesta a fost singurul drum urmat de cruciați. O parte dintre ei au venit spre Bizanț de-a lungul coastei dalmate, alții, din Italia, peste Adriatica.

de obicei, ei se îndreptau spre noi cu întreaga armată. 7. Înainte de venirea atîtor neamuri au năpădit lăcustele care cruțau recoltele, dar devorau viile. Era un semn, cum preziceau ghicitorii din acea vreme, că această uriașă armată celtă, cînd va ajunge, nu se va amesteca în treburile creștinilor, dar îi va copleși într-un chip grozav pe barbarii ismailiți care sînt dedați beției, vinului și lui Dionysos. Căci neamul acesta, supus lui Dionysos și Eros, a degenerat prin uniri de tot felul și, dacă este circumcis în carnea sa, nu este de fel în patimile sale; nu este decît sclavul, de trei ori sclavul viciilor Afroditei. De aceea ei se închină lui Astarte și lui Astaroth[1] și adoră astfel în țara lor imaginea acestui astru și chipul de aur al lui Chobar. Pe de altă parte, grîul era socotit de aceștia ca un simbol, pentru că îl ține pe om treaz și este foarte hrănitor. Aceasta este interpretarea pe care prezicătorii au dat-o viței și grîului. 8. Dar, destul despre prezicători; aceste semne au însoțit apropierea barbarilor și oamenii înțelepți se puteau aștepta la lucruri noi. Căci venirea unor asemenea mulțimi nu s-a petrecut deodată și nici pe același drum (și cum ar fi putut atîția oameni, care veneau din diferite țări, să traverseze cu toții odată strîmtoarea Longobardiei?)[2]. Era acolo un loc îngust, apoi altul, și altul

[1] Este vorba de fapt de una și aceeași divinitate, Astarte a fenicienilor sau Iștar a asiro-babilonienilor, identificată de greci cu Afrodita, cf. Buckler, p. 331–332, cu detalii despre modul în care Ana Comnena prezintă, arhaizînd și cu inexactități, religia musulmană.

[2] Desigur nu toți cruciații au venit din Italia, cum lasă să se înțeleagă Ana Comnena. Leib, II, p. 208, n. 1, crede că, prezentînd astfel lucrurile, ea se lasă dominată de primele impresii despre cruciații veniți într-adevăr peste mare, din Italia, impresii din copilărie. Este mai probabil că scriitoarea identifică prima cruciadă cu încercarea de expansiune peste Adriatica a normanzilor, vechii dușmani ai lui Alexios Comnenul.

după acesta; astfel, mai întîi unii, apoi alții, au făcut traversarea mergînd apoi pe continent. Înaintea fiecăreia din armatele lor venea un nor de lăcuste, așa cum am spus. Astfel cu toții, văzînd aceasta de mai multe ori, și-au dat seama că aceste lăcuste anunțau apropierea trupelor france. 9. Cînd au început să treacă prin strîmtoarea Longobardiei, împăratul a chemat pe cîțiva dintre comandanții trupelor romeilor și i-a trimis în ținutul Dyrrachiumului și Aulonului, cu porunca să-i primească cu bunăvoință pe cei ce traversează și să le înlesnească, de-a lungul drumului, provizii îndestulătoare, pe care să le aducă de peste tot; trebuiau apoi să-i pîndească în taină, să-i urmărească fără răgaz și, dacă îi vedeau făcînd incursiuni și dedîndu-se la prădăciuni în ținuturile învecinate, să-i împiedice prin simple hărțuieli. Erau cu ei cîțiva cunoscători ai limbii latine, pentru a potoli astfel neînțelegerile care s-ar fi putut ivi între timp. 10. Totuși, vreau să istorisesc mai limpede și mai amănunțit cele petrecute: după zvonurile care se auzeau peste tot, Godefroy[1], cel dintîi, vînzîndu-și averea, a pornit pe acest drum. Era un om foarte bogat, mîndru de originea sa nobilă, de vitejia și faima neamului său, căci fiecare celt era dornic să-i întreacă pe ceilalți. S-a petrecut atunci o dislocare, atît de bărbați cît și de femei, cum nimeni nu-și mai amintește să fi văzut vreodată; oamenii cei mai simpli erau, într-adevăr, împinși de dorința de a se închina la mormîntul Domnului și de a merge la locurile sfinte; dar alți ticăloși, ca Bohemond mai

[1] Godefroy de Bouillon, descendent din Carol cel Mare. A pornit în cruciadă în august 1096, pătrunzînd în Imperiul bizantin prin Belgradul de astăzi. Era însoțit de o numeroasă armată, de fratele său, Baudouin de Boulogne și de alți feudali.

ales şi tovarăşii săi, aveau în adîncul inimii un alt plan şi speranţa că, în trecere, vor putea cuceri chiar Cetatea cetăţilor, găsind acolo un izvor de bogăţii. Bohemond atîta sufletele multor războinici nobili, ca unul ce nutrea o veche ură faţă de împărat. Între timp Petros, după ce a predicat, aşa cum am spus, a trecut primul strîmtoarea din Longobardia împreună cu 10 000 de pedeştri şi cu 100 000 de cavaleri şi, coborînd prin Ungaria, a ajuns în Cetatea cetăţilor[1]. Neamul celţilor, cum se poate bănui, este, dealtfel, foarte arzător şi iute şi după ce el şi-a luat avînt, nu mai poate fi stăvilit.

VI. Ştiind ce a avut de îndurat Petros din partea turcilor, împăratul l-a sfătuit să aştepte să sosească şi ceilalţi conţi, dar acesta, fără să-l asculte, bizuindu-se pe mulţimea care îl întovărăşea, a făcut traversarea şi s-a aşezat cu tabăra în apropierea unei cetăţi mici, numită Helenopolis. Îl însoţeau cam 10 000 de normanzi;[2] aceştia s-au îndepărtat de grosul armatei şi au început să prade în împrejurimile Niceei, purtîndu-se cu toţi cu o cruzime neasemuită. Pe pruncii de la sînul mamelor, de pildă, îi mutilau sau îi trăgeau în ţeapă şi îi ardeau pe foc, iar pe oamenii în vîrstă îi chinuiau în fel şi chip. 2. Cînd locuitorii cetăţii au aflat aceste lucruri, au deschis porţile şi au pornit la atac. S-a dat o luptă crîncenă, dar, în faţa năvalei de neînfrînt a normanzilor, locuitorii au dat înapoi şi au intrat iarăşi înăuntru,

[1] Pierre l'Ermite a ajuns la Constantinopol la 30 iulie 1096, dar nu a venit peste marea Adriatică, ci pe uscat, prin Niş-Philippopolis-Adrianopol, cf. Liubarski, n. 980.

[2] Ana Comnena numeşte aici normanzi pe occidentali în genere. Pentru ea prima cruciadă este în primul rînd o întreprindere normandă.

iar atacatorii, cu toată prada, s-au întors la Helenopolis. Dar s-a iscat o neînţelegere între aceştia şi cei care îi însoţiseră, aşa cum se întîmplă în asemenea împrejurări: sufletul celor care rămăseseră s-a umplut de invidie şi s-a produs între cele două cete o sfadă în urma căreia îndrăzneţii normanzi s-au separat din nou şi s-au îndreptat spre Xerigordon, pe care l-au cucerit de la primul asediu. 3. Aflînd cele întîmplate, sultanul a trimis împotriva lor pe Elchanes[1] cu forţe însemnate. Îndată ce a ajuns, acesta a luat înapoi Xerigordonul[2], iar pe normanzi, pe unii i-a trecut prin sabie, iar pe alţii i-a luat prizonieri, gîndindu-se, totodată, cum să-i ia pe nepregătite pe aceia care rămăseseră în urmă împreună cu Cucupetros. Într-un loc potrivit a pregătit o cursă în care să cadă pe neaşteptate şi să fie măcelăriţi cei ce plecau înspre Niceea. Pe de altă parte, cunoscînd firea lacomă a celţilor, a chemat doi oameni hotărîţi şi le-a poruncit să se ducă pe dată la Cucupetros pentru a-i da de ştire că normanzii, stăpîni pe Niceea, îşi împărţeau între ei bogăţiile cetăţii. 4. Ştirea aceasta s-a răspîndit printre cei care erau cu Petros şi a provocat dezordine. Îndată ce au auzit vorbindu-se de împărţirea bogăţiilor, aceştia au pornit învălmăşiţi spre Niceea, uitînd cu desăvîrşire, sau aproape, de experienţa militară şi de disciplina trebuincioasă celor ce pleacă la luptă. Căci, cînd neamul latinilor, foarte lacom, aşa cum am spus mai sus, îşi pune în gînd să atace o ţară, nu mai există frînă sau motiv care să-i ţină. Cum ei nu mergeau în rînduri, sau pe unităţi, au căzut în

[1] Este vorba de sultanul Niceei, Kilidj-Arslan I (1092—1107).

[2] La 29 septembrie 1096 turcii au început asediul oraşului Xerigordon, pe care l-au ocupat nouă zile mai tîrziu, cf. Liubarski, n. 990.

mijlocul turcilor care-i pîndeau lîngă Drakon și au fost măcelăriți. Atîția celți și normanzi au fost victime ale sabiei ismailite încît, atunci cînd au fost adunate trupurile războinicilor omorîți care zăceau peste tot, s-a făcut, nu zic o grămadă uriașă, nici o movilă, nici chiar o colină, ci un munte destul de mare, atît era de înalt mormanul de oseminte. Mai tîrziu, oameni de același neam cu barbarii omorîți, ridicînd ziduri asemănătoare cu ale unei cetăți, au pus în loc de mortar în spațiile libere osemintele morților și au transformat această cetate, într-un fel, în mormîntul lor; locul acesta întărit există încă pînă în zilele noastre, fiind înconjurat de un zid făcut din pietre și oase. 5. Căzînd pradă sabiei cu toții, numai Petros împreună cu alți cîțiva s-au retras la Helenopolis și au intrat înăuntru[1]. Turcii, care voiau să pună mîna pe el, au pregătit din nou capcane. Cînd împăratul a auzit toate acestea și a aflat de acest măcel îngrozitor, și-a dat seama ce lucru grozav însemna prinderea lui Petros. Îndată a trimis după Katakalon Constantin Euphorbenos, pe care povestirea l-a amintit deja de mai multe ori și, îmbarcînd pe corăbii de război forțe însemnate, le-a trimis în ajutor de partea cealaltă a strîmtorii. Cînd turcii l-au văzut venind pe acest războinic, au luat-o la fugă. El, fără a mai zăbovi cîtuși de puțin, l-a luat pe Petros împreună cu cei cîțiva tovarăși și i-a dus în deplină siguranță la împărat. 6. Cînd acesta i-a amintit lipsa de chibzuință de la început și i-a spus că datorită faptului că nu i-a urmat sfaturile suferise atîtea rele, latinul, mîndru, în loc să se recunoască vinovat de această nenorocire, i-a

[1] Ana greșește: în acest moment (octombrie 1096), Pierre se găsea la Constantinopol unde ducea tratative cu Alexios, cf. Liubarski, n. 993–994.

învinuit pe ceilalți care nu s-au supus și care și-au urmărit interesele lor, numindu-i hoți și tîlhari, pe care Mîntuitorul nu îi primea din această pricină să se închine lui. 7. Latinii, care, la fel ca Bohemond și ai săi, țînteau de multă vreme spre imperiul romeilor și vroiau să-l cucerească, pe motiv că ascultau predicile lui Petros, așa cum se spunea, au pus la cale această mare mișcare, înșelîndu-i pe cei mai încrezători și, prefăcîndu-se că pleacă în expediție împotriva turcilor pentru a elibera sfîntul mormînt, și-au vîndut moșiile.

VII. Un oarecare Ubos[1], fratele regelui Franței, mîndru ca Novatos de originea sa nobilă, de bogăția și puterea sa, cînd să plece din țara sa spre sfîntul mormînt, a cerut să vină la împărat, trimițîndu-i un mesaj insolent pentru a se asigura dinainte de o primire strălucită. „Află, i-a spus el, împărate, că eu sînt regele regilor, cel mai mare din cîți trăiesc sub soare. Astfel, la sosirea mea, se cuvine să fiu întîmpinat și primit cu onoruri demne de originea mea nobilă." 2. Cînd împăratul a aflat aceasta, duce al Dyrrachiumului era Ioan, fiul sebastocratorului Isac, despre care s-a vorbit mai sus; comandantul flotei, Nikolaos Maurokatakalon își ancorase corăbiile, așezîndu-le una lîngă alta în apropierea portului din Dyrrachium și de acolo, punînd la cale expediții de recunoaștere, supraveghea marea atît de bine, încît nici o corabie-pirat care naviga de-a lungul coastei nu îi putea scăpa. Împăratul a trimis îndată amîndorura scrisori[2] prin care propunea ducelui Dyrrachiumului

[1] Este vorba de Hugues le Mainé, conte de Vermandois, fratele regelui Franței, Filip I (1060–1108). A pornit în cruciadă în august 1096.
[2] Cf. Dölger, 1185 (octombrie 1096).

să pîndească, pe mare şi de-a lungul coastei, apropierea lui Ubos, pentru a-i da de ştire împăratului printr-un mesaj rapid de sosirea acestuia, pe care să-l primească cu cinste, iar comandantului flotei, să nu slăbească cu nici un chip vigilenţa, să nu fie delăsător, ci să stea de pază încontinuu. 3. Cînd Ubos s-a apropiat cu bine de coasta Longobardiei, i-a trimis ducelui Dyrrachiumului 24 de soli înveşmîntaţi cu platoşe şi cuirase de aur, însoţiţi de contele Tzerpenterios[1] şi de Ilias, care la Thesalonic fugise de lîngă împărat. Aceştia i-au vorbit ducelui în felul următor: „Află, duce, că stăpînul nostru, Ubos, este gata să ajungă şi să aducă de la Roma stindardul de aur al sfîntului Petru[2]. Mai află că el este comandantul întregii armate france. De aceea, să te pregăteşti să-l primeşti într-un chip pe măsura puterii lui pe el şi trupele pe care le conduce şi să mergi în întîmpinarea lui." 4. În vreme ce solii vorbeau astfel ducelui, Ubos, care coborîse prin Roma în Longobardia, aşa cum s-a spus, şi traversa pe mare de la Bari pentru a ajunge în Illyricum[3], a fost surprins de o furtună foarte puternică şi a pierdut majoritatea corăbiilor lui cu vîslaşi şi cu cei pe care-i transportau; numai o singură barcă, pe care din fericire se afla el, a fost aruncată pe coastă de valuri, pe jumătate spartă, între Dyrrachium şi locul numit Palos[4]. Abia scăpase, după ce pierduse orice speranţă cînd, doi oameni care aşteptau sosirea lui, l-au observat şi i s-au adresat: „Ducele, i-au spus

[1] Este vorba de Guillaume Charpentier, unul dintre oamenii lui Hugues de Vermandois.

[2] Izvoarele occidentale nu confirmă afirmaţia Anei Comnena, cf. Liubarski, n. 1001.

[3] În octombrie 1096.

[4] Este vorba de capul Palli.

aceştia, aşteaptă cu nerăbdare sosirea ta şi doreşte mult să te vadă." 5. În această stare l-a întîmpinat ducele, după ce scăpase din naufragiu; i-a urat bun venit şi l-a întrebat pe unde şi de unde veneau; aflînd de nenorocirea care i se întîmplase în timpul traversării, l-a întărit cu făgăduieli de bine şi totodată i-a dat o masă îmbelşugată. După ospăţ l-a lăsat să se odihnească, dar nu liber cu totul. L-a încunoştinţat de îndată pe împărat despre acesta şi aştepta acum ordine cu privire la ce avea de făcut. Aflînd despre toate, împăratul l-a trimis imediat pe Butumites la Epidamnos, oraşul numit de noi de multe ori Dyrrachium, pentru a-l căuta pe Ubos şi a-l conduce în capitală, nu pe drumul direct, ci ocolind pe la Philippopolis, căci se temea de cetele de celţi şi de armatele care veneau din urmă. Împăratul l-a primit cinstindu-l, l-a copleşit cu tot felul de dovezi de bunăvoinţă şi, dîndu-i, pe deasupra, o mulţime de bani, l-a convins imediat să fie omul lui de încredere, făcînd jurămîntul obişnuit la latini[1].

VIII. Dar toate aceste întîmplări ale lui Ubos nu sînt decît o introducere; Bohemond, despre care istorisirea mea a amintit de mai multe ori, cam 15 zile mai tîrziu, a făcut şi el traversarea şi a acostat la Kabalion[2], împreună cu mai mulţi conţi şi cu o armată care depăşea orice număr. Locul acesta este în apropiere de Bousa; acestea sînt numele locurilor din ţinut. Să nu ne învinuiască nimeni că folosim aceste nume care mînjesc urzeala istoriei noastre. Nici Homer însuşi nu s-a ruşinat să-i denumească cu numele lor pe beo-

[1] Este vorba de jurămîntul de credinţă feudal prin care Hugues devenea vasal al împăratului Alexios Comnenul. Evenimentele se petrec în noiembrie 1096.

[2] După izvoarele occidentale, Avlona.

ţieni ca şi unele insule barbare, din dorinţa de a da preciziune istoriei sale[1]. 2. Pe urmele aceluia, contele de Prebentza[2], ajunsese şi el la rîul din ţinutul Longobardiei; vrînd să traverseze, a închiriat cu 6 000 de stateri de aur o corabie-pirat cu trei catarge, mare, pe care se aflau 200 de vîslaşi, cu trei şalupe în remorcă. El însă nu a înălţat pînzele înspre Aulon, ca celelalte armate ale latinilor; de teama flotei romeilor, după ce a ridicat ancora, a schimbat puţin direcţia şi s-a îndreptat drept spre Chimara, cu un vînt prielnic. 3. Dar, fugind de fum, a nimerit în foc. Căci nu a dat peste corăbii care treceau dintr-un punct în altul strîmtoarea Longobardiei, ci chiar peste comandantul întregii flote a romeilor, Nikolaos Maurokatakalon. El auzise de cîtăva vreme de această corabie-pirat şi, luînd cu sine biremele şi triremele din toată flota sa, precum şi cîteva dromoane, s-a dus să se aşeze la Kabalion, în faţa Asonului, de unde se întorcea după ce lăsase acolo cea mai mare parte a flotei sale. L-a trimis apoi pe cel numit al doilea conte[3] cu propria sa galeră, numită „Excussatos"[4] de corăbieri,

[1] Cf. *Iliada*, II, 494 şi urm.

[2] Identificarea acestui personaj a stîrnit discuţii în istoriografie. Unii cred că este vorba de Raymond de Saint-Gilles, conte de Toulouse, numit de Ana, în mod obişnuit, Isangeles. Alţi cercetători, urmînd pe H. Grégoire, îl identifică cu Richard, conte de Principat. Mai plauzibilă pare identificarea lui A. Maricq, după care este vorba de contele Balduin al II-lea de Brabant, cf. Liubarski, n. 1008.

[3] Este vorba de al doilea drungar al flotei, înalt ofiţer din marina bizantină în vremea Comnenilor.

[4] *Excussatos*, termen tehnic, desemnînd pe cineva scutit de impozite. A.P. Každan consideră că aici este vorba de o navă privată scutită de taxele obişnuite — nu de nava-comandant a flotei — şi aflată temporar în serviciul statului, din pricina războiului, cf. Liubarski, n. 1010.

cu ordinul de a aprinde un foc de îndată ce vor vedea vîslaşii vasului de care am vorbit, dezlegînd parîmele şi ieşind în larg. Acela a plecat imediat, executînd ordinul. 4. Comandantul Nikolaos, văzînd semnalul, a întins pînzele cîtorva dintre corăbiile sale, altora — „miriapodelor" — punîndu-le vîslele, şi a plecat apoi în calea contelui care făcea traversarea. Cînd l-a întîlnit, acela era cam la trei stadii de uscat şi se grăbea spre malul celălalt, spre Epidamnos, cu 1 500 soldaţi înarmaţi şi 80 de cai de rasă. Văzîndu-l, timonierul corăbiei i-a spus contelui de Prebentza: „Vine asupra noastră flota siriană şi riscăm să cădem pradă săbiilor şi spadelor." Îndată contele a ordonat să-şi ia cu toţii armele şi să lupte vitejeşte. 5. Deşi era în mijlocul iernii, în ziua prăznuirii marelui ierarh Nicolae[1], era întîmplător linişte cu desăvîrşire şi luna plină lumina noaptea cu mai multă strălucire decît primăvara. Cum vînturile încetaseră, corabia-pirat nu mai putea să înainteze şi se afla imobilizată în mijlocul apelor. Dar, ajungînd în acest loc al istorisirii mele, aş vrea să glorific actele de vitejie ale lui Marianos. Acesta a cerut îndată comandantului flotei, care era chiar tatăl său, cele mai rapide corăbii; apoi, mergînd drept spre corabia contelui, a ancorat la prova acesteia, încercînd abordajul. Dar războinicii înarmaţi au alergat spre el, îndată ce l-au văzut complet înarmat pentru luptă. Atunci Marianos a început să le vorbească latinilor în limba latină, îndemnîndu-i să nu se teamă şi să nu lupte împotriva unor oameni de aceeaşi credinţă. Tocmai atunci un latin l-a lovit cu tzangra[2]

[1] 6 decembrie 1096.

[2] Este vorba de un anumit tip de arbaletă.

sa în cască. 6. Tzangra este un arc barbar, cu desăvîrșire necunoscut grecilor. Nu se întinde trăgînd cu mîna dreaptă coarda și cu stînga împingînd arcul; cel ce întinde această armă de luptă foarte puternică trebuie să stea, ca să spunem așa, pe spate și să apese puternic cu ambele picioare pe semicercurile arcului, în vreme ce cu amîndouă mîinile trage spre sine coarda cu mare greutate. În mijlocul său se află un șanț semicilindric care ajunge pînă la coardă; este aproape de mărimea unei săgeți lungi și merge de la coardă pînă la mijlocul arcului, prin acesta trăgîndu-se orice fel de săgeți. Săgețile care se pun acolo sînt foarte scurte, dar foarte groase și înzestrate la capăt cu o adevărată armătură de fier. Din pricina lansării foarte bruște, datorită corzii și forței eliberate, săgețile nu sar înapoi din locul în care lovesc una după alta, ci trec printr-un scut, străpung o platoșă groasă de fier și își urmează zborul de partea cealaltă, într-atît este de violentă și de neînfrînt forța unor asemenea săgeți. O astfel de săgeată a trecut printr-o statuie de bronz, lovind zidul unui oraș foarte mare și a rămas înfiptă cu vîrful înăuntru, sau a dispărut, intrată în grosimea zidului. Astfel se mînuiește tzangra, obiect cu adevărat diabolic; cel care este atins de o lovitură de acest fel este cu desăvîrșire nenorocit, căci moare pe loc, fără măcar să simtă lovitura, într-atît este de violentă. 7. Săgeata trasă de tzangra i-a lovit astfel vîrful căștii și l-a străpuns în zborul ei, dar fără să-i atingă un fir de păr lui Marianos, căci pronia cerească a împiedicat aceasta. Atunci a trimis și el cu repeziciune spre conte o altă săgeată, care l-a rănit în braț; aceasta i-a străpuns scutul, a pătruns prin platoșa din plăci așezate ca niște solzi și l-a atins și pe el într-o parte. Un

preot latin, care se afla acolo, fiind al 13-lea dintre tovarășii de arme ai contelui, văzînd ce se petrece la proră, a trimis mai multe proiectile împotriva lui Marianos. Dar acesta, în loc să dea înapoi, a continuat să lupte înverșunat și să-i încurajeze pe războinicii săi să facă la fel, astfel că de trei ori, una după alta, cei care erau alături de preotul latin au trebuit să fie schimbați, pentru că erau răniți și epuizați. Dar preotul, deși primise numeroase lovituri și era acoperit de propriul său sînge, rămînea totuși liniștit. 8. Căci noi nu avem aceeași concepție despre preoți ca latinii, noi ne supunem canoanelor, legilor și preceptelor evanghelice: „Să nu pui mîna, să nu strigi, să nu ataci, căci ești sfînt."[1] Barbarul latin însă, în același timp ia parte la tainele divine, trece scutul pe brațul stîng și cu dreptul ține o lance; în timp ce împărtășește din trupul și sîngele sfînt, privește măcelul și devine om sîngeros, cum spune psalmul lui David[2]. Astfel este acest neam barbar de preoți care sînt în aceeași măsură preoți și războinici. Tot așa și acest om, făcut mai mult pentru acțiune decît pentru preoție, îmbrăca veșmîntul preoțesc și lua vîsla, urmărind în același timp lupta corăbiei și bătălia, prins și de mare și de oameni. Obiceiurile noastre însă, așa cum am spus, urcă pînă la Aron, la Moise și la primul nostru arhiereu. 9. Totuși, după ce lupta a făcut prăpăd de seara pînă la mijlocul zilei următoare, latinii, deși fără voie, s-au predat lui Marianos, cerînd și garantîndu-li-se viața. Dar acel preot războinic, deși se hotărîse pacea, nu înceta să lupte; după ce și-a golit tolba cu

[1] Cf. *Epistola către Coloseni*, II, 21.
[2] Cf. *Psalmul* XXV, 9.

săgeți, a luat o piatră și a aruncat-o asupra lui Marianos, care și-a apărat capul cu scutul, dar proiectilul, lovindu-l, l-a spart în patru și i-a crăpat casca. Marianos, amețit de puterea pietrei, a căzut pe loc fără cunoștință și fără voce pentru cîtva timp, asemenea vestitului Hector care a fost gata să-și dea sufletul cînd a fost atins de piatra aruncată de Aiax[1]. Cînd, cu greu, s-a trezit și și-a revenit, l-a țintit cu săgeți pe cel care-l atacase și l-a rănit de trei ori. Dar acest om, războinic mai degrabă decît preot, încă nu se săturase de luptă; după ce a aruncat toate pietrele care i-au fost la îndemînă, cînd nu a mai avut nimic, nici pietre, nici săgeți, nemaiștiind ce să facă și cum să se apere de potrivnicul său, a început să bată din picioare, s-a înfierbîntat și s-a înfuriat ca un animal sălbatic care se învîrtește în jurul său[2]. Apuca tot ce-i pica sub mînă. Găsind un sac cu pîini de orz, le-a scos din sac și a început să le arunce ca pe niște proiectile, ca și cum ar fi oficiat și ar fi socotit războiul drept o slujbă religioasă și o ceremonie sfîntă. A luat o pîine și a aruncat-o cu toată puterea, țintind chipul lui Marianos, pe care l-a atins în obraz. 10. Dar am spus destul despre acest preot, despre corabia și echipajul ei; contele de Prebentza, după ce s-a predat împreună cu corabia și oamenii săi lui Marianos, l-a urmat fără împotrivire. Cînd au atins pămîntul și au debarcat, preotul acela umbla fără încetare după Marianos și, necunoscîndu-i numele, îl căuta după culoarea veșmintelor. Cînd l-a găsit, s-a aruncat de gîtul lui și l-a sărutat, spunîndu-i plin de mîndrie: „Dacă mă întîlneai pe uscat, ați fi pierit o mulțime de mîna

[1] Cf. *Iliada*, VII, 270–271.

[2] Cf. Platon, *Phaidon*, 99, Aristotel, *Etica Nicomahică*, II,9.

mea." A scos o cupă de argint, cam de 130 de stateri, și i-a dăruit-o. După ce i-a vorbit astfel și i-a dat acest dar, și-a dat sufletul.

IX. În vremea aceasta contele Godefroy făcea și el traversarea împreună cu alți conți, urmat de o armată de 10 000 de cavaleri și de 70 000 de pedeștri; ajungînd la cetatea cea mare[1], și-a așezat trupele în părțile Propontidei, într-un ținut care se întindea din preajma podului de lîngă Kósmidion și pînă la Sfîntul Phocas[2]. Dar, cînd împăratul a stăruit ca el să traverseze strîmtoarea Propontidei, s-a împotrivit și amîna din zi în zi, invocînd mereu alt motiv. De fapt, aștepta sosirea lui Bohemond și a altor conți. Căci dacă Petros făcuse la început această mare expediție pentru a se închina la sfîntul mormînt, ceilalți conți, și mai ales Bohemond, nutreau vechea lor dușmănie față de împărat și căutau prilejul favorabil să-și ia revanșa pentru victoria strălucită pe care o dobîndise, cînd se dăduse bătălia de la Larissa cu Bohemond; însuflețiți de același gînd, în visul lor de a cuceri și marea cetate, ei veniseră cu același scop (așa cum am mai spus-o de nenumărate ori mai sus); în aparență făceau o expediție la Ierusalim, în fapt însă vroiau să-i ia tronul împăratului și să cucerească marea cetate. 2. Împăratul, cunoscîndu-le de mult șiretenia, poruncise

[1] Afirmație inexactă. Godefroy a venit spre Constantinopol pe uscat, urmînd, pînă la Belgrad, aproximativ linia Dunării.

[2] La 23 decembrie 1096.

[3] Kosmidion se numește mănăstirea sfinților „doctori fără de arginți" Cosma și Damian, unul dintre cele mai renumite lăcașuri de cult din Constantinopol, situat pe malul Cornului de Aur, cf. Janin, *Géographie*, p. 286–289. Mănăstirea Sfîntului Phocas se afla pe malul Bosforului (azi, Ortaköy), cf. Janin, *op. cit.*, p. 498–499.

prin scrisori de la Athyra și pînă la Philea (cetatea maritimă a Pontului) ca trupele auxiliare să fie așezate pe unități împreună cu comandanții lor, veghind ca Godefroy să nu trimită nici un sol nici lui Bohemond, nici conților care veneau din urmă, sau invers, și să le împiedice trecerea[1]. 3. Între timp s-a petrecut următorul lucru: împăratul îi chemase pe cîțiva dintre conții lui Godefroy pentru a-i sfătui să-și determine căpetenia să-i depună jurămîntul; dar, cum vremea trecea din pricina vorbăriei proprii latinilor, cărora le plac discursurile lungi, s-a răspîndit printre ei zvonul fals că toți conții erau ținuți prizonieri de către împărat. Atunci latinii au pornit în rînduri strînse împotriva Bizanțului și curînd au distrus din temelii palatul aflat în apropierea lacului numit „de argint" și au atacat zidurile Bizanțului nu cu helepole, căci nu aveau, ci încrezîndu-se în mulțimea lor și ducînd nerușinarea și îndrăzneala pînă la a da foc porții de sub palatul împărătesc, din apropierea sanctuarului înălțat odinioară de un împărat pentru cinstirea numelui marelui ierarh Nicolae[2]. 4. Văzînd trupele latinilor, nu numai mulțimea locuitorilor din Bizanț, lașii și cei necunoscători în ale războiului se văitau, gemeau și se loveau în piept, nemaiștiind ce să facă de groază, dar și mulțimea celor care îi erau credincioși împăratului și care, amintindu-și de joia în care cetatea fusese cucerită[3], se temeau în această zi să nu le vină pedeapsa celor ce se

[1] Cf. Dölger, 1192 (începutul lunii ianuarie 1097).

[2] Ana se referă la biserica Sfîntului Nicolae din cartierul Vlacherne, situată în apropiere de palatul imperial de acolo, cf. Janin, *Géographie*, p. 369–371.

[3] Aluzie la excesele comise de partizanii Comnenilor în momentul revoltei din 4 aprilie 1081.

întîmplaseră odinioară[1]. Toți cei care erau cît de cît încercați în războaie au alergat în dezordine spre palat. Împăratul, însă, nu s-a înarmat în nici un fel; nu și-a luat platoșa din plăci prinse asemenea solzilor, nu a luat în mînă nici scut nici lance, nu și-a încins sabia, ci, fără să se teamă, a rămas pe tronul împărătesc, a dat tuturor curaj prin privirea lui calmă și a redat încrederea sufletelor lor, în vreme ce se sfătuia cu rudele și comandanții armatei asupra celor ce le aveau de făcut. 5. Mai întîi a poruncit ca nimeni să nu iasă în afara zidurilor împotriva latinilor, atît din pricină că era o zi sfîntă (era joia din săptămîna mare și sfîntă, în timpul căreia Mîntuitorul îndurase moartea cea mai de ocară, sacrificîndu-se pentru toți oamenii), ca și dorința de a nu da loc unui măcel fratricid. Astfel că și-a repetat mesajele și povețele pentru a împiedica să se întîmple așa ceva. „Gîndiți-vă la Dumnezeu, le spunea el, care s-a jertfit pentru noi toți în această zi și care, pentru salvarea noastră, nu a fugit nici de cruce, nici de cuie, nici de lancea hărăzită nelegiuiților. Dar dacă vreți să luptați, după ziua Învierii Domnului, vom fi și noi gata." 6. Latinii nu numai că nu l-au ascultat, dar și-au întărit falangele; au trimis un asemenea nor de săgeți, încît unul dintre oamenii care stăteau în picioare în apropierea tronului a fost rănit în piept. Văzînd aceasta, mulțimea celor care se aflau în apropierea împăratului s-a tras înapoi; el însă a rămas pe loc, fără să se miște, încurajîndu-i pe ai săi și ajutîndu-i cu blîndețe să-și

[1] Joi, 2 aprilie 1097. Izvoarele occidentale indică însă data de 13 ianuarie 1097. Liubarski, n. 1030, consideră că trebuie preferată data acestora din urmă și presupune că Ana Comnena confundă evenimentele aici relatate cu sosirea lui Bohemond la Constantinopol, survenită la 9 aprilie 1097.

vină în fire, spre admirația tuturor. Totuși, cînd i-a văzut pe latini că se apropie cu nerușinare de metereze, fără să țină seama de sfaturile sale cumpătate, l-a chemat mai întîi pe ginerele său Nikephoros, cezarul meu; i-a poruncit să ia cu el luptători foarte buni, care să știe să tragă cu arcul și să-i așeze sub metereze; aceștia trebuiau să trimită împotriva latinilor un nor de săgeți, fără să țintească, astfel încît cea mai mare parte să fie nevătămătoare. Căci el respecta cum s-a spus mai sus, ziua sfîntă și nu vroia un măcel între cei de același sînge. 7. Altor războinici, dintre cei mai buni, între care majoritatea purtau arcuri și cîțiva țineau lănci lungi, le ordonă să deschidă poarta sfîntului Romanos[1] și să le dea latinilor dovadă de forță, păstrînd următoarea ordine de luptă: de o parte și de cealaltă a unui luptător cu lance să se afle doi peltaști. În această ordine trebuiau să înainteze cu pași înceți, dar cîțiva arcași pricepuți, foarte buni, să fie trimiși înainte pentru a trage de departe săgeți împotriva celților, schimbîndu-și des locul; cînd vor vedea că nu mai este decît o mică distanță între cele două armate, vor ordona arcașilor, care vin în urma lor, să trimită o ploaie de săgeți asupra cailor, nu asupra călăreților și apoi să pornească înainte în goană spre latini; căci, în primul rînd, după ce caii aveau să fie răniți, forța avîntului celților se va frînge și ei nu vor mai putea să tragă cu ușurință asupra romeilor; apoi, și aceasta era cel mai important, îi va feri pe aceștia de a fi omorîți. Oamenii au îndeplinit cu zel porunca împăratului; au deschis porțile și, cînd năpustindu-se în mare viteză asupra latinilor, cînd ținîndu-și caii în frîu,

[1] Poarta Sfîntului Romanos, practicată în zidul lui Teodosie al II-lea, azi Topkapi, cf. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 280.

au omorît nu puțini dușmani, numai cîțiva dintre ai lor fiind răniți în acea zi. 8. Dar destul despre acestea; stăpînul meu, cezarul, a luat, cum am spus, arcași încercați și i-a așezat sub turnuri pentru a trage săgeți asupra barbarilor. Aveau fiecare arcuri care ținteau bine și drept; căci toți acești tineri nu erau cu nimic mai prejos decît Teucer[1] al lui Homer în arta de a trage. Arcul cezarului era cu adevărat arcul lui Apollo; nu trăgea în felul grecilor lui Homer cu coarda pînă la piept și nu potrivea fierul pe arc dovedind virtuți de vînător ci, asemenea unui Hercule, cu arcurile sale nemuritoare, trimitea săgeți dătătoare de moarte[2] și își atingea ținta pe care o ochea, așa cum vroia. Căci în alte împrejurări, într-o luptă sau o bătălie, oricare era ținta pe care și-o propunea, o atingea îndată, așa cum avea de gînd și, acolo unde vroia, făcea întotdeauna o rană. Cu o asemenea putere își întindea arcul și cu o asemenea precizie își trimitea săgețile, încît în tragerea cu arcul îl întrecea limpede pe Teucer însuși ca și pe cei doi Aiax. Totuși, deși era atît de priceput, respectînd ziua aceasta sfîntă și avînd în inimă porunca împăratului, cînd îi vedea pe latinii nechibzuiți că se apropie cu îndrăzneală de ziduri, deși ei se apărau cu scuturi și căști, își întindea arcul și punea săgeata pe coardă; dar intenționat trăgea fără să ochească, trimițînd săgeți cînd mai aproape, cînd mai departe. 9. Din pricina acestei zile, el se stăpînea să tragă țintindu-i pe latini; totuși, dacă un latin îndrăzneț și neprevăzător nu se mulțumea numai să arunce numeroase săgeți asupra apărătorilor

[1] Cf. *Iliada*, IV, 105—111.
[2] Cf. *Iliada*, IV, 105—111, 123.

de pe întărituri, ci părea că îi și insulta, strigînd în limba sa, cezarul își întindea arcul spre el: atunci săgeata nu zbura zadarnic din mîna lui, ci trecea prin scut, îi străbătea platoșa din plăci cu solzi și brațul și se înfigea într-o coastă. Acela cădea pe loc fără glas, cum spune poetul[1], și pînă la cer se înălța un vuiet, unii aclamîndu-l pe cezar, iar ceilalți plîngîndu-l pe cel ce căzuse. Afară, călăreții noștri luptau de asemenea vitejește, ca și cei de pe ziduri, și s-a dat o luptă grea și periculoasă între unii și ceilalți. În cele din urmă, împăratul a trimis propria sa gardă și a pus pe fugă falangele latinilor. 10. În ziua următoare, Ubos l-a sfătuit pe Godefroy să se supună voinței împăratului și să-i jure că își va respecta jurămîntul cu credință, dacă nu vroia să mai încerce încă o dată priceperea militară a celuilalt. Dar Godefroy i-a făcut multe reproșuri, spunîndu-i: „Tu, care ai plecat din țara ta ca un rege cu mari bogății și cu o armată puternică, te-ai coborît acum de la acest rang la situația de sclav; apoi, ca și cum ai fi avut o izbîndă, vii să mă îndemni să fac la fel?" Ubos îi răspunse: „Trebuia să rămînem în țara noastră și să nu mergem la alții, dar dacă tot am venit pînă aici și avem nevoie de bunăvoința împăratului, dacă nu ascultăm de porunca lui, n-o să ne meargă bine." După ce Ubos a fost lăsat să plece fără să fi ajuns la vreun rezultat, împăratul, aflînd că și conții care veneau în urmă se apropiaseră de acum, a trimis împreună cu trupele lor pe cîțiva dintre cei mai buni comandanți, cu misiunea de a mai încerca să-l convingă pe Godefroy, la nevoie chiar cu forța, să treacă strîmtoarea. Îndată ce i-au văzut, latinii, fără să mai aștepte cîtuși de puțin și fără să-i întrebe

[1] Cf. *Iliada*, XV, 537–538, XX, 483, *Odiseea*, V, 456–457.

ce vroiau, au pornit spre război și lupte. S-a iscat o luptă crîncenă între potrivnici și au căzut mulți de fiecare parte; toți războinicii împăratului, care au atacat cu prea mult avînt, au fost răniți. Dar, din cauză că trupele împăratului luptau cu multă vitejie, latinii au făcut cale întoarsă. 11. Astfel, în curînd, Godefroy s-a văzut silit să se plece în fața voinței împăratului. S-a dus la el și i-a făcut jurămîntul cerut; se obliga astfel ca toate cetățile, ținuturile sau castrele pe care le va cuceri, și care mai înainte fuseseră ale imperiului romeic, să fie predate unui om de încredere, trimis special de împărat. După ce a făcut acest jurămînt și a primit o mulțime de bani, a fost oaspetele și tovarășul de ospăț al împăratului; după o masă bogată a trecut strîmtoarea și și-a așezat tabăra la Pelekanon. Atunci împăratul a dat poruncă să li se trimită o mulțime de provizii.

X. În urma lui a venit contele cu numele de Raoul cu 15 000 de călăreți și pedeștri[1]; și-a așezat tabăra în Propontida, la mănăstirea numită „a Patriarhului", împreună cu conții care erau sub comanda sa și a stabilit restul trupelor la Sosthenion. Cum și el nutrea același gînd cu Godefroy și amîna mereu și aștepta sosirea celorlalți, împăratul, cu grijă pentru viitor și temîndu-se să nu vadă ajungînd și alți latini, se străduia să grăbească trecerea primilor prin tot felul de mijloace de constrîngere și de convingere. L-a chemat atunci pe Opos (acesta era un om cu simțăminte înalte, neîntrecut de nimeni ca pricepere în treburile războiului) și, cînd acesta a venit pe uscat, împreună cu alți războinici viteji, l-a trimis cu porunca de a-l obliga pe acela să treacă strîmtoarea. Văzînd Opos că celălalt nu se supunea nicicum

[1] Identificat diferit de cercetători, cf. Liubarski, n. 1042.

poruncii împăratului și că, dimpotrivă, vorbea cu îndrăzneală și plin de aroganță, s-a înarmat și și-a rînduit trupele în ordine de bătaie, pesemne pentru a-l speria pe barbar, crezînd că îl hotărăște astfel să se îmbarce pentru a ajunge pe celălalt mal. Dar acela, mai repede decît se poate spune, și-a așezat celții care îl întovărășeau și, cu bucuria „leului care a găsit o pradă bună", a început o luptă aprigă cu Opos. 2. Tocmai atunci sosea pe mare Pegasios, pentru a-i traversa pe celți și, văzînd bătălia care se da pe uscat și pe celți că atacă plini de îndrăzneală armata romeilor, debarcă și cade asupra lor pe la spate. Sînt omorîți pe loc o mulțime, dar și mai mulți sînt răniți. Și astfel, cei care au mai rămas în viață, au cerut să treacă dincolo. Împăratul, fiind foarte chibzuit, avea grijă ca aceștia să nu se întîlnească cu Godefroy și, istorisindu-i cele întîmplate, să nu-l ațîțe împotriva lui, astfel că le primește cererea: îi urcă pe corăbii și îi duce pe mare pînă la mormîntul Mîntuitorului, la rugămintea lor. Apoi trimite conților așteptați un mesaj de bun sosit, dîndu-le cele mai bune speranțe. Îndată ce ajung, ei îndeplinesc de bunăvoie tot ce li se cere. 3. Acestea sînt întîmplările privitoare la contele Raoul; căci în urma lui se apropia o mulțime nenumărată și amestecată, adunată din aproape toate țările celte, împreună cu căpeteniile care îi conduceau, regi, duci, conți și chiar episcopi; împăratul, cu darul său obișnuit de a prevedea viitorul și a lua dinainte măsurile trebuincioase, le-a trimis soli care să-i primească cu prietenie și să le spună vorbe de bun venit. A poruncit oamenilor de la aprovizionare să le dea provizii bogate celor proaspăt sosiți ca să nu aibă, cu nici un chip, vreun motiv să se plîngă. Ei au ajuns astfel la marea cetate. S-ar fi putut

spune că erau cît stelele de pe cer sau cît grăunțele de nisip de pe țărmul mării. „Stat-au puzderii ca frunza și floarea ce da-n primăvară", cum spune Homer[1], oamenii aceștia care se grăbeau să ajungă la cetatea întemeiată de Constantin. 4. Nu vreau să dau numele căpeteniilor lor, cu toată bunăvoința mea. Cuvintele nu-mi mai vin, pentru că, pe de o parte, nu pot articula aceste nume barbare ce nu pot fi pronunțate, iar pe de alta, pentru că mă înfricoșează mulțimea lor. La ce bun să încerc să înșir numele atîtor oameni, a căror vedere îi umplea de descurajare pe cei din acea vreme? Cînd au ajuns în marea cetate, la porunca împăratului și-au așezat trupele în apropierea mănăstirii Kosmidion[2] și au ocupat ținutul pînă la Hieron. 5. Nu cei nouă crainici îi rețineau prin strigătele lor, ca odinioară grecii, ci numeroși războinici pricepuți, înarmați, care îi însoțeau, căutînd să-i convingă să se supună poruncilor împăratului. Împăratul, pentru a-i sili să facă același jurămînt ca și Godefroy, i-a chemat separat, l-a întrebat pe fiecare în parte ce vroia și s-a folosit de mijlocitorii cei mai pricepuți pentru cei ce nu vroiau. Cum aceștia nu se lăsau convinși, în așteptarea sosirii lui Bohemond, și găseau mereu alte mijloace să scape prin noi cereri, împăratul, respingînd cu ușurință pretențiile lor și recurgînd la toate mijloacele, i-a făcut în cele din urmă să depună același jurămînt ca și Godefroy; a trimis să fie căutat acesta de cealaltă parte a mării, la Pelekanon, pentru a fi de față cînd ei vor face jurămîntul. 6. După ce s-au adunat cu toții, și împreună cu ei și Godefroy, și fiecare

---

[1] *Iliada*, II, 468.

[2] Pe malul european al Bosforului, în extremitatea de nord a acestuia.

conte a jurat pe rînd, un nobil a avut îndrăzneala să se așeze pe tronul împăratului. Împăratul a răbdat aceasta fără să scoată o vorbă, cunoscînd firea arogantă a latinilor. Dar contele Baudouin[1] a înaintat și, luîndu-l pe celălalt de mînă, l-a făcut să se ridice, mustrîndu-l aspru. „Nu trebuie să te porți astfel, i-a spus el, tocmai cînd vii să făgăduiești supunere împăratului. Căci nu este în obiceiul împăraților romeilor să-și lase supușii să se așeze odată cu ei și cei care au devenit vasalii majestății sale trebuie să respecte și obiceiurile pămîntului." Celălalt nu i-a răspuns nimic lui Baudouin, dar i-a aruncat o privire mînioasă împăratului și, de-o parte, a murmurat pentru sine, cîteva cuvinte în limba lui. „Priviți, le spuse celorlalți, ce bădăran, el stă jos și atîtea căpetenii dintre cele mai ilustre stau lîngă el în picioare." 7. Mișcarea buzelor latinului nu a trecut neobservată de împărat, care a chemat un cunoscător al limbii latine și l-a întrebat ce a vrut să spună. Aflînd ce zisese, nu i-a reproșat nimic, ci și-a păstrat gîndurile pentru el. Cînd și-au luat cu toții rămas bun, împăratul l-a chemat pe acest latin orgolios[2] și fără respect, l-a întrebat cine era, din ce țară provine și de ce neam era. „Sînt franc curat, i-a răspuns acesta, și nobil; știu doar atît că la o răspîntie, în locurile unde m-am născut, se află un sanctuar înălțat de mult; oricine vrea să se bată cu cineva de-o seamă vine acolo pentru aceasta și cere ajutor lui Dumnezeu, așteptîndu-l pe cel ce va îndrăzni să se măsoare cu el. La această răspîntie am stat multă vreme fără să fac nimic, așteptînd un potrivnic;

[1] Baudouin de Boulogne, fratele lui Godefroy de Bouillon.
[2] Du Cange considera că este vorba de contele Robert de Paris, cf. Leib, II, p. 229, n. 4.

dar nu a venit niciodată vreunul care să îndrăznească aceasta." După ce l-a ascultat, împăratul i-a răspuns: „Dacă ai vrut să te bați și nu ai avut prilejul, acum este momentul cînd vei avea parte de lupte nenumărate; te îndemn stăruitor să nu te duci nici în coadă nici în fruntea falangei, ci să rămîi în centru împreună cu hemilochiții, căci am avut din copilărie experiența tacticii de luptă a turcilor." El a dat asemenea sfaturi nu numai acestuia, ci i-a încunoștințat pe toți de greutățile pe care le vor întîlni în timpul expediției lor și i-a îndemnat cu căldură să nu-i urmărească fără socoteală pe barbari, dacă Dumnezeu le va da victoria, ca nu cumva să cadă în vreo cursă și să fie omorîți.

XI. Acestea sînt întîmplările privitoare la Godefroy, la Raoul și la cei care veneau în urma lor. Bohemond[1] a ajuns și el, împreună cu ceilalți conți, la Apros; știindu-se pe sine că nu e de origine nobilă, și neavînd multe trupe, pentru că ducea lipsă de bani, dar dornic totodată să cîștige bunăvoința împăratului și să-și ascundă planurile dușmănoase, a luat-o înaintea celorlalți conți și numai cu zece celți s-a grăbit să ajungă în cetatea împărătească[2]. La rîndul său, împăratul, care știa de uneltirile lui și îi cunoștea de mult firea vicleană și ascunsă, dorea să stea de vorbă cu el înaintea venirii conților, să asculte ce va spune și să-l convingă să treacă marea înainte de sosirea celorlalți, temîndu-se ca el să nu se unească cu cei ce veneau și să nu-și schimbe gîndurile. Astfel, cînd Bohemond a sosit, împăratul l-a primit zîmbind, s-a interesat cum a călătorit și l-a întrebat unde îi lăsase pe ceilalți conți.

[1] Bohemond, fiul lui Robert Guiscard, vechiul adversar normand al Bizanțului.
[2] A ajuns în Constantinopol la 9 aprilie 1097.

2. Bohemond a răspuns la toate întrebările după cum socotea că este mai bine; împăratul, în mod elegant, i-a amintit ce făptuise odinioară împotriva Dyrrachiumului și Larissei[1] și de dușmănia de altădată. El i-a răspuns astfel: „Dacă atunci am fost potrivnicul și dușmanul tău, astăzi vin de bunăvoie, ca prieten al majestății tale. „Împăratul a stat mult timp de vorbă cu el și, tatonînd, a încercat să-i afle gîndurile; văzînd că acesta vrea să-i facă jurămîntul de credință, i-a spus: „Acum, fiindcă ești obosit după călătorie, trebuie să mergi să te odihnești și mîine vom vorbi în tihnă." 3. Bohemond pleacă atunci la Kosmidion, unde i se pregătise să se odihnească; i se servește o masă bogată cu o mulțime de feluri și cu mîncărurile cele mai variate. Apoi, bucătarii îi aduc carne crudă de animale și păsări, spunîndu-i: „Mîncărurile acestea, cum vezi, le-am pregătit după obiceiurile noastre; dacă nu-ți plac, iată carnea crudă, pe care să pui să ți-o pregătească cum vrei." Căci împăratul le poruncise să facă și să vorbească astfel. Avînd darul să înțeleagă firea unui om, să cerceteze sufletul și să ghicească firea unui muritor, el cunoștea dușmănia și răutatea acestui războinic. Și presupunerile lui au fost adevărate. Pentru a-i îndepărta lui Bohemond, orice urmă de neîncredere, el i-a dat și carne crudă, ca să-i risipească astfel bănuielile. 4. Căci multîncercatul Bohemond, în loc să vrea să guste din mîncărurile aduse sau măcar să le atingă cu vîrful degetelor, le dă imediat la o parte și, fără să spună nimănui bănuiala pe care o avea, le împarte pe toate celor de față; bunăvoința era numai aparentă în ce-i privea pe aceștia, căci nu era decît o viclenie; de fapt, pentru cine înțelege, el credea că a fost amestecată o licoare dătătoare de

[1] Cf. *Alexiada*, V, IV—VIII.

moarte. Și vicleșugul lui nu îl ține ascuns, într-atît îi disprețuia pe cei ce erau mai prejos ca el. Totodată, la porunca lui, bucătarii săi îi gătesc carnea crudă, după obiceiul lor. A doua zi îi întreabă pe cei ce mîncaseră în ajun cum se simt. „Foarte bine, îi răspund aceștia", încredințîndu-l că nu le era cîtuși de puțin rău; atunci el le dezvăluie ceea ce ținuse ascuns, spunîndu-le: „Cînd mi-am amintit războaiele mele cu el și acea luptă cumplită, mi-a fost teamă să nu fi pus la cale moartea mea, amestecînd în mîncare vreo otravă ucigătoare." Astfel se purta Bohemond; eu nu am văzut niciodată un om rău făptuind ceva fără să se îndepărteze de la drumul drept în tot ce spune și în tot ce face, căci, din clipa în care iese de pe calea cea bună, către orice parte se îndreaptă, este întotdeauna departe de virtute. 5. Împăratul l-a chemat pe Bohemond și i-a cerut să-i facă jurămîntul obișnuit la latini. Acesta, cunoscîndu-și situația, știa că nu se trage din strămoși iluștri, că nu avea bani și nici trupe și că nu era urmat decît de un mic număr de celți. Fiind pe de altă parte sperjur din fire, s-a supus cu grabă voinței împăratului. După ce s-a făcut aceasta, împăratul a ales o sală a palatului și a întins pe jos tot felul de lucruri...[1] și veșminte, monede de aur și de argint și lucruri de mai mică valoare; într-atît umpluse încăperea, încît nu se mai putea face un pas din pricina grămezilor de bogății. I-a poruncit unui slujitor, care trebuia să-i arate bogățiile lui Bohemond, să deschidă larg porțile, pe neașteptate. Vederea acestor bogății l-a copleșit pe oaspete, care a strigat: „Dacă aș avea asemenea bogății, aș fi de mult stăpînul a nenumărate țări." Celălalt îi răspunse: „Astăzi toate sînt ale tale, prin voia împăratului." 6. Bohemond a primit

[1] Lacună în text.

plin de bucurie și, mulțumind, a plecat să se odihnească acolo unde coborîse. Dar cînd i s-au adus bogățiile, de unde la început fusese încîntat, și-a schimbat acum părerea spunînd: „N-aș fi crezut niciodată că o să-mi vină o asemenea jignire din partea împăratului; luați darurile și înapoiați-le celui ce v-a trimis." Împăratul, cunoscînd firea nestatornică a latinilor, i-a răspuns cu o vorbă populară: „Un lucru rău să se întoarcă la cel ce l-a făcut[2]". Cînd Bohemond aude răspunsul și îi vede întorcîndu-se în grabă cu povara, își schimbă din nou părerea și, după ce cu puțin mai înainte respinsese darurile, dovedindu-și indignarea, le arată acum un chip surîzător, ca omul nesățios, care se transformă într-o clipă. Căci prin firea sa, acesta era un ticălos, schimbător după împrejurări, care-i întrecea în viclenie și îndrăzneală pe toți latinii care treceau pe-atunci prin imperiu, pe cît de inferior le era în trupe și bani; dar dacă îi depășea pe toți prin măsura ticăloșiei sale, avea și firea schimbătoare, proprie latinilor. De aceea, după ce respinsese darurile, le primise acum cu cea mai mare plăcere. 7. Căci avea gînduri dușmănoase, neavînd nici un motiv : pleca din țara sa în aparență pentru a se închina la sfîntul mormînt, de fapt însă cu gîndul de a-și făuri o stăpînire și chiar mai mult, dacă putea, să cucerească chiar imperiul romeilor, după sfaturile părintelui său; dar cel ce vrea să pună în mișcare toate sforile, cum zice un proverb, are nevoie de mulți bani. Împăratul, cunoscîndu-i dușmănia și gîndurile rele, s-a îngrijit, plin de abilitate, să îndepărteze tot ce ar fi putut sluji scopurilor sale ascunse. De aceea, cînd a cerut rangul de mare domestic al Orientului, Bohemond nu a obținut ce cerea; „cretan fiind, avea de a face cu un cretan."[1] Căci împăratul se temea ca, avînd această putere, Bohemond să nu dobîndească astfel autoritate asupra tuturor conților și să nu-i conducă apoi cu ușurință spre ținta sa; nu vroia nici ca Bohemond să aibă vreo bănuială că a fost descoperit și atunci l-a încurajat cu speranțe, spunîndu-i: „Încă nu a venit momentul, dar prin energia și credința ta, va veni nu peste multă vreme." 8. După ce a stat de vorbă cu cruciații, plin de prietenie, arătîndu-și bunăvoința prin tot felul de daruri și prin onoruri, în ziua următoare s-a așezat în tronul său, chemîndu-l pe Bohemond împreună cu toți ceilalți conți; le vorbește despre ce-i așteaptă pe drum, le dă sfaturi folositoare, le explică tactica de război pe care o folosesc de obicei turcii și le arată cum să-și rînduiască trupele și cum să așeze capcane, veghind, totodată, să nu-i urmărească prea departe pe turci, cînd vor fugi în fața lor. Și astfel, după ce le-a domolit sălbăticia prin bani și sfaturi, le-a dat încuviințarea pentru traversarea pe mare. 9. El ținea în chip deosebit la Isangheles[2] din pricina sufletului său nobil a inimii sale drepte și a vieții curate, căci vedea că acest om cinstea adevărul mai presus de toate în orice împrejurare; îi întrecea pe ceilalți latini tot așa cum soarele întrece stelele.

[2] Cf. *Psalmul* VII, 17.

[1] Cf. Plutarh, *Aemilius*, 23; *Lysandru*, 20.

[2] Nume dat de Ana Comnena lui Raymond al IV-lea de Toulouse, conte Saint-Gilles, conducătorul așa-numitei „cruciade provensale", adică al trupelor din Provence și Languedoc. Saint-Gilles a pornit în cruciadă în octombrie 1096, a trecut Alpii și apoi, de-a lungul coastei dalmate, a ajuns la Dyrrachium de unde, pe Via Egnatia, s-a îndreptat spre Constantinopol. A ajuns aici la 27 aprilie 1097. Bunele relații dintre el și Alexios s-au complicat la sfîrșitul acestei luni chiar, din pricina unui conflict grav între bizantini și trupele provensale recent sosite.

De aceea l-a ținut un timp lîngă el. După ce și-au luat toți rămas bun de la împărat și au ajuns la Damalis, trecînd strîmtoarea Propontidei, împăratul, scăpînd de grija pe care i-o dădeau aceștia, îl cheamă de mai multe ori pe Isangheles și îi arată mai clar la ce să se aștepte latinii în drumul lor; de asemenea, îi dezvăluie bănuielile sale cu privire la gîndurile francilor; stă îndelung de vorbă cu el despre aceasta și, ca să spun așa, își deschide inima în fața lui; după ce îi spune toate acestea limpede, îl îndeamnă să urmărească mereu uneltirile ticăloase ale lui Bohemond și, dacă acela vrea să calce jurămîntul, să-l împiedice prin orice mijloc. Isangheles îi răspunde împăratului: „Bohemond a primit de la strămoșii săi ca moștenire sperjurul și viclenia; ar fi mare minune dacă și-ar ține jurămîntul; eu însă, pe cît pot, mă voi strădui să-ți aduc la îndeplinire poruncile." Își ia rămas bun de la împărat și pleacă să întîlnească mulțimea armatei celților. 10. Împăratul vroia și el să meargă împreună cu celții împotriva barbarilor, dar se temea de mulțimea lor nenumărată. S-a gîndit acum că trebuie să meargă la Pelekanon, pentru ca astfel, găsindu-se aproape de Niceea, să poată fi încunoștințat de faptele și vorbele celților, ca și de ieșirile turcilor în afara cetății și de situația locuitorilor din Niceea. Căci socotea primejdios ca el să nu facă în acest timp vreo faptă războinică și avea de gînd ca, dacă găsea un prilej prielnic, să ocupe el însuși Niceea pentru a nu se găsi în situația de a o primi de la celți, potrivit jurămîntului lor. Dar păstra ascuns acest plan ca și toate hotărîrile pe care le lua, numai el și cu Butumites, singurul om de încredere, cunoscînd motivul pentru care făcea aceasta; pe el l-a trimis pentru a-i cîștiga de partea sa pe barbarii care apărau Niceea, fie făgăduindu-le o mulțime de foloase și pacea deplină, fie amenințîndu-i că vor avea de suferit lucruri grozave și chiar moartea prin sabie, dacă cetatea lor va fi cucerită de celți, împăratul cunoscîndu-l de mult pe Butumites ca pe un om foarte credincios și priceput în a duce la îndeplinire asemenea lucruri.

Astfel s-au petrecut, cronologic, lucrurile acestea, de la început.

CARTEA a XI-a

I. Bohemond și toți conții se adunaseră împreună cu Godefroy în locul de unde urmau să facă traversarea spre Kibotos și așteptau acolo sosirea lui Isangheles[1]. Dar, cum erau o mulțime nenumărată și nu puteau rămîne în acest ținut din lipsă de provizii, deși așteptau venirea împăratului însoțit de Isangheles pentru a se întîlni cu el înainte de plecarea spre Niceea, s-au împărțit în două, unii îndreptîndu-se spre Niceea prin Bithynia și Nicomedia, iar ceilalți, trecînd prin strîmtoarea Kibotos și ajungînd în același punct. S-au apropiat în acest fel de Niceea și și-au împărțit între ei turnurile împreună cu șanțurile dintre ele, căci hotărîseră să asalteze întăriturile cu o anume dispoziție a trupelor, pentru a se întrece astfel între ei și a duce asediul cu mai mult avînt; partea care-i revenea lui Isangheles au lăsat-o liberă, deoarece așteptau sosirea lui[2]. În acest timp, împăratul a ocupat Pelekanon, avînd pentru Niceea planurile sale, pe care le-am arătat mai sus. 2. Barbarii care se aflau la Niceea trimiteau solii peste solii sultanului[1], pentru ca acesta să vină în ajutorul lor. Dar, cum se întîrzia și asediul dura de cîteva zile de la răsăritul soarelui pînă la asfințit, văzîndu-se într-o situație foarte grea, și-au schimbat părerea și au găsit că e mai bine să se predea împăratului decît să cadă în mîinile celților. Pentru aceasta l-au chemat pe Butumites, care-i asigurase adesea, printr-o mulțime de scrisori, că vor primi nenumărate binefaceri din partea împăratului, dacă îi predau Niceea. După ce el le făgăduiește și mai hotărît bunăvoința împăratului, dîndu-le aceasta în scris, în cazul în care vor preda cetatea, este primit cu bucurie de către turci, care de atunci au renunțat să se mai lupte cu o asemenea mulțime, preferînd să predea de bunăvoie cetatea împăratului în schimbul banilor și onorurilor, decît să cadă pradă sabiei fără folos. 3. Încă nu trecuseră trei zile de cînd Butumites se afla în interior, cînd Isangheles a ajuns și el și s-a grăbit să atace întăriturile cu helepolele pe care le avea pregătite; între timp s-a răspîndit vestea că vine sultanul. Aflînd aceasta, turcii și-au recăpătat curajul și l-au alungat îndată pe Butumites. Sultanul, luînd o parte din trupele sale, le-a trimis să-și dea seama de forța atacului lui Isangheles, poruncindu-le ca, dacă întîlneau celți, să nu se ferească de a lupta cu ei. Văzîndu-i de departe, oamenii lui Isangheles i-au atacat. Dar și ceilalți conți, și Bohemond odată cu ei, aflînd de atacul barbarilor, au luat fiecare cîte 200 de oameni din armatele lor și au format o unitate numeroasă, pe care au trimis-o să întâ-

[1] Saint-Gilles și-a trecut armata pe malul asiatic la sfîrșitul lunii aprilie 1097, iar el s-a înapoiat la Constantinopol unde a mai rămas 15 zile.

[2] La 6 mai 1097 a sosit la Niceea armata lui Godefroy, care s-a așezat pe poziții în nordul orașului. Tancred urma să-l atace dinspre răsărit, iar Saint-Gilles dinspre sud. La apus de oraș se afla lacul Ascanios.

[1] Sultanul Kilidj-Arslan I care se afla în acest timp în Capadocia în campanie împotriva lui Danișmend.

rească trupele lui Isangheles. Ei i-au înfrînt pe barbari și i-au urmărit pînă la căderea serii. 4. Dar sultanul, fără să-și piardă nicidecum curajul din pricina acestor întîmplări, s-a înarmat în zori și a ocupat, cu toate forțele sale, cîmpia care se întindea dincolo de zidurile Niceei. Cînd celții și-au dat seama de prezența lui, și-au luat și ei armele și s-au avîntat ca niște lei asupra dușmanuluil. S-a iscat o luptă aprigă, grozavă. Toată ziua s-au bătut cu sorți egali și unii și alții; dar, cînd soarele s-a apropiat de asfințit[1], turcii au întors spatele și noaptea a pus capăt luptei. Au căzut mulți și de o parte și de cealaltă; nu au fost puțini cei omorîți și cei mai mulți au fost răniți[2]. 5. După ce au cîștigat această victorie strălucită, celții au înfipt în lăncile lor o mulțime de capete și s-au întors, purtîndu-le ca pe niște stindarde, astfel că barbarii, dîndu-și seama de departe de cele întîmplate, s-au înspăimîntat de această înfrîngere chiar de la început și și-au pierdut curajul de a mai lupta. În vreme ce latinii săvîrșeau și puneau la cale aceste fapte, sultanul, văzîndu-le mulțimea nesfîrșită și dîndu-și seama din luptă de avîntul lor neînfricat, le-a trimis vorbă turcilor care ocupau Niceea: „De-acum înainte, le-a spus el, faceți ce socotiți că e mai bine." Își dădea seama dinainte că ei vor prefera să predea cetatea împăratului, decît să cadă în mîinile celților. 6. Isangheles, pornind la acțiune după cum cerea momentul, a construit o fortificație de lemn, de formă circulară, căptușind-o cu piei în fiecare parte și cu răchită împletită pe dinăuntru; cînd aceasta a fost terminată cu totul, a apropiat-o de turnul care se chema Gonates. Acesta fu-

[1] Cf. *Iliada*, II, 194, 209.
[2] Lupta a avut loc la 21 mai 1097.

sese astfel numit odinioară cînd acel Manuel, tatăl lui Isac Comnenul, care domnise înainte, și al fratelui său Ioan, bunicul meu dinspre tată[1], fusese numit strateg autocrator al întregului Orient, de către împăratul de atunci, Vasilios, cu porunca de a pune capăt dușmăniei cu Skleros[2], fie împotrivindu-i-se cu armele, fie silindu-l să încheie pacea prin îndemnuri. Dar, cum Skleros, care era foarte iubitor de război și nu înceta să se desfete cu sînge, a preferat războiul păcii, zilnic izbucneau lupte mari, căci Skleros, în loc să vrea pacea, lupta cu înverșunare cu ajutorul helepolelor pentru a cuceri Niceea; în cele din urmă a făcut o spărtură în întărituri și, temelia turnului fiind spartă în cea mai mare parte, turnul s-a înclinat ca și cum ar fi fost îndoit din genunchi și de aceea poartă acest nume[3]. 7. Așa s-au întîmplat lucrurile cu privire la Gonates; cînd Isangheles, cunoscut ca un om foarte priceput, a construit fortificația de lemn despre care am vorbit și pe care cei ce au mai multe cunoștințe despre mașinile de război o numesc „broască țestoasă", a pus înăuntru cîțiva oameni înarmați care să lovească zidurile, precum și alții, cu unelte de fier, care să demoleze turnul în partea de jos; primii trebuiau să lupte cu apărătorii de sus. de pe zid, astfel încît ceilalți, cu ajutorul lor, să dea foc turnului. Totodată, aceștia introduceau lemne în locul pietrelor

[1] Manuel Comnenul, supranumit Erotikos, străbunicul Anei Comnena, tatăl viitorului împărat Isac I (1057–1059) și a lui Ioan, bunicul scriitoarei. El este cel dintîi Comnen cunoscut în istorie. S-a afirmat în vremea împăratului Vasile al II-lea Bulgaroctonul (976–1025), cf. Chalandon, p. 22.
[2] Ana se referă la cunoscuta revoltă a uzurpatorului Bardas Skleros (976–979).
[3] În limba greacă genunchiul e numit *gonu*, la cazul genitiv — *gonatos*. De aici apropierea etimologică a Anei, neconfirmată de alte izvoare.

pe care le scoteau; cînd au ajuns la partea interioară a zidului, astfel încît se vedea lumina printr-o crăpătură, au dat foc lemnelor, care s-au aprins. Cînd acestea s-au prefăcut în cenușă, turnul Gonates s-a înclinat încă și mai mult, astfel încît nu și-a pierdut numele. După ce au făcut în fața celorlalte întărituri un brîu de „berbeci" și de „țestoase" și au umplut șanțul exterior cu pămînt, într-o clipă numai, astfel ca de o parte și de cealaltă terenul să fie uniform, celții au început cu toată forța asedierea cetății.

II. Împăratul, care în mai multe rînduri se gîndise la toate acestea în amănunt și-și dăduse seama că latinilor le era peste putință să cucerească Niceea, în ciuda numărului lor, care întrecea orice apreciere, și-a pregătit și el diferitele lui helepole, dintre care cele mai multe nu semănau cu modelul mașinilor obișnuite, ci erau făcute altfel, după planul său, spre admirația tuturor, și le-a trimis conților; între timp el, împreună cu trupele pe care le avea cu sine, tocmai făcuse traversarea, cum am spus mai sus, și se afla la Pelekanon, aproape de Mesampelai, acolo unde se ridica odinioară un sanctuar spre cinstirea marelui martir Gheorghe. 2. Împăratul vroia ca în felul acesta să fie alături de latini împotriva turcilor necredincioși; dar, cîntărindu-și planul și înțelegînd că nu se puteau compara trupele nenumărate ale francilor cu armata romeilor, cum știa de mult că latinii sînt schimbători din fire, a renunțat la ceea ce-și pusese în gînd. Nu numai din acest motiv, dar și pentru că prevedea nestatornicia și lipsa de credință a oamenilor, care erau trași dintr-o parte în alta, ca Euriposul, și care erau gata să-și vîndă pentru un obol femeile și copiii din dorința de cîștig, împăratul și-a părăsit acum planul. Totuși, a socotit potrivit ca, chiar dacă nu se unea cu celții, să nu-i lipsească de ajutor cîtă vreme se afla alături de ei. 3. Cunoscînd tăria extraordinară a zidurilor Niceei, știa că latinii nu o puteau cuceri; dar cînd a aflat că sultanul aducea cu ușurință pe lacul din apropierea Niceei[1] trupe însemnate și toate proviziile de care avea nevoie, a plănuit să ia controlul asupra acestuia. De aceea a pregătit corăbii care să plutească pe aceste valuri; le-a încărcat pe care și le-a lăsat la apă pe lac, în partea Chiosului; acolo a urcat pe ele soldați cu arme grele, punînd în fruntea lor pe Manuel Butumites și, pentru a-i face să pară mai mulți, le-a împărțit mai multe stindarde decît le trebuiau și pe deasupra trîmbițe și tobe. 4. Acestea au fost cele hotărîte de împărat cu privire la lac, iar pe uscat a pus să fie chemați Tatikios și cel numit Tzitas împreună cu peltaști viteji, cam 2000 la număr, și i-a trimis spre Niceea cu ordinul ca îndată ce vor debarca să ocupe fortăreața Sf. Gheorghe, să încarce pe catîri marea cantitate de săgeți pe care le duceau cu ei, apoi, la o distanță destul de mare de întăriturile Niceei, să descalece și să înainteze pe jos, așezîndu-și tabăra în fața turnului numit Gonates și apoi, odată cu ceilalți, să atace la un singur semnal întăriturile, scut lîngă scut. Cînd Tatikios a ajuns cu armata sa, le-a dat de veste celților, potrivit poruncii împăratului. Îndată și-au luat cu toții armele și, cu strigăte de luptă și mult vuiet, au pornit să asedieze întăriturile. 5. În vreme ce oamenii lui Tatikios trimiteau nori de săgeți și celții într-un loc străpungeau întăriturile, iar în altul aruncau încontinuu pietre cu catapultele spre lac, barbarii, înspăimîntați de stindardele împărătești și de trompe-

[1] Lacul Ascanios.

tele lui Butumites care, pentru a-i încunoștiința de făgăduielile împăratului, le trimisese în același timp și o solie, ajunseseră să nu mai îndrăznească să se aplece în afara crenelurilor Niceei. Pierzîndu-și și speranța de a-l mai vedea venind pe sultan, s-au gîndit că este mai bine să predea cetatea împăratului și să ajungă pentru aceasta la înțelegere cu Butumites. El le-a vorbit pe înțeles și le-a arătat hrisovul pe care i-l dăduse împăratul mai demult. Cînd au auzit citindu-se hrisovul prin care împăratul le făgăduia nu numai iertarea, ci și danii în bani și demnități atît surorii și soției sultanului care, se spunea, era fiica lui Tzachas, cît și tuturor barbarilor din Niceea, ei, pînă la unul, încrezîndu-se în promisiunile împăratului, l-au lăsat pe Butumites să intre. Îndată, acesta l-a încunoștiințat printr-o scrisoare pe Tatikios: „Avem deacum prada în mîinile noastre; trebuie să ne pregătim pentru asaltul zidurilor, așa că fă astfel ca și celții să se pregătească, dar ai grijă să se mărginească să lupte lîngă întărituri și să încercuiască zidul așa cum trebuie, dînd asaltul la răsăritul soarelui." 6. Acesta era un vicleșug, pentru ca celții să creadă că cetatea fusese cucerită printr-o luptă grea de Butumites și pentru ca intriga urzită de împărat cu privire la predare să treacă neobservată. Și, într-adevăr, împăratul vroia ca tratativele lui Butumites să nu fie cunoscute de celți. În ziua următoare, la strigătul de luptă care s-a înălțat din două părți ale cetății, acolo, pe uscat, celții au dat atacul cu și mai mare forță iar dincoace, Butumites, urcat pe creneluri, după ce pusese pe ziduri sceptrele împărătești și stindardele, în sunete de corn și trompetă, îl aclama pe împărat. Și, astfel, toată armata romeilor a intrat în Niceea[1].

[1] La 19 iunie 1097.

7. Butumites, între timp, cunoscînd mulțimea celților, se temea ca, din pricina nestatorniciei firii ca și a avîntului lor de neînfrînt, să nu-i vadă că intră în cetate, ocupînd-o. Dîndu-și seama totodată și că satrapii din cetate erau destul de puternici față de trupele sale, astfel că puteau, dacă vroiau, să-i ia prizonieri și să-i omoare, a luat imediat cheile porții. Astfel, acum nu mai era decît o singură poartă prin care se putea intra și ieși, celelalte fiind închise de teama celților din împrejurimi. Avînd cheile acestei porți, s-a gîndit că acum trebuie ca, printr-o viclenie, să micșoreze numărul satrapilor, pentru a se asigura că îi sînt supuși și să-i împiedice să pună la cale ceva împotriva lui. De aceea i-a chemat la el și i-a sfătuit să meargă la împărat, dacă vor să obțină de la acesta mulți bani, să primească onoruri de seamă și să se bucure de împărțirile anuale de bani. După ce i-a convins pe turci, în timpul nopții a deschis poarta și, pe locul din apropiere, i-a trimis în grupuri mici unii după alții la Rodomir și la Monastras, mixobarbarul, care se aflau în apropierea fortăreței cunoscute sub numele de Sf. Gheorghe, și cărora le poruncise să-i trimită la împărat imediat ce vor debarca, fără să-i mai țină totuși cîtuși de puțin pentru a nu se putea alia cu turcii trimiși în urma lor și a pune la cale vreun atac împotriva romeilor. 8. Era în aceasta de-a dreptul o profeție și o pricepere de netăgăduit, datorată bogatei experiențe a acestui bărbat. Într-adevăr, cîtă vreme au trimis repede împăratului pe cei proaspăt sosiți, au fost departe de orice primejdie dar, cînd au renunțat la această prevedere, s-au văzut amenințați de pericolul barbarilor care erau în apropierea lor. Căci aceștia, îndată ce au ajuns mai numeroși, s-au gîndit sau să-i atace pe romei în timpul nopții și

să-i omoare, sau să-i ducă prizonieri la sultan. Socotind cu toții că e mai bun ultimul lucru, i-au atacat pe romei în timpul nopții, i-au făcut prizonieri, așa cum se înțeleseseră și apoi au plecat. Cînd au ajuns pe culmea dealului Azala (acest loc se află la[1]... stadii de zidurile Niceei), odată acolo, cum e și firesc, au coborît de pe cai, lăsîndu-i să se odihnească. 9. Dar, cum Monastras, mixobarbarul, știa limba turcă, la fel ca și Rodomir, care, pentru că fusese prizonier la turci și stătuse la ei multă vreme, nu era nici el necunoscător al acestei limbi, i-au îndemnat stăruitor să-și schimbe hotărîrea cu argumente convingătoare. „La ce bun, le-au spus ei, să ne dați să bem din cupa morții fără nici un folos? Voi, în vreme ce alții au primit din partea împăratului tot felul de daruri bogate și au fost înscriși pentru a primi bani în fiecare an, vă lipsiți de mari avantaje. Nu vă faceți asemenea planuri și, dacă vă puteți întoarce la casele voastre plini de bogății și, poate, stăpîni pe pămînturi, nu vă azvîrliți într-un pericol sigur. Căci, poate veți cădea într-o cursă a romeilor, pe undeva, prin aceste locuri. Și le-au arătat cu amîndouă mîinile cursurile rîurilor și mlaștinile: „Veți fi atunci măcelăriți și vă veți pierde viața zadarnic. Căci vă pîndesc în strîmtori nu numai mulțimi mari de celți și de barbari, ci și nenumărați romei. Dacă ne credeți, să ne întoarcem caii și să mergem împreună la împărat. Luăm martor pe Dumnezeu că veți fi copleșiți cu o mie de daruri de către împărat și apoi veți pleca fără piedică încotro veți voi, ca oameni liberi." 10. Turcii s-au lăsat convinși de vorbele lor și, jurîndu-și credință unii altora, au pornit pe drumul care ducea către împărat. Cînd au ajuns la Pelekanon,

[1] Lacună în text.

împăratul, văzîndu-i, i-a privit pe toți cu un aer bucuros și, deși în adîncul sufletului era mîniat pe Rodomir și Monastras, i-a trimis acum să se odihnească; a doua zi, toți turcii care doriseră să rămînă în slujba lui au primit nenumărate bunuri, iar cei care au vrut să meargă la casele lor nu au avut nici ei parte de mai puține daruri și li s-a îngăduit să-și împlinească dorința. Numai după aceea împăratul i-a mustrat aspru pe Rodomir și pe Monastras pentru nechibzuința lor dar, văzînd că aceștia nu îndrăzneau să-l privească în față de rușine, schimbîndu-și atitudinea, s-a grăbit să le cîștige din nou inimile cu alte vorbe. Dar, fie spuse acestea despre Rodomir și Monastras. Cum Butumites era atunci numit de împărat comandant al Niceei, celții i-au cerut învoirea să intre în cetate pentru a vizita sfintele lăcașuri și a se ruga. Dar, cunoscîndu-le bine firea, așa cum am spus, el nu i-a lăsat să pătrundă cu toții deodată ci, deschizînd porțile, a îngăduit cu celții să intre în cetate în grupuri de cîte zece.

III. Între timp, împăratul, care se afla tot la Pelekanon, vrînd ca fiecare conte, care nu-i jurase încă credință, să depună jurămîntul față de el, l-a înștiințat pe Butumites prin scrisori[1] să-i sfătuiască pe toți conții să nu pornească spre Antiohia înainte de a se închina împăratului, căci acesta era pentru ei încă un prilej de a mai obține daruri bogate. Primul dintre toți, Bohemond, cînd a auzit vorbindu-se de bani și de daruri, a ascultat imediat de îndemnurile lui Butumites și i-a sfătuit pe toți să vină îndată din nou la împărat, într-atît de neînfrînată era dorința lui de cîștig. Întîlnindu-i la Pelekanon, împăratul i-a primit cu măreție și le-a arătat multă bunăvoință; adunîndu-i apoi, le-a spus: „Cunoașteți

[1] Cf. Dölger, 1206 (în jurul zilei de 19 iunie 1097).

jurămîntul pe care mi l-ați făcut cu toții și dacă voi nu-l veți călca, sfătuiți pe fiecare din cei pe care îi știți că încă nu mi-au jurat credință, să depună același jurămînt." Ei au trimis îndată să fie chemați cei ce nu i se închinaseră; aceștia au venit cu toții și au jurat. 2. Nepotul lui Bohemond, Tancred[1], o fire liberă, continua să spună că el nu datora credință decît lui Bohemond și că vroia să i-o păstreze pînă la moarte. Silit de cei ce se aflau pe lîngă el și de rudele împăratului, prefăcîndu-se că se lasă rugat, spuse, cu ochii spre cortul în care se afla împăratul, în primele rînduri (căci acesta era de o asemenea mărime, cum nimeni nu mai văzuse vreodată): „Dacă vrei să mi-l dai plin cu bani, adăugînd la aceștia ce ai dat tuturor conților, îți voi depune și eu jurămîntul." Dar Paleologul, plin de zel față de împărat, nu a putut răbda vorbele prefăcute ale lui Tancred și l-a împins cu dispreț. Celălalt, cu adevărat fără rușine, s-a aruncat asupra lui; văzînd aceasta, împăratul s-a ridicat din tronul său și s-a așezat între ei. La rîndul său, Bohemond l-a ținut pe Tancred și s-a străduit să-l potolească, spunîndu-i: „Nu se cade să te porți fără respect față de rudele împăratului." Tancred, rușinat de a se fi purtat ca un om beat față de Paleolog, lăsîndu-se convins de îndemnurile lui Bohemond și ale altora, i-a făcut și el jurămîntul.[2] 3. După ce i-au făgăduit cu toții credință împăratului, acesta le-a dat pe Tatikios, care era pe atunci mare primicer, cu trupele pe care le avea, atît

[1] Tancred era fiul marchizului Eude de Bon și a surorii lui Bohemond, Emma. Însoțea în cruciadă pe unchiul său, deși nu avea la acea dată mai mult de 20 de ani, jucînd la un moment dat chiar rolul de locțiitor al acestuia la conducerea armatei.

[2] Raoul de Caen, istoricul lui Tancred, susține contrariul. Chestiunea a făcut obiect de controversă în istoriografie, cf. Liubarski, n. 1085.

pentru a-i ajuta la nevoie și a-i feri de primejdii cît și pentru a lua cetățile pe care le cucereau dacă Dumnezeu le dădea aceasta. Celții au făcut traversarea a doua zi[1], îndreptîndu-se cu toții spre Antiohia. Apoi, împăratul, prevăzînd că nu toți oamenii vor merge neapărat cu conții, i-a poruncit lui Butumites să-i angajeze pentru paza Niceei pe toți celții care nu plecaseră cu armata. 4. Cînd Tatikios, împreună cu armata sa, cu toți conții și cu mulțimile nenumărate ale celților pe care îi comandau aceștia, au ajuns după două zile la Leukai[2], la cererea sa, i-a încredințat lui Bohemond avangarda, pe care ceilalți au urmat-o în linie de luptă, în marș încet. Dar Bohemond, deplasîndu-se mai repede, cînd turcii l-au observat în cîmpia Dorylaion[3], au crezut că au dat peste toată armata celților și, disprețuind-o, au deschis imediat lupta. Atunci latinul acela, plin de mîndrie, care îndrăznise să se așeze pe tronul împărătesc[4], uitînd sfatul împăratului, a ieșit în fața liniilor lui Bohemond și, fără socoteală, a pornit în goană înaintea celorlalți. Îndată au fost omorîți patruzeci dintre tovarășii săi; el, rănit grav, a întors spatele dușmanului și a alergat pînă în mijlocul liniilor lui, arătînd prin purtarea sa, deși nu vrusese s-o facă, și cu voce tare, ce sfătuitor bun fusese împăratul.[5] 5. Bohemond, văzînd că turcii luptau cu înverșunare, a trimis să fie chemate atunci în ajutor trupele celților. Acestea au ajuns în grabă și s-a pornit o luptă aprigă, grozavă. Victoria au dobîndit-o armata

[1] Cruciații au pornit la drum în zilele de 26—29 iunie 1097.

[2] La răsărit de Niceea, la confluența rîurilor Sangar și Chalys.

[3] Azi, Eskișehir, în Anatolia.

[4] V. *Alexiada*, X, X, 6. Probabil Robert de Paris.

[5] Bătălia a avut loc la 1 iulie 1097. Descrierea Anei Comnena concordă cu aceea a surselor occidentale care o povestesc mai pe larg, cf. Liubarski, n. 1089.

romeilor și celții. De acolo unitățile lor au pornit din nou în marș înainte în rînduri strînse și l-au întîlnit în apropiere de Hebraike[1] pe sultanul Tanisman[2] și pe Asan[3], care comanda singur 80 000 de hopliți. S-a dat o luptă înverșunată, atît din pricina numărului unităților și trupelor lor, cît și din pricină că nici unul dintre cei doi potrivnici nu vroia să întoarcă spatele celuilalt; dar, turcii luptînd cu mai multă îndrăzneală, Bohemond, care era în fruntea aripii drepte, a băgat de seamă și, desprinzîndu-se de restul armatei, a pornit plin de avînt împotriva sultanului Klitziasthlas însuși „ca un leu încrezător în forța sa", cum spune poetul[4]. I-a înspăimîntat astfel pe turci și i-a făcut să întoarcă spatele în fața celților.[5] 6. Aceștia, amintindu-și de sfaturile împăratului, nu i-au urmărit prea departe pe dușmanii lor, mergînd totuși pînă la întăriturile turcilor, unde s-au odihnit apoi cîtăva vreme; au mai întîlnit turci lîngă Augustopolis și, atacîndu-i, i-a pus pe fugă. După aceasta, armata barbarilor a fost nimicită; cei care mai rămăseseră în viață s-au răspîndit care încotro, părăsindu-și femeile și copiii, căci nu mai erau în stare să țină piept latinilor și își căutau în fugă propria salvare.

IV. Ce s-a mai întîmplat după aceea? Latinii, împreună cu armata romeilor au ajuns la Antiohia, pe așa-numitul

[1] Este vorba de Heracleea, azi Eregli.
[2] Ana Comnena se referă la Melik-Ghazi, fiul lui Danișmend, întemeietorul dinastiei turcmene a Danișmendizilor care au stăpînit, în secolele XI—XII, zona Capadociei. Danișmendizii erau în luptă cu Kilidj-Arslan I, dar emirul Melik-Ghazi a făcut pace cu sultanul din Niceea pentru ca împreună să se opună cruciaților.
[3] Emir din Capadocia.
[4] Cf. *Iliada*, V, 299.
[5] Bătălia a avut loc la începutul lunii septembrie 1097.

„Oxys dromos"[1], fără să dea atenție ținutului care se întindea în fiecare parte; au făcut un șanț în apropierea întăriturilor, și-au lăsat acolo bagajele și au asediat această cetate timp de trei perioade ale lunii[2]. Turcii, înspăimîntați de soarta care-i aștepta, au trimis vorbă sultanului din Chorassan[3], rugîndu-l să le trimită în ajutor destule trupe pentru a-i întări pe apărătorii Antiohiei și a-i respinge pe asediatorii latini. 2. S-a întîmplat atunci că se afla pe un turn un armean[4] care apăra partea de întăritură din fața lui Bohemond. Cum acesta se apleca des, Bohemond l-a cîștigat de partea sa; l-a atras prin numeroase făgăduieli și l-a convins să-i predea cetatea. „Cînd o să vrei, i-a spus armeanul, îndată ce-mi vei face semn de afară, îți voi da acest turn, numai să fiți pregătiți și tu și oamenii tăi să aveți scări. Nu e destul ca tu să fii pregătit, trebuie ca toată armata să fie sub arme pentru ca turcii, înspăimîntați, să o ia la fugă îndată ce vă vor vedea urcînd și vor auzi strigătele voastre de război." 3. Bohemond și-a păstrat gîndul care-i venise atunci. În vreme ce planurile sale se îndeplineau întocmai, a venit un om, spunînd că o mulțime nesfîrșită de agareni se apropiau pentru a-i ataca sub conducerea unui oarecare Kurpagan[5], căpetenie din Chorassan. Aflînd aceasta, Bohemond, care nu vroia să-i dea Antiohia lui Tatikios, potrivit cu jurămîntul făcut mai înainte

[1] La 21 octombrie 1097, venind pe valea rîului Orontes.
[2] De fapt asediul a durat șapte și nu trei luni, cum afirmă Ana Comnena, anume din octombrie pînă la începutul lunii iunie 1098. Antiohia fusese cucerită de turcii selgiucizi de la bizantini, în anul 1085.
[3] Sultanul din Chorassan este Berkyaruk.
[4] Numit, se pare, Firuz, cf. Leib, III, p. 244.
[5] Corbaga sau Corbaghat în izvoarele occidentale, emir din Mossul, supus sultanului Berkyaruk, cf. Liubarski, n. 1103.

în fața împăratului, dorind-o pentru sine, a pus la cale un plan viclean pentru a-l sili pe Tatikios să plece fără voia lui: „Vreau să-ți dezvălui o taină, prin care mă îngrijesc de salvarea ta. A ajuns la urechile conților un zvon care le-a tulburat sufletele: împăratul l-a îndemnat pe sultan să trimită împotriva noastră pe oamenii care vin de la Chorassan. Conții sînt încredințați de aceasta și uneltesc împotriva vieții tale. Eu îmi fac datoria să te previn de pericolul care te amenință; tu ai datoria ca pe viitor să te îngrijești de tine și de trupele tale, de sub comanda ta". Tatikios, văzînd atunci că foametea era mare (căci capul de bou se vindea cu 3 stateri de aur) și, pierzînd orice speranță de a cuceri Antiohia, a plecat de-acolo; s-a îmbarcat pe corăbiile romeilor care se aflau ancorate în portul Soudi și s-a îndreptat spre Cipru, pe care l-a cucerit. 4. După plecarea acestuia, Bohemond, care păstra secretă făgăduiala armeanului și care se hrănea cu speranțe frumoase, hărăzindu-și sieși guvernarea Antiohiei, le-a vorbit conților: „Vedeți de cît timp ne ostenim aici, fără să fi cîștigat pînă acum nimic; mai mult, sîntem cu toții gata să murim de foame pentru nimic, doar dacă nu se găsește vreun mijloc ca să ne salvăm." Întrebîndu-l ceilalți care ar putea fi acest mijloc, el le-a răspuns: „Nu toate victoriile le dă Dumnezeu comandanților prin arme și nu totdeauna prin război se dobîndesc asemenea victorii; dar ceea ce nu hotărăște lupta, adeseori dăruiește vorba și, prin discuții pline de prietenie și de încredere, s-a ajuns să se înalțe trofee dintre cele mai mari. De aceea, să nu ne irosim timpul zadarnic, ci să ne grăbim mai bine, înainte de sosirea lui Kurpagan să facem un lucru înțelept și curajos în vederea salvării noastre; fiecare să se străduiască să-l cîștige pe barbarul care

se află în partea sa și, dacă vreți, să hotărîm ca răsplată pentru primul care va reuși aceasta, să fie guvernatorul cetății pînă va veni cel ce trebuie să o primească din partea noastră în numele împăratului. Poate că, de altfel, nici așa nu vom cîștiga nimic folositor nouă." 5. Astfel le-a vorbit iscusitul Bohemond, dornic de putere, nu atît pentru latini ori pentru interesul comun, cît pentru propria sa ambiție; socotelile sale, vorbele, vicleniile nu și-au greșit ținta, așa cum vom arăta mai jos. Toți conții i-au aprobat propunerea și au trecut la acțiune. În zorii zilei Bohemond s-a dus imediat la turnul său și armeanul, potrivit învoielii, i-a deschis porțile. Atunci Bohemond s-a urcat imediat în vîrf, mai repede decît se poate spune, împreună cu cei care îl urmau și, asediații și asediatori, îl văd pe crenelurile turnului ordonînd ca trîmbița să dea semnalul luptei. S-a putut vedea atunci un lucru ciudat: turcii, cuprinși de panică, au luat-o imediat la fugă pe poarta din față și nu a mai rămas decît un mic număr de războinici curajoși ca să apere cetatea; celții s-au urcat afară pe scări în urma lui Bohemond și au ocupat imediat cetatea lui Antiohos. Tancred, împreună cu cîțiva celți destoinici, s-a avîntat îndată pe urmele fugarilor, între care mulți au fost omorîți și răniți. 6. Cînd Kurpagan, împreună cu cele cîteva mii de oameni, a venit în ajutorul cetății lui Antiohos și a găsit-o deja ocupată[2], și-a așezat tabăra, a săpat un șanț și, lăsînd acolo bagajele, a hotărît să asedieze fortăreața. Dar, înainte de a începe aceasta, celții au ieșit din cetate și l-au

[1] Potrivit izvoarelor occidentale, Bohemond a cucerit turnul numit al Celor două surori în zorii zilei de 3 iunie 1098, cf. Liubarski, n. 1109.

[2] Emirul a ajuns la Antiohia la 8 iunie 1098 și a început asediul la 10 iunie.

atacat; a început atunci o mare luptă între aceştia. Turcii au cîştigat victoria şi latinii s-au întărit înăuntrul porţilor, făcînd faţă atacului puternic din amîndouă părţile, de o parte atacul celor ce stăpîneau cetatea (căci barbarii o aveau încă în stăpînire) şi, de alta cel al turcilor care se aflau în afară. Bohemond, ca om versat, care spera să ia în stăpînirea sa şi guvernarea Antiohiei, prefăcîndu-se că le dă sfaturi, le-a vorbit iarăşi conţilor: „Nu trebuie ca aceiaşi oameni să lupte în două părţi deodată împotriva duşmanilor dinăuntru şi a celor din afară, ci să ne împărţim în două armate pe măsura mulţimii duşmanilor care ne asediază dintr-o parte şi din alta şi să luptăm împotriva lor în acest fel. Eu mă voi bate cu apărătorii acropolei, dacă sînteţi de acord; ceilalţi vor trebui să-i atace cu forţă pe duşmanii din afară. 7. Cu toţii au socotit drept bună părerea lui Bohemond. La rîndul lui, acesta a făcut întocmai cum spusese şi, imediat, pentru a izola de restul Antiohiei acropolea, a ridicat în faţa acesteia, de-a curmezişul, un meterez care urma să fie o linie de apărare foarte puternică, dacă războiul se prelungea. El a devenit apoi strajă fără odihnă a acestui zid şi, fără încetare, lupta vitejeşte împotriva duşmanilor dinăuntru de cîte ori avea prilejul. Ceilalţi conţi, la rîndul lor, se ocupau şi ei cu multă grijă de partea care le revenea, apărînd încontinuu cetatea, stînd de pază pe scările şi pe turnurile zidului pentru a-i împiedica pe barbari să se urce în timpul nopţii din afară, cu ajutorul scărilor şi să cucerească astfel cetatea, interzicînd totodată ca vreunul din locuitori să se afle pe ziduri fără ştirea lor şi astfel să se înţeleagă cu barbarii şi să le predea cetatea, trădîndu-i.

V. Acestea s-au petrecut la Antiohia pînă acum; împăratul avea dorinţa vie să le vină el însuşi în ajutor celţilor, dar, în ciuda dorinţei sale, era oprit din pricina jafului şi pustiirii complete a cetăţilor şi a ţinuturilor de coastă. Pe cînd Tzachas ocupa Smirna ca pe proprietatea sa, cel numit Tangripermes[1], stăpînea aproape de mare cetatea Efesului, unde fusese odinioară înălţat un sanctuar pentru cinstirea apostolului Ioan Teologul. În acelaşi chip şi alţi satrapi ocupau alte cetăţi, se purtau cu creştinii ca şi cum ar fi fost sclavi cumpăraţi cu bani şi jefuiau tot; mai mult, ocupaseră ţinutul pînă la insulele Chios, Rodos şi altele, pregătindu-şi acolo corăbiile lor de piraterie. De aceea, împăratul a socotit potrivit ca, mai înainte de a se îngriji de coasta mării şi de Tzachas, să lase pe uscat destule trupe, sprijinite şi de o flotă numeroasă, care să-i folosească mai tîrziu să împiedice expediţiile barbarilor şi să le învingă; după ce avea să facă astfel, împreună cu restul armatei urma să pornească pe drumul ce ducea la Antiohia, luptînd cît de bine va putea împotriva barbarilor pe care îi va întîlni. 2. L-a chemat, aşadar, pe Ioan Dukas, cumnatul său, şi i-a încredinţat trupele pe care le strînsese din diferite ţinuturi, împreună cu o flotă care era în stare să asedieze cetăţile de coastă; i-a dat în grijă şi pe însăşi fiica lui Tzachas, luată prizonieră odată cu ceilalţi care întîmplător se găseau în Niceea, şi i-a ordonat să vestească pretutindeni luarea Niceei; dacă nu îl credeau, trebuiau să le-o arate pe fiica lui Tzachas[2] satrapilor turcilor şi barbarilor care ocupau coasta pentru ca, văzînd-o, cei ce stăpîneau cetăţile de care am vor-

[1] Tengri-bermiş, cf. Moravcsik, II, p. 295.
[2] Fiica lui Tzachas era soţia lui Kilidj-Arslan I.

bit mai sus, încredințați că Niceea fusese cucerită, să-și piardă curajul și să le predea fără luptă cetățile. După ce i-a dat astfel lui Ioan tot ce-i trebuia, l-a lăsat să plece. Despre trofeele pe care acesta le-a ridicat pe seama lui Tzachas și despre felul în care l-a izgonit, vom arăta în cursul istorisirii noastre. 3. Ducele, unchiul meu dinspre mamă, după ce a plecat de la împărat, a ieșit din marea cetate, a trecut la Abydos și l-a chemat pe numitul Kaspax[1], încredințîndu-i comanda flotei și toată conducerea expediției pe mare, făgăduindu-i că, dacă va lupta bine, cînd va reuși să cucerească Smirna, îl va numi guvernator al acesteia și al ținuturilor învecinate. Trimițîndu-l astfel pe acela pe mare ca thalassocrator al flotei, cum am spus, el a rămas pe uscat ca tagmatarh.[2] Cînd cei din Smirna i-au văzut apropiindu-se pe amîndoi deodată, pe Kaspax cu flota și pe Ioan Dukas pe uscat, apoi pe Dukas așezîndu-și tabăra la o mică distanță de ziduri și pe celălalt, Kaspax, aruncînd ancora în port, cum aflaseră deja de cucerirea Niceei, fără să mai reziste cîtuși de puțin, au găsit mai potrivit să discute și să se înțeleagă asupra păcii, făgăduind ca, dacă Ioan Dukas se lega prin jurămînt să-i lase să se întoarcă la casele lor fără a le face vreun rău, să-i predea Smirna fără vărsare de sînge și fără luptă. Dukas, desigur, a primit atunci propunerea lui Tzachas și i-a făgăduit să i se îndeplinească toate întocmai. După ce l-a îndepărtat astfel în chip pașnic pe dușman, i-a încredințat

[1] Un Mihail Kaspax a fost acuzatorul lui Italos în procesul de erezie intentat acestuia.

[2] Tagmatarhi erau numiți în Bizanț conducătorii tagmelor, corpuri de armată, aici însă Ana Comnena dă termenului un sens general și mai vag. Ea se referă la comandantul trupelor de uscat, cf. Liubarski, n. 1117.

lui Kaspax guvernarea întregii Smirne. Între timp s-a petrecut următorul lucru: un smirniot a venit la el, învinuindu-l pe un sarazin că i-a furat 500 de stateri de aur. Acesta a poruncit atunci ca împricinații să fie aduși în fața lui pentru a fi judecați; în timp ce sirianul era luat cu forța, s-a gîndit că îl duceau la moarte și, pierzîndu-și orice speranță de salvare, și-a tras pumnalul și l-a înfipt în măruntaiele lui Kaspax, apoi s-a întors și l-a lovit și pe fratele acestuia în coapsă. S-a făcut o mare învălmășeală în care sirianul a fugit; atunci toți oamenii din flotă, împreună cu vîslași cu tot, au intrat de-a valma în cetate și i-au măcelărit pe toți fără îndurare. Și a fost o priveliște demnă de milă să vezi aproape 10 000 de oameni omorîți într-o clipă. Ioan Dukas, foarte întristat de moartea lui Kaspax, a fost din nou preocupat o bucată de vreme numai de apărarea cetății. Ieșind, a cercetat întăriturile și s-a interesat prin oameni informați de ce spunea mulțimea; avînd din nou nevoie de un om îndrăzneț, l-a numit guvernator al Smirnei pe Hyaleas, pe care îl cunoștea ca fiind cel mai bun din toți; acesta era războinic prin însăși firea sa. 5. Dukas a lăsat toată flota la Smirna pentru a o apăra și, împreună cu trupele sale, s-a îndreptat spre Efes, care era ocupat de satrapii Tangripermes și Marakes. Barbarii, văzîndu-l că se îndreaptă spre ei, și-au luat imediat armele și și-au așezat trupele în ordine de bătaie în cîmpia din fața cetății. Comandantul, fără a mai pierde timpul, și-a trimis războinicii asupra lor, rînduiți în falange. Lupta care a început a durat aproape toată ziua; cele două părți se băteau la fel și lupta era nesigură cînd, deodată, turcii au dat înapoi și au luat-o la fugă din toate puterile. O mulțime au fost omorîți pe loc și între cei prinși s-au numărat

nu numai războinici simpli, dar și mulți dintre satrapi, astfel încît cu toții au fost cam 2000 de prizonieri. Aflînd aceasta, împăratul a poruncit ca ei să fie împrăștiați pe insule. Turcii care au scăpat cu viață au traversat fluviul Meandros și s-au îndreptat spre Polybotos, nedîndu-i nici o importanță lui Dukas, încredințați că terminaseră cu el. Dar lucrurile nu erau așa căci acesta, lăsîndu-l pe Petzeas comandant al cetății și luînd cu sine toată armata, a pornit imediat în urmărirea dușmanului, nu în dezordine, ci în linie, așa cum era potrivit să meargă asupra potrivnicului său un strateg foarte încercat, ascultînd de poruncile împăratului. Între timp, cum am spus, trecînd prin Meandros și prin cetățile de pe cursul lui, au ajuns la Polybotos. Comandantul nu i-a urmat, ci a apucat pe un drum mai scurt, luînd prin surprindere Sardes și Philadelphia, a căror apărare a încredințat-o lui Mihail Kekaumenos. Cînd Dukas a ajuns la Laodiceea, locuitorii au ieșit îndată în întîmpinarea lui; le-a arătat bunăvoință pentru că veniseră singuri și le-a îngăduit să-și vadă liberi de treburile lor, fără a le mai pune un guvernator. De aici, prin Choma s-a îndreptat spre Lampe, unde l-a numit pe Eustathios Kamytzes strateg. Cînd a ajuns la Polybotos, a găsit acolo o mare mulțime de turci și, atacîndu-i tocmai cînd își așezau jos bagajele, i-a înfrînt cu desăvîrșire după o scurtă ciocnire; a omorît o mulțime și a luat o pradă bogată, pe măsura mulțimii.

VI. El încă nu se întorsese, ci lupta mai departe împotriva turcilor, cînd împăratul a fost gata să pornească în ajutorul celților aflați în jurul Antiohiei; tocmai ajunsese cu toate trupele sale la Philomelion[1] după ce, pe drum, omorîse o mulțime de barbari și pustiise multe cetăți pe care aceștia le ocupaseră înainte, cînd l-au ajuns, venind dinspre Antiohia, Guillaume Grantemanes[1], Etienne, conte al Franței[2] și Petru, fiul lui Alipha[3]; aceștia își dăduseră drumul pe corzi legate de crenelurile Antiohiei și, ajungînd prin Tarsos, spuneau că celții erau într-o situație foarte grea, fiind gata să jure că erau cu totul pierduți. 2. Din această pricină, împăratul se gîndea să vină mai repede în ajutorul lor, deși toți îl împiedicau de la o asemenea expediție. Dar se răspîndise peste tot vestea că o armată nenumărată de barbari, plecată împotriva lui, se afla în apropiere (căci sultanul din Chorassan, aflînd că împăratul plecase în ajutorul celților, îl trimisese, pentru a-l împiedica, pe propriul său fiu, numit Ismail[4], cu trupe numeroase luate din Chorassan și din ținuturile mai îndepărtate, toate bine înarmate, cu porunca de a-l întîlni curînd pe împărat, înainte de a ajunge la Antiohia); astfel, expediția în care plecase împăratul pentru a-i salva pe celți, cu dorința totodată de a-i nimici pe turcii ridicați împotriva lor, sub comanda lui Kurpagan, a fost întreruptă de veștile pe care le aduceau francii, ca și de cei ce anunțau venirea lui Ismail împotriva împăratului. Acesta se gîndea la ce se va întîmpla în chip firesc acum, căci nu-i era cu putință să salveze o cetate care fusese luată de celți și care, în această stare de dezorganizare era asediată din

[1] Azi Akșehir, în centrul Anatoliei.

[1] Guillaume de Grantmesnil, căsătorit cu Mabille, fiica lui Robert Guiscard și sora lui Bohemond. A fugit din Antiohia în jurul zilei de 10 iunie 1098.

[2] Etienne de Blois. A plecat din Antiohia cu o zi înainte de ocuparea orașului.

[3] Pierre d'Aulps, cf. *Alexiada*, IV, VI, 8.

[4] Este vorba de unul dintre fiii lui Berkyaruk și nu, așa cum greșit afirmă Leib, III, p. 29, n. 3, de un frate al lui Melik-Ghazi.

afară de agareni, în vreme ce celții, pierzîndu-și orice speranță de salvare se gîndeau să părăsească în mîna dușmanului o întăritură pustie, pentru a se salva prin fugă. 3. Căci neamul celților, printre alte lucruri care-i sînt proprii, este independent și nu cere sfaturi de bunăvoie; și nu se folosesc niciodată de disciplina militară și nici de arta strategiei ci, cînd e vorba să lupte și să ducă un război, mînia urlă în inima lor și sînt de neînfrînt, atît războinicii cît și comandanții lor, căci ei se reped în mijlocul rîndurilor dușmane cu un avînt de neînfrînt, astfel că potrivnicii slăbesc cu ușurință; sau, dacă dușmanii le întind curse fără încetare, fiind încercați în războaie, și îi atacă potrivit strategiei, trec de la cel mai mare curaj la cealaltă extremă. Ca să spunem totul, la primele atacuri celții sînt de neînfrînt, dar apoi sînt foarte ușor de învins din pricina greutății armelor și a avîntului necontrolat al firii lor. 4. De aceea, ca și din pricină că nu avea destule trupe pentru a ține piept unei asemenea mulțimi și nu putea nici să schimbe firea celților, nici să-i facă printr-un sfat mai potrivit să ia hotărîrea cea bună, împăratul s-a gîndit că nu era bine să meargă mai departe, de teamă ca nu cumva, vrînd să vină în ajutorul Antiohiei, să piardă cetatea lui Constantin. Temîndu-se ca locuitorii din ținutul Philomelionului să nu cadă pradă sabiei barbare, dacă trupele nenumărate ale turcilor cădeau atunci asupra lui, s-a gîndit să anunțe peste tot sosirea agarenilor; a dat de veste imediat ca, bărbați și femei, să plece cu toții înainte de sosirea dușmanilor, salvîndu-se atît pe ei cît și bunurile pe care le puteau duce. 5. Îndată, toți au venit să-l însoțească pe împărat și nu numai bărbații, ci și femeile[1]... Acestea le-a hotărît

[1] Lacună în text.

împăratul cu privire la prizonierii de război. A luat apoi o parte din armata sa, împărțind-o în mai multe unități și le-a trimis în diferite locuri împotriva agarenilor cu ordinul ca, dacă vor întîlni pe undeva turci porniți în expediție, să-i atace și să lupte cu dîrzenie pentru a le întîrzia marșul asupra împăratului. Iar el, împreună cu toată mulțimea barbarilor și a creștinilor care i se alăturaseră, a pornit înapoi, spre cetatea împărătească. 6. În vremea aceasta, arhisatrapul Ismail a aflat că împăratul, după ce a părăsit Constantinopolul și a făcut un mare măcel și după ce a distrus din temelii o mulțime de cetăți în drumul său, luînd o pradă bogată precum și numeroși prizonieri, se întorcea acum în cetatea sa, fără ca el să apuce să facă ceva. Gîndindu-se că a rămas fără pradă, ca să zic așa, nu mai știa ce să facă: schimbîndu-și drumul, s-a hotărît să atace Paipertul[1], care fusese cucerit cu puțin timp înainte de preavestitul Theodoros Gabras; ajungînd la fluviul care curge prin acest ținut, și-a oprit acolo armata. Aflînd aceasta, Gabras s-a gîndit cum să-l ia prin surprindere în timpul nopții. Dar să lăsăm pentru timpul potrivit lucrurile privind sfîrșitul lui Gabras[2], originea acestui om și firea lui, să ne întoarcem acum la istoria noastră. 7. Latinii, slăbiți în cea mai mare măsură de foame și de asediul neîntrerupt, s-au dus să-l caute pe Petru, episcopul lor, care fusese odinioară bătut la Helenopolis, așa cum a arătat istorisirea noastră mai înainte[3], și i-au cerut sfatul. Acesta le-a răspuns: „Ați făgăduit că vă veți păstra curați pînă cînd veți ajunge la

[1] Azi Bayburt, la sud-est de Trapezunt, în Anatolia.
[2] Cf. însă *Alexiada*, VIII, IX.
[3] Cf. *Alexiada*, X, VI.

Ierusalim, dar după cum socot, v-ați călcat promisiunea. De aceea Dumnezeu nu vă mai ajută acum la fel ca înainte. Trebuie, așadar, să vă întoarceți spre Domnul și să vă plîngeți greșelile voastre în pînză de sac și în cenușă, dovedindu-vă căința cu lacrimi fierbinți și cu veghe petrecută în rugăciuni. Atunci mă voi ruga și eu ca Domnul să fie cu voi."[1] Aceștia au ascultat sfaturile preotului. Peste cîteva zile preotul, îndemnat de o putere divină, i-a adunat pe conții cei mai însemnați și le-a poruncit să sape în dreapta altarului, căci acolo vor găsi sfîntul cui. Ei i-au îndeplinit porunca, dar nu au găsit nimic; s-au întors descurajați și l-au încunoștințat că nu au găsit ce căutau. Atunci, acesta, rugîndu-se mai fierbinte, i-a îndemnat să caute din nou, cu mai multă grijă. I-au ascultat iarăși porunca și, găsind ceea ce căutau, au alergat să i-l ducă lui Petru, cuprinși de bucurie dar și de teamă totodată[2]. 8. De atunci ei îi încredințau în timpul luptelor veneratul și sfîntul cui lui Isangheles, socotindu-l mai neîntinat decît ceilalți. A doua zi au dezlănțuit un atac asupra turcilor, ieșind printr-o poartă secretă. Atunci, cel care se numea „de Flandra" a cerut celorlalți să-l lase să facă un singur lucru: împreună cu numai trei oameni să-i atace pe turci, el, cel dintîi dintre toți. I-au îndeplinit rugămintea și, cînd armatele s-au așezat în linie strînsă și de o parte și de cealaltă și au fost gata să

[1] Pasajul cuprinde numeroase aluzii și citate biblice: Matei, XI, 21, Ioil, II, 12–13, Daniil, IX, 3, cf. Buckler, p. 195, n. 7.
[2] Episodul se situează între 10 și 14 iunie 1098. Izvoarele latine vorbesc însă nu despre unul din cuiele Răstignirii, ci despre lancea cu care un centurion roman ar fi străpuns coastele lui Isus. De asemenea, potrivit acelorași izvoare, eroul central al episodului nu este Pierre l'Ermite, ci Pierre Barthélemy, un preot provensal, cf. Leib, III, p. 30, n. 2 și 4, Liubarski, n. 1132.

pornească la luptă, descălecînd și prosternîndu-se la pămînt de trei ori, el s-a rugat lui Dumnezeu și a cerut ajutorul său în aceasta. După ce au strigat cu toții: „Cu Dumnezeu înainte!", a pornit, dînd frîu liber calului, direct asupra lui Kurpagan, care se afla pe o culme. Îndată, ceilalți și-au avîntat lăncile spre dușmanii care le-au apărut în față și i-au aruncat la pămînt. Turcii au fost atît de îngroziți, încît, chiar înainte de a începe lupta, au luat-o la fugă, căci era limpede că o forță divină îi sprijinea pe creștini; fugind, cei mai mulți dintre barbari au fost prinși în vîrtejul valurilor fluviului și s-au înecat, astfel încît trupurile celor înecați le-au folosit drept punte celor ce veneau din urmă[1]. 9. După ce i-au urmărit multă vreme pe cei ce fugeau, celții s-au înapoiat în șanțurile turcilor, unde au găsit bagajele barbarilor și toată prada pe care o luaseră aceștia; au vrut să o ia cu ei imediat, dar era atît de multă, încît abia le-au ajuns 30 de zile ca să o ducă în cetatea Antiohiei. Au rămas pe loc cîtva timp, pentru a se reface după truda războiului și, fiind îngrijați totodată cu gîndul la Antiohia, căutau un om potrivit care să o apere. Cel care ceruse acest lucru încă înainte de a fi fost cucerită cetatea a fost Bohemond. După ce i-au încredințat întreaga guvernare a Antiohiei, ceilalți au pornit spre Ierusalim[2]. Pe drum au cucerit mai multe puncte întărite de pe coastă; dar au lăsat acum toate castrele pentru care ar fi fost nevoie de un asediu mai îndelungat și s-au grăbit spre Ierusalim. Încercuind întăriturile pe care le asaltaseră prin repetate atacuri, au cucerit cetatea

[1] Turcii au ridicat asediul Antiohiei la 28 iunie 1098.
[2] Cruciații au pornit spre Ierusalim către mijlocul lunii ianuarie 1099, cf. Liubarski, n. 1135.

în răstimp de o lună și au omorît un mare număr de locuitori, sarazini și evrei[1]. După ce i-au adus pe toți la supunere și nu s-a mai împotrivit nimeni, i-au dat întreaga putere lui Godefroy, numindu-l rege.[2]

VII. Cînd prințul Babilonului, Amerimnes[3], a aflat despre expediția celților, despre felul cum au cucerit Ierusalimul, cum au ocupat Antiohia și multe alte cetăți învecinate cu aceasta, a adunat o mulțime destul de mare de oameni și de arabi, de sarazini și agareni și i-a trimis împotriva celților. Cînd Godefroy i-a încunoștințat pe celți de acest lucru, aceștia s-au ridicat cu arme împotriva dușmanilor și au coborît la Iaffa pentru a le aștepta sosirea; de acolo s-au îndreptat apoi spre Ramel[4], unde a fost martirizat marele martir Gheorghe și, întîlnind armata lui Amerimnes care venea asupra lor, au pornit la atac. Celții au cîștigat pe dată victoria. 2. Dar în ziua următoare, cînd avangarda dușmanilor le-a căzut în spate, latinii au fost înfrînți și au fugit pînă la Ramel. Singur, contele Baudouin lipsea, căci el scăpase, nu fiindcă era laș, ci pentru că izbutise mai bine să se îngrijească atît de salvarea lui cît și de a trupelor pornite împotriva babilonienilor. Aceștia, deci, i-au întîlnit [pe celți], i-au înconjurat și, după un scurt atac, au luat Ramelul. Au pierit atunci o mulțime

[1] Ierusalimul a fost cucerit la 15 iulie 1099. Asediul începuse la 7 iunie, cf. Liubarski, n. 1136.

[2] La 22 iulie 1099.

[3] Este vorba de Al-Afdala, vizirul califului din Cairo (la Ana Comnena, Babilon). Anterior el, dusese tratative cu cruciații pentru o eventuală alianță împotriva selgiucizilor, dușmanii fatimizilor din Egipt. Dar apropierea trupelor latine de Egipt, ocuparea Siriei, căderea Antiohiei, au determinat această reorientare a politicii fatimide, în vara anului 1099, cf. Liubarski, n. 1139, 1140.

[4] Ramla, în Palestina.

de latini, dar și mai mulți au fost duși prizonieri la Babilon. Apoi, întreaga armată pedestră a babilonienilor s-a întors, grăbită să asedieze Iaffa, căci aceasta este tactica de totdeauna a barbarilor. Între timp, Baudouin, cel amintit mai sus, străbătînd toate ținuturile care fuseseră cucerite de franci, a luat o mulțime de cavaleri și de pedeștri, a alcătuit o armată puternică și a pornit apoi împotriva babilonienilor, pe care i-a biruit cu desăvîrșire[1]. 3. Cînd împăratul a aflat de înfrîngerea latinilor la Ramel, a fost foarte îndurerat de luarea în captivitate a conților, știindu-i tineri, cu vigoare în trup și de neam ilustru ca eroii de odinioară, și nu a putut îngădui ca ei să fie prizonieri în țară străină. De aceea l-a chemat pe cel numit Bardales, căruia i-a dat o mare sumă de bani pentru a-i elibera și l-a trimis la Babilon cu scrisori către Amerimnes[2], cu privire la conți. Acesta, după ce a citit scrisorile împăratului, i-a dat de bunăvoie și fără răscumpărare pe conți, în afară de Godefroy[3]. Căci pe acesta îl dăduse deja în schimbul unei răscumpărări fratelui său, Baudouin. Cînd aceștia au ajuns în cetatea cea mare, împăratul i-a primit pe conți cu onoare; le-a dat mari sume de bani și, cînd s-au odihnit de-ajuns, i-a lăsat să plece spre casă recunoscători. Iar Godefroy, după ce a fost din nou așezat ca rege al Ierusalimului, l-a trimis pe fratele său Baudouin la Edesa[4]. 4. Acum împăratul a

[1] Ana Comnena confundă aici două lupte ale cruciaților cu arabii: cea de la Ascalon (12 august 1099), unde latinii au ieșit victorioși și cea de la Ramla (mai 1102), unde ei au fost înfrînți. Baudouin nu a participat la lupta de la Ascalon, ci la cea de la Ramla. Aici a murit, printre alții, contele Etienne de Blois, cf. Liubarski, n. 1141.

[2] Cf. Dölger, 1216 (1102).

[3] Nici un izvor occidental nu confirmă știrea Anei despre captivitatea lui Godefroy, mort în 1100, înainte de lupta de la Ramla.

[4] Informație greșită. Baudouin era la Edessa din 1098.

poruncit ca Isangheles să încredinţeze Laodiceea lui Andronicos Tzintzilukes[1] şi Marakesul şi Valania[2] celor aflaţi sub ordinele lui Eumathios, pe atunci guvernatorul Ciprului, care trebuia să pornească înainte şi să lupte cît îi stătea în puteri pentru a cuceri celelalte cetăţi întărite; acela a făcut întocmai, dînd ascultare poruncilor împăratului. Încredinţînd cetăţile celor pe care i-am numit[3], a plecat la Antarados[4], pe care a luat-o fără luptă. Aflînd aceasta, Atapakas[5] din Damasc a strîns trupe numeroase şi a plecat împotriva lui. Isangheles, neavînd destule forţe pentru a ţine piept unei asemenea mulţimi, a născocit un plan în care vitejia nu făcea atît cît înţelepciunea. El le-a vorbit locuitorilor în care avea încredere astfel: „Acest loc întărit fiind foarte întins, eu mă voi ascunde undeva, iar voi, atunci cînd va veni Atapakas, să nu mărturisiţi adevărul şi să-l încredinţaţi că am fugit,

[1] Cf. Dölger, 1211 (februarie 1099).

[2] Maracleea şi Valania, oraşe în Siria.

[3] Ca întreaga cronologie a acestor episoade din luptele cruciaţilor, data predării Laodiceei şi a celorlalte cetăţi bizantinilor este foarte controversată în literatura de specialitate. Îndeobşte este acceptată datarea la începutul anului 1099, cf. Liubarski, n. 1150, cu bibliografia chestiunii.

[4] Numită şi Tortosa.

[5] Şi aici, Ana Comnena dă drept nume de persoană un titlu: este vorba de atabegul din Damasc. Atabegii erau demnitari care exercitau, la selgiucizi şi la epigonii lor, funcţia de tutori ai unor tineri prinţi. De obicei şefi militari, ei au profitat adesea de situaţia lor pentru a-şi însuşi puterea şi astfel au luat naştere cîteva dinastii de atabegi, mai ales la Mossul şi Damasc. Atabegul pomenit de Ana, este, după toate probabilităţile, Tugtakin, întemeietorul dinastiei Burizilor din Damasc. El şi-a însuşit puterea la moartea sultanului său, Dukak (1098—1113), fiul lui Tutush, cf. D. Sourdel şi J. Sourdel-Thomine, *Civilizaţia Islamului clasic*, III, Bucureşti, 1975, p. 70 şi 81. Cronologia *Alexiadei* este şi de data aceasta confuză. Tortosa a fost cucerită la începutul anului 1102, dar Ana Comnena o leagă de evenimente din februarie 1099, cf. Liubarski, n. 1152.

cuprins de teamă". 5. Atapakas a venit şi a întrebat de Isangheles; a fost convins că fugise şi, obosit de drum, şi-a aşezat tabăra în apropierea zidurilor. Cum locuitorii se arătau supuşi faţă de căpetenia lor, turcii, încrezători şi fără a bănui nici cea mai mică intenţie duşmănoasă, şi-au lăsat caii liberi pe cîmpie. La amiază, cînd soarele îşi trimitea razele sale drept în creştetul capului, Isangheles, împreună cu oamenii săi (aceştia erau cam 400) s-a înarmat şi, pe neaşteptate, deschizînd porţile, s-a năpustit în mijlocul taberei duşmane. Aceia dintre ei, care luptau de obicei vitejeşte, nu şi-au cruţat viaţa şi au început să se bată, ţinînd piept latinilor; ceilalţi au încercat să se salveze prin fugă. Dar cîmpia întinsă, fără mlaştini, fără nici o colină sau rîu, i-a dat pe loc în mîinile latinilor. Astfel cu toţii au căzut pradă armelor, în afară de cîţiva, pe care i-au luat prizonieri. După ce i-a înşelat astfel pe turci prin această viclenie, Isangheles s-a îndreptat spre Tripolis[1]. 6. Ajungînd acolo, el a urcat şi a ocupat vîrful colinei care se află în faţa cetăţii Tripolis, făcînd parte din Liban, pentru a o folosi ca pe o fortăreaţă şi a opri apa care curge de-a lungul pantelor acestei coline, din Liban spre Tripolis. Apoi, a trimis veste despre toate acestea împăratului şi i-a cerut să înalţe o cetate foarte puternică, înainte de a veni din Chorassan trupe mai numeroase, împotriva cărora va avea de luptat. Împăratul a încredinţat guvernatorului Ciprului ridicarea acestei fortăreţe şi i-a poruncit să trimită fără întîrziere, pe apă, toate materialele trebuincioase, precum şi

[1] Unele izvoare orientale şi occidentale confirmă relatarea Anei Comnena potrivit căreia bătălia a avut loc lîngă Tortosa. Altele o situează în zona oraşului Tripoli, cf. Liubarski, n. 1153.

oameni care să ridice castrul în locul unde va hotărî Isangheles[1]. Astfel s-au petrecut lucrurile pînă în acest moment. 7. Isangheles, care își așezase tabăra în față la Tripolis, nu cruța nici un fel de mijloace pentru a-l cuceri. Cînd Bohemond a aflat de intrarea lui Tzintzilukes în Laodiceea, și-a dat pe față ura pe care o nutrea de multă vreme împotriva împăratului și l-a trimis pe nepotul său, Tancred, să asedieze Laodiceea cu numeroase trupe. Aflînd aceasta, Isangheles s-a îndreptat îndată spre Laodiceea, fără să piardă nici o clipă și a început să stea de vorbă cu Tancred pentru a-l convinge în fel și chip să renunțe la asediul acestei cetăți. Dar, cînd, după multe discuții, și-a dat seama că nu îl va convinge și că părea să cînte în fața unui surd, a plecat, îndreptîndu-se din nou spre Tripolis. Ceilalți nu au încetat cîtuși de puțin lucrările de asediu. Astfel, văzînd Tzintzilukes înverșunarea lui Tancred și situația grea în care intrase, a cerut ajutoare la Cipru. Dar, cum de acolo întîrziau să vină și el nu putea face nimic, silit de asediu și de foamete, a preferat să predea cetatea[2].

VIII. În vreme ce se întîmplau acestea, Godefroy a murit[3] și, trebuind să se aleagă alt rege în locul lui, latinii din Ierusalim i-au trimis soli lui Isangheles la Tripolis, pentru a-l inscăuna rege al Ierusalimului[4]. Dar el își amîna mereu plecarea de acolo. Astfel, cînd s-a îndreptat spre marea cetate și locuitorii Ierusalimului și-au dat seama că va zăbovi[1], l-au chemat pe Baudouin care se afla atunci la Edessa și l-au așezat rege al Ierusalimului[2]. Aflînd că Baudouin primise scaunul Ierusalimului, împăratul, care-l primise pe Isangheles cu bucurie, l-a ținut pe lîngă el, tocmai cînd veneau și trupele normanzilor conduse de cei doi frați numiți de Flandra[3]. 2. Pe aceștia împăratul i-a îndemnat stăruitor să urmeze același drum ca și cei din trupele dinainte și să se îndrepte spre Ierusalim pe coastă pentru a se uni astfel și cu celelalte armate ale latinilor; dar a văzut că nu îi convingea, căci ei nu vroiau să se alieze cu francii și doreau să se îndrepte pe un alt drum, mai spre sud, pentru a ajunge în linie dreaptă la Chorassan[4] ca să-l cucerească. Împăratul, care își dădea seama că planul acesta era primejdios și nu vroia nimicirea unei armate atît de numeroase (erau 50 000 de oameni călare și 100 000 de pedeștri), văzîndu-i că se împotrivesc sfaturilor lui, s-a urcat pe o altă corabie, așa cum se spune, și, chemîndu-l pe Isangheles și pe Tzitas[5], i-a trimis cu aceștia ca să le dea sfaturi potrivite și să-i mai înfrîneze, dacă puteau, de la fapte nebunești. După ce au traversat strîmtoarea Kibotos, grăbindu-se spre

[1] Este vorba de fortăreața numită în izvoarele occidentale Mons Peregrinus, construită în 1104, cf. Liubarski, n. 1154.

[2] Ana Comnena plasează în 1099, evenimente care au avut loc în 1103, cf. Liubarski, n. 1155.

[3] Godefroy a murit la 18 iulie 1100.

[4] Niciodată după moartea lui Godefroy de Bouillon nu a fost vorba de alegerea lui Raimond de Saint-Gilles ca rege al Ierusalimului. El candidase la tron numai în 1099, după cucerirea orașului de către latini.

[1] Saint-Gilles a mers la Constantinopol în iunie 1100. El și-a lăsat acolo soția și o mare parte din suită. A dus tratative cu Alexios privind viitorul Siriei nordice și lupta comună împotriva lui Bohemond, cf. Liubarski, n. 1158.

[2] Baudouin a fost proclamat rege al Ierusalimului la 3 noiembrie 1100.

[3] Este vorba de frații Albert și Guido de Biandrate, conducători ai așa-numitei cruciade lombarde, din 1101.

[4] Cruciații lombarzi doreau și să-l elibereze din captivitatea la turci (unde se afla din august 1100) pe Bohemond.

[5] Comandant bizantin, conducea un corp de 500 „turcopuli".

tema Armenia, au ajuns la Ankyra[1], pe care au cucerit-o dintr-un singur asalt. Apoi au trecut de Halys[2] și au ajuns la un mic castru; acesta fiind ocupat de romei, preoții, înveșmîntați cu odăjdii sfinte, purtînd evanghelia și crucea, au ieșit încrezători în întîmpinarea lor, căci erau creștini. Dar ei, într-un chip neomenos și crud i-au omorît nu numai pe preoți, dar și pe ceilalți creștini și apoi, fără grijă, au plecat mai departe spre Amaseea. 3. Turcii, încercați în războaie, le-au luat-o înainte în toate așezările și au ars toate proviziile, apoi le-au ieșit în cale normanzilor și i-au atacat cu străşnicie. Era într-o luni cînd au cîștigat turcii victoria[3]. Și-au așezat apoi tabăra pe un loc uscat și au ridicat o întăritură, în care și-au pus bagajele. A doua zi cele două armate s-au războit din nou. Dar turcii, a căror tabără era ridicată în jurul dușmanului, nu-i lăsau defel să-și găsească furaje și nu le îngăduiau să iasă pentru a-și adăpa animalele de povară și caii. Celții, știind că îi aștepta cu siguranță sfîrșitul, nu și-au mai crutat viața și în ziua următoare, o miercuri, îmbrăcîndu-și armurile, au pornit la luptă împotriva barbarilor. Turcii, care îi aveau în mîinile lor, nu s-au mai folosit de lănci și de arcuri ci, trăgînd săbiile și scoțîndu-și-le din teacă, s-au bătut corp la corp și în curînd i-au pus pe fugă pe normanzi. Aceștia s-au întors în tabăra lor ca să se mai sfătuiască. 4. Dar bravul împărat, care îi sfătuise ce era mai potrivit, dar nu fusese ascultat, nu mai era acolo. Nu puteau decît să ceară sfatul lui Isangheles și Tzitas; i-au întrebat pe amîndoi deodată dacă nu se afla prin apropiere vreun ținut care să

[1] Azi, Ankara, capitala Turciei. A fost cucerită la 23 iunie 1101.
[2] Azi, Kizilirmak.
[3] La 5 august 1101.

fie sub stăpînirea împăratului, unde să se poată duce. Lăsîndu-și acolo bagajele, corturile, precum și toată armata pedestră, și-au încălecat caii și au alergat cît puteau de repede spre temele Armenia și Paurae[1], aflate spre mare. Atunci turcii s-au năpustit peste tabăra lor și au pustiit-o toată. Apoi au plecat în număr mare în urmărirea celor ce fugeau; au întîlnit armata pedestră și au masacrat-o în întregime, în afară de cîțiva oameni, pe care i-au luat prizonieri și i-au dus la Chorassan ca să-i arate[2]. 5. Acestea au fost faptele vitejești săvîrșite de turci în lupta împotriva normanzilor, iar Isangheles și Tzitas au ajuns în cetatea împărătească împreună cu cîțiva cavaleri care mai rămăseseră în viață[3]. Împăratul i-a primit, le-a dat o mulțime de bani și, după ce s-au odihnit, i-a întrebat încotro preferau să se îndrepte. Au hotărît să meargă la Ierusalim. Copleșindu-i cu dovezi de bunăvoință i-a lăsat să plece pe mare, așa cum le era voia. Isangheles, ieșind din cetate, a încercat să-și regăsească armata, astfel că s-a îndreptat spre Tripolis, pe care vroia mult să-l ia sub stăpînirea sa[4]. După un timp însă a fost lovit de o boală dătă-

[1] Azi, Bafra, în apropiere de vărsarea în Marea Neagră a rîului Kizilirmak, la răsărit de Sinope.

[2] Importanta bătălie aici pomenită este descrisă pe larg în izvoarele occidentale care vorbesc de un număr uriaș de morți (de la 50.000 la 160.000) în vreme ce izvoare orientale apreciază numărul cruciaților căzuți la 3.000. Înfrîngerea latinilor a dus la o încordare a relațiilor cu Bizanțul, acuzat că nu a acordat sprijinul necesar, cf. Liubarski, n. 1167.

[3] În toamna anului 1101.

[4] La începutul anului 1102. La sosirea în portul Sudi, Saint-Gilles a fost capturat de Tancred, care a fost totuși nevoit să-l elibereze curînd, sub făgăduiala că nu va ocupa posesiunile vechi sau viitoare ale principatului latin de Antiohia. Ana Comnena confundă însă în continuare cele două asedii ale orașului Tripoli, cel din 1099 și cel din 1103, cf. Liubarski, n. 1169, 1170.

toare de moarte și, cînd să-și dea ultima suflare, l-a chemat pe nepotul său, Guillaume[1], lăsîndu-i ca pe o moștenire toate cetățile pe care le cucerise, făcîndu-l comandant și stăpîn peste trupele sale. Aflînd, așadar, împăratul, sfîrșitul acestuia[2], l-a înștiințat pe ducele din Cipru prin scrisori[3], ca să-l trimită pe Niketas Halintzes cu o sumă importantă de bani la Guillaume, ca să și-l atragă și să-l facă să jure că-i va fi cu credință, așa cum fusese și unchiul său, Isangheles, pînă la sfîrșitul vieții sale.

IX. Împăratul, aflînd și de ocuparea Laodiceei de către Tancred, i-a trimis lui Bohemond o scrisoare cu următorul cuprins[4]: „Cunoști jurămîntul și făgăduielile pe care nu numai tu, ci și ceilalți, le-ați făcut imperiului romeilor. Dar, acum tu, cel dintîi, ți-ai călcat jurămîntul, păstrînd Antiohia și luînd în stăpînirea ta mai multe locuri întărite, între care chiar și Laodiceea. Părăsește, așadar, orașul Antiohia și toate celelalte cetăți; fă așa cum este drept și ai grijă să nu ridici asupra ta alte războaie și lupte." Acum Bohemond, citind scrisoarea împăratului, nu a mai putut să se apere printr-o minciună, ca de obicei, căci cele săvîrșite trădau limpede realitatea, astfel că s-a prefăcut că recunoaște adevărul celor scrise; totuși, i-a explicat că făptuise acestea din pricina împăratului, scriindu-i astfel:[5] „Nu sînt eu vinovat de acestea, ci

[1] Guillaume Jourdain.
[2] La 27 februarie 1105, într-o fortăreață nu departe de Tripoli.
[3] Cf. Dölger, 1223 (după 23 februarie 1105).
[4] Cronologia schimbului de scrisori între Alexios și Bohemond este foarte controversată. Dölger, 1212, îl fixează în martie 1099, Hagenmeyer și Leib (III, p. 246) în primăvara anului 1103. Liubarski, n. 1177, demonstrează că este mai plauzibilă datarea lui Dölger.
[5] Cf. Dölger, 1213.

tu. Căci ne-ai făgăduit să vii în urma noastră cu o armată puternică și nu ai vrut să-ți ții făgăduința. Noi, ajungînd la Antiohia, unde timp de trei luni am îndurat atîtea[1], am luptat cu disperare și împotriva dușmanilor și împotriva unei foamete cum nu-și poate închipui o minte omenească, astfel că cei mai mulți dintre noi au trebuit să mănînce chiar și cărnurile de la care eram opriți de lege[2]. Pe cînd noi ne străduiam din toate puterile, cel ce ne fusese dat ca să ne ajute, preacredinciosul slujitor al puterii tale, Tatikios, a plecat, părăsindu-ne astfel în mijlocul primejdiilor[3]. Dar noi am cucerit cetatea, deși nimeni nu mai spera, și am pus pe fugă chiar și trupele venite din Chorassan în ajutorul antiohienilor. Atunci, cum ar fi drept să renunțăm atît de ușor la ceea ce am cîștigat cu sudoarea și suferințele noastre?" 2. Cînd s-au întors solii și a citit scrisorile lui Bohemond, și-a dat seama din nou că era în continuare același Bohemond, care nu se îndreptase defel; a socotit atunci că trebuie să apere cu strășnicie granițele imperiului romeilor și să stăvilească imediat, cum putea, lăcomia de neînfrînat a acestui om. Pentru aceasta a trimis în Cilicia, sub ordinele lui Butumites, numeroase forțe cu cei mai buni dintre comandanții săi, războinici foarte viteji, și cu toții adevărați slujitori ai lui Ares; și printre ei

[1] Cruciații au asediat Antiohia șapte și nu trei luni.
[2] Potrivit izvoarelor occidentale, cruciații ar fi fost siliți să mănînce carne de om. Liubarski, n. 1175 crede că Ana Comnena îl face pe Bohemond să se refere aici numai la consumarea stîrvurilor, care era interzisă prin canoane.
[3] Cf. *Alexiada*, XI, IV, 3, unde Ana Comnena dă o altă interpretare decît Bohemond plecării lui Tatikios de la asediul Antiohiei. Aici scriitoarea reproduce versiunea latină a evenimentului, în concordanță cu sursele occidentale, ceea ce constituie pentru Liubarski, n. 1176, o dovadă că ea a folosit documente autentice latine.

se găseau, în floarea tinereții și aproape fără barbă, Bardas și marele paharnic Mihail[1]. Împăratul, care îi luase din copilărie în grija sa și îi instruise în știința armelor, i-a dat lui Butumites împreună cu alte mii de războinici viteji, celți și romei, socotindu-i cei mai credincioși dintre tovarășii lor: ei trebuiau să-l însoțească și să i se supună în totul, dar, în același timp, prin scrisori trimise în taină, să-l încunoștințeze mereu pe împărat de ce se întîmpla. Căci era grăbit să supună ținutul Ciliciei cu totul, pentru a putea apoi să se pregătească mai ușor împotriva Antiohiei. 3. Butumites a plecat, așadar, cu toate trupele și a ajuns la cetatea lui Attalos; văzînd că Bardas și marele paharnic Mihail nu se supun voinței sale, pentru ca să împiedice armata pedestră să se răzvrătească, și ca urmare, strădania lui să fie zădărnicită, a trebuit să se retragă din Cilicia, fără să fi izbutit nimic și, imediat, l-a încunoștințat pe împărat despre ce făcuseră aceștia, cerîndu-i să fie scăpat de tovărășia lor. Împăratul, cunoscînd pagubele care se iscă de obicei din asemenea neînțelegeri, i-a îndreptat numaidecît într-o altă direcție, pe ei și pe cei pe care-i socotea nesiguri, îndemnîndu-i prin scrisori să meargă în grabă în Cipru, să-l întîlnească pe Constantin Euphorbenos, care era pe atunci guvernatorul insulei și să asculte de ordinele sale. Aceștia, veseli de primirea scrisorilor, au pornit în grabă spre Cipru; după ce au stat cîtăva vreme cu guvernatorul Ciprului, s-au purtat și față de el cu lipsa lor obișnuită de respect. Atunci acesta și-a schimbat și el purtarea față de ei. Tinerii, care cunoșteau grija pe care le-o arăta împăratul, i-au scris, vorbindu-l de rău pe guvernator și cerînd să fie rechemați la Constantinopol. Deschizînd scrisoarea,

[1] Cf. *Alexiada*, VIII, IX, 6.

împăratul, care trimisese odată cu ei în Cipru și cîțiva nobili în care nu avea încredere, s-a temut ca aceștia, în nemulțumirea lor, să nu se alieze cu ceilalți, și a poruncit Cantacuzinului să-i ia cu el. Acesta s-a dus la Cyrene, i-a căutat și i-a luat. 4. Astfel s-au petrecut lucrurile cu tinerii, cu Bardas și cu marele paharnic Mihail; iar Butumites, împreună cu Monastras și cu alți comandanți care rămăseseră cu el, a ajuns în Cilicia: văzînd că armenii se și înțeleseseră cu Tancred, și-a urmat drumul și a ajuns la Marasin[1], cucerind-o, odată cu celelalte cetăți și cele cîteva mici așezări din jur. A lăsat pentru apărarea întregului ținut trupele necesare sub comanda mixobarbarului Monastras, despre care am amintit deseori în istoria noastră, și el s-a întors în cetatea împărătească.[2]

X. Cînd francii au plecat spre Ierusalim pentru a cuceri cetățile Siriei, au făcut mari făgăduieli episcopului Pisei, dacă îi ajuta să-și atingă ținta pe care o aveau; acela s-a lăsat înduplecat de vorbele lor și i-a îndemnat și pe alți doi, care locuiau pe coastă; fără să mai zăbovească, a pregătit bireme, trireme și dromoane, ca și alte corăbii rapide, cam 900 în total, și a plecat, ca și cum ar fi avut de gînd să meargă la franci[3]. Dar a luat o mulțime de corăbii și le-a trimis să jefuiască insulele Corypho, Leucadele, Cephalonia și Zakynthos.

[1] Azi, Maraș, în sudul Turciei.

[2] *Alexiada* este singurul izvor de care dispunem pentru expediția lui Butumites în Cilicia. Episodul este datat diferit de cercetătorii care s-au ocupat de el: 1099 sau 1103. Liubarski, n. 1178, găsește mai aproape de adevăr datarea: sfîrșitul anului 1099, începutul lui 1100.

[3] Ana se referă aici la expediția pisană, condusă de arhiepiscopul Daimbert, numit de papa Urban al II-lea legat apostolic în Siria, din anul 1099.

2. Aflînd aceasta, împăratul a poruncit tuturor provinciilor aflate sub stăpînirea imperiului romeilor, să-i dea corăbii. A construit și el cîteva în cetatea împărătească și, urcîndu-se din timp în timp pe o moneră, le arăta meșterilor cum să le facă, știindu-i pe pisani pricepuți în luptele pe mare. Și, temîndu-se de o ciocnire cu ei, la prora fiecărei corăbii a pus capete de leu sau de alte animale de uscat, din bronz și fier, cu botul căscat și le-a aurit, astfel ca vederea lor să inspire groază; focul care trebuia trimis prin țevi asupra dușmanului, a poruncit să fie trecut chiar prin gura leilor și a celorlalte animale de acest fel, astfel încît să pară că îl varsă ele. Cînd a pregătit toate, l-a chemat pe Tatikios, care tocmai se întorsese din Antiohia și i-a încredințat vasele, numindu-l căpetenie preailustră. Dar a pus toată flota la ordinele lui Landulf, pe care l-a făcut mare comandant, pentru că era cel mai priceput în luptele navale. 3. Ieșind din marea cetate în luna aprilie[1], aceștia au ajuns la Samos cu flota romeilor, și-au lăsat în ancoră corăbiile și, ca să le dea mai multă rezistență, vopsindu-le cu catran, au tras la țărm. Aflînd însă de trecerea flotei de la Pisa, au ridicat ancora și au pornit în grabă în urmărirea lor spre Cos. Pisanii au ajuns dimineața, iar ei au ajuns seara. Pentru că nu îi întîlniseră încă pe pisani, au mers la Cnidos, care se află în apropierea pămîntului Anatoliei. Deși nu aveau prada în mînă, au găsit la sosirea lor un număr destul de mic de pisani, care fuseseră părăsiți acolo și pe care i-au întrebat încotro pornise flota pisanilor. Aceștia au spus că spre Rodos. Îndată au ridicat ancora și, fără să mai zăbovească, i-au ajuns din urmă pe pisani între Patara și Rodos. Zărindu-i, pisanii s-au înșirat în ordine de bătaie și

[1] Aprilie 1099.

nu numai că și-au ascuțit armele pentru luptă, dar și-au întărit și sufletele. Cînd flota romeilor s-a apropiat de ei, un conte peloponezian[1], numit Perichytes, care știa să navigheze foarte bine, cînd i-a văzut, vîslind rapid, și-a avîntat îndată monera asupra pisanilor. A trecut printre ei ca un fulger, alăturîndu-se apoi din nou flotei romeilor. 4. Aceasta nu a îndrăznit totuși să lupte în linie împotriva pisanilor, ci a dezlănțuit un atac puternic și neorganizat. Landulf însuși s-a apropiat primul de corăbiile pisanilor, asupra cărora a trimis foc cu stîngăcie, dar nu a mai săvîrșit nimic altceva, pierzîndu-și doar timpul. Fiindcă focul se răspîndise, contele numit Elcemon a atacat plin de îndrăzneală, pe la pupa, o corabie foarte mare, dar a căzut peste cîrma ei și, neputînd să scape repede, ar fi fost prins dacă nu s-ar fi gîndit să folosească materialul pregătit și să arunce foc[2] asupra dușmanului, izbîndind pe deplin. Și-a întors apoi corabia imediat asupra altuia și, dintr-odată, a dat foc la trei dintre cele mai apropiate corăbii barbare. În acest timp s-a dezlănțuit, dintr-odată, o furtună, tulburînd marea, făcînd corăbiile să se ciocnească și amenințînd să le înghită dintr-o clipă în alta (căci talazurile vuiau, vergile tremurau și se rupeau pînzele); barbarii au fost îngroziți de focul aruncat, căci nu erau obișnuiți nici cu astfel de foc , nici cu flăcările care, în loc să se ridice în sus, erau acum îndreptate încotro vroia cel ce le trimitea, ades în jos și într-o parte, și pe de altă parte erau speriați de această mare agitată, așa încît au fugit. 5. Astfel s-a întîmplat cu barbarii. Flota romeilor a ancorat la o mică insulă, numită

[1] Este vorba de un înalt ofițer de marină, numit comite *(comes)*, cf. Bréhier, II, p. 411, Stein, *Untersuchungen*, p. 57.
[2] Ana Comnena se referă la vestitul „foc grecesc".

cu un nume ce aduce cu Seutlos. Cînd s-a luminat de ziuă au plecat, îndreptîndu-se spre Rodos. Debarcînd acolo, după ce i-au scos de pe corăbii pe toți prizonierii, printre care se afla și nepotul lui Bohemond, au vrut să-i înspăimînte, spunîndu-le că aveau de gînd să-i vîndă ca sclavi sau să-i stringă de gît. Dar, cînd au văzut că aceasta îi lasă nepăsători și că sclavia nu-i înfricoșa, i-au trecut prin sabie pe toți. 6. Cei ce se salvaseră din flota pisanilor s-au gîndit să prade insulele din drumul lor și Ciprul. Dar acolo se afla Philokales Eumathios, care a venit împotriva lor. Atunci vîslașii corăbiilor, cuprinși de groază și fără să se mai îngrijească de mulțimea celor care coborîseră să prade, i-au părăsit în insulă pe cei mai mulți și, în dezordine, rupînd odgoanele, au ridicat pînzele spre Laodiceea, cu gîndul la Bohemond[1]. Astfel, ajungînd acolo, s-au dus să-i spună că treceau de bunăvoie de partea lui, iar el, firește, i-a primit cu bucurie. Cei ce fuseseră lăsați la țărm, cuprinși de dorința de a jefui, cînd s-au întors și nu au mai văzut flota lor, de disperare s-au aruncat în mare și s-au înecat. 7. Comandanții flotei romeilor, și printre ei și Landulf, ajungînd la Cipru, s-au adunat și s-au sfătuit să încerce să discute asupra păcii. Cum toți erau de aceeași părere, Butumites a fost trimis la Bohemond. Acesta, primindu-l, l-a reținut 15 zile; cum foametea se abătuse și asupra Laodiceei, și Bohemond era iarăși același Bohemond care nu se schimba și care nu învățase să fie pașnic, chemîndu-l pe Butumites, i-a spus: „Nu din prietenie sau pentru pace ai venit tu însuți la mine, ci ca să-mi arzi corăbiile. Du-te și să-ți ajungă că pleci de aici neschilodit." 8. Butumites a plecat să-i întîlnească în portul Ciprului pe cei ce-l trimiseseră. Înțelegînd și mai bine,

[1] În toamna anului 1099.

după veștile pe care i le-au dat aceștia, planurile dușmănoase ale lui Bohemond și refuzul său de a face pace cu împăratul, au ridicat ancora și, cu toate pînzele sus, au pornit, pe calea apei, spre marea cetate. Dar la Syké[1] o furtună puternică a răvășit valurile cu furie și toate vasele au fost azvîrlite pe țărm pe jumătate distruse, în afara corăbiei în care se afla Tatikios. 9. Acestea s-au petrecut cu flota pisanilor și acesta a fost sfîrșitul ei. Între timp, Bohemond, care era foarte viclean din fire, se temea ca împăratul să nu ocupe înaintea lui Kurikonul[2] și, aducînd flota romeilor în port, să nu intre cu forțele romeilor în Cipru, împiedicînd astfel întăririle care urmau să vină din Longobardia să înainteze pe coasta răsăriteană. Gîndindu-se la aceasta, s-a hotărît să înalțe din nou castrul și să ocupe portul. Căci Kurikonul, pe vremuri o cetate înfloritoare, fusese distrusă în ultimul timp. Dar împăratul, care prevăzuse gîndul lui Bohemond, i-a luat-o înainte și l-a trimis pe eunucul Eustathios, fost kanikleios[3], și acum înălțat la rangul de mare drungar al flotei, cu porunca să ocupe Kurikonul în mare grabă și să-l reconstruiască odată cu castrul Seleuciei, aflat la șase stadii depărtare, pentru a lăsa în aceste două castre o garnizoană puternică, sub conducerea comandantului Stratighios Strabos, un om mic de stat, dar măreț prin știința sa în ale războiului; totodată trebuia să aducă în port o flotă care să stea de pază, prinzîndu-i în capcană pe cei ce vor veni din Longobardia în ajutorul lui

[1] Cf. *Odiseea*, III, 171. Sykai era unul din cartierele Constantinopolului situat pe țărmul nordic al Cornului de Aur. Aici însă, consideră Liubarski, n. 1185, citîndu-l pe Ramsay, este vorba mai degrabă de o regiune de pe țărmul Asiei Mici, în dreptul Ciprului.
[2] Azi, Korgos.
[3] Conducătorul secretariatului personal al împăratului.

Bohemond și să asigure în același timp apărarea Ciprului. 10. Drungarul flotei a plecat astfel și, luîndu-i-o înainte lui Bohemond în planurile sale, a ridicat din nou zidul în starea în care fusese înainte. Curînd a reconstruit și Seleucia, pe care a întărit-o, înconjurînd-o cu ziduri și după aceasta, lăsînd în cele două cetăți garnizoane puternice sub comanda lui Stratighios, a coborît în port, a lăsat aici o flotă destul de mare, potrivit poruncilor împăratului, și apoi s-a întors în marea cetate, unde a fost lăudat și răsplătit cu dărnicie de împărat[1].

XI. Dar, fie spuse acestea despre Kurikon; după un an, aflînd iarăși împăratul că o flotă genoveză se pregătea să vină în sprijinul francilor[2] și, bănuind că și aceștia vor pricinui mari suferințe imperiului romeilor, l-a trimis, pe de-o parte, pe Cantacuzin pe uscat cu trupe numeroase, iar pe de alta, pe Landulf pe mare, cu o flotă pregătită în grabă, poruncindu-i acestuia să ajungă cît mai repede pe coasta sudică, pentru a-i ataca pe genovezii care vor trece pe acolo[3]. Dar, după ce au plecat, așa cum li se poruncise, pe drum i-a prins o furtună grozavă din care nu au putut scăpa și aceasta a produs stricăciuni multor vase, care au fost iarăși trase pe uscat și călăfătuite cu smoală lichidă. 2. În această vreme Cantacuzinul află că flota genoveză, care se îndrepta spre coasta sudică se găsește în apropiere; îi sugerează lui Landulf să ia 18 corăbii (acestea erau singurele care puteau pluti, căci celelalte fuseseră scoase din mare) și să plece spre capul Maleon

[1] Evenimentele au avut loc în 1099 sau 1100.
[2] Potrivit izvoarelor occidentale, flota genoveză a pornit spre Siria la 1 august și a ajuns la Laodiceea în ziua de 25 septembrie 1100, cf. Liubarski, n. 1189.
[3] Este vorba de coastele Peloponezului.

unde să ancoreze, potrivit ordinelor împăratului; cînd vor trece genovezii, dacă se va simți destul de sigur pentru a-i ataca, va da lupta imediat, iar dacă nu, va pleca împreună cu corăbiile și vîslașii lor, îndreptîndu-se spre Corone. Celălalt a plecat dar, cînd a văzut flota atît de mare a genovezilor, a renunțat la luptă și s-a îndreptat în cea mai mare grabă spre Corone. 3. Cantacuzinul însă, luînd toată flota romeilor, căci avea nevoie de ea, și, îmbarcîndu-i pe oamenii care se aflau cu el, a pornit, cît de repede putea, în urmărirea genovezilor. Neizbutind să-i ajungă, s-a îndreptat spre Laodiceea, dorind să pregătească totul, inimi și brațe, în lupta împotriva lui Bohemond. Astfel, trecînd la faptă, a ocupat portul și a început să asedieze cetatea zi și noapte[1]. 4. Nereușind totuși să facă nimic, după ce a atacat de o sută de ori și a fost respins tot de atîtea ori, cînd încercînd să-i cîștige pe celții pe care nu-i putuse convinge, cînd folosindu-se de arme fără să izbîndească, a înălțat în trei zile și trei nopți de jur împrejur un zid de pietre uscate între rîu și întăriturile Laodiceei. Apoi l-a folosit ca o acoperire, pentru a ridica în interiorul aceluia, cît putea de repede, din ciment, un alt castru de la care să pornească, astfel încît aceasta să-l ajute să ducă asediul cu mai multă forță. Totodată, la intrarea în port, a construit de fiecare parte cinci turnuri, întinzînd între ele un lanț de fier pentru a bara astfel drumul corăbiilor pe care celții le așteptau în ajutor pe mare. În același timp a cucerit și o mulțime de mici cetăți întărite de pe coastă, cetățile numite Arghyrokastron, Marchapis și Gabala[2] ca și altele, pînă aproape de hotarul Tripolisului; aceste cetăți plătiseră înainte tribut

[1] Este vorba de asediul Laodiceei din anul 1104.
[2] Safita, Margat și Gibel, importante puncte strategice în Siria.

sarazinilor, dar au fost în cele din urmă recîștigate pentru imperiul romeilor, cu multă sudoare și trudă. 5. În vremea aceasta, împăratul a socotit potrivit să asedieze Laodiceea dinspre uscat, cunoscînd de mult viclenia lui Bohemond și uneltirile sale, cu darul pe care-l avea de a simți imediat firea unui om și sesizînd exact firea înșelătoare și înclinată spre revoltă a acestuia; l-a chemat așadar pe Monastras și l-a trimis pe continent în fruntea unor trupe însemnate, pentru a asedia Laodiceea în același timp, el pe uscat, iar Cantacuzinul pe mare. Dar, înainte ca Monastras să ajungă, Cantacuzinul era stăpîn pe port și pe cetate; totuși acropolea, care în zilele noastre se numește în mod obișnuit „culă", se afla încă în stăpînirea celților, care aveau cam 500 de pedeștri și 100 de cavaleri. 6. Cînd Bohemond a aflat de cucerirea acestor poziții întărite și i s-a spus și de către contele care trebuia să apere acropolea Laodiceei că le lipsea hrana, a adunat toate trupele sale, ale nepotului său Tancred și ale lui Isangheles, a încărcat pe catîri tot felul de provizii și s-a îndreptat spre Laodiceea, aducînd, cît de repede putea, toată povara în culă; apoi s-a întîlnit cu Cantacuzinul și l-a întrebat astfel: „Ce ai de gînd să faci cu lucrările pe care le pregătești?" Celălalt i-a răspuns: „Știi că v-ați legat să-l slujiți pe împărat și ați făgăduit cu jurămînt să-i predați lui cetățile pe care le veți cuceri. Apoi ți-ai călcat cuvîntul dat și ai trecut și peste tratatele de pace; după ce ai cucerit această cetate și mi-ai dat-o, te-ai căit și ai ocupat-o din nou, astfel că am venit aici zadarnic ca să primesc cetățile pe care le-ați luat." Bohemond l-a întrebat: „Ai venit aici, sperînd să ne iei aceste cetăți cu argint sau cu fier?" „Banii, i-a răspuns celălalt, i-au primit aliații noștri pentru vitejia lor în luptă." Bohemond i-a strigat atunci

plin de mînie: „Fără bani să știi că nu vei putea să ocupi nici măcar un castru, cît de mic". Și, spunînd acestea, și-a avîntat falangele în galop pînă la porțile cetății. 7. Oamenii Cantacuzinului, care păzeau întăriturile, au trimis asupra francilor, cînd aceștia s-au apropiat de ziduri, săgeți tot atît de dese ca și fulgii de zăpadă și i-au mai oprit puțin. Dar îndată Bohemond i-a adunat pe ai săi și a intrat în acropole. Avînd bănuieli asupra contelui care o păzea și asupra celților de sub comanda acestuia, i-a izgonit de acolo și a încredințat altuia apărarea cetății. Totodată a distrus viile care se găseau în apropierea zidurilor, pentru ca nici o piedică să nu stea în fața cavaleriei latinilor. După ce a făcut aceasta, s-a folosit de o mie de mijloace, de asalturi, de helepole, ținîndu-i în alarmă pe latinii din interiorul cetățuii. Dar și Monastras între timp, venind pe uscat cu cavaleria, a ocupat Longinias[1], Tarsos, Adana, Mamistra și, de fapt, toată Cilicia.

XII. Speriat de amenințările împăratului, dar neavînd cum să se apere (căci nu mai avea nici armată nici flotă pe mare, și pericolul îl amenința din două părți), Bohemond puse atunci la cale un lucru foarte nedemn, dar totdată de o viclenie desăvîrșită. Lăsînd cetatea Antiohia în grija lui Tancred, fiu marchizului[2] și nepotul său, a răspîndit peste tot vestea că Bohemond a murit și, fiind în viață, a făcut astfel încît lumea să-l creadă plecat dintre cei vii. 2. Știrea se răspîndește peste tot, mai repede decît ar fi zburat, anunțîndu-i pe toți că Bohemond este mort. Cînd acesta vede că vestea a prins, se pregătește un sicriu, în care este pus, pe o biremă; apoi acest

[1] Situată între Nuvaza, Adana și Tars.
[2] Și aici Ana Comnena folosește drept nume propriu un titlu. Ea se referă la marchizul Eude le Bon, soțul Emmei, fiica lui Robert Guiscard și sora lui Bohemond.

mort viu porneşte pe mare, de la Sudeī, care este portul Antiohiei, spre Roma[1]. Era transportat pe mare ca un cadavru, căci din afară părea trupul unui mort, socotind după sicriu şi după purtarea celor din jur (peste tot unde se opreau, barbarii îşi smulgeau părul şi plîngeau zgomotos), înăuntru Bohemond, întins cît era de lung, nu avea decît poziţia de mort, căci inspira şi expira aerul prin cîteva deschizături ascunse. Aceasta se întîmpla în porturi; cînd corabia se afla în plină mare i se aducea hrană şi se îngrijeau de el; apoi reîncepeau aceleaşi vaiete şi aceeaşi prefăcătorie. Pentru ca acel corp să răspîndească un miros, ca şi cum ar fi fost în stare de putrefacţie, au pus lîngă el un cocoş înjunghiat sau strîns de gît. Şi peste patru, cinci zile, acesta răspîndea un miros de putred pentru cei ce aveau simţul mirosului. Duhoarea pe care o dădea părea că vine de la trupul lui Bohemond pentru cei înşelaţi de aparenţe şi, mai mult decît toţi, Bohemond se bucura de această putreziciune falsă; în ce mă priveşte, admir felul în care nasul lui a putut suporta un asemenea chin în vreme ce era dus, viu, alături de această mortăciune. Dar, astfel am aflat că neamul barbar nu renunţă cu uşurinţă la ceea ce-şi doreşte şi că nu există nimic, cît de grozav ar fi, pe care să nu-l îndure odată ce a ales de la sine să sufere. Astfel, acest om, care nu era mort ci se prefăcea numai, nu a şovăit să trăiască cu mortăciunea alături. Neaşteptată şi unică a apărut în lumea noastră viclenia acestui barbar care urmărea să răstoarne stăpînirea romeilor. Înainte de aceasta nici barbar nici elen nu a îndrăznit vreodată o asemenea viclenie împotriva duşmanilor săi şi cred că nici de-acum înainte nici o fiinţă nu va mai vedea vreodată aşa ceva pe la noi. 4. Ajungînd în Corypho, ca şi cum s-ar fi aflat pe vîrful unui munte sau într-un adăpost, ferit de primejdie, el s-a trezit din moartea sa prefăcută şi, lăsînd acolo sicriul pentru vreun cadavru, s-a umplut de soare, a respirat aer curat şi a străbătut cetatea Corypho; cei ce-l vedeau în veşmînt străin şi barbar, îl întrebau de ce neam era şi ce i se întîmplase, de unde venea şi încotro mergea. 5. El, arătîndu-le tuturor dispreţ, a cerut să-l vadă pe guvernatorul cetăţii. Pe atunci acesta era un anume Alexios, din tema Armenia. Uitîndu-se la el, cu obrăznicie în priviri şi în purtare, în felul său cu totul barbar de a vorbi, i-a spus să-i trimită împăratului Alexios acestea: „Mă adresez ţie eu, Bohemond, fiul lui Robert, al cărui curaj şi a cărui rezistenţă le-ai aflat odinioară şi tu şi imperiul tău. Îndată ce voi avea prilejul, iau martor pe Dumnezeu, nu voi lăsa nerăzbunate relele pe care le-am îndurat. Căci, după ce am trecut prin marea cetate a romeilor, de cînd am cucerit Antiohia şi am supus întreaga Sirie cu lancea mea, am încercat multă amărăciune din partea ta şi a armatei tale, trecînd din speranţă în speranţă, aruncat în mijlocul a o mie de întîmplări şi o mie de războaie cu barbarii. 6. Află, aşadar, că, deşi am murit, sînt iarăşi în viaţă şi nu mai sînt la bunul tău plac; am scăpat pe sub ochii tăi de toate mîinile, de toate planurile, şi acum viu, mergînd şi respirînd, îţi trimit din Corypho, unde mă aflu, veştile acestea cu totul neplăcute majestăţii tale: sînt sigur că nu vei afla cu încîntare, mai întîi că am încredinţat Antiohia nepotului meu, Tancred, lăsînd comandanţilor tăi un adversar pe potrivă şi apoi că eu mă întorc în ţara mea, mort pentru tine şi ai tăi, dar pentru mine şi ai mei viu şi însufleţit de planuri gro-

[1] Bohemond a plecat din Asia Mică în toamna anului 1104.

zave împotriva ta. Căci pentru a răvăşi Romania supusă ţie m-am prefăcut mort cînd eram viu şi devin iarăşi viu cînd eram mort. Îndată ce voi atinge uscatul de partea cealaltă [a insulei] şi îi voi vedea pe lombarzi şi pe toţi latinii, germanii şi francii supuşi nouă, că-şi amintesc de Ares, voi umple cetăţile şi ţinuturile tale cu măceluri şi valuri de sînge, pînă cînd îmi voi înfige lancea în inima Bizanţului." Pînă la atîta lăudăroşenie se ridicase acest barbar[1].

[1] Versiunea Anei Comnena despre întoarcerea lui Bohemond în Italia nu este confirmată de izvoarele occidentale. Ea este susţinută în schimb de Zonaras, XVIII, 25. B. Leib se întreabă dacă nu cumva scriitoarea împrumută dintr-un tratat de tactică şi strategie, curent în Bizanţ, descrierea stratagemei atribuite şefului normand. Asemenea exemple există în tratatele de acest tip (III, p. 51).

CARTEA a XII-a

I. Tot ceea ce a făcut şi a spus Bohemond după prima sa trecere, tot ce a uneltit împotriva împăratului, din dorinţa de a pune mîna pe sceptrul romeilor, plecarea în taină, încununată de izbîndă, călătoria aceea vestită, în timpul căreia a fost dus ca un cadavru şi sosirea lui la Corypho, totul a fost descris destul de amănunţit. Să ne continuăm acum scrierea noastră cu cele pe care le-a făptuit el apoi. După ce acest cadavru mirositor a ajuns în Corypho, cum am spus, şi prin guvernatorul insulei a trimis ameninţări împăratului, aşa cum tocmai am istorisit, continuîndu-şi călătoria pe mare pînă în Longobardia[1], a început din nou să se pregătească pentru a lua iarăşi în stăpînire ţinutul Illyriei şi, pentru aceasta, s-a grăbit să adune şi mai mulţi aliaţi decît înainte. După înţelegerea de căsătorie făcută cu regele Franţei, a luat-o de soţie pe una din fiicele acestuia şi pe alta a trimis-o peste mare, în cetatea lui Antiohos, ca să fie dată de soţie nepotului său Tancred[2]. A adunat

[1] Bohemond a ajuns în Italia în ianuarie 1105.

[2] Bohemond s-a căsătorit cu Constance, fiica regelui Franţei Filip I (1060—1108), în aprilie-mai 1106. Din această căsătorie s-a

trupe nenumărate de peste tot, din toate ținuturile și din toate cetățile, i-a adunat pe conți împreună cu armatele de sub comanda lor și a grăbit traversarea în ținutul Illyriei. 2. Împăratul, primind această veste de la guvernatorul Alexios, a trimis scrisori în toate țările, la Pisa, la Genova, la Veneția[1], pentru a-i anunța din vreme și a-i împiedica să se alieze cu Bohemond, dînd ascultare vorbelor mincinoase ale aceluia. Căci, străbătînd toate ținuturile și toate cetățile, el pusese la cale o puternică campanie defăimătoare împotriva împăratului, numindu-l păgîn și dușman al creștinilor[2]. 3. Între timp, babilonianul[3] luase și el prizonieri 300 de conți atunci cînd mulțimile nenumărate ale celților trecuseră dinspre apus în Asia și atacaseră cetatea lui Antiohos, Tyrul, precum și celelalte cetăți și provincii vecine; îi ținea acum închiși în lanțuri și captivitatea lor era la fel de grozavă ca în timpurile de demult. Împăratul, aflînd despre prinderea lor și despre soarta grozavă în care se aflau acum, s-a mîniat și a început să se gîndească numai

născut viitorul principe al Antiohiei, Bohemond al II-lea (1126—1130). Tancred a fost căsătorit cu Cécile, o fiică nelegitimă a regelui Filip I.

[1] Cf. Dölger, 1219 (anul 1104).

[2] În septembrie 1105, Bohemond era primit de papa Pascal al II-lea, la Roma. De aici, el pleacă în Franța unde, sprijinit de legatul papal Bruno, face propagandă, în martie 1106, în vederea unei noi cruciade, ce urma să fie îndreptată, potrivit unor izvoare, împotriva lui Alexios însuși. La sfîrșitul lunii martie 1106, Bohemond se întîlnește în Normandia cu regele Angliei, Henric I. La sfîrșitul lui mai, ia parte la conciliul de la Poitiers, unde predică cruciada susținut de legatul papal. În august 1106, revine în Apulia și începe pregătirea expediției împotriva Bizanțului, cf. Liubarski, n. 1211.

[3] Califul din Cairo.

la eliberarea lor. L-a chemat pe Niketas Panukomites și l-a trimis cu bani la babilonian, înmînîndu-i, totodată, scrisori prin care îi cerea pe conții prizonieri și îi făgăduia mari înlesniri acestuia, dacă le va scoate lanțurile și îi va elibera[1]. Babilonianul, după ce l-a primit cu considerație pe Panukomites, după ce a ascultat ce-i transmitea împăratul și a citit scrisoarea acestuia, i-a eliberat imediat pe conți și le-a dat drumul din temniță. Totuși, nu i-a lăsat în deplină libertate, ci i-a încredințat lui Panukomites pentru a-i duce la împărat, fără să primească însă nimic din banii pe care i-i adusese, fie pentru că nu existau bani destui pentru răscumpărarea acestor oameni, fie, poate, ca să nu mai fie bănuit de lăcomie și să arate că nu le dădea drumul pentru bani, ca să-i dea împăratului o dovadă de bunăvoință curată și nepătată, ori pentru că aștepta mai mult, numai Dumnezeu știe[2]. 4. Cînd împăratul i-a văzut venind înapoi, a fost bucuros dar și surprins de hotărîrea barbarilor; i-a întrebat insistent cu privire la ceea ce li se întîmplase și, aflînd că fuseseră închiși timp de atîtea luni, fără să vadă măcar o dată soarele și nici să li se scoată lanțurile și că trăiseră atîta vreme fără să se hrănească cu altceva decît cu pîine și apă, cuprins de milă și plîngîndu-i cu lacrimi fierbinți, i-a copleșit cu dovezi de bunăvoință, le-a dat daruri, le-a găsit haine de tot felul și le-a îngăduit să meargă la baie,

[1] Cf. Dölger, 1220 (prin anul 1104).

[2] Cf. *Alexiada*, XI, VII, 3. Substratul generozității califului, mai precis a vizirului său Al-Afdal, era desigur politic. Fatimizii nu doreau să-și înrăutățească prea tare relațiile cu cruciații și nici cu Bizanțul, în care vedeau eventuali aliați în lupta împotriva selgiucizilor.

străduindu-se în fel și chip să le dea curaj, după aceste nenorociri. Conții s-au bucurat de cît de bine se purta împăratul cu ei, dușmanii și potrivnicii de odinioară, care călcaseră jurămintele și făgăduielile pe care le făcuseră și admirau această bunăvoință atît de mare față de ei. 5. Chemîndu-i peste cîteva zile, acesta le-a vorbit astfel: „Aveți de la mine încuviințarea să stați pe viitor cît veți vrea în această cetate. Dar dacă vreunul din voi, amintindu-și de ai lui, vrea să se întoarcă, se poate duce fără piedică, luîndu-și rămas bun de la noi și va pleca cu bine, primind bani și alte lucruri trebuincioase pentru călătorie. Vreau, așadar, într-un cuvînt, să alegeți, să stați sau să plecați; faceți așa cum vă e voia și gîndul, ca niște oameni liberi ce sînteți." Astfel, de cîtăva vreme, conții erau copleșiți de mărinimia împăratului, după cum se spune, neputîndu-se hotărî să plece. Dar, cînd Bohemond a ajuns în Longobardia, așa cum am spus în istorisirea noastră, nerăbdător să adune trupe și mai numeroase ca înainte, cînd a început să străbată toate cetățile și ținuturile, vorbind fără încetare împotriva împăratului și spunînd cu voce tare că acesta era un păgîn, înțeles cu păgînii să-i ajute, împăratul, aflînd acestea, le-a dat o mulțime de daruri și, plin de mărinimie, i-a trimis la ei acasă, atît pentru că acum doreau să se întoarcă, cît și pentru ca să respingă calomniile pe care le răspîndea Bohemond cu privire la el. 6. S-a dus în grabă la cetatea lui Thessalos, pe de o parte pentru a-i pregăti pe noii recruți în ce privește instrucția militară, iar pe de alta pentru a-l împiedica pe Bohemond să treacă din Longobardia în ținuturile noastre, așa cum se zvonise. Conții, plecînd, au devenit martori de necombătut împotriva lui Bohemond, pe care îl numeau înșelătorul care nu e în stare să spună nici măcar o dată adevărul; deseori îi spuneau „mincinos" în față și vorbeau despre el în fiecare cetate și în fiecare țară, arătîndu-se pe ei martori demni de încredere.

II. Cum peste tot se ducea vestea despre traversarea lui Bohemond și cum, pentru a face față mulțimilor celte cu o pregătire pe potrivă aveau nevoie de trupe numeroase, împăratul, fără să mai zăbovească și fără să șovăie, îi cheamă pe comandanții din Coele-Siria, adică pe Cantacuzinul și pe Monastras; primul apăra Laodiceea, iar celălalt Tarsosul[1]. Chemîndu-i pe acești războinici, nu a lăsat totuși pustii ținuturile și cetățile pe care le apărau; a trimis la Laodiceea pe Petzeas și alte trupe, încredințînd Tarsosul cu cetățile și ținuturile care erau sub stăpînirea lui Monastras, lui Aspietes[2]. Acest războinic se trăgea dintr-o familie nobilă a Armeniei, vestită prin vitejie, așa cum era cunoscută în vremea aceea, deși cele ce s-au întîmplat mai tîrziu au arătat că el nu era astfel, cel puțin ca forță strategică. 2. Guvernatorul Antiohiei, Tancred, pe care mai înainte l-am lăsat în Siria, răspîndea necontenit vestea că el se va îndrepta în cel mai scurt timp spre Cilicia, ca să o cucerească și să o ia din mîinile împăratului pentru că, așa cum spunea, aceasta era a sa, căci el o smulsese din stăpînirea turcilor cu lancea. Nu numai că răspîndea peste tot asemenea vorbe, dar îi adresa și amenințări mai grozave încă în scrisorile pe care

[1] Tarsul nu se găsește în Coele-Syria, ci în Cilicia.

[2] Unul dintre colaboratorii de origine armeană ai lui Alexios. A participat la luptele împotriva lui Robert Guiscard, în 1085 (cf. *Alexiada*, IV, VI, 7, unde, însă, după unii cercetători este vorba de un alt Aspietes). S-a încercat derivarea numelui său din arm. *asbed*, „șef militar", cf. Leib, III, p. 56–57, n. 1, Liubarski, n. 465.

le trimitea în fiecare zi lui Aspietes. Dealtfel, nu se mărginea numai la amenințări, ci făcea din aceste amenințări semne prevestitoare și făgăduia să treacă la fapte; pretutindeni, la armeni și la celți, el aduna trupe, instruindu-le zilnic ca să pregătească armata sa pentru luptă organizată și pentru război. Uneori trimitea înainte oamenii de la aprovizionare, care aminteau de fumul vestitor de foc; totodată pregătea mașini de asediu și se străduia în o mie de feluri să fie gata pentru asediu. 3. Acestea le făcea el; între timp, armeanul Aspietes, ca și cum nimeni nu l-ar fi amenințat, ca și cum nu s-ar fi temut de nimeni și nu ar fi existat nici un pericol apropiat, stătea tolănit fără grijă petrecînd noapte de noapte în beții prelungite. Totuși el era un om foarte războinic și un adevărat slujitor al lui Ares; dar, cînd a ajuns în Cilicia, departe de mîna stăpînului, avînd puteri depline, s-a lăsat cu totul în voia plăcerilor. Astfel, cînd a venit momentul luptei, armeanul, care ajunsese un muieratic, trăind într-un continuu desfrîu, a fost văzut pierzîndu-și curajul în fața unui om războinic ca Tancred, care suporta foarte ușor greutățile. Urechile lui nu fuseseră alarmate de zgomotele de temut care erau amenințările acestuia și, cînd a ajuns cu fulgerul în mînă să pustiiască Cilicia, nu a deschis ochii în fața strălucirii lui. 4. Căci Tancred plecase pe neașteptate din Antiohia[1] în expediție cu o armată nenumărată și, împărțind-o în două, pe unii îi trimisese pe uscat împotriva cetăților lui Mopsos, iar pe ceilalți îi îmbarcase pe trireme, pentru a-i duce pe mare pînă la fluviul Sàros. Acesta coboară din munții Tauros, curge printre cele două cetăți ale lui

[1] În 1107 sau 1108, după alții în 1105, cf. Liubarski, n. 1217.

Mopsos[1], cea care este acum distrusă și cea care mai există încă, și se varsă în marea Siriei. De acolo au pornit corăbiile lui Tancred și, intrînd pe gura fluviului, au urcat pînă la podurile care leagă cele două cetăți. Astfel, cetatea a fost înconjurată și atacată din amîndouă părțile de armată. Aici unii puteau ușor să atace orașul pe mare, iar dincolo, cei ce îl asediau pe uscat, luptau ca infanteriști. 5. Acela însă, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic neobișnuit și ca și cum nu ar fi bîzîit un asemenea roi de soldați în jurul cetății, se îngrijea într-o mică măsură de aceștia, gîndindu-se el știe la ce și arătîndu-se atunci într-un fel nedemn de vitejia sa. O asemenea purtare l-a făcut să fie foarte urît de armata împăratului. Căci ce aveau să mai îndure cetățile Ciliciei, odată ce ar fi căzut în mîna unui om atît de războinic? Tancred, care, dealtfel, era cel mai puternic între cei de-o seamă cu el, a fost unul din cei mai vestiți prin priceperea sa în treburile războiului și un strateg de care nu se putea scăpa atunci cînd asedia o cetate. 6. S-ar putea mira cineva aici cum de nu-și dăduse seama împăratul de lipsa de experiență militară a lui Aspietes. Voi înlătura această învinuire care plutește asupra tatălui meu, spunînd că noblețea neamului aceluia i-a inspirat încredere împăratului și strălucirea strămoșilor, precum și faima numelui, l-au făcut în bună măsură să-i dea acest rang lui Aspietes; căci el era capul familiei Arsacizilor[2] și se trăgea din sînge regesc. De aceea tatăl meu îl

[1] Este vorba de Mopsuestia (Mamistra), oraș situat pe malurile rîului Pyram și nu pe Saros.

[2] Dinastie persană și apoi armeană, stinsă în secolul al VI-lea. Urmași ai Arsacizilor au trăit într-adevăr în Bizanț în secolele V și VI, dar nu e probabil ca genealogiile tardive care urcă pînă la ei să fie adevărate, cf. Liubarski, n. 1219.

numise stratopedarh[1] al întregului Orient şi îl ridicase la cele mai înalte demnităţi, mai ales după ce încercase vitejia lui. 7. Căci pe vremea cînd împăratul, tatăl meu, se afla în expediţie împotriva lui Robert, după cum îmi amintesc, în timpul unei ciocniri din acest război, un celt, care îi întrecea pe ceilalţi prin cap şi umeri, şi-a cumpănit lancea, a dat pinteni calului şi s-a năpustit ca un trăsnet asupra lui Aspietes. Acesta, cînd să-şi apuce sabia, a primit lovitura puternică a celtului şi a fost rănit grav, căci lancea i-a atins uşor plămînul, înfigîndu-i-se în spate. Totuşi, fără să se lase copleşit de lovitură şi să cadă la pămînt descumpănit, se întăreşte mai bine în şa, îl loveşte pe barbar în cască şi îi crapă în două atît capul cît şi casca. Amîndoi cad atunci de pe cai, celtul mort şi Aspietes încă respirînd. Slujitorii săi îl ridică plin de sînge şi, cu multă grijă, îl duc la împărat, arătîndu-i lancea şi lovitura şi povestindu-i moartea celtului. Amintindu-şi apoi, nu ştiu cum, de vitejia şi curajul lui, împăratul, adăugîndu-le la neamul său şi la faima familiei sale, îl trimite ca stratopedarh emerit în Cilicia împotriva lui Tancred, aşa cum am scris mai sus.

III. Dar am vorbit destul despre acestea; el a trimis comandanţilor care se aflau în vest alte scrisori prin care le poruncea să se îndrepte de îndată spre Sthlanitza. De ce aceasta? Oare îi chema pe cei ce se aflau în avanposturi, pentru că el însuşi renunţase la luptă, ducînd o viaţă fără grijă şi mergînd la baie, aşa cum obişnuiesc împăraţii care preferă să ducă o viaţă gregară? Cu siguranţă că nu, căci el nu putea sta vreme îndelungată în palat. Plecînd din

[1] Probabil domestic al Orientului, deci comandant suprem al trupelor din părţile răsăritene ale Imperiului.

Bizanţ, cum am spus mai sus, şi îndreptîndu-se spre părţile de vest, a ajuns înaintea cetăţii lui Thessalos în luna septembrie a celei de-a 14-a indicţii, în anul al douăzecilea de cînd luase frînele imperiului[1]. 7. A silit-o chiar şi pe Augusta[2] să-l însoţească. Ea avea o asemenea fire, încît nu-i plăcea cu nici un chip să apară în mulţime; de cele mai multe ori stătea la ea şi-şi petrecea timpul acasă, îngrijind de treburile obişnuite, citind scrierile sfinţilor părinţi, meditînd, făcînd opere de binefacere şi de milostenie pentru oameni, mai ales pentru cei despre care ştia că, prin starea şi felul lor de viaţă, îl slujesc pe Dumnezeu şi-şi petrec timpul fie numai în rugăciuni, fie înălţînd imnuri. Cînd trebuia să apară în mulţime, împărăteasa, silită de împrejurări, era cuprinsă de timiditate şi roşeaţa îi înflorea îndată pe obraji. 3. Tot astfel, într-o zi, cînd filozoafa Theano[3] avea braţul dezgolit, cineva i-a spus rîzînd: „Frumos braţ". „Dar nu-i pentru toţi" a răspuns ea. Împărăteasa, mama mea, întruchipare a majestăţii, lăcaş al sfinţeniei, în loc să vrea să arate în faţa mulţimii braţul sau ochii, nu lăsa nici măcar să i se audă vocea de către urechi străine, într-atît era o imagine a pudoarei, demnă de admirat. Dar, cum nici zeii, după cum se spune, nu se pot împotrivi Necesităţii[4], ea a fost silită să-l însoţească pe împărat în numeroasele sale expediţii. 4. Căci pudoarea ei firească o ţinea în palat, dar respectul pentru împărat şi dragostea ei fierbinte pentru el o făceau să iasă;

[1] În septembrie 1105, deci într-al 24-lea şi nu al 20-lea an de domnie a lui Alexios.
[2] Adică pe împărăteasa Irina.
[3] Theano, soţia lui Pitagora sau numai o discipolă a sa, cf. Diogenes Laertios, VIII, XXII, 42–43.
[4] Cf. Simonide, 3, 15.

deși fără voie, din palatul împărătesc pentru următoarele motive. Mai întîi pentru o boală care atinsese picioarele împăratului și pentru care avea nevoie necontenit de îngrijire. Apoi pentru că, din pricina podagrei, împăratul suferea de dureri mari și nici un ajutor nu-i era mai de folos decît cel al împărătesei, mama mea. Căci ea îl îngrijea și, prin masaje bine făcute, îi mai potolea puțin durerile în picioare. Acest mare împărat (să nu mă învinuiască nimeni că mă laud, căci admir calitățile familiei și să nu fiu bănuită că spun minciuni cu privire la împărat, căci spun numai adevărul) acest mare împărat punea tot ce era legat de el și de interesele lui după salvarea cetăților. Nimic nu îl îndepărta de la iubirea pentru creștini[1], nici suferințe, nici plăceri, nici truda războiului, orice ar fi fost, un lucru mic sau mare, nici arșița soarelui, zăpada iernii sau atacurile barbarilor. Era plin de energie în fața acestora și, dacă se întîmpla să slăbească din pricină că era cuprins de boală, își recăpăta forțele pentru a se dedica din nou treburilor statului. 5. Cel de al doilea motiv, și cel mai important, pentru care împărăteasa îl însoțea pe împărat, era că, din pricina numeroaselor comploturi care se făceau peste tot, el avea nevoie să fie bine apărat de un paznic cu o mulțime de ochi, care să aibă grijă de el. Căci se urzeau atentate împotriva lui noaptea ca și în miezul zilei și, cînd seara apărea un rău nou, dimineața făcea să se nască altele mai rele, Dumnezeu e martor. De aceea nu trebuia oare ca împăratul, pe care îl pîndeau atît de mulți dușmani, să fie păzit de o mie de ochi, în vreme ce unii își potriveau săgețile, alții își ascuțeau în taină săbiile

[1] Cf. *Epistola către romani*, VIII, 35.

și alții, în sfîrșit, cînd altceva nu era cu putință, își dezlegau limba pentru insultă și calomnie?[1] 6. Și cine trebuia să stea aproape de împărat și să-l ajute, dacă nu sfătuitoarea lui firească? Cine, mai bine decît împărăteasa, putea veghea asupra împăratului, căutînd să-i descopere pe cei ce uneltеau? Cine era mai priceput ca ea în a vedea ce este de folos împăratului și mai priceput să descopere uneltirile dușmanilor săi? De aceea mama mea era totul pentru stăpînul și tatăl meu: noaptea un ochi neadormit, ziua un paznic desăvîrșit, un antidot bun pentru pericolele mesei, și o pavăză salvatoare împotriva otrăvirii hranei. Aceste pricini au întrecut sfiala firească a acestei femei și au făcut-o să înfrunte ochii oamenilor. Dar nici atunci ea nu uita de reținerea ei obișnuită și, prin priviri, prin tăcere, prin felul ei de a fi, rămînea de nepătruns pentru cei mai mulți. Pentru a arăta că împărăteasa se afla în mijlocul trupelor, singurul semn era litiera purtată de doi catîri și acoperită cu o învelitoare împărătească, căci trupul ei sfînt rămînea ascuns. 7. Cu toții știau doar că boala împăratului era îngrijită cum nu se poate mai bine, că ea era un paznic neadormit al împăratului, un ochi mereu treaz asupra celor ce se întîmplau, niciodată învins de somn. Iar noi, care eram cu toții devotați împăratului, o ajutam să vegheze asupra lui pe stăpîna și mama noastră, o ascultam cît mai bine puteam, din tot sufletul și din toată inima, fără să ațipim niciodată.

[1] Ana Comnena se referă la zvonurile care circulau în legătură cu secreta participare a Irinei, soția lui Alexios, la comploturile urzite împotriva acestuia. Se afirma că motivul pentru care împăratul și-a obligat soția să-l întovărășească pretutindeni nu era afecțiunea lui pentru ea, ci teama de a nu o vedea punîndu-se, în absența lui din capitală, în fruntea unei conjurații, cf. Chalandon, p. 274.

Acest lucru să fie spus pentru acele limbi cărora le place să batjocorească și să insulte. Căci ei învinuiesc pe cel ce nu e vinovat (defect omenesc pe care îl cunoștea bine și muza lui Homer), iau în rîs faptele bune și cîrtesc în fața lucrurilor fără pată[1]. 8. Oricum ar fi, în timpul expediției de atunci (căci împăratul începuse expediția împotriva lui Bohemond), împărăteasa îl urma, atît de bună voie cît și împotriva voinței ei. Dar nu trebuia ca ea să se afle în mijlocul luptei cu barbarii? Dar cum era posibil? Acest lucru era posibil pentru Tomyris[2] și pentru Sparethra[3] masageților; dar nu pentru Irina. Curajul ei se îndrepta în altă parte și, dacă era înarmată, nu era înarmată nici cu lancea Atenei; nici cu casca ce te făcea nevăzut; pavăza ei, scutul, sabia cu care lupta cu curaj împotriva suferințelor și greutăților vieții, cărora împărăteasa știa că le sînt supuse totdeauna capetele însemnate, erau inima ei, care rezista încercărilor; lupta aprigă împotriva pasiunilor și credința sinceră, după cum spune Solomon[4]. Astfel și pentru astfel de lupte era înarmată mama mea; în ceea ce privește celelalte lucruri era foarte pașnică, așa cum arată și numele ei[5]. Cînd urma să înceapă conflictul cu barbarii, împăratul s-a îngrijit să fie pregătite cele de care avea nevoie în luptă și a poruncit să se întărească unele posturi și totul să fie în cea mai

[1] Cf. *Iliada*, XI, 654, *Odiseea*, XX, 135.
[2] Regină a massageților, a murit în luptă împotriva lui Cyrus, cf. Herodot, I, 205–214.
[3] Soția unui rege scit, Amorges, din apropierea Mării Caspice și nu o massagetă. L-a eliberat din robia lui Cyrus pe soțul ei, organizînd în acest scop o expediție militară, cf. Ctesias, *Persica*, fr. 29.
[4] Cf. *Înțelepciunea*, V. 19.
[5] În limba greacă, *Eirene* înseamnă „pace".

deplină ordine împotriva lui Bohemond. A luat-o cu el și pe împărăteasă, atît din pricina lui și a motivelor pe care le-am spus, cît și pentru că nu era încă nici o primejdie și timpul luptei încă nu venise. Luînd ea cu sine monezi de aur și de alte metale, precum și unele lucruri de preț, a părăsit cetatea. Apoi, pe drum împărțea cu dărnicie tuturor cerșetorilor, tuturor oamenilor îmbrăcați în piei de animale și tuturor celor dezbrăcați și nici un om care i-a cerut nu a plecat cu mîna goală. Ajungînd la cortul care i se pregătise și intrînd înăuntru, nu s-a culcat imediat pentru a se odihni, ci l-a ținut deschis, lăsîndu-i pe toți cerșetorii să intre în voie. Căci față de aceștia ea era foarte binevoitoare, îngăduind să fie văzută și ascultată. Celor săraci le dădea nu numai bani, dar și sfaturi foarte bune. Iar pe cei care erau puternici la trup și duceau o viață de trîndăvie îi îndemna la muncă și la fapte pentru a avea astfel din ce să trăiască, în loc să se lase pe tînjală și să rătăcească, cerșind din poartă în poartă. 10. Nici o împrejurare nu o împiedica pe împărăteasă de la această activitate. David este înfățișat amestecîndu-și plînsul cu băutura[1]; împărăteasa aceasta putea fi văzută amestecînd mila cu mîncarea și băutura. Aș mai spune multe despre această împărăteasă, dacă din pricină că sînt fiica ei nu aș fi bănuită de minciună și de vorbe prea bune despre mama mea. Pentru cei ce nutresc asemenea bănuieli, voi aduce fapte să-mi întărească vorbele.

IV. Aflînd de venirea împăratului la Thessalonic, oamenii din provinciile Occidentului, asemenea corpurilor grele atrase de centru, au alergat cu toții spre el. De data aceasta

[1] Cf. *Psalmul* CI, 10.

lăcustele nu au mai venit înaintea celţilor, aşa cum s-a întîmplat odinioară; a apărut pe cer o mare cometă[1], cea mai mare din cîte s-au văzut vreodată, unii spunînd că este ca o grindă, alţii că are formă de suliţă. Căci era dat ca întîmplările ciudate care aveau să vină, să fie anunţate din cer de semne prevestitoare. S-a putut vedea această stea lucitoare timp de 40 de zile şi 40 de nopţi fără încetare; părea că se înalţă dinspre părţile apusului şi se îndreaptă spre răsărit. Toţi cei care o contemplau se întrebau înspăimîntaţi ce veste aducea acest astru. 2. Împăratul însă nu era nicidecum tulburat de asemenea lucruri, socotind că ele se datorează unor cauze naturale, dar i-a întrebat totuşi pe cei ce erau cunoscători în această privinţă. L-a chemat pe Vasilios care primise de puţină vreme eparhia Bizanţului (acest om arăta multă credinţă faţă de împărat) şi l-a întrebat despre astrul care apăruse. Celălalt i-a spus că-i va da răspunsul a doua zi şi s-a întors la el acasă (era o mănăstire înălţată odinioară pentru cinstirea evanghelistului Ioan[2]), unde a început să observe astrul de la apusul soarelui. Cum era astfel ocupat şi obosise din pricina calculelor, adormi şi-l văzu în vis pe sfînt, îmbrăcat în veşmintele sfinte. Plin de bucurie, şi-a închipuit că-l vedea nu în vis, ci aievea. Astfel, recunoscîndu-l pe sfînt şi tremurînd, l-a întrebat cu teamă ce lucruri prevestea astrul. Acela i-a răspuns: „Această stea dă de veste despre mişcarea celţilor şi stingerea lui anunţă plecarea lor de aici." 3. Dar destul

[1] În februarie-martie 1106, cf. Grumel, *La chronologie*, p. 473.
[2] Existau opt lăcaşuri de cult cu hramul Sf. Ioan Evanghelistul în Constantinopol, cf. Janin, *Géographie*, p. 264–270. Nu se poate preciza despre care dintre ele este vorba aici.

despre apariţia acestei stele; împăratul a ajuns la Thessalonic, aşa cum a arătat expunerea mea pînă aici, şi a început să se pregătească pentru traversarea lui Bohemond; îi învăţa pe recruţi să tragă cu arcul, să ochească bine cînd trăgeau şi să se apere cu scutul; s-a asigurat prin scrisori de recrutarea a numeroase trupe din alte ţări, pentru a le avea la îndemînă atunci cînd va fi nevoie. S-a îngrijit şi de ţinutul Illyriei, întărind cetatea Dyrrachium, unde l-a numit guvernator pe Alexios, cel de-al doilea fiu al sebastocratorului Isac. Totodată a poruncit ca insulele Ciclade, cetăţile de pe coasta asiatică şi chiar a Europei să pregătească o flotă; deşi mai mulţi se împotriveau construirii ei, spunînd că Bohemond încă nu era gata de traversare, nu i-a ascultat; strategul trebuie să fie un paznic care să nu aibă slăbiciuni, spunea el, şi trebuie nu numai să se pregătească pentru pericolele care îl aşteaptă, ci să le şi prevadă, ca să nu pară că e luat pe nepregătite pentru că şi-a cruţat banii atunci cînd timpul îl zorea şi mai ales cînd simte că duşmanul îl va ataca. 4. Pregătind toate acestea cu multă pricepere, a plecat apoi din Thessalonic şi s-a îndreptat spre Strumpitza, de unde a mers ceva mai departe, pînă la Slopimos[1]. Aflînd de înfrîngerea lui Isac, fiul sebastocratorului, pe care îl trimisese înainte să meargă împotriva dalmaţilor, a ordonat să plece trupe numeroase în ajutorul acestuia; Bolkanos, care era foarte viclean, i-a trimis îndată împăratului propuneri de pace şi i-a trimis ostatecii ceruţi. După ce a mai stat în părţile acelea timp de un an şi două luni, a aflat că Bohemond mai întîrzie încă în ţinuturile lui din

[1] Fortăreaţă neidentificată în Macedonia.

Longobardia; surprinzîndu-i de-acum iarna[1], i-a trimis pe soldați la casele lor, iar el s-a întors la Thessalonic. Pe drum s-a născut primul fiu al porphyrogenetului și împăratului Ioan, odată cu o soră geamănă, la Balabista[2]. După ce a cinstit acolo amintirea marelui martir Dimitrie[3], s-a înapoiat în marea cetate. 5. Între timp s-au întîmplat următoarele: în mijlocul forului lui Constantin se afla o statuie de bronz care privea spre răsărit, înălțată pe o coloană purpurie, foarte frumoasă, ținînd un sceptru în mîna dreaptă, iar în stînga o sferă turnată în bronz. Se spunea că aceasta era statuia lui Apollo; locuitorii Constantinopolului o numeau, cred, Anthelios. În locul acestui nume, cel mai mare dintre împărați, acel Constantin, tată și stăpîn al cetății, l-a pus pe al său și a numit-o statuia împăratului Constantin. Totuși numele pus la început a fost mai tare și toți continuă să-i spună statuia lui Anelios sau Anthelios. Dar, dintr-odată, vînturile foarte puternice venind dinspre Africa au doborît la pămînt această statuie, la vremea cînd soarele era sub semnul Taurului[4]. Cei mai mulți au socotit aceasta drept un semn nefavorabil și mai ales aceia care nu aveau gînduri

[1] Iarna anilor 1106—1107.

[2] Este vorba de fratele Anei Comnena, viitorul împărat Ioan al II-lea Comnenul, căsătorit cu Irina (Piroška), fiica regelui Ladislau I al Ungariei (1077—1095). Cei doi gemeni erau Alexios și Maria. Balabista, azi Demir-hisar, este situată la nord de Serres.

[3] Sărbătoarea sfîntului Dumitru cade, după calendarul ortodox, în ziua de 26 octombrie. Urmează deci că Alexios a revenit în Constantinopol în luna noiembrie 1107.

[4] Monumentul descris de Ana Comnena este unul dintre cele mai vestite din Constantinopol. Este vorba de așa-numita Coloană de porfir sau Coloana lui Constantin. Înaltă de 50 m ea purta în vîrf statuia lui Constantin Helios, adică a împăratului figurat, potrivit tradițiilor religioase păgîne ale familiei sale, în chip de Apollo,

bune față de împărat; ei șopteau că întîmplarea prevestea moartea împăratului. Dar el spunea: „Nu cunosc decît un stăpîn asupra vieții și morții și nu vreau cu nici un chip să cred că prăbușirile unor statui pot pricinui moartea. Căci atunci cînd Phidias, de pildă, sau un alt sculptor, lucrează piatra și creează o statuie, are putința să învie morții, să facă ființe vii? Dacă ar fi așa, ce i-ar mai rămîne Creatorului de făcut? «Eu sînt cel care dau moartea și nașterea»[1], se spune. Nu este vorba de căderea sau de ridicarea cutărei sau cutărei statui". Astfel, împăratul punea totul pe seama marii pronii a lui Dumnezeu.

V. Alte tulburări grave se puneau din nou la cale împotriva împăratului de către oameni care nu făceau parte din plebe. Căci niște bărbați, foarte mîndri de vitejia lor și de neamul lor ilustru, dar dornici de poziții importante, au pus la cale moartea împăratului. Și mă mir, în acest loc al istoriei mele, cum a fost cu putință ca împăratul să fie prins în păienjenișul atîtor nenorociri; căci n-a existat nimic, nici un fel de lucru care să nu fi fost scutit de a fi pus în mișcare împotriva lui. În interior era un șir întreg de răzvrătiri, iar în afară revoltele nu mai sfîrșeau. Împăratul abia ieșea victorios din greutățile dinăuntru cînd, în afară, totul lua foc, ca și cum soarta însăși îi ridica deodată pe barbari și pe făptuitorii de război civil, ca pe niște uriași ce cresc de la sine, deși împăratul guverna și conducea toate

cu capul înconjurat de razele solare simbolice. După căderea statuii, în vîrful coloanei s-a așezat o cruce. Manuel Comnenul a restaurat monumentul. Astăzi, el se păstrează, mutilat, în Istanbul, fiind numit și Coloana arsă (Çemberlitaş), cf. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 77—80.

[1] Cf. *Deuteronomul*, XXXII, 39.

în felul cel mai liniștit și cu mare iubire de oameni și nu exista om care să nu fi fost copleșit de bunătatea lui. 2. Pe unii îi măgulea, cinstindu-i cu demnități și nu înceta să-i îmbogățească mereu prin daruri mărețe; barbarilor, de oriunde ar fi fost, nu le dădea nici un prilej de război și nici nu îi silea, dar cînd începeau să se agite, îi potolea; este propriu strategilor slabi, atunci cînd este pace peste tot, să-i ațîțe într-adins pe vecinii lor la război. Căci pacea este țelul oricărui război; dar a-l dori întotdeauna...[1] și a nu te gîndi la un sfîrșit care să fie salvator, aceasta este fapta unor strategi fără minte, demagogi, oameni care uneltesc pieirea statului. Împăratul Alexios făcea tocmai contrariul și era neîncetat cu gîndul la pace...[2]; cînd domnea aceasta, se străduia în toate felurile s-o păstreze și, dacă lipsea, își petrecea nopțile gîndindu-se cum s-o readucă. Fiind din fire iubitor de pace, atunci cînd era silit de împrejurări devenea foarte războinic. Nu aș șovăi să spun, în legătură cu acest erou, că demnitatea împărătească, după ce fusese izgonită de la curtea romeilor, s-a întors numai prin el, ca și cum ar fi intrat dintr-odată în imperiul romeilor ca un oaspete străin. 3. Așa cum spuneam la începutul istorisirii, nu pot decît să mă mir în fața unui asemenea val de dușmani, căci atît înăuntru cît și afară se vedeau peste tot numai revolte. Dar împăratul Alexios presimțea și descoperea uneltirile prevăzute și tainice ale dușmanilor și prin tot felul de mijloace îndepărta urmările lor nefaste; oricînd avea de luptat împotriva răzvrătiților dinăuntru și împotriva barbarilor din afară, prin priceperea sa împiedica totdeauna uneltirile și

[1] Lacună în text.
[2] Lacună în text.

stăvilea încercările lor. Eu pun aceasta pe seama soartei imperiului; cu atîtea pericole adunate în jurul lui și care tulburau acest corp politic, cu toate neamurile străine ridicate împotriva imperiului romeilor, era asemenea unui om copleșit de dușmanii săi din afară, gata de atac tocmai atunci cînd, slăbit fizicește, este tulburat de ai săi, pe care providența îl reîntărea, pentru a se opune nenorocirilor ce veneau de pretutindeni; căci astfel trebuia să se vadă în această împrejurare. Bohemond, acest barbar, despre care am vorbit deseori, se pregătea acum împotriva imperiului romeilor, adunînd o armată copleșitoare, în vreme ce toată mulțimea răzvrătiților se ridica amenințătoare, așa cum am spus la începutul capitolului. 4. Erau patru cei ce au pus aceste lucruri la cale: așa-numiții Anemazi purtau numele de Mihail, Leon, unul... altul...[1] Erau frați mai întîi prin carne și acum și prin gînd, căci se înțeleseseră cu toții asupra aceluiași plan, să-l omoare pe împărat și să pună mîna pe sceptrul împărătesc. Li s-au alăturat și alții din nobilime: Antiohii, care se trăgeau dintr-o familie vestită, cei numiți Exazeni, Dukas și Hyaleas, bărbații cei mai războinici în luptă, care au existat vreodată; pe lîngă ei Niketas Kastamonites, un anume Kurtikios și Gheorghe Basilakios. Aceștia erau fruntași din rîndul armatei, iar din senat era Solomon Ioan. Din pricina bogăției sale neasemuite și a originii sale ilustre, Mihail, capul celor patru Anemazi, îi făgăduise în chip mincinos că va fi uns împărat. Acest Solomon, care se

[1] Lacună în text. Anemazii descindeau, se pare, din emirul arab al Cretei Abd-el-Asiz, înfrînt în 961 de Nikephoros al II-lea Phocas, recuceritorul insulei de la arabi. Fiul emirului fusese luat prizonier, apoi devenise unul dintre membrii gărzii personale a împăratului, cf. Liubarski, n. 1246.

afla în primele rînduri ale ordinului senatorial, era cel mai scund și cu firea cea mai vanitoasă. Își închipuia că este deplin cunoscător al lui Aristotel și Platon, dar își făcea iluzii asupra științei lui filozofice și era orbit de marea lui ușurătate. 5. Plutea spre stăpînirea imperiului cu pînzele întinse, ca și cum ar fi fost împins de acești Anemazi[1]. Căci aceștia erau în toate niște impostori. Mihail și tovarășii săi nu aveau de gînd să-l așeze pe tronul împărătesc, departe de ei aceasta, dar foloseau ușurătatea acestui om și averea lui pentru propriile lor scopuri. Astfel ei luau mereu din acest fluviu de aur și, pentru a-l atrage cu speranța tronului, i se supuneau lui întru totul, hotărîți ca, dacă totul reușea și zeița Tyche le era favorabilă, să-l dea la o parte și să-l trimită să plutească în larg, în vreme ce ei vor lua în stăpînire sceptrul, aducîndu-i celuilalt doar o mică glorie și prosperitate. Totuși, cînd discutau despre complot cu el, nu aduceau cîtuși de puțin vorba despre omorîrea împăratului, cum nu vorbeau de tras sabia, de luptă sau de războaie, pentru a nu-l înspăimînta pe acest om pe care îl știau de mult că se teme și de cea mai mică intenție războinică. Îl purtau pe brațe pe acest Solomon, așadar, ca și cum ar fi fost corifeul lor. Mai erau amestecați în complot și Skleros și Xeros[2], cel care avusese pînă acum eparhia Constantinopolului. 6. Solomon acesta, care era o fire mai vanitoasă, așa cum spuneam mai sus, și nu înțelegea nimic din ce pu-

[1] Joc de cuvinte intraductibil, în text. În limba greacă vîntului i se spune *anemos*, cuvînt apropiat ca formă de numele familiei *Anemas*.

[2] Familia Skleros era una dintre cele mai vestite și mai puternice din Bizanțul secolului al XI-lea. Bardas Xeros este pomenit cu titlurile sale de proedru și eteriarh într-un document păstrat de la Alexios Comnenul, cf. Dölger, 1162.

neau la cale Exazenos, Hyaleas și acei Anemazi, își închipuia că stăpînește de-acum imperiul romeilor și stătea de vorbă cu unii și cu alții pentru a-i cîștiga de partea lui, făgăduindu-le daruri și demnități. Într-o zi, cînd corifeul acestei drame, Mihail Anemas, venise să-l caute, văzîndu-l că stătea de vorbă cu cineva, l-a întrebat ce-i spune. Solomon, cu naivitatea lui obișnuită, i-a răspuns: „Ne-a cerut o demnitate și, pentru că i-am făgăduit-o, s-a legat să ia parte la complotul general." Celălalt, care-i blestema prostia, a fost înspăimîntat, dîndu-și seama că acesta nu putea nici măcar să-și țină limba și nu s-a mai dus la el atît de des ca înainte.

VI. Acești soldați, vorbesc de Anemazi, de Antiohi și de tovarășii lor de complot, unelteau împotriva vieții împăratului și așteptau numai prilejul favorabil pentru a săvîrși omorîrea acestuia, așa cum plănuiseră. Dar, cum pronia cerească nu le dădea de fel această ocazie și timpul trecea, s-au temut să nu fie descoperiți și au crezut că găsiseră momentul pe care îl căutau. Împăratul, trezit cînd abia mijeau zorile, dornic să-și îndulcească amărăciunea numeroaselor sale griji, juca uneori șah avînd ca tovarăși de joc pe unele din rudele sale (acest joc a fost inventat de asirieni pentru desfătarea lor și de la ei a venit la noi); oamenii aceștia, înarmîndu-și mîna răzvrătită, urmau să intre în camera de culcare a palatului ca și cum ar fi venit să-l caute pe împărat, țintind de fapt omorîrea lui. 2. Această cameră împărătească în care dormea pe atunci împăratul se afla în stînga capelei palatului înălțată întru cinstirea Maicii

Domnului[1], deși mulți îi dădeau numele marelui martir Dimitrie. La dreapta se afla un atrium, a cărui pardoseală era de marmoră și ușa de intrare în capelă era deschisă oricui vroia. Astfel, gîndul lor era să intre în sanctuar și să deschidă cu forța ușile camerei de dormit a împăratului pentru ca în acest fel să pătrundă înăuntru și să-l omoare cu sabia. 3. Astfel unelteau acești oameni ucigași împotriva celui ce nu le făcuse nici un rău; dar Dumnezeu le-a zădărnicit planurile. Cineva i-a dezvăluit împăratului crima: acesta a trimis să-i cheme îndată pe toți. Atunci el a poruncit să fie aduși mai întîi Ioan Solomon și Gheorghe Basilakios la palatul împărătesc, alături de încăperea în care se afla împreună cu cei apropiați, pentru a-i cerceta, căci îi știa de mult că sînt oameni cam slabi de minte și se gîndea că tocmai de aceea vor fi aflat cu ușurință de cele ce se puneau la cale. Dar, aceștia refuzînd de multe ori să răspundă la orice întrebare, sebastocratorul Isac a ieșit și i-a spus lui Solomon: „Cunoști bine, Solomon, bunătatea fratelui meu, împăratul. Dacă dezvălui tot ce ați pus la cale, vei dobîndi iertarea pe loc, dacă nu, vei fi supus la torturi de neîndurat." Acesta s-a uitat lung la el; văzîndu-i pe barbarii care îl înconjurau pe împărat și care purtau pe umăr arme cu dublu tăiș, s-a înspăimîntat și îndată a dat totul pe față; a dezvăluit numele tovarășilor săi, susținînd însă că nu știe nimic despre omor. Au fost atunci lăsați în grija celor ce păzeau palatul și închiși fiecare separat. 4. Au fost apoi cercetați și ceilalți cu privire la crimă. Au mărturisit totul, fără să

[1] Este vorba de biserica Sfintei Născătoare zise „de la Far", adică din preajma farului maritim de pe Propontida, din apropierea imediată a Palatului imperial, cf. Janin, *Géographie*, p. 232–236.

ascundă nici faptul că aveau de gînd să-l omoare; descoperindu-se toate cîte le-au uneltit acești soldați și mai ales Mihail Anemas, capul conspirației, care dorea moartea împăratului, au fost cu toții surghiuniți, iar bunurile lor au fost confiscate. Casa atît de frumoasă a lui Solomon a fost dată Augustei dar ea, cu bunătatea ei obișnuită într-o asemenea împrejurare, fiindu-i milă de soția lui Solomon, i-a înapoiat acesteia toate bunurile, fără să fi luat nimic. 5. Solomon a fost închis la Sozopolis; Anemas și ceilalți doi, care erau împreună cu cei dintîi vinovați, au fost pedepsiți să fie plimbați, cu capul complet ras și cu barba tăiată, prin mijlocul pieței[1] și apoi să li se scoată ochii. Cei ce trebuiau să facă aceasta i-au luat, i-au îmbrăcat în saci, încingîndu-le capetele cu intestine de bou și de oaie ca o coroană, i-au pus pe boi, nu călare, ci într-o parte și i-au plimbat astfel prin curtea palatului. Rabduhii dansau înaintea lor, cîntînd unii după alții cu voce tare un cîntecel comic, potrivit cu acest spectacol; era făcut în limba populară și spunea cam acestea:...[2] Cîntecul acesta popular îi chema pe toți să-i vadă acum cu coarne pe răzvrătiții care-și ascuțiseră săbiile împotriva împăratului. 6. Oameni de toate vîrstele au alergat să privească acest spectacol și odată cu ei și noi, fiicele împăratului, am ieșit să ne uităm. Văzîndu-l pe Mihail, care își oprise ochii asupra palatului, implorînd prin gesturi să i se smulgă mîinile din umăr, picioarele din șale și să i se taie capul, cu toții au fost tulburați pînă la lacrimi și vaiete, și mai mult decît toți, noi, fiicele împăratului. Atunci eu,

[1] Este vorba de așa-numitul Augusteon, piață situată între Palatul imperial și biserica Sfintei Sofii, cf. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 59–62.
[2] Lacună în text.

dorind să-l salvez pe acest om de o asemenea nenorocire, am chemat-o de mai multe ori pe împărăteasa, mama mea, să vină să vadă cortegiul. Căci, de fapt, ne interesam de acesta pentru binele împăratului, dorind ca el să nu se lipsească de războinici atît de buni și mai ales de Mihail, împotriva căruia fusese dată sentința cea mai aspră. 7. Văzînd cît de umilit era în nenorocirea lui, stăruiam să vină mama mea, cum spuneam, pentru ca acești oameni să fie salvați, dacă se putea, din pericolul care era de-acum la un pas de ei. Căci cei ce conduceau cortegiul își încetiniseră mersul, pentru a le da răgaz vinovaților să dobîndească iertarea. Dar, cum mama întîrzia să vină (ea era așezată alături de împărat și amîndoi se rugau Maicii Domnului), am coborît și, rămînînd în afara porții, plină de sfială, fără să îndrăznesc să intru, am chemat-o prin semne pe împărăteasă. În cele din urmă, ea s-a înduplecat și a urcat să se uite; văzîndu-l pe Mihail, a fost cuprinsă de milă și, plîngîndu-l cu lacrimi fierbinți, s-a întors în fugă la împărat; de mai multe ori, fără să renunțe, l-a rugat, implorîndu-l, pentru ochii lui Mihail. 8. Și îndată, un sol a plecat ca să-i împiedice pe călăi; acesta, grăbindu-se, le-a ieșit înainte la locul numit „Mîinile"[1],

[1] Explicația dată de Ana Comnena asupra semnificației monumentului cunoscut sub numele de „Mîinile" pare a fi una dintre acelea pe care poporul Bizanțului le dădea în epoca ei, după ce pierduse amintirea explicației reale. De fapt, „Mîinile" de bronz, împreună cu un *modius*, unitate de măsură creată de împăratul Valentinian al III-lea (425–455) constituiau un fel de amenințare adresată negustorilor de grîu, chemați să nu falsifice cîntăririle. Același împărat își avea în preajma acestui monument statuia care-l reprezenta ținînd în mînă un *modius*. „Mîinile" se găseau în piața Amastrianon, alături de antrepozite de cereale. Aceleași mîini par să fi fost figurate însă și în alte puncte ale orașului, în orice caz în Forul Taurului sau al lui Teodosiu, cf. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 66, 68–69.

dincolo de care nimeni nu mai era salvat de tortură. Căci împărații care au pus aceste mîini de bronz pe colină, peste un brîu înalt de piatră, au vrut ca un condamnat la moarte prin dreaptă judecată, dacă se află înăuntrul acestui portic, avînd parte de mila împărătească, să fie scăpat de nenorocire, ca și cum mîinile ar fi arătat acest lucru, că împăratul îl ținea pe condamnat și îl oprea cu toată puterea și nu îl desprinsese încă din brațele îndurării. Dar dacă trecea de acestea, era semn că puterea împăratului îl respinsese. 9. Soarta oamenilor aflați sub lovitura unei pedepse depinde așadar de Tyche, pe care eu o socot voința divină căreia trebuie să-i cerem ajutorul. Căci uneori ordinul de salvare venea, pe cînd se aflau dincoace de mîini, și atunci nenorociții scăpau de chinuri, dar alteori aceștia treceau de mîini și atunci nu mai era scăpare pentru ei. Eu pun totul pe seama proniei divine, care în această împrejurare nu a îngăduit să i se scoată ochii omului. Căci în ziua aceea Dumnezeu, după cît se pare, și-a întors mila asupra lui. Solul salvator, grăbindu-se să ajungă în interiorul porticului deasupra căruia se aflau cele două mîini de bronz, a înmînat ordinul de grațiere celor ce-l duceau pe Mihail și s-a întors cu el; lăsîndu-l în turnul întărit din apropierea palatului, l-a închis acolo, potrivit poruncilor primite.[1]

[1] Despre această conjurație, cf. Zonaras, XVIII, 23. Datarea evenimentelor este controversată. Din textul Anei Comnena reiese că ele se situează între ianuarie 1105 și octombrie 1107, adică între pregătirea lui Bohemond de atac și trecerea mării, împotriva Bizanțului. Prezentînd întreaga literatură a problemei, Liubarski, n. 1262, ajunge însă la concluzia că trebuie acceptată, drept cea mai probabilă, datarea conjurației în răstimpul ianuarie–august 1105.

VII. Mihail nu fusese încă eliberat din temniță cînd Grigore[1] intra și el în temnița lui Anemas. Aceasta era într-un turn al întăriturilor, aflat în apropierea palatului Vlacherne și numit turnul lui Anemas[2]; a primit acest nume întîmplător, pentru că Anemas a fost primul închis acolo și a rămas multă vreme. În timpul celei de a 12-a indicții[3], acest Grigore, despre care am mai vorbit, ajuns guvernator al Trebizondei, a dezlănțuit în plină lumină a zilei revolta pe care, în taină, o punea la cale de mult timp. Întîlnindu-l pe Dabatenos, care se întorcea la Constantinopol după ce guvernarea îi fusese încredințată lui Taronites, l-a făcut prizonier, închizîndu-l la Tebenna nu numai pe el, dar și o mulțime dintre cetățenii fruntași ai Trebizondei, ca și pe nepotul lui Bacchenos. Rămînînd în lanțuri și captivi, aceștia s-au sfătuit între ei, i-au făcut cu forța prizonieri pe paznicii puși acolo de răzvrătit, i-au alungat în afara întăriturilor și i-au izgonit departe, luînd în stăpînirea lor Tebenna. 2. Împăratul, cînd îl chema prin scrisori pe Grigore, cînd îl îndemna să renunțe la fapta lui atît de urîtă, pentru a obține iertarea, dacă vroia, și a-și redobîndi rangul dinainte; uneori îl și amenința, dacă acesta nu i se supunea. Dar acela într-atît nu vroia să asculte sfaturile împăratului, încît i-a trimis o scrisoare pe mai multe pagini, unde îi învinuia nu numai pe fruntașii din senat și armată, dar

[1] Grigore Taronites, fiul unui frate al lui Mihail Taronites, cumnatul împăratului.

[2] Turn situat în apropiere de palatul din cartierul Vlacherne. A servit pînă în secolul al XIV-lea drept închisoare pentru mai mulți condamnați de marcă, înalți demnitari sau chiar membri ai familiei imperiale, cf. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 172—173.

[3] Septembrie 1103 — august 1104.

chiar și rudele și pe cei apropiați împăratului. Acesta și-a dat seama din scrisoare că omul devenea tot mai rău și că își pierduse mințile cu totul și, părăsindu-l cu desăvîrșire, în cea de-a 14-a indicție[1] l-a trimis împotriva lui pe nepotul său Ioan, fiul surorii sale cea dintîi născută și vărul primar dinspre mamă al răzvrătitului, pentru a-i da la început sfaturi salvatoare, gîndindu-se că acela îl va asculta, dată fiind rudenia lor apropiată și faptul că erau de același sînge; dar, dacă avea să fie respins, trebuia să-l atace pe pămînt și pe mare, cu trupele numeroase pe care urma să le ia cu el. 3. Aflînd de sosirea lui, Grigore Taronites a ieșit și a vrut să se îndrepte spre Coloneea[2] (o așezare foarte bine întărită și de necucerit), pentru a-l chema în ajutor pe Tanisman[3]. Ioan, încunoștințat de aceasta tocmai cînd pornea la drum, i-a luat din armata sa pe celți și i-a trimis împreună cu cele mai bune din trupele romeilor împotriva răzvrătitului; aceștia l-au întîlnit și au încins cu el o luptă aprigă. Doi soldați de neam nobil l-au atacat și, doborîndu-l de pe cal, l-au prins cu lăncile lor. Ioan l-a luat apoi și l-a dus, prizonier, la împărat; jurase că nu vrea deloc să-l vadă și să-i spună o vorbă pe tot drumul, totuși a insistat cu multă stăruință pentru el pe lîngă împărat, care se prefăcea că vrea să-i scoată ochii. 4. În cele din urmă, împăratul, arătîndu-se înduplecat de rugămințile sale, a dat pe față prefăcătoria și i-a poruncit insistent să nu-i dezvăluie aceluia

[1] Septembrie 1105 — august 1106. Ioan era fiul lui Mihail Taronites și al Mariei, sora lui Alexios Comnenul, deci văr primar cu răzvrătitul.

[2] Coloneea era situată la vest de Bayburt.

[3] Este vorba de emirul Melik-Ghazi, fiul lui Danișmend, din Sebasteea.

ce hotărîse. Peste trei zile a ordonat ca Grigore, cu capul și barba rase la piele, să fie adus în mijlocul pieții și astfel să fie închis în turnul lui Anemas, despre care am vorbit deja. Deși acela și în temniță continua să aiureze și ținea în fiecare zi în fața paznicilor săi discursuri fără minte, împăratul, în mărinimia lui, îi arăta multă bunăvoință, sperînd să-l schimbe și să aibă un semn de căință din partea lui. Dar acesta rămînea neclintit; totuși, cum altădată ne fusese prieten, el îl chema deseori pe cezarul meu. Împăratul îi îngăduia să-l viziteze pentru că îl scotea din descurajarea lui și îi dădea cele mai bune sfaturi. Dar acesta părea că se îndreaptă greu și rămase în temniță vreme mai lungă. Mai tîrziu, cînd a dobîndit iertarea, a avut parte de numeroase dovezi de bunăvoință, daruri și onoruri ca niciodată, așa cum obișnuia împăratul meu să facă în asemenea împrejurări[1].

VIII. După ce s-a ocupat de cei ce complotau și de răzvrătitul Grigore, neuitînd de Bohemond, l-a chemat pe Isac Kontostephanos și, numindu-l mare duce al flotei, l-a trimis la Dyrrachium, amenințîndu-l că-i va scoate ochii dacă nu se grăbea să ajungă acolo înainte ca Bohemond să treacă în Illyricum. Trimitea totodată necontenit scrisori nepotului său Alexios, guvernatorul Dyrrachiumului[2], ca

[1] Episodul revoltei lui Taronites a dat naștere la numeroase discuții în literatura de specialitate, tocmai pentru că Ana Comnena îl prezintă foarte vag. Unii cercetători (G. Buckler, N. Adontz) s-au întrebat dacă nu cumva Ana confundă pe Grigore Taronites cu Grigore Gabras. Liubarski, n. 1271, prezintă critic, detaliat, stadiul actual al problemei.

[2] Cf. Dölger, 1225 (prin septembrie 1105). Dar, observă Liubarski, 1273, Alexios a fost numit duce după luna septembrie 1105 (cf. *Alexiada*, XII, IV, 3), iar Kontostephanos a fost numit mare duce al flotei în octombrie 1107.

să-l îndemne, spunîndu-i să vegheze fără încetare și să dea aceleași ordine și paznicilor ținutului dinspre mare, pentru ca să nu-i scape traversarea lui Bohemond, ci să-i fie de îndată anunțată printr-o scrisoare. 2. Acestea au fost măsurile luate de împărat; Kontostephanos nu avea altceva de făcut decît să supravegheze cu grijă strîmtoarea Longobardiei și să închidă drumul vaselor pe care Bohemond avea să le trimită la Dyrrachium ca să-i ducă bagajele dintr-o parte în alta, pentru a nu îngădui nimic să-i vină din Longobardia; dar, plecînd, el nu cunoștea drumul cel mai ușor pentru cei ce trec din această țară în Illyricum. Nu numai aceasta, dar a călcat ordinele primite și a trecut la Hydrius, o cetate aflată pe coasta Longobardiei. Această cetate era apărată de o femeie, de mama lui Tancred, după cît se spunea: dacă era sau nu sora lui Bohemond, despre care am vorbit atît de des, nu pot să spun cu siguranță, nici nu știu bine dacă Tancred se înrudea cu Bohemond prin tată sau prin mamă. 3. Ajungînd acolo și ancorînd corăbiile, el a început să atace întăriturile, fiind aproape gata să ia în stăpînire acest loc. Dar femeia care se afla înăuntru era înțeleaptă și hotărîtă la fire și, văzînd aceasta, cînd au ancorat corăbiile acolo, a trimis imediat un sol unuia dintre fiii ei, pentru a-l chema în grabă. În vreme ce întreaga flotă era încrezătoare, ca și cum cetatea ar fi fost deja în mîinile lor, și cu toții îl aclamau pe împărat, această femeie, în împrejurarea grea în care se afla le-a poruncit locuitorilor să facă același lucru. Totodată a trimis soli la Kontostephanos, recunoscîndu-se vasala împăratului și făgăduind să înceapă tratativele de pace și să meargă la el ca să stea de vorbă, pentru ca acesta să poată spune totul

împăratului. Recurgea la aceste stratageme pentru a-l amîna pe Kontostephanos să ia vreo hotărîre, socotind că, dacă între timp va ajunge fiul ei, va face față luptei, cum spun tragicii, azvîrlind masca. 4. Astfel, în vreme ce aclamațiile celor dinăuntru se amestecau cu cele din afară, răsunînd împrejur, pentru că această femeie războinică, așa cum am spus, prin vorbele și făgăduielile ei mincinoase îl amîna pe Kontostephanos să ia vreo hotărîre, cel pe care îl aștepta a venit întovărășit de conți, l-a atacat imediat pe Kontostephanos și l-a învins cu desăvîrșire. Căci toți cei din flotă, neștiind să lupte pe uscat, s-au aruncat în mare, iar sciții (se aflau destul de mulți în armata romeilor), cînd a sosit ceasul luptei, se îndepărtaseră după pradă, așa cum este obiceiul acestor barbari și s-a întîmplat că șase dintre ei au fost făcuți prizonieri; aceștia au fost trimiși lui Bohemond, care, luîndu-i ca pe un bun de preț, i-a dus îndată cu el la Roma. 5. Ajungînd la scaunul apostolic și stînd de vorbă cu papa[1], el și-a revărsat toată ura asupra romeilor și a dezvăluit vechea dușmănie a acestor barbari împotriva neamului nostru; pentru a-i întărîta și mai mult pe italienii din jurul papei, Bohemond i-a adus și pe prizonierii sciți, ca să arate prin aceasta că împăratul Alexios, în ura sa față de creștini, se folosea de barbari necredincioși și de îngrozitorii arcași călare, care-și cumpăneau armele și întindeau arcurile împotriva lor. De fiecare dată cînd vorbea despre aceasta, îi arăta papei pe sciții aceia îmbrăcați în veșmînt scit avînd, cum e și firesc, înfățișare de barbari; numindu-i în sus și în jos păgîni, după obiceiul latinilor, le

[1] Papa Pascal al II-lea (1099–1118).

lua în rîs numele și înfățișarea. Se folosea cu viclenie, pare-se, de această întîmplare din războiul împotriva creștinilor pentru a convinge sufletul arhiereului că avea motive să se înarmeze în fața dușmanilor romeilor, cîștigînd totodată prin sosirea de bunăvoie a unei mulțimi de oameni simpli și proști. Și care barbar, apropiat sau depărtat, nu ar dezerta pentru a lupta împotriva noastră, atunci cînd arhiereul își dădea încuviințarea și cînd, cu acest motiv, care părea bineîntemeiat, încălecau cu toții și se înarmau toți bărbații, toate brațele? Căci papa, convins de vorbele acelui om, i-a dat încuviințare și i-a îngăduit să treacă în Illyricum. 6. Să revenim din nou cu istorisirea la subiect; trupele de uscat continuau cu vitejie să se bată; pe ceilalți războinici îi înghițiseră valurile mării. Celții aveau astfel în mîini o victorie strălucită, dar războinicii noștri cei mai buni, mai ales aceia de cel mai înalt rang, printre care vestitul Nikephoros Exazenos Hyaleas și vărul său Constantin Exazenos, numit și Dukas[1], Alexandru Euphorbenos, cel mai viteaz dintre ei, ca și alții, la fel de buni și de iluștri, amintindu-și și de energia lor impetuoasă, s-au întors, au tras săbiile și, luptînd cu toate forțele și cu tot avîntul împotriva celților, ducînd tot greul luptei, i-au învins pe dușmanii lor, cîștigînd o victorie strălucită. 7. După aceasta Kontostephanos a prins un moment de răgaz în avîntul celților, a ridicat ancora, îndreptîndu-se spre Aulon cu toată flota. Cînd venise pentru prima dată la Dyrrachium, el înșirase corăbiile de război care se aflau sub comanda sa de la Dyrrachium pînă la Aulon și pînă la cetatea numită

[1] Fuseseră amestecați în conjurația lui Anemas, mai sus-amintită.

Chimara,[1] Aulonul fiind la o îndepărtare de 100 de stadii de Dyrrachium și Chimara fiind la alți 60 de stadii de Aulon; dar acum, știind că traversarea lui Bohemond era apropiată, prevăzînd că acesta va prefera, fără îndoială, să se îndrepte spre Aulon, căci era mai scurt de navigat pînă la Aulon decît pînă la Dyrrachium, că va trebui, așadar, să întărească apărarea Aulonului, a plecat împreună cu ceilalți comandanți să păzească cu grijă strîmtoarea Aulonului, punînd străji pe înălțimea colinei numită „a lui Iason", pentru a cerceta marea și a supraveghea corăbiile. 8. Un celt, care venea tocmai din Italia pe mare, i-a asigurat că Bohemond era gata de traversare. Aflînd aceasta, cei care se aflau cu Kontostephanos, cuprinși de teamă la gîndul unei lupte pe mare împotriva lui Bohemond (căci singur acest nume îi îngrozea), s-au prefăcut doborîți de boală și că aveau nevoie de o baie pentru a se îngriji. Landulf, comandantul întregii flote, care era îndelung încercat în tot felul de întîmplări pe mare și în lupte navale, îi îndemna fără răgaz să fie neîncetat cu ochii în patru și să pîndească cu grijă apropierea lui Bohemond. Oamenii lui Kontostephanos, plecînd de la Chimara pentru a face baie, l-au lăsat de pază pe cel numit al doilea drungar al flotei cu monera „Excussatos"[2] în apropierea capului Glossa, care este undeva, nu departe de Aulon. Landulf a rămas la Aulon cu un număr destul de mare de corăbii.

IX. Făcînd aceste lucruri, oamenii lui Kontostephanos au plecat să se scalde sau cel puțin s-au prefăcut că se scaldă; Bohemond a luat 12 corăbii-pirat, bireme cu mulți vîslași

[1] La sud de Avlona, cam în dreptul insulei Corfu.
[2] Cf. *Alexiada*, X, VIII, 3.

care, prin bătaia neîntreruptă a vîslelor făceau un zgomot răsunător; în jurul acestor corăbii, de fiecare parte a înșirat vasele de transport ca un brîu, în interiorul căruia se afla flota de luptă[1]. Dacă l-ar fi văzut cineva de departe, cercetîndu-l dintr-un post de observație, ar fi spus că această expediție înainta ca o cetate plutitoare. Și soarta părea să-i surîdă. Căci marea era fără valuri și numai o boare ușoară sufla dinspre sud, încrețind suprafața și umflînd pînzele corăbiilor de transport. Aceasta le îngăduia să plutească, împinse de vînt, în vreme ce corăbiile cu vîsle înaintau alături de cele cu pînze și făcînd un zgomot care, chiar din mijlocul mării Adriatice se auzea pînă la cele două maluri. Astfel, flota barbară a lui Bohemond, la apariția ei inspira groaza și, dacă războinicii lui Kontostephanos au dat înapoi temători, n-aș îndrăzni să-i învinuiesc sau să-i socotesc lași. Căci și flota argonauților s-ar fi temut în fața aceluia și a flotei sale înșirate astfel și cu atît mai mult oamenii lui Kontostephanos, ai lui Landulf și alții asemenea lor. 2. Cînd Landulf a văzut că Bohemond făcea traversarea într-un chip ce trezea groaza, plutind cu corăbii cu un tonaj foarte mare, așa cum tocmai s-a spus, nesimțindu-se în stare să lupte cu dușmanii, atît de numeroși, s-a îndepărtat puțin de Aulon și i-a lăsat trecerea liberă lui Bohemond. Ajutat de noroc, acela a trecut de la Bari la Aulon[2] și, debarcîndu-și pe malul celălalt întreaga armată pe care o ducea pe mare, a pustiit mai întîi toată coasta cu trupele nenumărate ale francilor

[1] Aici începe relatarea invaziei lui Bohemond din anii 1107–1108, pentru care *Alexiada* reprezintă cel mai bun izvor.
[2] După cronicarii occidentali, Bohemond ar fi traversat nu de la Bari, ci de la Brindisi la Avlona. A pornit la 9 sau 10 octombrie 1107.

și celților, pe care le ducea cu el, cărora i se alăturaseră acum, în această împrejurare, toți războinicii din insula Thule, auxiliari ai romeilor, ca și mulți alții, de neam germanic și celtiberi[1]. Adunînd toate trupele, le-a răspîndit apoi în ținutul care se întinde pe coasta mării Adriatice și, după ce a pustiit totul pe rînd, a atacat Epidamnos, pe care îl numim Dyrrachium, pentru că avea de gînd să cucerească această cetate și să jefuiască apoi întregul ținut, pînă la Constantinopol. 3. Bohemond, care se pricepea mai bine ca oricare altul să ducă un asediu și care-l întrecea pe vestitul Demetrios Poliorcetul[2], s-a îngrijit numai de Epidamnos și a pus în aplicare toate invențiile celor pricepuți în tehnică împotriva acestui oraș. Mai întîi a invadat și a asediat cu armata sa tot ce se afla în vecinătatea Dyrrachiumului, mai aproape sau mai departe; uneori aveau loc hărțuieli cu trupele romeilor, alteori lipsea orice împotrivire. După multe lupte, ciocniri și măceluri, așa cum am spus, a pornit la asediul Dyrrachiumului[3]. 4. Dar, înainte de a ajunge la lupta de la Dyrrachium a tiranului Bohemond, trebuie să arăt care este așezarea cetății. Se află chiar pe coasta mării Adriatice; aceasta este o mare întinsă, interioară, alungită ca formă, care în lărgime se întinde de cealaltă parte pînă la coastele Italiei; în lungime, întinzîndu-se ușor spre est și

[1] Adică de spanioli.

[2] Fiul lui Antigonos, vestit general al lui Alexandru cel Mare, Demetrios a fost numit Poliorcetul datorită iscusinței dovedite în asediul Rodosului (305–304 î.e.n.); în greacă *poliorketes*, „cuceritor de orașe".

[3] La 13 octombrie 1107 ar fi început, potrivit unor surse occidentale, asediul Dyrrachiumului.

nord, urcă pînă la barbarii vetoni[1], în fața cărora se află pămîntul Apuliei. Acestea sînt marginile Adriaticii: Dyrrachiumul sau Epidamnosul este o veche cetate helenică, aflată mai jos de Elissos și la stînga acestuia, căci Elissos este mai sus și mai la dreapta. 5. Dacă acest Elissos își trage numele de la rîul numit Elissos, care se varsă în marele fluviu Drymon, sau dacă așezarea este astfel numită fără motiv, nu pot să spun exact. Elissos este o mică cetate construită pe o înălțime și greu de cucerit care, așa cum se spune, se înalță deasupra cîmpiei Dyrrachiumului; este atît de sigură, încît, atît dinspre uscat cît și dinspre mare, oferă un puternic ajutor Dyrrachiumului. Împăratul Alexios s-a folosit și el de această fortăreață Elissos pentru a veni în ajutorul Epidamnosului; de asemenea, pe fluviul Drymon, pe care se navighează, ca și pe continent a întărit Dyrrachiumul, unde a adus pe uscat și pe apă toate de care avea nevoie; provizii pentru soldații de acolo și pentru locuitori, arme și tot ce era necesar pentru lupte. 6. Fluviul Drymon, ca să mai adaug un cuvînt despre acest curs de apă, coboară atît înălțimile aflate în apropierea lacului Lychnis, pe care limba de acum, barbarizată, îl numește Achris, cît și de pe muntele Mokra prin cîteva sute de șanțuri, numite viroage. Alte rîuri curg din lac ca din tot atîtea izvoare diferite și nu contenesc de a înainta astfel, cam 100 la număr, pînă cînd se varsă în fluviul care ajunge la Deurai și care, începînd de acolo, se numește Drymon; după ce se varsă în acest fluviu, ele îl măresc și-l fac să crească destul de mult. Acesta curge pe la hotarul Dalmației, urcă iarăși spre nord, apoi

[1] Pirați slavi, de pe coasta iliră, veșnic în lupte cu venețienii, cf. Leib, III, p. 83, n. 2.

cotește spre sud, spală poalele Elissosului și se varsă în golful Adriaticii. 7. Acestea ajung pentru a cunoaște așezarea Dyrrachiumului și a Elissosului, ca și siguranța pe care o oferea fiecare din aceste două locuri. Împăratul se afla în cetatea împărătească, cînd a aflat din scrisorile guvernatorului Dyrrachiumului de traversarea lui Bohemond și s-a grăbit să plece. Guvernatorul Dyrrachiumului era vigilent și nu îngăduia cît de puțin somn ochilor săi; îndată ce a știut sigur că Bohemond a făcut traversarea și se află în largul cîmpiei Illyricumului, că debarcase și își așezase acolo tabăra, a chemat pe loc un scit, sol înaripat, cum se spune, pentru a-l anunța pe împărat de trecerea dușmanului. Acest om l-a găsit pe împărat pe cînd se întorcea de la vînătoare; a intrat în fugă și, plecîndu-și capul pînă la pămînt, a strigat cu voce tare că Bohemond a făcut traversarea. Atunci, toți cei de față au rămas încremeniți pe locul unde se aflau, amuțind numai la auzul numelui lui Bohemond. Dar împăratul, plin de curaj și liniștit, a spus, dezlegînd cureaua încălțărilor: „Să mergem acum la masă; cît despre Bohemond, vom vedea mai tîrziu".

CARTEA a XIII-a

I. Am rămas atunci cu toții amuțiți de tăria sufletească a împăratului. Deși aparent, din pricina celor ce se aflau în momentul acela acolo, părea că nu dă nici o importanță acestei vești, în adîncul sufletului său era adînc tulburat. Astfel a socotit că trebuie să plece din nou din Bizanț; deși își dădea seama iarăși de greutățile pe care le va întîlni în jurul său, totuși, hotărînd cele trebuincioase în ce privea palatul și Cetatea cetăților, punîndu-i cîrmuitori pe marele drungar al flotei, eunucul Eusthatios Kymineianos și pe Nikephoros, numit fiul lui Dekanos, a ieșit din Bizanț la 1 noiembrie al primei indicții[1], cu puțini însoțitori, numai rudele sale de sînge, și s-a dus în afara cetății Geranion[2], la cortul împărătesc de culoarea purpurii. 2. Era neliniștit, căci la plecare Maica Domnului nu arătase la biserica Vlacherne miraculosul ei semn obișnuit.[3] De aceea, după ce a

[1] 1 noiembrie 1107.
[2] Localitate situată în apropiere de Constantinopol.
[3] „Minunea obișnuită" din biserica Fecioarei din cartierul Vlacherne consta, potrivit tradiției bizantine, din ridicarea și menținerea în aer a unui văl care acoperea icoana Maicii Domnului, fenomen care s-ar fi produs în fiecare vineri din săptămînă, fără intervenția nici unei cauze naturale, cf. Janin, *Géographie*. p. 166.

așteptat patru zile în aceste locuri, la căderea serii a pornit pe drumul de întoarcere împreună cu soția sa și a intrat, fără să fie văzut, în sfîntul lăcaș al Maicii Domnului împreună cu cîțiva oameni; cînd, după cîntarea imnului obișnuit și după rugăciuni fierbinți, s-a întîmplat minunea obișnuită, a ieșit și el de acolo, cu mari speranțe. 3. A doua zi a pornit spre Thessalonic; ajungînd la Chirovachi, l-a numit aici eparh pe Ioan Taronites. Acesta era un bărbat de neam nobil, care stătuse pe lîngă el încă din copilărie, servindu-i multă vreme de secretar; avînd o minte foarte activă și, fiind bun cunoscător al dreptului roman, el redacta hotărîrile împăratului la porunca acestuia, dîndu-le o formă potrivită cu măreția împărătească; deși vorbea deschis, nu-și spunea părerile fără tact, așa cum recomandă Stagiritul să fie un dialectician.[1] 4. Plecînd de acolo [din Chirovachi], împăratul îi trimitea neîncetat scrisori lui Isac,[2] comandantul flotei și tovarășilor săi, lui Exazenos Dukas și lui Hyaleas, îndrumîndu-i să vegheze fără răgaz și să împiedice trecerea celor care, din Longobardia, încercau să meargă la Bohemond pe mare. Ajungînd la Mestos, Augusta a vrut să se întoarcă la palatul împărătesc, dar împăratul a convins-o să-l însoțească mai departe. Astfel, amîndoi, trecînd fluviul numit Eurus, și-au așezat tabăra la Psyllos[3]. 5. Aici cel ce abia

[1] După A. Leroy-Molinghen aici nu este vorba de nepotul lui Alexios Comnenul, ci de un alt Ioan Taronites, vestit jurist. Portretul pe care i-l face Ana Comnena este calchiat după cel făcut de Teofilact Simocattes unui cvestor Ioan din sec. VI (cf. Teofilact, I, 1, 3), cf. Liubarski, n. 1299.

[2] Cf. Dölger, 1237 (anul 1107).

[3] După B. Leib, III, p. 88, n. 3, este vorba de orașul Ipsela. Dar, observă Liubarski, n. 1302, orașul acesta este situat pe malul stîng al Mariței (Eurus) și deci nu era nevoie de trecerea rîului pentru a ajunge la el.

scăpase de un omor, a fost cît pe ce să cadă pradă altuia, dacă o mînă divină nu i-ar fi împiedicat pe ucigași să-și ducă fapta lor criminală pînă la capăt. Căci un om, a cărui familie se trăgea pe de-o parte din vestiții Aroni[1], deși el nu era copil legitim, îndemnase facțiunea răzvrătiților să-l omoare pe împărat; îi dezvăluise planul tainic și fratelui său, Theodor. Dacă știau și alți răzvrătiți de planul complotului, nu vreau să spun nimic; totuși, ei au angajat cu bani un sclav scit, pe nume Demetrios, care să ducă la capăt omorul (stăpînul acestui sclav era însuși Aron) și au hotărît ca la plecarea împărătesei să-l săvîrșească, spunîndu-i scitului să prindă primul prilej favorabil ca să-și împlînte pumnalul în coasta împăratului, fie întinzîndu-i o cursă, fie atacîndu-l în somn. 6. Demetrios, care respira crima, își ascuțea pumnalul și își ținea gata pregătită mîna ucigașă. Atunci Dreptatea a pus la cale ceva neașteptat. Cum împărăteasa nu pleca imediat de lîngă împărat și îl însoțea în continuare, pentru că împăratul o ținea de pe o zi pe alta, ucigașii și-au pierdut răbdarea văzînd că paznicul mereu treaz al împăratului, adică împărăteasa, întîrzie încă, și au scris bilețele pe care le-au aruncat în cortul împăratului (nu au fost descoperiți cei care le-au aruncat: cuvîntul „phamousa" este cel ce numește astfel de scrisori pline de insulte). Îl îndemnau pe împărat să-și continue drumul, iar pe Augusta să se întoarcă în Bizanț. Legea pedepsește cît se poate de aspru asemenea bilețele, care sînt mistuite de foc, iar cei care au îndrăznit să le scrie pot fi condamnați la pedepsele

[1] Este vorba de o familie bizantină care descindea din Aron, fiul ultimului țar al bulgarilor, Ioan Vladislav (1015–1018). Cumnat al împăratului Isac I Comnenul, Aron deținuse înalte demnități în Bizanț, unde se stabilise.

cele mai grele. Neajungîndu-şi scopul prin ele, aceştia au fost nesăbuiţi cînd au scris bileţelele. 7. Într-o zi, după ce împăratul luase masa cînd cei mai mulţi plecaseră, nerămînînd decît Romanos manicheeanul şi eunucul Vasilios al lui Psyllos şi Theodor, fratele lui Aron, s-a mai găsit încă un bileţel pus sub patul împăratului: cuprindea vorbe grozave la adresa împărătesei, pentru că îl însoţea pe împărat şi nu se întorcea mai repede în cetatea împărătească. Căci ţinta acestor oameni era să fie liberi să facă ce vor. Împăratul, cunoscîndu-l pe cel care azvîrlise biletul acolo, mîniat, şi-a întors capul spre împărătească: „Cel care l-a aruncat sînt eu, eşti tu, sau unul din cei de faţă." În josul biletului stătea scris: „Eu, călugărul l-am scris, nu mă cunoşti acum, dar mă vei vedea în vis." 8. Constantin, un eunuc care era mai marele trapezăriei[1], care fusese altădată în slujba tatălui împăratului şi acum era în slujba împărătesei, stătea în timpul nopţii, pe la a treia strajă, afară din cort, terminîndu-şi imnul său obişnuit, cînd a auzit pe cineva strigînd: „Dacă nu merg eu însumi să-l găsesc, ca să-i dezvălui tot ce aţi complotat voi şi să-i spun şi de biletele pe care le-aţi aruncat, să nu mai fiu socotit om." Îndată Constantin a poruncit slujitorului său să-l aducă pe omul care vorbise astfel. Acesta a plecat şi, recunoscîndu-l pe Strateghios, slujitorul lui Aron, l-a luat şi l-a dus la mai marele trapezăriei. Ajungînd în faţa acestuia, el i-a mărturisit tot ce ştia. L-a luat atunci cu sine şi s-a dus la împărat. 9. Dar împăratul şi împărăteasa dormeau. L-a găsit totuşi pe eunucul Vasilios şi l-a îndemnat să-l înştiinţeze el de tot ce-i spusese despre Strateghios,

[1] Este vorba de înaltul demnitar însărcinat cu grija pentru masa împăratului. El avea însă şi alte atribuţii la curte, cf. Oikonomides, p. 305–306.

omul lui Aron. Vasilios s-a dus îndată şi l-a luat pe Strateghios. Cînd acesta a fost cercetat, a dezvăluit limpede şi istoria acelor bileţele prosteşti şi pe cel ce pusese la cale complotul ucigaş, ca şi pe cel ce trebuia să-l omoare pe împărat. „Stăpînul meu Aron, i-a spus, împreună cu alţii pe care măria ta îi cunoaşte nu mai puţin, au complotat împotriva vieţii tale, împărate, şi l-au luat ca ucigaş pe Demetrios, tovarăşul meu de sclavie, un scit care se gîndeşte numai la omoruri, om cu braţe puternice, gata de orice, un suflet sălbatic şi foarte crud. I-au pus în mînă un pumnal cu dublu tăiş şi i-au dat porunca criminală să se apropie cu o hotărîre de nezdruncinat să înfigă pe loc fierul în măruntaiele împăratului. 10. Dar împăratul (care nu credea uşor asemenea poveşti), i-a spus: „Ai grijă ca nu cumva ura faţă de stăpînii sau faţă de tovarăşii tăi de sclavie să te facă să inventezi asemenea învinuire, dar spune tot ce ştii că e adevărat. Dacă vei fi prins că e o minciună, învinuirea aceasta nu-ţi va prinde bine." Cum acela întărea că spune adevărul, a fost dat eunucului Vasilios ca să-i dea hîrtiile fără noimă. Acesta l-a luat şi, ajungînd la cortul lui Aron, l-a dus înăuntru în vreme ce toţi dormeau. Strateghios a luat un sac de soldat, plin de asemenea bileţele şi i l-a dat lui Vasilios. Fiind de-acum ziuă, împăratul a cercetat hîrtiile şi, văzînd că fusese pusă la cale uciderea lui, a poruncit celor ce aveau în grijă paza cetăţii, să o exileze pe mama lui Aron la Chirovachi, pe Aron...[1] şi Theodor, fratele său, la Anchialos[2]. Toate acestea au întîrziat cu 5 zile plecarea împăratului mai departe.

[1] Lacună în text.
[2] Azi, Pomorie, în Bulgaria, port la Marea Neagră.

II. Îndreptîndu-se spre Thessalonic, cum unitățile militare se scurgeau de pretutindeni spre locul de adunare, el s-a gîndit să-și dispună trupele în ordine de luptă. Falangele s-au oprit îndată și s-au așezat pe unități, cu lohagii în frunte, ariergarda în urmă, iar în mijloc falanga războinicilor cu arme strălucitoare[1] (era o priveliște ce inspira teamă această rînduire a trupelor), unii lîngă alții, ca un zid de cetate. S-ar fi spus, văzîndu-i, că erau statui de bronz și soldați de metal, căci stăteau cu toții nemișcați în cîmpie, numai lăncile se mișcau ca și cum ar fi fost dornice să atingă carne vie. Împăratul, după ce a făcut această așezare, i-a pus în mișcare; după ce a încercat felul în care se mișcau, la dreapta și la stînga, i-a despărțit pe cei proaspăt recrutați de grosul trupelor și i-a numit comandanți pe cei pe care îi condusese și îi instruise el însuși la exercițiile militare. Aceștia erau 300; erau cu toții tineri și înalți, cu bărbia abia acoperită de un puf ușor, îndemînateci la întins arcul și puternici în mînuirea lăncii. Cu toții laolaltă, cu toate că erau de neam diferit, formau un corp deosebit în armata romeilor, avîndu-l strateg pe însuși împăratul, căci acesta le era și împărat și strateg și dascăl totodată. I-a ales din nou pe cei mai pricepuți dintre ei și, numindu-i comandanți ai acestor unități, i-a trimis în văile prin care urma să treacă armata barbară. Iar el s-a așezat pentru iernat la Thessalonic. 2. În vreme ce, așa cum am spus, tiranul Bohemond cu flota sa de temut trecea din Italia pe pămîntul nostru, aducînd toată armata francilor pentru a ataca ținuturile noastre, el s-a îndreptat în ordine de luptă spre Epidamnos, pentru a-l cuceri

[1] După cum remarcă Buckler, p. 360, n. 1, este dificil de stabilit precis diferența între diferitele grade militare aici pomenite de Ana Comnena.

de la primul atac, dacă putea; dacă nu, avea de gînd să distrugă întreaga cetate cu mașini de asediu și cu baliste. Acesta era, așadar, scopul lui; și-a așezat tabăra în fața porții ce se deschidea dinspre est, deasupra căreia se afla un călăreț de bronz[1] și, făcînd recunoașterea locurilor, a început asediul. De la începutul pînă la sfîrșitul iernii și-a făcut planuri și a căutat locurile unde putea fi atacat Dyrrachium; cînd primăvara a început să surîdă[2], după ce s-a terminat traversarea trupelor sale, a dat foc corăbiilor care-i aduseseră bagajele, caii și războinicii, atît dintr-o socoteală de strateg, ca să împiedice armata să privească spre mare, cît și silit de flota romeică, și nu s-a mai gîndit apoi decît la asediu. 3. Mai întîi, dispunînd de jur împrejur trupele barbare, a început să-i hărțuiască, trimițînd unități ale armatei francilor (arcașii armatei romeilor răspundeau trăgînd asupra lor cînd de pe turnurile Dyrrachiumului, cînd de departe); într-un cuvînt ataca și era atacat. A cucerit Petrula[3] și castrul numit al lui Mylos, aflat dincolo de fluviul Deabolis; alte asemenea puncte, care se găseau în împrejurimile Dyrrachiumului, au căzut și ele în mîna lui, după sorții războiului. În vreme ce talentul său de comandant făptuia aceste lucruri, cu calitățile sale de constructor făcea totodată mașini de război cu turnuri și berbeci, adăposturi pentru apărarea celor ce ridicau metereze și săpau; lucrînd toată iarna și toată vara[4], prin amenințări și prin exemplul său, ajunge să-i sperie pe oameni. 4. Totuși, nu putea să zguduie puterea

[1] Liubarski, n. 1309, menționează, după Jireček, că statuia aici amintită se păstra încă în secolul al XVII-lea.
[2] Primăvara anului 1108.
[3] Localitate situată între actualele Durrës și Elbasani, în Albania.
[4] Iarna anilor 1107—1108 și vara anului 1108.

romeilor; spre nenorocirea lui, avea și greutăți de aprovizionare. Căci tot ce adunase mai înainte din pustiirea împrejurimilor Dyrrachiumului fusese consumat și era despărțit de locurile unde spera să-și găsească provizii de către armata romeilor, care ocupase înaintea lui văile, defileele și chiar marea. A început o foamete grozavă, de pe urma căreia au pierit și cai și oameni, caii neavînd furaj, iar oamenii hrană. În afară de acestea dizenteria a început să secere și ea în rîndurile armatei barbarilor; părea că se datorează lipsei de hrană, adică de mei, de fapt însă, pedeapsa divină s-a abătut asupra trupelor sale nenumărate și de neînfrînt și i-a lovit de moarte, unii după alții.

III. Și totuși, necazurile i se păreau ușoare acestui om, care avea fire de conducător și amenința să distrugă pămîntul întreg; în pofida celor petrecute, el căuta tot felul de mijloace și, ca o fiară rănită, se rotea în jurul său și privirile, cum spuneam, îi erau ațintite numai spre asediu. Mai întîi a construit o țestoasă cu berbece, un monstru de nedescris și a adus-o în partea de est a cetății; numai la vederea ei erai cuprins de groază, căci fusese făcută astfel: s-a construit o țestoasă mică, cu patru laturi, sub care au pus roți și au acoperit-o complet pe fiecare față, sus și pe laturi, cu piei de bou cusute împreună; astfel, cum spune Homer, au făcut acoperișul și pereții mașinii „din pieile a șapte boi încălați"[1] și au fixat înăuntru berbecii[2]. 2. După ce au făcut această

[1] Cf. *Iliada*, VII, 220, XI, 545.
[2] Leib, III, p. 94 și urm. remarcă și aici apropierea dintre indicațiile manualelor bizantine de artă militară și relatările Anei Comnena privind asedierea orașelor. Este foarte probabil ca scriitoarea să fi folosit pentru evocările ei surse livrești de acest tip și nu informații autentice, provenite de la participanți direcți la evenimente.

mașină, ea a fost apropiată de întărituri cu ajutorul a mii de oameni care, dinăuntru, o împingeau cu bîrne, ducînd-o pînă aproape de zidul Dyrrachiumului. După ce s-au apropiat la distanța dorită, au fost luate roțile și, din toate părțile, au legat-o bine cu bîrne de lemn pentru ca zguduirile să nu ridice acoperișul; apoi, cîțiva oameni foarte puternici s-au așezat în dreapta și în stînga berbecului, izbind cu forță întăritura cu o mișcare ritmică. Au împins energic berbecul, toți deodată, și acesta a lovit zidul, l-a stricat puțin, apoi a venit înapoi; împins din nou, a lovit iarăși și a lărgit spărtura. Au făcut aceasta de multe ori, înaintînd și întorcîndu-se mereu, fără să se oprească din spartul zidului. 3. Într-adevăr, vechii constructori, inventînd această mașină lîngă Gadeira, au numit-o „berbec"[1], folosind o comparație luată de la berbecii noștri, care obișnuiesc să se înfrunte între ei. Dar, locuitorii din cetate, bătîndu-și joc de atacul inutil pe care îl încercau acești barbari, folosind un berbec, ca și de încercările lor tragice de a-i asedia[2], au deschis porțile și i-au invitat să intre, luînd în rîs loviturile date de berbec: „Căci acesta, le-au spus ei, cu loviturile lui în întărituri nu va face niciodată o deschidere la fel de mare ca cea a porții". Încercarea aceasta, datorită curajului apărătorilor și siguranței guvernatorului Alexios, nepotul împăratului Alexios, s-a dovedit zadarnică, iar dușmanii, pierzînd interesul pentru aceasta, au încetat asediul. Căci vitejia apărătorilor, deschiderea porților în fața barbarilor și încrederea în sine pe care

[1] După informațiile autorilor vechi (Vitruvius, Athenaios), berbecii au fost folosiți pentru prima dată, la asedierea orașului Gades, de către cartaginezi, cf. Liubarski, n. 1315.
[2] Joc de cuvinte intraductibil; în grecește *tragikos* înseamnă și „care ține de țap" *(tragos)* și „tragic, ceea ce ține de tragedie".

le-au arătat-o, i-au descurajat și i-au făcut să renunțe la construcția lor. Astfel, lucrările cu berbecul au fost lăsate în părăsire; totuși, din înaltul întăriturilor ei au dat foc construcției care, oricum, nu mai era bună, căci rămăsese pe loc, așa cum am spus, și aceasta a fost transformată în cenușă. 4. Mulțimea francilor a renunțat la aceste prime încercări și s-a folosit de un alt mijloc, mai de temut, îndreptîndu-se spre nord, spre reședința guvernatorului, numită pretoriu. Configurația locului era următoarea: terenul se înălța ca o colină, adică nu o înălțime din piatră, ci din pămînt și pe aceasta era clădită întăritura cetății. În fața ei, cum spuneam, oamenii lui Bohemond au început să sape cu mare îndemînare. Era un pericol nou pus la cale de asediatori împotriva cetății și o nouă stratagemă inventată de aceștia pentru a asedia locul. Căci, săpînd, ei înaintau pe dedesubt, asemenea cîrtițelor care-și sapă tunelul pe sub pămînt; se apărau la suprafață cu adăposturi cu acoperiș înalt împotriva pietrelor și a săgeților care li se trimiteau de sus, sau susțineau cu bîrne pămîntul de deasupra lor și săpau fără încetare, înaintînd astfel în linie dreaptă; au făcut în felul acesta un tunel destul de larg și de lung, scoțînd mereu pămîntul săpat cu căruțele. Cînd au ajuns destul de departe cu galeria, s-au bucurat ca și cum ar fi săvîrșit o faptă măreață. 5. Dar cei dinăuntru vegheau și, începînd de la o oarecare depărtare, au săpat și ei pămîntul în partea lor și au făcut un șanț lung, de-a lungul căruia s-au așezat pentru a-și da seama unde vor ajunge asediatorii. De îndată ce îi descopereau că loveau într-un loc, săpau și străpungeau baza întăriturii și, simțind apropierea lor, făceau ei, primii, o deschizătură în față; cînd au văzut mulțimea lor prin acea gaură pe care o făcuseră dinăuntru, i-au împroșcat cu foc, arzîndu-le fețele. 6. Ei pregătesc acest foc astfel: adună de pe pini și alți copaci din aceeași familie, cu frunzișul mereu verde, rășină care arde ușor. Amestecînd-o cu sulf, o pun în tije de trestie și apoi este împinsă de suflatul puternic și neîncetat al celui ce folosește această armă; cînd ajunge la focul de la celălalt capăt, se aprinde și cade ca un fulger asupra celor ce se află în față. De acest foc s-au folosit apărătorii Dyrrachiumului, cînd s-au văzut față în față cu dușmanii lor, arzîndu-le barba și fața. Aceștia puteau fi văzuți, ca un roi de albine izgonit de foc, năpustindu-se învălmășiți din locul unde intraseră în ordine. 7. După această nouă încercare zadarnică și această idee a barbarilor care nu și-a atins ținta, au găsit un al treilea mijloc: un turn de lemn și, cum spune lumea, construirea acestei mașini de război nu a fost începută după eșecul stratagemelor puse la cale, ci cu un an întreg înainte. Aceasta a fost de fapt cea mai însemnată încercare, pe cînd mijloacele dinainte nu veneau decît în al doilea rînd. 8. Însă trebuie să spun mai întîi cîte ceva despre felul cum arată cetatea Dyrrachium. Întăriturile ei sînt întrerupte de turnuri care se ridică deasupra cetății de jur împrejur și ajung pînă la o înălțime de 11 picioare; se ajunge sus în ele pe o scară în spirală și sînt întărite de creneluri. Astfel arată apărarea cetății. Grosimea zidurilor este destul de mare, astfel că mai mult de patru călăreți pot călări în front în deplină siguranță. Mai întîi trebuie să vorbesc pe scurt despre aceste întărituri, pentru a fi limpede ceea ce voi istorisi. 9. Construcția turnului pe care l-au înălțat barbarii lui Bohemond, precum un turn de țestoasă, este greu de descris și totodată înfricoșătoare la vedere, după cum spun cei ce l-au

privit, cu atît mai mult pentru cei asupra cărora era îndreptat acest monstru îngrozitor. Era construit astfel: s-a înălțat un turn de lemn cu bază de patrulater, care se ridica atît de sus, încît întrecea cam cu 5—6 coți turnurile cetății. Turnul de lemn trebuise să fie astfel construit, pentru ca, prin punți suspendate, care se puteau lăsa mai jos, să se coboare ușor pentru a se năpusti pe întăriturile cetății. Astfel apărătorii nu puteau rezista forței atacului și erau mereu împinși înapoi. Barbarii care asediau Dyrrachiumul cunoșteau, pe cît se pare, știința opticii. Căci fără acest mijloc ei nu ar fi putut ști înălțimea zidurilor, astfel că cunoșteau, dacă nu optica, cel puțin folosirea instrumentelor opticii. 10. Turnul acela era într-adevăr grozav la vedere și, cînd se mișca, părea și mai înfricoșător. Numeroase roți îi ridicau baza și cînd era pus în mișcare cu ajutorul pîrghiilor de către soldații din interior, îngrozea, pentru că nu se vedea cine îl mișcă și, asemenea unui uriaș care iese din nori, părea că înaintează de la sine. Era cu totul închis de jos pînă sus; era împărțit în mai multe nivele și pe laturi avea o mulțime de deschizături mici, prin care ei trăgeau un nor de săgeți. La ultimul nivel se aflau războinici îndrăzneți, complet înarmați, cu sabia în mînă și gata de apărare. 11. Cînd monstrul acesta înfricoșător s-a apropiat de întărituri, cei care se aflau în jurul lui Alexios, strategul cetății Dyrrachium, nu au stat fără să facă nimic, ci, în vreme ce oamenii lui Bohemond pregăteau afară această mașină ca pe o helepolă în fața căreia nu rezista nimic, înlăuntrul întăriturilor au construit și ei o alta, pentru a-i face față. După ce au socotit înălțimea pînă la care se ridica acest turn care se mișca singur, precum și locul unde fusese sprijinit,

scoțîndu-i-se roțile, au înfipt în pămînt în fața acestui turn patru stîlpi de lemn foarte lungi care se înălțau ca o schelă cu bază patrată; au pus scînduri între bîrnele opuse și au ridicat astfel o mașină care întrecea cu un stat de om turnul de lemn de afară. Întreg spațiul dintre stîlpi nu a fost închis pe nici o parte, căci nu era nevoie să fie apărat, dar culmea avea un acoperiș. 12. Atunci soldații lui Alexios au dus foc lichid în partea superioară a acestui turn de lemn fără pereți, ca să-l trimită spre turnul de lemn al dușmanului. Dar ideea aceasta și punerea ei în aplicare nu păreau totuși suficiente pentru a distruge cealaltă mașină, căci focul, trimis astfel, nu ar fi făcut decît să aprindă ușor turnul. La ce au recurs? Au umplut locul liber dintre turnul de lemn și turnul cetății cu tot felul de materiale care se aprind ușor, peste care au turnat valuri de ulei și, cu torțe și tăciuni, le-au dat foc; acestea au ars încet cîtva timp dar apoi, ațîțate de un vînt ușor, au izbucnit în cele din urmă cu o flacără strălucitoare; cum valuri de foc lichid se adăugau mereu, toată această mașină, o grămadă de tot felul de materiale, a luat foc cu mare zgomot, oferind ochilor un spectacol înfricoșător. Acest incendiu uriaș se putea vedea pînă la 15 stadii în jur. Vălmășeala și suferința barbarilor dinăuntru au fost grozave și desperate, căci unii, căzînd pradă focului, au fost transformați în cenușă, iar alții s-au aruncat de sus la pămînt; totul era un vaiet grozav și o panică desperată a celor dinăuntru, cărora le răspundea panica celor din afară.

IV. Dar destul despre acest turn de lemn ce se înălța peste nori și despre asediul făcut de barbari; istorisirea noas-

tră trebuie să se întoarcă acum la împărat. La venirea primăverii[1], Augusta s-a întors din Thessalonic în cetatea împărătească, în vreme ce împăratul și-a continuat drumul înainte și, prin Pelagonia, s-a îndreptat spre Deabolis, care se află la poalele acestor defilee de netrecut, despre care am vorbit mai înainte. Avînd un plan nou de luptă împotriva barbarilor, el a socotit că e bine să ordone oprirea tuturor lucrărilor, căci nu mai vroia lupte corp la corp ci, lăsînd văile de nestrăbătut și drumurile fără ieșire ca un spațiu liber între cele două armate, după ce i-a așezat pe creste pe toți comandanții de care era sigur, cu destule trupe, a pus la cale acest nou plan de luptă, pentru ca, pe de o parte, să-i împiedice și pe ai noștri să poată trece ușor în tabăra lui Bohemond, iar pe de alta, să poată trece soli, ca să intre în legătură cu ai noștri, mijloace folosite de obicei pentru a intra în relații pașnice. Căci lipsa de legătură, cum spune filozoful din Stagira, strică o mulțime de prieteni[2]. 2. Îl cunoștea pe Bohemond ca pe un om nelegiuit și plin de inițiativă; deși era pe deplin pregătit să dea o luptă organizată cu el, cum am spus, nu înceta totuși să se gîndească la un plan și la tot felul de mijloace pentru a-l duce la îndeplinire. Pentru motivele pe care le-am spus mai sus, deși acest împărat, tatăl meu, era foarte nerăbdător să dea lupta, plăcîndu-i primejdiile în care era îndelung încercat, cum în toate se conducea după rațiune, vroia să-l învingă pe potrivnicul său pe altă cale. 3. Căci trebuie, după părerea mea, ca strategul să nu caute totdeauna să cîștige victoria scoțînd sabia, ci există și unele cazuri cînd se poate folosi de

[1] Primăvara anului 1108.
[2] Cf. Aristotel, *Etica nicomachică*, VIII, 6.

o viclenie, cînd prilejul și împrejurările îngăduie aceasta, pentru a avea o izbîndă desăvîrșită. Este în firea strategilor, cum știm, să se folosească nu numai de arme și bătălii, ci și de tratate; căci uneori dușmanul poate fi înfrînt prin viclenie, cînd se ivește un moment potrivit. Aceasta se pare că a și încercat atunci împăratul. Vroind să provoace neînțelegeri între conți și Bohemond, pentru a zgudui sau a distruge alianța unora cu ceilalți, a pus la cale următoarea intrigă. 4. L-a chemat pe sebastosul Marinos din Neapole (acesta se trăgea din familia Maïstromililor[1] și, deși nu a păstrat neîntinat jurămîntul făcut, căci se lăsase înșelat de vorbe și de făgăduieli mincinoase, totuși, în ce-l privea pe Bohemond, a socotit că-i putea împărtăși taina); l-a chemat de asemenea pe Roger, un franc vestit, și pe Petru Alipha, un bărbat foarte vestit prin luptele sale, care păstrase mereu neatinsă credința sa față de împărat. Chemîndu-i pe aceștia, le-a cerut sfatul pentru a găsi o cale să-l poată înfrînge cu desăvîrșire pe Bohemond; s-a interesat totodată care erau cei mai credincioși dintre tovarășii lui și cei care aveau aceleași gînduri ca și el. Lămurindu-l cei de față, a adăugat că trebuie cu orice chip să-i atragă pe acești oameni. „Dacă se întîmplă aceasta, printre ei va apărea dihonia și se va frînge unitatea armatei celților." Dezvăluindu-și gîndul în fața celor de care am vorbit, îi cere fiecăruia un slujitor dintre cei mai credincioși, care să știe și să păstreze o taină. Ei îi răspund că sînt gata să-i dea pe cei mai buni dintre slujitorii lor. 5. Cînd oamenii au fost de față, a pus la cale următorul lucru. Alcătuind scrisori[2] sub forma

[1] Celebră familie napolitană, al cărei nume vine de la vechea demnitate bizantino-romană de *magister militum*.
[2] Cf. Dölger, 1239 (primăvara anului 1108).

unor răspunsuri adresate de împărat unora dintre apropiații lui Bohemond, din care se înțelegea că aceștia i-au scris și ei pentru a-i cîștiga prietenia și pentru a-i dezvălui planurile secrete ale tiranului, le-a trimis celor cărora le erau destinate, chipurile aducîndu-le calde mulțumiri și primind și bunele sentimente ale acestor oameni față de el. Aceștia erau Guy, fratele lui Bohemond, și unul din războinicii cei mai vestiți, pe nume Koprisianos[1]; era de asemenea și Richard, și un al patrulea, Principatos[2], războinic viteaz, care se afla în primele rînduri în armata lui Bohemond și mulți alții. De fapt, împăratul nu primise nici o scrisoare de acest fel, în care să fie vorba despre bunăvoință și credință, nici de la Richard, nici de la vreun altul; el singur imaginase totul. 6. Vroia să spună prin aceasta următorul lucru: că, dacă vreodată știrea trădării unor asemenea oameni, care prin simțămintele lor s-au despărțit de el ca să treacă de partea împăratului, va ajunge la urechile lui Bohemond și el, tulburat, se va întoarce la firea lui de barbar, se va purta rău cu acești războinici și-i va face să-l părăsească; atunci ei, prin viclenia lui Alexios, vor face ceea ce nu s-ar fi gîndit niciodată; se vor ridica împotriva lui Bohemond. Căci strategul știa foarte bine, cred, că adversarul este puternic cîtă vreme ai lui sînt uniți și de aceeași părere; dar în clipa cînd între ei se ivesc neînțelegeri și se despart în partide, slăbește și ajunge astfel o pradă ușoară pentru dușmanii săi. Acesta era dedesubtul intrigii și viclenia pusă la cale în scrisori. 7. Alexios și-a dus planul la îndeplinire astfel. A

[1] Nu a fost identificat acest personaj.

[2] Este vorba de un singur personaj, Richard de Principat, fiul fratelui lui Robert Guiscard, Gulielm, contele principatului de Salerno, cf. Liubarski, n. 1326.

trimis scrisori false, poruncind ca solii să le dea pe fiecare celui căruia îi erau adresate. Aceste scrisori nu cuprindeau numai mulțumiri, ci aminteau clar și de cadouri, de daruri ale împăratului și de minunate făgăduieli. Le trimitea vorbă celor cărora le scria să fie și să se arate plini de bunăvoință și să nu-i ascundă nici o taină. Pe de altă parte, a trimis pe unul dintre slujitorii cei mai credincioși, cu porunca de a-i urma pe soli fără să fie văzut; îndată ce-i va vedea apropiindu-se de tabără, acesta trebuia să se grăbească să-i întreacă pentru a merge la Bohemond, în fața căruia să se prefacă fugar, spunînd că trecea de partea lor, pentru că nu mai vroia să rămînă alături de împărat; arătînd apoi prietenie și un fel de bunăvoință față de tiran, trebuia să-i acuze pe față pe oamenii cărora le erau adresate scrisorile, spunînd de cutare și de cutare, și aici va da numele tuturor, că și-au călcat jurămîntul de credință pe care i l-au făcut, că au ajuns prietenii credincioși ai împăratului și că au trecut de partea lui; el trebuia să fie atent pentru ca aceștia să nu pună la cale împotriva lui vreo lovitură plănuită de multă vreme. 8. Totul trebuia să fie astfel potrivit, încît Bohemond să nu poată face vreun rău oamenilor care aduceau scrisorile. Căci împăratul avea grijă și ca oamenii care îl slujeau să nu sufere nici un rău, și să încurce prin aceasta treburile lui Bohemond. Nu erau numai vorbe sau planuri fără rezultat, ci omul despre care am vorbit s-a dus la el și, după ce a primit pentru cei ce duceau scrisorile asigurări de imunitate cu jurămînt, a istorisit totul așa cum îi poruncise împăratul. Fiind întrebat de locul unde credea că sînt acum solii, a răspuns că trecuseră de Petrula. 9. Atunci acela a trimis oameni și i-a oprit pe solii purtători ai scri-

sorilor; deschizînd scrisorile, a fost cuprins de o mare ameţeală şi puţin a lipsit să nu cadă jos, crezîndu-le adevărate. Îngrijindu-se mai întîi ca ei să fie bine primiţi, timp de şase zile n-a mai ieşit din cort, întrebîndu-se ce să facă şi făcînd o mulţime de planuri: dacă trebuia să adune căpeteniile şi să-i spună în faţă fratelui său, Guy, că bănuiala apasă asupra lui? Dacă trebuia să-l cheme după cercetare sau înaintea cercetării? Şi, în afară de aceasta, ce căpetenii noi să pună în locul lor? Căci, din pricină că aceşti războinici erau atît de buni, se gîndea ce urmări grave va avea înlăturarea lor şi atunci, rezolvînd cazul lor cum putea (şi cred că pînă la sfîrşit a bănuit şi viclenia din scrisori), le-a arătat aceeaşi preţuire, păstrîndu-şi credinţa în ei şi i-a lăsat la locurile lor[1].

V. Împăratul o luase între timp înainte ca să pună în fiecare defileu forţe numeroase sub conducerea unor comandanţi buni, închizînd înaintea celţilor toate trecerile cu aşa-zisele xyloclase[2]. 2. Imediat, Mihail Kekaumenos fusese numit guvernator de veghe în Aulon, Iericho şi Canina, iar Alexandru Kabasilas primise în grijă Petrula, avînd sub comanda sa un corp mixt de infanterie[3]; acesta era un războinic foarte destoinic, care învinsese o mulţime de turci în Asia. Leon Nikerites, împreună cu o garnizoană puternică, urma să apere Deure, iar lui Eustathios Kamytzes i s-a dat în grijă paza defileelor Arbanului[4]. 2. La început,

[1] Deşi vorbesc despre trecerea unora dintre oamenii lui Bohemond de partea lui Alexios, izvoarele occidentale nu pomenesc nimic despre aceste scrisori false, cf. Liubarski, n. 1327.

[2] Este vorba, probabil, de trunchiuri de copaci.

[3] De infanterie uşoară şi infanterie grea.

[4] Defileu în Epir.

Bohemond, cum se spune, l-a trimis împotriva lui Kabasilas pe fratele său Guy, împreună cu un conte numit Sarazinul şi cu Kontopaganos. Cum unele din castrele din vecinătatea Arbanului se aflau deja în mîinile lui Bohemond, locuitorii lor, care cunoşteau foarte bine potecile Arbanului, au venit la ei şi i-au spus exact unde se află Deure, arătîndu-i potecile ascunse. Atunci Guy şi-a împărţit armata în două, el urmînd să lupte faţă în faţă, împotriva lui Kamytzes, iar lui Kontopaganos şi contelui Sarazinul poruncindu-le ca împreună cu cei călăuziţi de deurioţi să-i atace din spate. Amîndoi au găsit planul potrivit şi, în vreme ce Guy dădea lupta cu el, ceilalţi conţi au atacat pe la spate armata lui Kamytzes, masacrîndu-i complet trupele, căci nu avea cum să lupte cu toţi deodată; cînd Kamytzes i-a văzut pe oamenii săi luînd-o la fugă, i-a urmat şi el. Au căzut o mulţime de romei în această luptă şi printre ei Karas care, de copil, fusese primit şi luat de împărat între nobili, precum şi turcul Skaliarios, odinioară una din vestitele căpetenii din Orient, care trecuse de partea împăratului, primind sfîntul botez. 3. Astfel s-au petrecut lucrurile cu Kamytzes; Alyates, care, împreună cu alţi războinici dintre cei mai buni apăra Glabinitza, a coborît în cîmpie, fie pentru a lupta, fie ca să facă recunoaşterea vreunui loc, Dumnezeu ştie. Îi ies înainte, îmbrăcaţi în armuri, celţii, bărbaţi războinici, care s-au împărţit atunci în două cete: unii (cam 50 la număr) l-au atacat din faţă cu mare avînt, dînd frîu liber cailor, iar ceilalţi l-au înconjurat pe la spate fără zgomot, căci ţinutul era mlăştinos. Alyates nu bănuia apropierea celor care veneau pe la spate, căci lupta cu toate forţele şi cu tot curajul împotriva celor din faţă, nedîndu-şi

seama de pericolul în care se afla. Căci cei ce-l înconjurau, căzînd asupra lui, l-au atacat cu înverșunare. Un conte, numit Kontopaganos, vine în față și-l lovește cu lancea; acesta cade îndată la pămînt fără viață. Au mai căzut atunci, odată cu el, o mulțime dintre ai săi[1]. 4. Aflînd acestea, împăratul îl cheamă pe Cantacuzin, cunoscînd marea pricepere a acestui om în treburi de război. Chemat din Laodiceea, cum am spus[2], acesta a venit în grabă să-l întîlnească pe împărat. Cum pregătirile împotriva lui Bohemond nu îngăduiau întîrziere, împăratul îl trimite împreună cu o armată puternică și îl însoțește afară din tabără ca să-l îndemne și mai mult la luptă. Ajungînd la defileul care se numește Petra în partea locului, se oprește în apropiere, îi explică ce să facă, îi înfățișează ce era mai bine și îi dă sfaturi strategice, apoi îl trimite la Glabinitza cu mari speranțe, el întorcîndu-se la Deabolis. Cantacuzinul și-a continuat drumul și a ajuns la un mic castru numit al lui Mylos, pe care l-a asediat imediat, pregătind tot felul de helepole. Romeii s-au apropiat cu curaj de întărituri, unii au trimis foc asupra porților, incendiindu-le, ceilalți s-au cățărat pe ziduri și au ajuns repede pînă la creneluri. 5. Cînd celții, care își aveau tabăra pe celălalt mal al fluviului numit Buse, i-au observat, au venit în grabă la castrul lui Mylos. Văzîndu-i, iscoadele Cantacuzinului (care erau niște barbari, cum am arătat mai sus)[3] s-au întors în dezordine la comandantul lor și, în loc să-i spună încet ce văzuseră,

[1] Este probabil ca prima dintre cele două lupte aici povestite să fi avut loc la 5 aprilie 1108, cf. Liubarski, n. 1330.
[2] Trimitere fără obiect, scriitoarea pomenește acum, întîiași dată de Cantacuzino.
[3] V. nota precedentă.

au început să strige de departe că dușmanul se apropie. Soldații, aflînd de apropierea celților, deși se urcaseră pe ziduri, deși arseseră porțile, deși aveau cetatea în mîinile lor, au fost cuprinși de panică și au alergat fiecare la calul său; era atît de mare teama și groaza lor, încît au încălecat unii pe caii altora. 6. Cantacuzinul, străduindu-se mult și chemîndu-i de multe ori pe aceștia, care erau atît de îngroziți, le striga cuvintele poetului: „Fiți bărbați, amintiți-vă de curajul vostru plin de avînt"[1], dar neputînd să-i convingă altfel, le-a învins groaza spunîndu-le: „Să nu lăsăm helepolele dușmanilor ca pe niște mașini pe care să le folosească împotriva noastră, ci să le dăm foc, și nu numai helepolelor, dar și bărcilor de pe fluviul Buse, pentru ca celții să nu poată trece ușor de partea cealaltă." El însuși [Cantacuzinul] s-a întors puțin din drum și a găsit în calea sa o cîmpie care avea în dreapta fluviul numit Charzanes și în stînga un ținut mlăștinos și noroios, de care s-a folosit ca de o pavăză, pentru a-și așeza acolo tabăra. Cînd celții, despre care am vorbit, au ajuns pe malul fluviului, bărcile fuseseră deja arse, și, neîmplinindu-li-se speranța, s-au întors fără să fi făcut nimic. 7. Îndată ce Guy, fratele lui Bohemond, a fost încunoștiințat de oamenii săi asupra celor petrecute, a schimbat drumul și, alegîndu-i dintre oamenii săi pe războinicii cei mai buni, i-a trimis la Iericho și Canina. Aceștia au ajuns la văile pe care le apăra Mihail Kekaumenos (el fusese pus de către împărat să le păzească) și, folosindu-se de teren, i-au atacat cu curaj și i-au pus pe aceștia pe fugă. Căci atunci cînd un războinic celt îi întîlnește pe adversarii săi

[1] Cf. *Iliada*, VI, 112.

într-un loc îngust, este de neînvins, în vreme ce la loc deschis este foarte ușor de înfrînt.

VI. Apoi, plini de încredere, s-au întors iarăși împotriva Cantacuzinului. Totuși, văzînd că locul unde Cantacuzinul își așezase tabăra nu le era favorabil, așa cum spuneam, le-a fost teamă și au amînat lupta. Dar acesta, observînd sosirea lor, și-a petrecut toată noaptea cu întreaga armată pe celălalt mal al fluviului. Soarele încă nu se ridicase la orizont cînd el îmbrăcase armura și îi înarmase pe toți soldații săi, așezîndu-se în frunte, în centrul liniei de luptă, cu turcii în stînga, în vreme ce alanul Rosmikes comanda aripa dreaptă, avînd ca soldați pe cei de același neam cu el. I-a trimis pe sciți înainte împotriva celților pentru a-i atrage prin curse, hărțuindu-i un timp cu săgeți, apoi fugind și întorcîndu-se iarăși asupra lor. Sciții au plecat plini de îndrăzneală, dar nu au făcut nimic, căci celții, în rînduri strînse, în loc să rupă rîndurile, înaintau încet, într-o ordine desăvîrșită. Cînd cele două armate au ajuns la o distanță potrivită pentru a da lupta, sciții, la înaintarea năvalnică a celților care îi atacau, nu au putut să-i mai țintească cu săgeți și au întors curînd spatele adversarului. Turcii au vrut să-i ajute și s-au repezit și ei, dar celții, fără să le dea atenție, au luptat cu și mai mult avînt. 2. Cantacuzinul, văzîndu-i [pe turci] învinși, a poruncit exusiocratorului[1] Rosmikes, care se afla în aripa dreaptă cu soldații săi (aceștia erau alani, oameni foarte războinici) să înceapă lupta cu celții. Dar și el, după ce i-a atacat, s-a retras vizibil, deși

[1] Liubarski, n. 1333, atrage atenția asupra faptului că termenul *exusiocrator* se întîlnește întotdeauna numai în legătură cu Alania, desemnînd pe conducătorul sau guvernatorul acestei regiuni istorice.

răgea îngrozitor, ca un leu, împotriva dușmanilor săi. Cînd Cantacuzinul l-a văzut și pe acesta învins, și-a adunat curajul și, ca și cum ar fi fost înțepat de un pinten, s-a năpustit asupra primelor linii ale formației celților; rupînd rîndurile acestora, i-a învălmășit, urmărindu-i apoi pînă la castrul numit al lui Mylos; după ce a omorît o mulțime de soldați de rînd, ca și pe alții, dintre cei mai buni, după ce a făcut și prizonieri mulți conți vestiți, pe Ubos, pe fratele său, Richard, și pe Kontopaganos, s-a întors victorios. Dornic să-i arate împăratului victoria sa într-un fel mai clar, a înfipt în lănci capetele mai multor celți și le-a trimis acestuia odată cu prizonierii cei mai însemnați, pe Ubos și pe cel numit Kontopaganos. 3. În acest loc al istorisirii mele, cînd am ajuns să-mi duc cu greu pana pe hîrtie la ceasul aprinderii lămpilor, mi-am dat seama că adorm scriind, căci șirul scrierii îmi scapă. Atunci cînd trebuie neapărat să dau nume barbare și să descriu în ordine diferite întîmplări, cuprinsul istorisirii și ordinea scrierii par rupte; să nu mă invinuiască, așadar, cei ce se apropie de scrierea mea cu gînduri binevoitoare. 4. Acest mare războinic, Bohemond, era într-o situație foarte grea, fiind atacat în același timp pe mare și pe uscat; aflîndu-se totodată într-o mare lipsă, din pricină că nu avea nimic din ceea ce îi trebuia, a luat un corp însemnat din armata sa și l-a trimis să prade cetățile aflate în apropiere de Aulon, de Iericho și de Canina. Dar Cantacuzinul sta de veghe și „nici somnul dulce nu-l ținea pe acest războinic", cum spune poetul[1]; pentru a ține calea celților, l-a trimis îndată pe Beroîtes cu o armată puternică. Acesta, întîlnindu-i, i-a înfrînt și, ca să-și încununeze

[1] Cf. *Iliada*, XI, 2.

victoria, la întoarcere a dat foc corăbiilor lui Bohemond[1]. 5. Cînd tiranul Bohemond a aflat de înfrîngerea celor pe care îi trimisese, nu a fost mai copleşit decît dacă ar fi pierdut un singur om, ci a părut şi mai plin de îndrăzneală şi a luat din nou un corp de pedeştri şi de cavaleri, foarte aprigi în luptă, pe care i-a trimis, în număr de aproape 6000, împotriva Cantacuzinului, gîndindu-se să-l ia prizonier de la primul atac, împreună cu armata romeilor, pe Cantacuzin însuşi. Dar acela avea mereu iscoade care pîndeau mulţimile celţilor şi, fiind încunoştiinţat de sosirea lor, la căderea nopţii şi-au îmbrăcat complet armurile, atît el cît şi toată armata sa, nerăbdători să-l atace pe duşman în zori. Astfel, cînd celţii obosiţi s-au culcat pe malul fluviului Buse ca să se odihnească puţin, i-a luat prin surprindere cînd ziua abia începea să surîdă şi i-a atacat imediat; a luat o mulţime de prizonieri şi a omorît încă şi mai mulţi. Ceilalţi, duşi de curentul fluviului, s-au înecat şi, fugind de lup, au dat peste leu.[2] 6. El i-a trimis apoi pe toţi conţii la împărat, iar el s-a întors la Timoros[3]; acesta este un loc mlăştinos la care se ajunge cu greu. A rămas acolo şapte zile, trimiţînd mai mulţi cercetaşi peste tot ca să-i aducă veşti[4] pentru ca el, cunoscînd mişcările lui Bohemond, să poată lua mai uşor o hotărîre. Iscoadele au întîlnit din întîmplare o ceată de vreo sută de celţi care construiau bărci, pentru a trece cu

[1] Dar ceva mai sus (XIII, II, 2), Ana Comnena afirmase că Bohemond însuşi şi-a dat foc la corăbii.
[2] Cf. Albert d'Aix, X, 43.
[3] Localitate situată în bazinul Devolului.
[4] Pasajul este diferit tradus de cercetători. Liubarski, n. 1338, dovedeşte limpede că este vorba de cunoscuta expresie militară „a lua limbă", adică a lua un captiv pentru obţinerea de informaţii despre inamic.

ele fluviul şi a cuceri o mică cetate de pe malul celălalt. Au căzut asupra lor pe neaşteptate şi i-au luat prizonieri aproape pe toţi şi odată cu ei şi pe vărul lui Bohemond, care avea cam zece picioare înălţime şi o statură ca a unui alt Hercule. Astfel că era ciudat de privit acest gigant uriaş, care era cu adevărat enorm, dus prizonier de un scit pigmeu. Căci Cantacuzinul, primind aceşti prizonieri, a poruncit ca pigmeul scit să-l ducă legat pe acest monstru la împărat, probabil ca să se înveselească. Cînd împăratul a aflat de sosirea lor, aşezîndu-se pe tronul împărătesc, a poruncit să fie aduşi prizonierii; odată cu ei a intrat şi scitul care nu-i ajungea nici pînă la brîu celtului uriaş, pe care îl ducea în lanţuri. S-a stîrnit atunci un hohot de rîs general, al tuturor celor de faţă. Ceilalţi conţi au fost trimişi în temniţă.[1]

VII. Abia a avut împăratul răgaz să zîmbească la auzul isprăvilor Cantacuzinului, cînd a venit o altă ştire îngrozitoare despre măcelul de nedescris al trupelor romeilor pe care le comandau Kamytzes şi Kabasilas. Totuşi, împăratul nu s-a lăsat nicidecum copleşit, deşi era îndurerat pînă în adîncul sufletului şi tulburat; plîngea moartea lor şi vărsa lacrimi şi pentru soarta fiecăruia. L-a chemat pe Constantin Gabras[2], un bărbat iubitor al lui Ares, care era numai foc împotriva duşmanilor şi l-a trimis în cetatea cu numele Petrula, pentru a recunoaşte pe unde trecuseră celţii

[1] Lacună în text.
[2] Constantin Gabras este, probabil, fiul lui Teodor Gabras şi fratele lui Grigore Gabras. A fost strateg al Philadelphiei şi mai tîrziu, în vremea lui Ioan al II-lea Comnenul, duce al Trapezuntului. Din 1126, cînd se revoltă împotriva Bizanţului şi pînă în 1140 domneşte ca principe independent în Trapezunt, cf. E. Janssens, *Trébizonde en Colchide*, Bruxelles, 1969, p. 58.

în văi, înainte de a face acest măcel, ca și pentru a le împiedica trecerea de acum înainte. Gabras fiind însă nemulțumit și chiar jignit de acțiunea pe care trebuia să o facă (căci acesta era un om cu o foarte bună părere despre sine și care dorea să i se încredințeze numai treburi importante), împăratul l-a trimis imediat cu o mie de războinici foarte buni pe Marianos Maurokatakalon, soțul surorii cezarului meu[1], un războinic foarte viteaz, care dovedise aceasta într-o mulțime de încercări și care era foarte iubit de împărat. Le-a mai adăugat și un număr mare de oameni care se aflau în slujba porphyrogeneților și a cezarului meu, nerăbdători să lupte. Totuși, nici acesta nu era mulțumit de treaba care i se încredințase, dar s-a dus în cortul lui, ca să se gîndească. Spre mijlocul gărzii de noapte sosește însă o scrisoare de la Landulf, care se afla împreună cu thalassocratorul Isac Kontostephanos, în legătură cu Kontostephanii, Isac și fratele său Ștefan, și cu Euphorbenos, pe care îi învinuiau că păzesc prea delăsător strîmtoarea Longobardiei și coboară uneori la țărm pentru plăcerea lor, mai adăugînd în scrisoare și acestea: „Tu, împărate, poți să-ți folosești toate forțele și toate planurile ca să stăvilești atacurile și incursiunile celților, dar între timp, prin lipsa lor de curaj și chiar de grijă pentru paza strîmtorii Longobardiei, cei ce vor să treacă la Bohemond și să-l întărească, pot s-o facă. Căci în ultimul timp, oamenii din Longobardia, care traversau ca să se alăture lui Bohemond, pîndind un vînt favorabil pentru a trece din Longobardia în Illyricum (vînturile calde din sud sînt prielnice, iar cele din nord sînt neprielnice) au înălțat pînzele și au trecut cu curaj în Illyricum. Dar vîntul de sud, care suflă cu putere, nu i-a lăsat cu nici un chip să ancoreze la Dyrrachium și i-a silit să meargă de-a lungul coastei Dyrrachiumului, pînă la Aulon. Acolo au descărcat povara lor grea și i-au trimis lui Bohemond întăriri, precum și provizii. Apoi au făcut mai multe tîrguri pentru ca celții să poată lua din belșug ceea ce le trebuia pentru hrană." 3. Împăratul, plin de mînie, l-a mustrat aspru pe Isac și, cu amenințări pentru eventualitatea că nu se va îndrepta, l-a silit să stea de pază fără răgaz. Totuși, stăruințele lui Kontostephanos nu s-au arătat încununate de succesul dorit (căci, deși încercase o dată și chiar de mai multe ori să oprească trecerea celor ce veneau de jos spre Illyricum, nu reușise în intenția sa, ajungînd în mijlocul strîmtorii, îi vedea înaintînd cu toată viteza, în vreme ce el nu era în stare să lupte în același timp și cu celții și cu vîntul, pentru că avea vîntul în față. Nici chiar Hercule nu putea lupta cu doi, se spune; și astfel a fost silit să o pornească înapoi din cauza vîntului, mîniindu-l pe împărat). 4. Căci, văzînd că Kontostephanos nu putea duce flota romeilor acolo unde era nevoie și că de aceea vînturile de sud erau pentru el o piedică, înlesnind în schimb trecerea celților, a desenat o hartă a coastelor Longobardiei și Illyricumului, cu porturile care se află de fiecare parte și i-a trimis-o lui Kontostephanos, arătîndu-i în scris unde să-și ancoreze corăbiile și din ce loc putea să plece cu vînt prielnic împotriva celților care făceau traversarea. I-a dat din nou curaj lui Kontostephanos și l-a îndemnat să pornească[1]. Isac și-a recăpătat încrederea și a dus corăbiile acolo unde îi poruncise împăratul. A așteptat un prilej și, într-o zi în care oamenii din Longobardia toc-

[1] Marianos era cumnatul cezarului Nikephoros Bryennios.

[1] Cf. Dölger, 1241 (înainte de septembrie 1108).

mai treceau spre Illyricum cu un mare convoi, suflînd un vînt prielnic, i-a întîmpinat în mijlocul strîmtorii; au dat foc cîtorva din corăbiile-pirat și au scufundat o mulțime și mai mare cu vîslași cu tot. 5. Împăratul nu aflase încă aceste lucruri cînd, cu gîndul la ceea ce scrisese Landulf și chiar guvernatorul Dyrrachiumului, și-a schimbat părerea și l-a chemat imediat pe Marianos Maurokatakalon, despre care am amintit[1], l-a numit comandant al flotei și a încredințat altuia grija Petrulei. Acesta a plecat și, întîlnind din întîmplare corăbiile de urmărire și de transport ale piraților, care treceau din Longobardia pentru a merge la Bohemond, a pus mîna pe toate împreună cu nenumăratele provizii cu care erau pline. A stat de-atunci de veghe în strîmtoarea aflată între Longobardia și Illyricum și nu i-a mai lăsat de fel pe celți să treacă spre Dyrrachium.

VIII. Împăratul, care se afla în tabără la poalele defileelor de la Deabolis, îi oprea pe cei ce se gîndeau să fugă la Bohemond și trimitea soli, la fel de numeroși ca fulgii de zăpadă, celor ce apărau defileele, sugerîndu-le cîți soldați să trimită fiecare din cîmpia de la Dyrrachium împotriva lui Bohemond și ce tactică de luptă să folosească cei ce vor coborî ca să se bată: cel mai des să dea atacuri de cavalerie, apoi să se întoarcă și să facă această manevră de mai multe ori la rînd, trăgînd cu arcul; cei ce purtau lănci trebuiau să vină pe la spate, mergînd încet pentru ca, dacă arcașii dădeau înapoi prea brusc, să-i poată apăra și totodată să-l poată lovi pe celtul ce le va cădea în mîini. Le dăduse săgeți din belșug și le poruncise să nu le economisească, trăgînd mai degrabă asupra cailor decît asupra celților, căci

[1] Cf. *Alexiada*, X, VIII, 3.

știa că aceștia, cu armurile lor și cu tunicile de zale erau greu de rănit, aproape cu neputință. Astfel că socotea că nu avea de ce și era chiar fără rost să tragă asupra lor.[1] 2. Arma de apărare a celtului este de fapt o tunică țesută din zale care se prind unele de altele și fierul acestei tunici este atît de bun, încît poate să abată o săgeată și să apere trupul războinicului. În afară de aceasta, pentru apărare mai au un scut, nu rotund ci alungit, foarte lat în sus și terminat într-un vîrf; pe dinăuntru pare ușor curb, dar pe dinafară este șlefuit și lucitor, cu o ridicătură de bronz strălucitoare. Astfel că orice săgeată, fie ea scită sau persană, sau... trimisă de un braț de uriaș, este respinsă de acest scut înapoi spre cel ce a trimis-o. 3. De aceea, după părerea mea, împăratul, care cunoștea armele celte și tirul nostru cu arcul, le-a poruncit să nu se îngrijească de oameni, ci să atace mai bine caii, țintindu-i cu săgeți, pentru ca, pierzîndu-și echilibrul, celții să fie ușor de prins. Căci un celt călare este de neînfrînt și poate străbate chiar pînă la zidurile Babilonului; dar, cînd descalecă, este la bunul plac al oricui vine. 4. Împăratul, cunoscînd starea proastă a celor ce îl însoțeau, nu voia să treacă defileele, deși în sinea lui ardea de dorința fierbinte de a da cu Bohemond o mare luptă, așa cum ne povestea nouă odinioară. Căci atunci cînd era vorba despre luptă, era mai tăios ca oricare sabie, stăpîn pe sine și gata de acțiune; dar întîmplările care îi tulburau sufletul stăteau în calea dorinței lui. 5. Bohemond era cu adevărat amenințat atît pe uscat cît și pe apă (împăratul stătea ca un spec-

[1] **Leib, III, p. 114, atrage și aici atenția asupra asemănării dintre narațiunile de bătălii ale Anei Comnena și recomandările tratatelor de strategie și tactică bizantine.**

tator, privind la cele ce se petreceau în cîmpia Illyricumului, deși cu tot sufletul și cu toate gîndurile era cu soldații săi și lua parte la încercările și la greutățile lor, dacă nu chiar mai mult, s-ar putea spune, căci îi îndemna la ciocnire și la lupte pe comandanții pe care îi pusese în defilee și pe creste, spunîndu-le în cel fel să-i atace pe celți; iar Marianos păzea trecerile strîmtorii dintre Longobardia și Illyricum și nu lăsa să treacă nici corăbiile cu trei catarge, nici pe cele mari, de transport, nici bărci ușoare cu două vîsle, care ar fi vrut să ajungă la Bohemond). Acum, cînd acela nu mai avea nici proviziile care îi veneau pe mare, nici pe cele pe care le putea găsi pe continent, văzînd că războiul era dus cu o mare pricepere (căci de cîte ori ieșeau oamenii din tabără pentru a aduna furaj sau alte provizii, sau pentru a-și adăpa caii, romeii cădeau asupra lor ucigînd o mulțime, astfel că, treptat, armata sa se împuțina), a trimis soli guvernatorului Dyrrachiumului, Alexios, pentru a se interesa de condițiile de pace. 6. Unul dintre conții lui Bohemond, Guillaume Clareles[1], de neam nobil, văzînd că armata celților pierea de foame și de boală (căci o boală grozavă se abătuse asupra lor de sus) s-a hotărît să se salveze și a fugit la împărat cu 50 de cavaleri[2]. Împăratul l-a primit cu bunăvoință, întrebîndu-l despre Bohemond; aflînd că foametea îi nimicea armata și că ei se aflau în situația cea mai grea, l-a cinstit apoi pe acesta cu titlul de nobilissimus și l-a răsplătit cu daruri și multe onoruri. Fiind încunoștințat din scrisorile lui Alexios că Bohemond îi trimisese

[1] De fapt, Guillaume Claret.

[2] Unele manuscrise dau aici varianta *cai (hippon)*, altele: *călăreți, cavaleri (hippeon)*.

o solie de pace, împăratul s-a gîndit că în juru-i se punea mereu la cale cîte un complot împotriva lui și, fiind mereu uneltiri, simțindu-se mai în primejdie din pricina alor săi decît a dușmanilor din afară, a socotit că nu mai putea lupta multă vreme cu amîndouă mîinile și împotriva unora și împotriva altora; de voie, de nevoie, cum se spune, s-a gîndit să primească pacea cu celții și să nu respingă propunerile lui Bohemond, temîndu-se să meargă mai departe, pentru motivul pe care l-am spus mai sus. 7. De aceea a rămas unde se afla pentru a face față din amîndouă părțile, trimițîndu-i vorbă guvernatorului din Dyrrachium, printr-o scrisoare, să-i răspundă lui Bohemond astfel: „Știi bine cum m-am înșelat adesea, încrezîndu-mă în jurămintele și vorbele tale. Dacă legea sfîntă a Evangheliei nu ar porunci creștinilor să-și ierte toate unii altora[1], nu mi-aș fi plecat urechea la vorbele tale. Totuși, e mai bine să fiu înșelat decît să-l nesocotesc pe Dumnezeu și să uit de legile sfinte. Din acest motiv nu resping cererea ta. Dacă vrei, așadar, cu adevărat pacea, dacă detești fapta fără minte și fără rost pe care ai început-o și dacă vrei să nu te mai distrezi vărsînd sîngele creștinilor, nu pentru țara ta sau pentru creștini, ci doar pentru plăcerea ta, cum distanța între noi e mică, vino aici cu cine vei dori. Și fie ca voințele noastre să cadă la înțelegere asupra celor pe care le dorim, iar dacă nu, oricum, așa cum am hotărît, te vei întoarce nevătămat în tabăra ta."[2]

[1] Cf. Matei, VI, 12, Luca, XI, 4.

[2] Cf. Dölger, 1242 (înainte de septembrie 1108).

IX. Primind acest răspuns, Bohemond a cerut să-i fie dați ostatici dintre oamenii cei mai de seamă și a pretins ca aceștia, deși liberi, să fie păziți de conții săi în tabără, pînă cînd se va întoarce; căci altfel nu îndrăznea să meargă la împărat. Împăratul i-a chemat atunci pe Marinos napolitanul și pe francul Roger, vestit pentru curajul lui, oameni cumpătați, buni cunoscători ai obiceiurilor latinilor, pe Constantin Euphorbenos (acesta avea atît forță fizică cît și mult curaj și nu dăduse niciodată greș în treburile pe care i le poruncise împăratul) și pe un oarecare Adralestos, care cunoștea limba celtă; i-a trimis pe oamenii aceștia, așa cum s-a spus, la Bohemond, ca să-l grăbească în fel și chip și să-l convingă să meargă de bunăvoie la împărat, ca să-i spună ce vroia și ce cerea de la el: dacă cererile lui aveau să fie pe plac împăratului, negreșit că le va obține, iar dacă nu, se va întoarce teafăr la tabăra sa. 2. După ce le-a spus aceste lucruri, împăratul i-a lăsat să plece și ei au pornit către Bohemond. Aflînd de sosirea lor, de teamă ca aceștia să nu observe decăderea armatei sale și să nu-l încunoștințeze pe împărat, el a plecat călare în întîmpinarea lor, departe de tabără. I-au spus atunci ce-i transmitea împăratul: „Împăratul, au spus ei, n-a uitat de fel făgăduielile și jurămintele care i s-au făcut, nu numai de către tine, dar de către fiecare din conții care au trecut odinioară. Vezi și tu că nu ți-a mers bine, călcînd aceste jurăminte." Auzind acestea, Bohemond, i-a oprit: „Ajunge despre aceasta. Dacă aveți să-mi spuneți altceva din partea împăratului, acel lucru vreau să-l ascult." 3. Solii au răspuns: „Împăratul, care dorește salvarea ta și a armatelor tale, îți trimite vorbă prin noi. Știi bine că, cu toate ostenelile, nu ai putut cuceri orașul

Dyrrachium și nici nu ai dobîndit vreun folos pentru tine și pentru ai tăi. Dacă nu vrei ca tu să fii pentru totdeauna cauza nimicirii tale, precum și a neamului tău, vino fără teamă la mine, împăratul; îmi vei spune ce dorești și vei asculta și ce socot eu de cuviință. Dacă gîndurile noastre se aseamănă, va fi spre lauda Domnului, dacă nu, te voi lăsa să pleci înapoi în siguranță, la tabăra ta. Iar aceia dintre ai tăi care vor vrea să se închine la sfîntul mormînt vor fi sub protecția mea, iar cei care vor prefera să se întoarcă în țara lor, vor avea parte din belșug de daruri din partea mea și vor fi trimiși la casele lor." 4. Celălalt le-a răspuns astfel: „Acum știu cu adevărat că împăratul mi-a trimis oameni pricepuți care să transmită și să primească cuvintele noastre. Vă cer să-mi garantați pe deplin că voi fi primit cum se cuvine de către împărat; la șase stadii depărtare vor veni în întîmpinarea mea cele mai apropiate dintre rudele sale de sînge și, cînd voi ajunge la cortul împăratului, cînd să intru înăuntru, împăratul însuși se va ridica de pe tronul său pentru a mă primi cu cinste, fără să aducă de fel vorba despre înțelegerile noastre dinainte și fără să mă judece în nici un fel; voi fi pe deplin liber să vorbesc cum voi vrea și despre tot ce voi vrea. Pe lîngă aceasta mă va prinde de braț și mă va așeza la loc de cinste; voi intra cu doi purtători de arme, fără să-mi plec genunchiul sau să înclin capul în fața împăratului în semn de adorație."[1] 5. Auzind acestea, solii de care am vorbit mai sus nu au primit ca împăratul să se scoale de pe tronul său împărătesc și au respins această dorință a sa, care li se părea exagerată;

[1] Bohemond refuză așa-numita *proskynesis*, act de adorare a împăratului, cu totul potrivnic mentalității feudale occidentale.

au respins nu numai această cerere, ci și pe aceea de a nu pleca genunchiul și de a nu-și înclina capul în semn de adorație a împăratului. Cît despre faptul ca rudele apropiate ale împăratului să vină în întîmpinarea lui la oarecare distanță, ca să-l primească atunci cînd va merge la împărat, cu cinstire și cu prețuire, ca el să fie însoțit de doi cavaleri și ca împăratul să-l prindă de braț și să-l așeze la loc de cinste, acestea nu le-au respins. 6. După ce au purtat aceste tratative, s-au despărțit și solii s-au dus acolo unde li se pregătise să doarmă, păziți de o sută de străji[1], pentru a nu-și putea da seama de starea armatei, ieșind în timpul nopții, și pentru a nu avea de aceea mai puțin respect pentru el. A doua zi, acesta, cu 300 de călăreți și cu toți conții, s-a îndreptat spre locul unde stătuseră de vorbă în ajun cu cei despre care am vorbit; apoi, împreună cu șase nobili a mers la soli, lăsîndu-i pe ceilalți pe loc, pînă la întoarcerea sa. 7. Reîncepînd discuțiile din ajun, cum Bohemond insista, un conte de neam foarte ilustru, pe nume Ubos, i-a spus lui Bohemond: „Nici unul dintre noi, cei chemați să luptăm cu împăratul, n-a lovit încă pe nimeni cu lancea. Lasă vorba, trebuie ca pacea să ia locul războiului." Au început apoi discuții lungi între cele două tabere, căci Bohemond socotea că este umilitor pentru el să nu cîștige tot ce ceruse mai înainte solilor. 8. Aceștia au încuviințat unele din cererile lui, pe altele respingîndu-le, și Bohemond s-a lăsat convins; de voie, de nevoie, cum se spune, le-a cerut să-i garanteze cu jurămînt că va fi primit cu cinste și că dacă împăratul nu va fi de acord cu doleanțele sale, va fi lăsat să plece în

[1] Ana Comnena folosește în text un neologism de origine latină, occidentală: *sergentioi*.

siguranță la tabăra sa. În fața sfintelor evanghelii a cerut să fie trimiși ostateci fratelui său Guy și păziți de acesta pînă la întoarcerea sa. Solii, încuviințîndu-i aceasta, au cerut și ei să fie garantată siguranța ostatecilor prin jurămînt. Bohemond a primit și, făcîndu-și unii altora jurămînt, i-a dat fratelui său Guy ostatecii, pe sebastosul Marinos, pe cel cu numele Adralestos și pe francul Roger; fie că avea să ajungă la un tratat de pace cu împăratul, fie că nu, trebuia să-i trimită apoi în siguranță la împărat, potrivit jurămintelor.

X. Tocmai cînd erau gata să pornească spre împărat împreună cu Euphorbenos Constantin Katakalon, Bohemond i-a anunțat că vrea să schimbe locul armatei sale, pentru că, aceasta stînd în tabără un timp prea îndelungat în același loc, era acolo o duhoare de nesuportat; dar spunea că nu vrea să facă aceasta fără încuviințarea lor. Într-atît este de fără minte neamul celților, încît trec dintr-o extremă în alta, într-o clipită. Poate fi văzut același om, acum lăudîndu-se că răstoarnă tot pămîntul, acum umilindu-se și prosternîndu-se în țărînă și aceasta mai ales atunci cînd întîlnește firi mai tari decît el. Solii nu i-au îngăduit să-și ducă armata la o depărtare mai mare de 12 stadii: „Dacă vrei, i-au spus ei lui Bohemond, venim și noi cu tine să vedem locul." Bohemond încuviințînd, ei i-au înștiințat imediat printr-o scrisoare pe cei ce păzeau defileele să nu mai facă incursiuni și să nu le mai facă nici un rău. 2. Euphorbenos Constantin Katakalon i-a cerut atunci și el lui Bohemond să-i îngăduie să meargă la Dyrrachium; Bohemond a încuviințat și Katakalon, ajungînd repede la Dyrrachium, a cerut să-l vadă pe guvernatorul cetății, Ale-

xios, fiul sebastocratorului Isac și i-a anunțat poruncile împăratului cu privire la el și la căpeteniile militare care coborîseră cu el. Cei de acolo nu puteau să se plece în afara întăriturilor din pricina unei vechi invenții a împăratului făcută la crenelurile Dyrrachiumului. Se puseseră cu pricepere în jurul crenelurilor din castru scînduri neprinse în cuie, într-adins înfipte astfel pentru ca, dacă latinii încercau din întîmplare să se urce cu scări, odată pe creneluri să nu-și mai poată păstra echilibrul și, alunecînd cu scîndurile, să cadă înăuntru, așa cum am spus. Euphorbenos a stat așadar de vorbă cu ei, le-a adus la cunoștință poruncile împăratului și le-a dat din plin curaj; după ce s-a interesat și de starea cetății și și-a dat seama că era într-o situație foarte bună, avînd destule provizii și nefiind lovită de tot ce pusese la cale Bohemond, s-a întors la acesta, care își și mutase tabăra în locul dorit și a pornit cu el la drum către împărat. Ceilalți soli, așa cum se înțeleseseră, au rămas cu cei care erau cu Guy. 2. Katakalon l-a trimis înainte pe Manuel de Modena, unul dintre slujitorii cei mai credincioși și mai buni, ca să-i dea de veste împăratului despre sosirea lui Bohemond. Cînd acesta a ajuns în apropierea cortului împărătesc[1], a fost primit cu tot fastul, întocmai așa cum se înțeleseseră solii cu el. Cînd a intrat, împăratul a întins mîna ca să i-o apuce pe a sa și, adresîndu-i vorbe de bun venit, după obiceiul împăraților, l-a așezat aproape de tronul împărătesc. 4. Ca să vorbim pe scurt, nu s-a mai văzut niciodată pe pămîntul romeilor un asemenea om, barbar sau grec, căci apariția lui trezea admirație și faima lui groază. Ca să descriu mai amănunțit înfățișarea acestui barbar, era atît de înalt încît îi întrecea aproape cu un cot pe cei mai înalți, cu mijloc și șolduri înguste, cu umeri lați, cu piept larg și brațe puternice; trupul lui nu era nici prea osos, nici prea gras, ci desăvîrșit proporționat, ca să spunem așa, după canonul lui Polyclet; avea mîini puternice și era bine înfipt pe picioare, cu gîtul și umerii solizi. Părea ușor încovoiat pentru cine îl privea cu atenție, nu din pricina unei suferințe a vertebrelor din șira spinării, ci pentru că, pare-se, era conformat astfel, ușor adus, de la naștere. Avea pielea foarte albă, dar pe fața sa albul stătea alături de trandafiriu. Părul îi era blond, fără să-i cadă pe umeri ca celorlalți barbari, căci nu-i plăcea părul lung, ci îl purta tăiat pînă la urechi. Dacă barba era roșie sau de altă culoare, n-aș putea să spun căci briciul trecuse peste ea, lăsînd o piele la fel de netedă ca marmora, totuși părea să fie roșie. Ochii săi albaștri dovedeau în același timp curaj și demnitate. Nasul și nările respirau aerul în libertate, pieptul era pe potriva nărilor și nările pe potriva pieptului său larg. Căci prin nări natura a lăsat drum deschis aerului care iese înfierbîntat din inimă. 5. Avea un anume farmec acest om, urîțit însă de trăsături neliniștitoare ce emanau din toată ființa lui. Căci omul acesta era în totul aspru și sălbatic, atît prin mărimea cît și prin privirea sa, pe cît se pare, și chiar rîsul său îi făcea pe toți să tremure. Trup și suflet, era astfel făcut încît curajul și dragostea se întîlneau în el, înclinînd amîndouă spre război. Avea minte suplă, încercată, plină de viclenii la tot pasul. Vorbele lui erau socotite și răspunsurile întotdeauna cu două înțelesuri. Omul acesta,

[1] După Zonaras, XVIII, 25, Alexios ar fi venit de la Tessalonic la Coroneea. Din *Alexiada* rezultă însă că întrevederea a avut loc la Deabolis.

care îi întrecea pe alții într-atît de mult, nu era întrecut decît de împărat în soartă, în darul vorbirii și în alte însușiri date de natură.

XI. Așadar, împăratul, după ce i-a amintit în treacăt, pe ocolite, de cele petrecute odinioară, a început să vorbească despre altceva. Celălalt, care se simțea invinuit de propria sa conștiință, s-a ferit cu grijă să răspundă în vreun fel la vorbele lui, spunînd numai aceasta: „Nu am venit să mă dezvinovățesc în legătură cu acestea, căci și eu aș avea multe de spus. Dar dacă Dumnezeu m-a adus aici unde mă aflu, stau cu totul la dispoziția măriei tale." La acestea împăratul i-a răspuns: „Să lăsăm acum trecutul. Dacă vrei să faci pace cu mine, mai întîi trebuie să devii supusul meu, apoi să-l încunoștințezi de aceasta pe nepotul tău Tancred, poruncindu-i să dea Antiohia trimișilor mei, așa cum ne înțelesesem de la început și să păstrezi cu credință, acum și în viitor, celelalte asupra cărora am ajuns la înțelegere." 2. Cum împăratul îi spunea acestea, precum și alte multe și celălalt îl asculta, Bohemond, care era tot același și nu se schimbase, i-a spus: „Nu pot să păstrez o asemenea făgăduială" și, cum împăratul îi punea noi condiții, i-a cerut să se întoarcă la armata sa, așa cum se înțelesese cu solii. Atunci împăratul i-a spus: „Nu e nimeni aici care să poată mai bine decît mine să te ducă în deplină siguranță." Și, spunînd acestea, a poruncit cu voce tare comandanților armatei să-și pregătească cu toții caii pentru a porni pe drumul ce ducea spre Dyrrachium. Auzind aceasta, Bohemond care ieșise, plecînd spre cortul ce-i fusese pregătit, a cerut să-l vadă pe cezarul meu, Nikephoros Bryennios, înălțat

atunci la rangul de panhypersebastos[1]. Nikephoros venind, folosindu-și toată puterea de convingere prin vorbe, căci era neîntrecut în discursuri și în discuții, l-a convins pe Bohemond că trebuie să primească cele mai multe din condițiile puse de împărat. Și, luîndu-l de mînă, l-a dus la împărat. A doua zi, legîndu-se prin jurămînt și de bună voie, socotind că așa este bine, acesta a încheiat înțelegerea. Aceasta suna astfel:[2]

XII. „Înțelegerea dinainte[3], pe care am încheiat-o cu puterea ta cea încununată de Dumnezeu, atunci cînd am venit ca străin în cetatea împărătească, împreună cu această mare armată de franci, care treceau din Europa în Asia pentru a elibera Ierusalimul, înțelegere care a fost încălcată mai tîrziu, după cele ce s-au petrecut pe neașteptate, să nu mai fie păstrată de acum înainte și să nu aibă urmări, fiind părăsită și socotită fără valoare din pricina cursului întîmplărilor. Potrivit acestei prime înțelegeri, măria ta nu va mai avea nici un drept asupra mea, astfel că nici nu va lua vreo măsură potrivit celor hotărîte și scrise în aceea. Căci, ridicîndu-mă împotriva puterii tale date de Dumnezeu și călcînd înțelegerea noastră, în același timp au dispărut și plîngerile măriei tale împotriva mea. Dar acum, întorcîndu-mă cuprins de remușcare ca un pescar rănit, venindu-mi în fire, și cum lancea ta m-a făcut mai cu judecată, la amintirea înfrîngerii mele și a războaielor trecute, sînt hotărît să închei o altă înțelegere cu stăpînirea ta, ajungînd

[1] Zonaras, XVIII, 22, arată că Bryennios a devenit panhipersebast abia după căsătoria cu Ana Comnena.
[2] Cf. Dölger, 1243 (septembrie 1108).
[3] Bohemond se referă la tratatul lui Alexios cu cruciații din anul 1096.

prin aceasta om de încredere[1] al sceptrului tău și, pentru a vorbi mai limpede și mai clar, slujitorul și supusul tău, după cum și tu ai hotărît să mă iei sub protecția ta și vrei să mă faci om al tău de încredere. 2. De aceea, de-acum înainte, potrivit acestei a doua înțelegeri, pe care vreau s-o păstrez pentru totdeauna, jur pe Dumnezeu și pe toți sfinții, martori la scrierea și la citirea acestei înțelegeri, că voi fi omul de încredere al măriei tale ca și al fiului tău drag, al împăratului și domnului Ioan Porphyrogenetul. Îmi voi înarma brațul împotriva oricui se va ridica asupra stăpînirii tale, fie că răzvrătitul va fi creștin, fie că, străin de credința noastră va fi, cum îl numim noi, păgîn; astfel, acest lucru care se află prevăzut în înțelegerea dinainte și care a fost hotărît de amîndoi, de măria ta și de mine, acest lucru, singurul între celelalte, șterse, îl las și mă leg prin el să fiu slujitorul și omul de încredere al măriilor voastre, întărind din nou, într-un fel, ceea ce fusese șters. Și orice s-ar întîmpla, nu voi călca aceasta; nu va mai fi motiv sau mijloc, mărturisit, sau nemărturisit, pentru care să apar că încalc înțelegerile acestui acord. 3. Dar, cum eu iau acum în primire ținutul care va fi numit aici în mod expres, aflat în partea răsăritului, printr- un hrisov împărătesc primit din partea măriei tale și semnat de mîna ta cu cerneală roșie, și cum o copie a hrisovului îmi va fi dată și mie, primesc să-mi fie încredințat acest ținut ca un dar al măriei tale; întărindu-mi dreptul asupra acestui dar prin hrisov, în schimbul ținuturilor și cetăților mă leg prin jurămînt față de măria ta, adică față de tine, marele împărat și stăpîn Alexios Comnenul și față de fiul vostru mult-

[1] În text se folosește neologismul de origine latină *lizios anthropos*, „homme-lige", „vasal".

iubit, împăratul și domnul Ioan Porphyrogenetul și făgăduiesc să-l respect în strășnicie și neclintit, ca pe o ancoră sigură. 4. Și, ca să reiau mai clar această hotărîre, respectînd drepturile celor ce au ajuns la o înțelegere prin acest înscris, iată că eu, Bohemond, fiul lui Robert Guiscard, fac această înțelegere cu puterea ta și vreau să păstrez neștirbit acest tratat cu măria ta, adică cu tine, împăratul romeilor, domnul Alexios, și cu împăratul, fiul tău, Porphyrogenetul: voi fi omul vostru de încredere sincer și neprefăcut, atît cît îmi va fi dat să respir și să mă număr printre cei vii. Îmi voi înarma mîna împotriva oricăror dușmani ce se vor ridica vreodată asupra voastră și a măriilor voastre, împărați pe veci preacinstiți ai imperiului romeilor. 5. De îndată ce voi primi poruncă de la voi, vă voi sluji fără șovăială împreună cu toată armata mea, după cum o vor cere împrejurările. Dacă unii vor fi împotriva puterii tale, doar de nu vor fi asemenea îngerilor nemuritori, de neatins pentru lăncile noastre și înzestrați cu trupuri de fier, voi lupta contra tuturor pentru măria ta. Dacă sînt sănătos la trup și scap din toate războaiele cu barbarii și cu turcii, voi face eu însumi războiul pentru tine cu armata care mă va urma. Dacă însă voi fi împiedicat de vreo boală grea, așa cum se întîmplă adesea muritorilor, sau dacă va fi nevoie de mine într-un război în care voi fi amestecat, atunci făgăduiesc să trimit în ajutor pe seniorii nobili din jurul meu, cîți voi putea, ca să mă înlocuiască pe mine. Căci legămîntul de credință pe care îl fac astăzi față de măria ta este ca, fie prin mine, fie prin alții puși de mine, așa cum am spus, să respect cele hotărîte prin acest tratat. 6. Jur să păstrez o credință adevărată și în general și în parte față de puterea și de viața ta, adică viața ta de aici, de pe

pămînt. Căci pentru această viață trecătoare voi sta înarmat ca o statuie de fier lucrată cu ciocanul. Extind acest legămînt pînă la apărarea demnității voastre și a ființelor voastre împărătești, dacă se va urzi vreun complot asupra lor de către unii dușmani ai noștri, pe care i-aș putea nimici și împiedica să-și ducă la bun sfîrșit fapta lor vinovată. Voi apăra țara întreagă și orice cetate, fie ea mică sau mare, insulele, într-un cuvînt pămîntul și marea, cît se află sub stăpînirea ta de la marea Adriatică pînă la Orientul întreg, adică întinderea Asiei celei mari, pretutindeni unde se află ținuturile romeilor. 7. Totodată mă leg, Dumnezeu este martor al acestor înțelegeri și aude, ca niciodată să nu ocup și să nu păstrez vreun ținut care este sau care a fost vreodată sub puterea ta, nici o cetate și nici o insulă, pe scurt, nimic din ceea ce împărăția Constantinopolului a stăpînit odată sau mai păstrează acum în Orient și în Occident, în afară de cele ce mi-au fost dăruite expres de puterea ta aleasă de Dumnezeu și care vor fi numite în acest tratat. 8. Cît despre ținuturile care au fost vreodată ale acestei împărății și pe care le voi putea cuceri izgonindu-i pe stăpînii lor de acum, vă voi lăsa să hotărîți asupra soartei lor. Dacă veți vrea să-mi încredințați mie, omul de încredere și slujitorul vostru devotat, ținutul pe care îl voi lua în stăpînire, așa va fi; dacă nu, îl voi da fără întîrziere aceluia pe care îl va alege măria ta. Nu voi primi de la nimeni altul care-mi va da, nici ținut, nici cetate sau așezare care a făcut vreodată parte din stăpînirea ta; iar ceea ce a fost luat cu sau fără asediu și a fost al vostru, va fi al vostru din nou, fără nici o plîngere din parte-mi pentru aceasta. 9. Nu voi primi jurămîntul nici unui creștin și nu voi face nici eu altuia și nici voi încheia vreo înțelegere

care să fie în defavoarea voastră sau spre răul vostru ori al împărăției. Nu voi deveni omul altuia sau al altei stăpîniri, mari sau mici, fără încuviințarea ta; există o singură stăpînire căreia îi făgăduiesc supunere, aceea a măriei tale și a fiului tău preaiubit. 10. Dacă oameni ai măriei tale vor veni la mine, ridicîndu-se împotriva puterii tale și vor voi să mă slujească, îi voi urî și îi voi izgoni, sau chiar mai mult, voi lua armele împotriva lor. Iar dacă alți barbari vor vrea să vină să slujească în armata mea, îi voi primi, dar nu cu de la mine putere; îi voi pune să-ți jure ție și fiului tău preaiubit și voi primi ținuturile lor în numele măriei voastre și ce-mi veți porunci cu privire la ei, făgăduiesc să îndeplinesc fără șovăială. 11. Toate acestea sînt cu privire la cetățile și la ținuturile care au fost sub sceptrul destinului romeilor; cît despre cele care nu au fost niciodată supuse Romaniei, mă leg cu jurămînt să socot ca fiind ale măriei tale toate ținuturile care vor ajunge sub puterea mea cu sau fără război ori luptă, toate aceste ținuturi considerîndu-le ale măriei tale, fie ele turcești, armene, fie, ca să spun la fel cu cei ce vorbesc limba noastră, ale păgînilor sau ale creștinilor; pe cei de acest neam, care vor veni la mine și vor vrea să mă slujească, îi voi primi, cu condiția să fie și oamenii măriei tale. Atunci înțelegerea mea cu puterea atotstăpînitoare și jurămintele care se vor face, îi vor privi și pe aceștia. Și dintre acești oameni, cei pe care voi, de-a pururea cinstiți împărați, îi veți lăsa să devină supușii mei, vor putea să devină; iar pe cei pe care îi veți lua sub puterea voastră dacă vor, îi voi trimite la voi, iar dacă nu încuviințează și refuză să vă slujească, nu-i voi mai primi nici eu. 12. Împotriva lui Tan-

cred, nepotul meu, voi porni un război înverșunat dacă nu vrea să părăsească purtarea dușmănoasă față de măria ta și dacă nu-și ia mîna de pe cetățile măriei tale. Cetățile ce-i vor fi luate, cu sau fără încuviințarea lui, le voi lua eu în puterea mea, păstrîndu-le pentru stăpînirea voastră, așa cum s-a întărit prin hrisov și cum vor fi ele înșirate. Iar acele cetăți, printre care și Laodiceea Siriei, care sînt în afară de ceea ce mi-a fost dat, vor fi adăugate sceptrului vostru. Nu voi mai primi fugari din împărăția voastră, ci îi voi sili să revină, îndemnîndu-i să se întoarcă la stăpînirea ta. 13. Făgăduiesc totodată să respect înțelegerile de mai sus, pentru a întări acest tratat. Sînt de acord să dau garanții pentru aceste hotărîri, pentru a fi mereu de neatins și de nezdruncinat de către oamenii mei, care, în numele meu, vor lua în stăpînire ținutul care mi-a fost dat de măria ta, precum și cetățile și locurile întărite care vor fi numite aici. Voi avea grijă ca aceștia să se lege prin jurămintele cele mai sigure să păstreze și ei neatinsă credința față de atotputernicia ta, potrivit legii romeilor și să respecte întocmai tot ce este scris în această înțelegere. Îi voi sili să jure pe puterile cerești și pe atotputernica mînie a cerului că, dacă voi unelti vreodată împotriva măriei tale, de nu s-ar întîmpla aceasta niciodată, o, Mîntuitorule, o, dreptate divină, ei se vor strădui mai întîi în fel și chip, timp de 40 de zile, să mă aducă pe mine, răzvrătitul, la credință față de măria ta. Aceasta s-ar putea întîmpla, de se poate întîmpla vreodată, doar dacă voi fi cuprins de nebunie și de furie cu adevărat, sau dacă îmi voi pierde mintea cu desăvîrșire. În cazul că rămîn neînduplecat la îndemnurile lor și hotărît, dacă accese de furie îmi

vor tulbura puternic sufletul, atunci ei mă vor respinge cu ură și, părăsindu-mă cu totul, își vor trece în slujba puterii tale forța, brațul și cugetul, luînd de sub puterea mea ținuturile pe care le guvernau în numele meu, și dîndu-vi-le vouă și alor voștri. 14. Vor fi siliți să facă astfel în virtutea jurămîntului lor și vă vor păstra aceeași credință, aceeași ascultare ca și mine; își vor lua armele pentru viața și demnitatea voastră trecătoare ca și pentru ființele voastre împărătești, nelăsîndu-le să sufere din partea vreunui dușman și nu vor înceta să lupte atunci cînd vor afla de comploturi și primejdii. Jur, și iau ca martor pe Dumnezeu, pe oameni și pe îngerii din cer, că îi voi sili pe acești războinici, legîndu-i cu jurăminte puternice, să facă și să execute acestea cît le va sta în putință. De asemenea, privitor la fortificațiile, cetățile și ținuturile voastre, adică toate locurile aflate în stăpînirea măriei voastre, cele din partea Apusului ca și cele dinspre Răsărit, ei vor întări cu jurămînt înțelegerile pe care le-am încheiat eu cu voi. Vor face aceasta fie că sînt viu, fie că sînt mort; și împărăția voastră îi va avea și pe acești oameni ca supuși și se va folosi de ei ca de slujitori credincioși. 15. Toți cei care se află aici, cu mine, se vor lega pe loc prin jurămînt cu credința și încuviințarea lor față de majestățile voastre, domnul Alexios, împăratul romeilor și împăratul porphyrogenet, fiul tău; aceia dintre călăreții și războinicii mei, pe care de obicei îi numesc „cavaleri", cei care nu sînt aici, atunci cînd măria ta va trimite un om de-al său în cetatea Antiohia, vor face și ei aceleași jurăminte și omul măriei tale le va primi, iar eu o jur, voi veghea ca aceștia să se lege că vor respecta tratatul fără să schimbe nimic. Totodată făgădu-

iesc și jur ca, atunci cînd măria ta va vrea să ridic mîna sau să fac război împotriva celor ce stăpînesc cetățile și ținuturile care au fost odinioară ale împărăției Constantinopolului, să o fac și să mă înarmez eu însumi contra lor. Dar pe aceia împotriva cărora nu vreți să trimiteți armată, nu îi voi ataca nici eu. Căci prin toate mijloacele vrem să slujim puterea voastră și să legăm tot ce facem și tot ce avem de gînd noi, de voința voastră. 16. Pe sarazinii și ismailiții care vor trece de bunăvoie de partea stăpînirii voastre și care vă vor preda cetățile lor, nu-i voi împiedica și nu mă voi strădui să-i subjug, decît dacă aceștia, siliți de lancea mea și strîmtorați de pretutindeni, vor privi spre imperiul vostru din pricina pericolului, vrînd să-și asigure salvarea cu ajutorul vostru. Dar pe toți oamenii de acest fel care, de frica sabiei france și temîndu-se de o moarte apropiată, invocă cinstitele voastre majestăți, nu mi-i veți cere ca prizonieri, ci, firește, pe cei care, fără grijă și strădanie din partea noastră, au trecut în slujba voastră de bunăvoie. 17. Pe lîngă acestea, sînt de acord și cu următoarele: ca toți războinicii din Longobardia, care vor dori să treacă Adriatica cu mine, să se oblige și ei prin jurămînt să slujească pe măria ta; jurămintele lor vor fi primite de un om al împărăției tale, pe care îl vei trimite tu însuți pentru aceasta de cealaltă parte a Adriaticii. Dacă ei refuză să facă jurămîntul, nu le voi îngădui cu nici un chip să treacă, pentru că nu au vrut să aibă aceleași simțăminte cu noi. 18. Trebuie ca ținuturile și cetățile pe care puterea ta, de Dumnezeu păzită, mi le va da prin hrisov, să fie trecute în acest tratat: cetatea Antiohiei în Cocle-Siria cu întă-

riturile sale și cu tot ce ține de ea, ca și Suetios[1], care se află la țărmul mării; Duxa[2], cu tot ce ține de ea, împreună cu Kauka[3] și locul numit Lulon[4], precum și „Muntele minunat"[5], Phersia[6] cu tot ținutul ei, zona de operațiuni Sf. Ilie[7] și micile cetăți care depind de ea, zona de operațiuni de la Borze[8] și micile cetăți care depind de ea; ținutul din jurul punctului militar de la Sezer[9], pe care grecii îl numesc Larissa; de asemenea zonele de operațiuni de la Artach[10] și Teluch[11], cu fortificațiile lor; de asemenea Germanicia cu micile sale cetăți, muntele Mauros[12] cu castrele sale și cu toată cîmpia care se întinde la poalele lui, în afară, adică, de ținutul rupenienilor, al lui Leon și al lui Theodor, armeni care sînt oameni ai puterii voastre. 19. În afară de cele scrise, strategatul de la Pagras[13], strategatul de la Palatza[14], tema Zume[15] cu castrele și micile cetăți care depind de ea, precum și ținuturile lor.

---

[1] Port la vărsarea rîului Orontes în Mediterana, numit și Sudi, Sf. Simion.
[2] Castel din principatul Antiohiei.
[3] Localitate pe valea Orontelui, la 40 km. sud-est de Antiohia.
[4] Nu s-a putut localiza această așezare în domeniul rezervat lui Bohemond. Liubarski, n. 1369, observă că pînă acum cercetătorii au fixat-o la nord-vest de Podandon, adică tocmai în teritoriul ce revenea lui Alexios Comnenul.
[5] Pe malul drept al cursului inferior al Orontelui, în apropiere de Antiohia.
[6] Între Antiohia și Alep.
[7] Oraș sau mănăstire situată pe promontoriul de la nord de gurile Orontelui.
[8] Fortăreață construită de cruciați cam la 40 km. vest de Lattakya.
[9] Oraș în valea Orontelui.
[10] Artach, cetate situată la nord-est de Antiohia.
[11] Teluch, fortăreață la sud de golful Alexandreta.
[12] Azi, Aman, masiv muntos la nord-vest de Antiohia.
[13] Baghras, în apropiere de trecătoarea Beylan.
[14] La 20 km. nord de lacul Amik, din apropierea Antiohiei.
[15] Localitate situată la 75 km. nord de Alep.

Astfel totul este înscris aici, în hrisovul măriei voastre, așa cum mi-a fost dat de puterea divină pînă la sfîrșitul vieții mele, urmînd să fie iarăși, după plecarea mea din lumea aceasta, sub stăpînirea noii Rome, cetatea cetăților, Constantinopolul, cu condiția să păstrez o credință neîntinată și un atașament sincer față de puterea ei imperială reprezentată de preacinstita voastră putere, în veci preacinstită, și să fiu slujitorul și omul de încredere al tronului și sceptrului împărătesc. 20. Totodată mă leg și jur pe Dumnezeu, care este slăvit de biserica Antiohiei, ca patriarhul Antiohiei să fie un om ales nu din neamul nostru, ci unul pe care îl va hotărî măria ta din clerul marii biserici a Constantinopolului. Acesta va urca pe scaunul Antiohiei și va avea toate puterile unui arhiereu în ce privește hirotonisirile și celelalte chestiuni ecleziastice, după cum este dat acestui scaun. 21. Sînt de asemenea părți care au fost luate puterii ducale a cetății Antiohiei de către măria voastră, pentru că a vrut să le alăture puterii sale. Acestea sînt tema Podandon[1]... apoi strategatul cetății din Tarsos, cetățile Adana și Mopsos, Anabarza[2] și, ca să spunem într-un cuvînt, întregul ținut al Ciliciei, mărginit de Kydnos și Hermon[3]; și de asemenea ținutul militar al Laodiceei în Siria și Strategatul Gabalei, pe care noi îl numim Zebel[4], după limba barbară, și strategatele Valania, Marakes și Antaras,[5] ultimele fiind

[1] Bozantichan, la nord de Tars. Urmează o lacună în text.
[2] Ainzarba.
[3] Identificat de Ramsay, citat de Leib, III, p. 135, n. 3, cu Pyramos (Ceyhan).
[4] Djebel.
[5] Honigmann identifică într-o singură localitate, Tortosa, Antaras și Antartos, cf. Liubarski, n. 1383.

tot ținuturi militare. Acestea le-a scos măria ta și le-a luat din conducerea ducală a Antiohiei pentru a le adăuga sferei puterii lor. 22. Sînt mulțumit cu ceea ce mi-a fost dat ca și cu ce mi-a fost luat. Voi păstra drepturile și privilegiile pe care le-am primit de la voi, fără însă să cer ceea ce nu am primit. Nu voi mai trece frontierele, ci voi rămîne în ținuturile care mi s-au dat spre guvernare, bucurîndu-mă de ele cît voi fi în viață, așa cum s-a spus mai înainte. După moartea mea, întocmai cum a fost scris, aceste ținuturi se vor întoarce sub conducerea proprie și de la care au fost luate pentru a-mi fi date mie spre cîrmuire. Voi da înscris guvernatorilor și oamenilor mei, ca ultimă dorință, să redea toate ținuturile despre care este vorba sceptrului imperiului romeilor, fără ca ei să uneltească ceva asupra înapoierii lor și fără să ajungă la contestații. 23. Jur totodată aceasta și întăresc cu sfințenie această hotărîre din tratat, pentru a fi adusă la îndeplinire fără zăbavă și șovăială. Să se adauge și aceasta celor convenite; de vreme ce, în locul ținuturilor luate de sub puterea voastră din guvernămîntul Antiohiei și din ducatul acestei cetăți, am rugat tronul să-mi dea ceva în schimb și, cum și pelerinii au rugat-o pe măria ta, măria ta a încuviințat să-mi dea drept compensație ținuturi și cetăți așezate la Răsărit. 24. Trebuie să amintesc aici și numele acestor ținuturi, pentru ca măriile voastre să nu aibă vreo îndoială sau să pot răspunde dacă cineva îmi aduce invinuiri, Acestea sînt următoarele: tot ținutul temei Kasiotis, cu centrul la Berroia, care se cheamă Alep în limba barbarilor; tema Lapara și toate micile cetăți care țin de ea, adică Plasta, castrul Chonios, Romaïna, castrul Aramisos, mica cetate

a Amirei, castrul Sarban și fortul de la Thelchampson și, împreună cu acestea, cele trei Tilii: Sthlabotilis și celelalte două, fortul de la Sghenin și castrul Kaltzierin, de asemenea și următoarele cetăți mici: Kommermoeri, cel numit Kathismatis, Sarsapis și mica cetate Mekran. Acestea se află în interiorul Siriei; celelalte teme sînt în Mesopotamia, în apropierea cetății Edessa: tema Limnilor și tema lui Aetos, ca și toate fortificațiile fiecăruia[1]. 25. Toate aceste lucruri privitoare la Edessa să nu fie trecute sub tăcere, și nici talanții care-mi vor fi numărați în fiecare an de către puterea voastră aflate în paza lui Dumnezeu, adică cele 200 de livre de aur cu efigia împăratului Mihail[2]. Căci prin sfîntul hrisov al măriei tale și acest ducat... îmi este dăruit în întregime cu toate locurile întărite și ținuturile lui, și această putere de guvernare nu-mi este dată numai mie, ci îmi este îngăduit prin sfîntul hrisov să o dau cui voi vrea, firește cu condiția, ca cel ce o va lua să îndeplinească poruncile și voința măriilor voastre, ca om de încredere al aceleeași puteri domnești, luîndu-și și respectînd aceleași obligații pe care mi le-am luat și eu față de voi. 26. Dar de-acum înainte, devenind omul vostru și făcînd parte din sfera împărăției voastre, se cuvine să primesc ca danie anuală din tezaurul împărătesc 200 de talanți de aur din cei mai buni cu chipul împăratului

[1] Marea majoritate a localităților aici pomenite nu au fost identificate. Pentru diferitele ipoteze formulate, v. Liubarski, n. 1386–1391.

[2] După opinia lui F. Dölger este vorba de monede din vremea lui Mihail al IV-lea (1034–1041) și nu din vremea lui Mihail al VII-lea (1071–1078), cum s-ar putea crede. Exigența lui Bohemond se explică prin aceea că moneda bizantină se depreciase începînd din vremea lui Nikephoros al III-lea Botaniates, cf. Liubarski, n. 1392.

Mihail, care a domnit înainte, printr-un om pe care îl vom trimite din Siria în cetatea împărătească cu o scrisoare pentru voi, ca să primească banii în numele meu. 27. Și voi, în veci preacinstiți împărați, cinstiți și auguști, ai imperiului romeilor, să păstrați cele înscrise în hrisovul măriilor voastre dreptcredincioase și să vă respectați făgăduielile. Iar eu, prin acest jurămînt întăresc cele cu care m-am legat. Căci jur pe patimile lui Christos, mîntuitorul, cel fără de patimi, pe crucea sa de neînvins, pe care a purtat-o pentru salvarea tuturor oamenilor și pe aceste preasfinte evanghelii care au cucerit lumea; cu mîna pe ele, punînd în gîndul meu alături preavenerata cruce a lui Christos, cununa de spini, cuiele și această lance care a străpuns coasta domnului dătătoare de viață, vă jur, ție, preaputernicul și sfîntul împărat, domnul Alexios Comnenul și celui ce domnește alături de tine, preaiubitul domn Ioan Porphyrogenetul, că tot ce s-a stabilit și s-a spus cu gura mea, voi păstra și voi ține neștirbit pentru totdeauna. Ceea ce gîndesc acum față de atotputerniciile voastre, voi gîndi întotdeauna și nu voi arăta nici un gînd de dușmănie sau de minciună față de voi, ci voi rămîne credincios celor făgăduite și nu voi călca cu nici un chip jurămîntul pe care l-am făcut, și nici nu voi unelti pentru a da uitării cele cu care m-am legat, nici nu mă voi gîndi să calc înțelegerea mea, eu sau cei ce sînt cu mine și se află sub stăpînirea mea, formînd corul războinicilor mei. Numai împotriva dușmanilor voștri ne vom îmbrăca armurile, ne vom lua armele și lăncile și vom întinde dreapta prietenilor voștri. Voi gîndi și voi face ceea ce este spre folosul și cinstirea puterii romeilor. Așa să-mi ajute Dumnezeu, crucea și sfintele evanghelii. 28. Au fost scrise acestea și au fost făcute jură-

mintele în fața martorilor care au semnat, în luna septembrie a celei de-a doua indicții a anului 6617[1]. Martorii prezenți și înscriși mai jos, și înaintea cărora a fost pecetluită înțelegerea, sînt aceștia: episcopii iubiți de Dumnezeu Maurus din Amalfi și Renard al Tarentului, împreună cu prietenii ce-i însoțesc; preacredinciosul categumen al veneratei mănăstiri Sf. Andrei din Longobardia, care se află în insula Brindisi împreună cu cei doi călugări din același loc; căpeteniile pelerinilor care au înscris un semn cu mîna lor și ale căror nume au fost trecute cu mîna preaiubitului de Dumnezeu episcopul din Amalfi, care a venit la împărat ca trimis al papei. Din partea curții împărătești: sebastosul Marinos; Roger, fiul lui Dagobert; Petru Alipha; Guillaume Gantzi; Richard Printzitas, Joffroy Mali, Humbert, fiul lui Raoul; Paul Romanul; apocrisiarii veniți din Dacia din partea cralului, ruda măriei sale, jupanul Peres și Simon[2]; apocrisiarii lui Richard Siniscard[3], eunucul Vasilios nobilissimus și notarul Constantin."

Acest jurămînt scris l-a primit împăratul din partea lui Bohemond și în schimb i-a dat hrisovul de care am vorbit mai sus, semnat cu cerneală de cinabru, după obicei, de mîna împăratului[4].

[1] Septembrie 1108.

[2] Este vorba de trimișii regelui Ungariei, numită și în acest context de Ana Comnena Dacia. Regele Ungariei era cuscrul lui Alexios, al cărui fiu, Ioan se căsătorise cu fiica acestuia.

[3] Richard le Sénéchal.

[4] Tratatul între Alexios și Bohemond este „cel mai important document păstrat în *Alexiada*", cf. Liubarski, n. 1397.

CARTEA a XIV-a

I. După ce împăratul a dobîndit, în cele din urmă, ceea ce dorea, Bohemond, întărind înțelegerea scrisă, pe care am dat-o mai sus în întregime, prin jurăminte pe sfintele evanghelii și pe lancea cu care nelegiuiții străpunseseră coasta mîntuitorului nostru, a cerut învoirea de a se întoarce în ținutul său, lăsîndu-și toate trupele la dispoziția și hotărîrea împăratului; a cerut totodată ca ele să poată ierna în imperiul romeilor, unde aveau din abundență tot ce le trebuia; la trecerea iernii, refăcîndu-se după lungile lor trude, puteau pleca unde doreau; îndată ce a cerut aceasta, împăratul i-a îndeplinit dorința. După ce a fost cinstit cu rangul de sebastos și i s-au dat o mulțime de bani, a plecat spre propria sa armată. Constantin Euphorbenos, căruia i se zicea Katakalon, îl însoțea, ca să aibă grijă ca pe drum soldații armatelor noastre să nu-i facă vreun rău, dar mai ales pentru a veghea ca trupele acestuia să-și așeze tabăra într-un loc prielnic și ferit de primejdii, el acceptîndu-le toate condițiile pe care le cereau. Ajungînd, așadar, la tabără și încredințînd armata celor trimiși de împărat, s-a îmbarcat apoi pe o corabie cu un rînd de vîsle și a ajuns

în Longobardia[1]. Nu a trăit mai mult de șase luni și și-a împlinit datoria pe care trebuie să o plătim cu toții[2]. 2. Împăratul a mai fost un timp preocupat de celți; după ce s-a îngrijit de tot ce era nevoie, s-a îndreptat spre Bizanț. Ajungînd aici, în loc să-și îngăduie destindere și odihnă, a început din nou să se gîndească la faptul că barbarii[3] pustiiseră cu desăvîrșire coasta Smirnei pînă la Attalia[4] și nu își putea îngădui să nu ridice iarăși aceste cetăți în starea de odinioară, dîndu-le vechea lor înflorire și aducîndu-i înapoi pe locuitorii lor, răspîndiți pretutindeni. Nu era deloc nepăsător de soarta cetății lui Attalos, ci își făcea o mulțime de gînduri cu privire la aceasta. 3. Un războinic, pe nume Philokales Eumathios (acesta era foarte energic și îi întrecea pe cei mai mulți din oamenii însemnați nu numai prin originea, dar și prin mintea sa), avea fire și faptă generoase, era credincios față de Dumnezeu și de prieteni, devotat stăpînilor săi ca nimeni altul, dar era cu totul străin de instrucția militară: nu știa nici să țină un arc, nici să întindă coarda pînă la piept, nici să se apere cu scutul. În rest era foarte priceput și să pună curse și să-i învingă pe dușmani în o mie de feluri; s-a dus la împărat și i-a cerut stăruitor să-i dea în grijă garnizoana Attaliei. Cunoscînd așadar varietatea ideilor și planurilor sale, ca și norocul ce îl însoțea, care o fi acela și cum s-o fi numind el, căci nu pusese niciodată ceva la cale fără să-și atingă ținta, împăratul s-a lăsat convins de aces-

[1] În luna octombrie 1108.
[2] După Ana Comnena, Bohemond ar fi murit deci în martie 1109. Izvoarele occidentale indică date diferite: 1109, 1111. Cea mai plauzibilă pare datarea morții șefului normand în martie 1111, cf. Liubarski, p. 1400.
[3] Aici este vorba de turcii selgiucizi.
[4] Azi, Antalya, pe coasta de sud a Anatoliei.

tea și i-a încredințat trupele trebuincioase, adăugînd și o mulțime de sfaturi și recomandîndu-i să fie foarte atent în tot ce făcea. 4. Ajungînd la Abydos[1], [Eumathios] a traversat strîmtoarea și a ajuns la Atramytion[2]. Această cetate a avut odinioară o mulțime de locuitori, dar Tzachas, cînd a jefuit împrejurimile Smirnei, a pustiit-o cu totul și a distrus-o. Văzînd cetatea nimicită cu desăvîrșire, arătînd de parcă nimeni nu a locuit-o vreodată, Philokales a reconstruit-o curînd și i-a dat înfățișarea dinainte; ca să aducă din nou oameni, i-a chemat de peste tot pe locuitorii care putuseră să se salveze și a chemat și pe alții din alte ținuturi, pentru a-i așeza în cetate, aducînd-o la vechea înflorire. Întrebînd apoi despre turci și aflînd că se găseau în acea vreme în părțile Lampei, a luat o parte din trupele sale și le-a trimis împotriva lor. Aceștia au întîlnit dușmanul și, dezlănțuind o luptă aprigă, au dobîndit victoria; dar s-au purtat atît de crud cu turcii, încît i-au aruncat și pe pruncii nou-născuți în cazane cu apă clocotită. Au masacrat o mulțime de oameni, au luat mulți prizonieri și s-au întors bucuroși la Eumathios. Turcii care au scăpat s-au îmbrăcat în negru, pentru a le face cunoscute și prin veșminte celor de un neam cu ei nenorocirile lor și au străbătut tot ținutul ocupat de turci, văitîndu-se cu jale și înșirînd grozăviile prin care trecuseră; trezeau mila tuturor prin veșmintele lor și le stîrneau dorința de răzbunare. 5. Eumathios, care plecase la Philadelphia, se bucura de reușita încercării. Dar un arhisatrap, pe nume Asan[3], care avea în

[1] Port pe țărmul asiatic al Dardanelelor.
[2] Azi, Edremit, pe coasta Anatoliei, în dreptul insulei Lesbos.
[3] Emirul Hassan din Capadocia, cf. *Alexiada*, XV, V, 9.

stăpînire Capadocia și se purta cu băștinașii ca și cum ar fi fost sclavi cumpărați cu arginți, a aflat de nenorocirile ce se abătuseră asupra turcilor despre care am vorbit; și-a adunat atunci trupele, a chemat de pretutindeni atît de multe întăriri încît a strîns sub comanda sa o armată de aproape 24 000 de oameni, și a pornit împotriva lui Eumathios. Acesta, un bărbat priceput, așa cum am spus, nu trăia în nepăsare la Philadelphia; nici nu a rămas temător în interiorul întăriturilor, ci a trimis iscoade peste tot și, pentru ca aceștia să nu fie neatenți, a mai trimis și alții pe urmele lor, îndemnîndu-i atît de bine să fie cu ochii în patru, încît aceștia au vegheat toată noaptea, cercetînd cu grijă drumurile și cîmpiile. 6. Unul dintre ei a văzut în depărtare armata turcilor și s-a întors alergînd ca să-l vestească pe Eumathios. Acesta, fiind inteligent și iute în a întrevedea ce era necesar și a-și lua hotărîrile neînchipuit de repede, și-a dat seama că nu avea destule forțe pentru a lupta împotriva atîtor dușmani și atunci a baricadat imediat toate porțile cetății amintite, oprind pe oricine să se urce pe ziduri, să scoată vreun sunet, să cînte la flaut sau chitară; a dat astfel cetății o asemenea înfățișare încît părea cu desăvîrșire pustie celor ce treceau prin partea locului. Asan, ajungînd la Philadelphia, și-a așezat armata în fața zidurilor și a rămas acolo timp de trei zile. Văzînd că nici un locuitor nu se pleca în afară, că punțile dinăuntru erau baricadate și că nu existau nici mașini de asediu, nici catapulte, crezînd că armata lui Eumathios era neînsemnată și că de aceea nu îndrăznea nici măcar să iasă, i-a socotit pe locuitori lași, și disprețuindu-și cu desăvîrșire potrivnicul, a pornit la drum. A luat din armată

10 000 de oameni și i-a îndreptat împotriva Kallianosului[1] ...pe alții spre Smirna și Nymphaion[2], iar restul spre Chliara[3] și Pergamon; trimițîndu-i, așadar, pe toți după pradă, a plecat și el cu trupele care porniseră spre Smirna. 8. Cînd Philokales a aflat ce pusese la cale Asan, a trimis toate trupele de sub comanda sa împotriva turcilor. Acestea au pornit în urmărirea celor ce se îndreptau fără grijă spre Kelbianos și, ajungîndu-i, i-au atacat în zorii zilei, i-au măcelărit fără milă și i-au eliberat pe toți prizonierii aflați în stăpînirea lor, luîndu-i cu ei. Apoi au pornit pe urmele turcilor care erau în drum spre Smirna și Nymphaion; o unitate din avangardă a trecut în goană și a dat lupta cu dușmanul, la cele două aripi, înfrîngîndu-l cu desăvîrșire. Au omorît o mulțime și au făcut prizonieri o mulțime; cei care au mai rămas în viață au căzut, în fuga lor, în vîrtejurile Meandrului[4], înecîndu-se imediat. Acesta este un fluviu de prin părțile Frigiei; este cel mai sinuos dintre toate fluviile și face mereu cotituri. Căpătînd mai mult curaj prin această a doua victorie, au pornit în urmărirea celorlalți. Dar nu au putut face nimic, pentru că turcii se grăbiseră să meargă mai departe. Atunci s-au întors la Philadelphia. Eumathios, văzîndu-i și aflînd cît de vitejește s-au bătut, străduindu-se să nu le scape nici un dușman, i-a răsplătit cu mare dărnicie și le-a făgăduit pentru mai tîrziu și alte dovezi de bunăvoință.

[1] Kervian, pe cursul superior al Kaystrului, în Anatolia; urmează lacună în text.

[2] Smirna, azi Izmir și Nymphaion, azi Nif, orașe în vestul Anatoliei.

[3] Chliara, azi Kirkağaç, oraș situat la est de Pergamon (azi, Bergama) în partea de apus a Anatoliei.

[4] Nu este vorba aici de Meandru, ci de Kaystros rîu denumit și Meandrul cel Mic, cf. Liubarski, n. 1405.

II. După moartea lui Bohemond, Tancred a păstrat în mînă Antiohia, pe care o socotea cu totul proprietatea lui, luînd-o de sub puterea împăratului; împăratul se gîndea în același timp la jurămintele privitoare la această cetate, călcate de barbarii franci, la marile sume de bani pe care le cheltuise, la greutățile nenumărate îndurate pentru a duce aceste mari armate ale Occidentului în Asia, avînd mereu de a face cu oameni foarte plini de ei și fără respect, la numeroasele armate ale romeilor pe care le trimisese cu ei împotriva turcilor, și aceasta din două pricini: mai întîi pentru a-i împiedica să cadă pradă săbiilor turcești (căci se îngrijea de aceștia, fiind creștini) și în al doilea rînd pentru că, aliindu-se cu ai noștri, ei distrugeau unele cetăți ale ismailiților, dînd altele împăraților romeilor potrivit tratatelor, și întindeau astfel stăpînirea romeilor; dar din atîtea suferințe, trudă și cheltuieli, el nu avusese nici un folos pentru imperiul romeilor, căci aceștia păstrau cu dinții cetatea Antiohiei și nu ne dădeau celelalte cetăți; nu putea îngădui de fel aceasta și nici nu se putea împiedica, de fapt, să le răspundă cu mijloace drastice pentru a pedepsi o purtare atît de neomenoasă din partea lor. 2. Faptul ca acele foloase nemaipomenite să fie ale aceluia, toate grămezile de bani de aur, grija sa fără seamăn față de ei și mulțimile de oști pe care le trimisese în ajutorul lor, în vreme ce imperiul romeilor nu cîștiga nimic, francii, socotind victoria de partea lor, după ce călcaseră și nesocotiseră atît înțelegerile pe care le făcuseră cu ei, cît și jurămintele lor, îi măcina sufletul, el neputînd îndura o asemenea jignire. 3. A trimis atunci o solie guvernatorului Antiohiei, Tancred[1], învinuindu-l de încălcarea dreptului și de nerespectarea jurămintelor și spunîndu-i că nu va îngădui să fie batjocorit la nesfîrșit și că îl va pedepsi și pentru nerecunoștința lui față de romei. Căci ar fi un lucru grozav și mai mult decît grozav ca, după ce a cheltuit sume de bani peste orice închipuire, după ce a trimis cu ei cele mai strălucite armate ale romeilor pentru a recuceri întreaga Sirie și Antiohia însăși, străduindu-se cu orice chip și în orice fel să întindă granițele imperiului romeilor, Tancred să se bucure de pe urma banilor și trudei sale. 4. Cînd solii împăratului i-au adus toate la cunoștință, acest barbar furios și fără minte, care nu putea suporta nici cu vîrful urechilor adevărul acestor vorbe și sinceritatea solilor, s-a purtat îndată în felul neamului său și, plin de sine, s-a lăudat că-și va pune tronul deasupra stelelor, a amenințat să străpungă cu vîrful lancei sale întăriturile Babilonului, le-a vorbit cu îngîmfare și a preamărit puterea sa, spunînd că el era și priceput și de neînfrînt în atac și a întărit că orice s-ar întîmpla, el nu va da Antiohia, chiar dacă soldații care veneau asupra lui ar fi avut mîini de foc; el era Ninos, marele asirian[2], asemenea unui imens gigant căruia nu i se putea ține piept, înfipt ca un munte în pămînt, în vreme ce romeii nu erau, după părerea lui, decît niște furnici și cele mai slabe dintre ființe. 5. Cînd solii s-au întors de unde li s-a poruncit și i-au descris în amănunt nebunia celtului, împăratul s-a mîniat și

[1] Cf. Dölger, 1256 (anii 1111—1112). Liubarski, n. 1408, datează ambasada la Tancred mai precis: aprilie-decembrie 1111.
[2] Ninos, întemeietorul legendar al regatului asirian.

abia au putut să-l rețină, căci vroia să se îndrepte spre Antiohia de îndată. I-a chemat atunci pe cei mai iluștri dintre osteni și pe toți cei din senat, cerîndu-le părerea. Cu toții, aceștia au respins deocamdată planul unei expediții a împăratului împotriva lui Tancred; mai întîi trebuia, spuneau ei, să se asigure de sprijinul altor conți, stăpîni ai cetăților din jurul Antiohiei, ca și de cel al regelui Ierusalimului însuși, Baudouin, și să afle gîndurile acestora, pentru a ști dacă aveau de gînd să-l însoțească pe împărat într-o campanie împotriva Antiohiei; cînd va fi sigur de dușmănia acestora împotriva lui Tancred, va putea să pornească împotriva lui cu toată încrederea, iar dacă nu, trebuia să hotărască în alt chip cu privire la Antiohia. 6. Împăratul a încuviințat și el această părere și a trimis să fie chemat imediat Manuel Butumites împreună cu un altul care știa limba latină și i-a trimis la conți și la regele Ierusalimului, dîndu-le o mulțime de lămuriri în legătură cu ce trebuiau să trateze împreună cu aceștia și cu regele Ierusalimului, Baudouin. Avînd și nevoie de bani pentru a duce la bun sfîrșit această călătorie la conți, cunoscută fiind lăcomia latinilor, i-a dat lui Butumites ordine pentru guvernatorul de atunci al Ciprului, Eumathios Philokales, căruia îi poruncea să le dea atîtea corăbii cîte le trebuiau; i-a cerut totodată o mulțime de monezi de toate felurile, de diferite forme și efigii de valoare diferită, pentru a le da conților. Le-a poruncit solilor menționați și mai ales lui Manuel Butumites ca, după ce va primi banii de la Philokales, să-și ancoreze corăbiile la Tripoli și să-l vadă pe contele Pelktranos[1], fiul lui Isangheles, despre care s-a pomenit în mai multe locuri ale istorisirii noastre; trebuiau să-i amintească de credința pe care o purtase întotdeauna tatăl său împăratului și să-i dea și scrisorile împărătești[2] spunîndu-i acestea: „Nu trebuie să te arăți mai prejos de părintele tău, și tu însuți să păstrezi aceeași credință față de noi. Află că eu pornesc spre Antiohia pentru a-l pedepsi pe cel ce nu a păstrat jurămintele de temut făcute în fața lui Dumnezeu și mie însumi. De aceea tu să ai grijă să nu-i dai nici un fel de ajutor și să-i îndemni pe conți să ne fie credincioși, astfel ca Tancred să nu fie sprijinit în nici un fel". 7. Ei au ajuns în Cipru și au luat bani și atîtea corăbii cîte au vrut și s-au îndreptat apoi direct spre Tripoli. Ancorînd vasele în port și coborînd pe uscat, s-au întîlnit cu Pelktranos și i-au transmis prin viu grai veștile încredințate lor de către împărat. Văzîndu-l binevoitor, gata să împlinească orice poruncă a împăratului și chiar să îndure cu curaj moartea în interesul lui dacă va fi nevoie și de aceasta, făgăduind totodată să vină să i se închine odată ce va ajunge în ținutul Antiochiei, cu voia lui au lăsat la episcopia din Tripoli banii pe care îi aveau, așa cum îi îndemnase împăratul. Căci acesta se temea ca nu cumva conții, aflînd că solii aduceau bani, să-i ia de la unul, lăsîndu-i pe ceilalți cu mîinile goale, pentru a se îmbogăți pe ei și pe Tancred. De aceea a socotit potri-

[1] Bertrand, fiu nelegitim al lui Saint-Gilles, aflat în conflict de succesiune cu Guillaume Jourdain, după moartea acestuia (1109) preia întreaga moștenire siriană a lui Saint-Gilles. În lupta împotriva lui Guillaume Jourdain, Bertrand fusese încurajat de Alexios, dar combătut de Tancred, cf. Liubarski, n. 1411.

[2] Cf. Dölger, 1260 (anii 1111—1112): Liubarski, n. 1412, datează mai precis aceste scrisori: sfîrșitul lui 1111 — începutul lui 1112.

vit să meargă fără ei; cînd aveau să afle gîndurile conților, anunțîndu-le totodată știrile din partea împăratului, le puteau făgădui că le vor aduce bani și le vor cere un jurămînt, dacă erau gata să se supună voinței împăratului și numai după aceea aveau să le dea banii. Butumites și tovarășii săi au depus așadar bogățiile la episcopia din Tripoli, așa cum s-a spus. 8. Dar cînd Baudouin a aflat de sosirea la Tripoli, lacom de bani, le-a luat-o înainte și l-a trimis pe vărul său primar, Simon, să-i invite. Aceștia și-au lăsat acolo banii cu încuviințarea lui Pelktranos și, în urma lui Simon care plecase din Ierusalim, au pornit spre Baudouin, care asedia atunci Tyrul. Acesta i-a primit cu bucurie și copleșindu-i cu tot felul de dovezi de bunăvoință; și, cum sosiseră la el în postul paștelui, i-a reținut timp de 40 de zile[1], în vreme ce el asedia Tyrul[2], așa cum am spus. Dar această cetate era în chip deosebit bine apărată de ziduri de nepătruns și de trei cercuri de protecție de jur împrejur; cercul cel mai din afară îl cuprindea pe al doilea și acesta pe cel mai din interior, care era al treilea. Erau ca niște cercuri care se închideau unul pe celălalt, înconjurînd cetatea asemenea unui brîu. 9. Baudouin și-a dat seama că trebuia mai întîi să cucerească aceste linii de apărare și apoi să ia cetatea; căci ele erau ca niște creneluri în fața Tyrului, împiedicînd asedierea lui. Cu ajutorul mașinilor de război, el distrusese de-acum primul și al doilea cerc și tocmai îl ataca pe cel de-al treilea. Dar, după ce a dărîmat crenelurile, a neglijat restul. Ar fi luat și acest al treilea cerc, dacă

[1] Adică în vremea postului Paștelui care în anul 1112 cădea la 21 aprilie.

[2] Asediul Tyrului a început în noiembrie 1111. În aprilie 1112 asediul a fost ridicat, fără ca orașul să fi fost cucerit de cruciați.

și-ar fi pus în gînd. Dar s-a gîndit că de acolo putea cu ajutorul scărilor să ajungă în cetate și, ca și cum ar fi avut-o deja în mîinile sale, a slăbit asediul. Aceasta a adus salvarea sarazinilor; pe cînd cel ce se afla aproape de victorie era respins departe, cei care erau prinși în plasă scăpau prin ochiurile ei, căci timpul pe care l-a pierdut Baudouin, prin delăsare, a fost folosit cu grijă de dușmanii săi, ca să se refacă. 10. Ei pun atunci la cale următorul lucru; pe față tratează despre pace și îi trimit pentru aceasta soli; în fapt însă, în vreme ce discutau condițiile păcii, își pregăteau apărarea și, ținîndu-l în așteptare pe adversar cu speranțe, urzeau vicleșuguri împotriva lui. Cum își dăduseră seama de marea delăsare în lucrările de asediu și de multă nepăsare la soldații care îi atacau, într-o noapte au umplut cu rășină lichidă o mulțime de amfore de pămînt ars și le-au aruncat asupra mașinilor aduse împotriva cetății. Vasele, cum era și firesc, s-au spart și lichidul s-a scurs în jurul lemnăriei. Peste aceasta au aruncat torțe aprinse și pe urmă și alte vase cu mult petrol care, luînd foc, au făcut să izbucnească flăcările, transformînd în cenușă mașinile francilor. Pe cînd se crăpa de ziuă, focul s-a întins și peste țestoasele de lemn, înălțîndu-se în aer ca un turn. 11. Oamenii lui Baudouin și-au primit astfel plata pentru lipsa de grijă, de care se căiau acum, cînd fumul și focul le arătau ce se întîmplase. Cîțiva din cei ce se aflau în apropierea țestoaselor, șase la număr, au fost făcuți prizonieri; guvernatorul Tyrului, imediat ce i-a zărit, a pus să le taie capetele pe dată și le-a aruncat în tabăra lui Baudouin cu catapulte. Cînd toată armata a văzut priveliștea focului și a capetelor,

oamenii, cuprinși de panică, au sărit pe caii lor și au luat-o la fugă, ca și cum ar fi fost îngroziți de aceste capete; deși Baudouin alerga peste tot călare, chemîndu-i pe fugari și încercînd să le dea curaj în fel și chip. Dar striga la surzi, căci ceilalți, odată ce o luaseră la goană, nu se mai opreau din alergat și păreau mai iuți ca orice pasăre. Ținta finală a cursei lor era castrul Ake[1], cum se numește în partea locului; acesta a devenit pentru fugari un loc de adăpost. Descurajat și neputincios, Baudouin, deși fără voie, i-a urmat pe fugari și s-a adăpostit și el în cetatea de care am vorbit. 12. Butumites s-a îmbarcat pe triremele din Cipru (acestea erau cu toate 12) și a pornit de-a lungul coastei pînă la Ake, unde l-a întîlnit pe Baudouin, încunoștințîndu-l de tot ce-i poruncise împăratul să-i spună; pe lîngă acestea a mai adăugat că împăratul ajunsese la Seleucia. Dar acest lucru nu era adevărat, ci era doar o viclenie pentru a-l impresiona pe barbar și a-l face să-i îngăduie să plece imediat. Dar Baudouin și-a dat seama de urzeală și i-a reproșat aspru lui Butumites că îl mințise. Căci el știa dinainte, printr-un om, tot ce făcea împăratul, că înainta de-a lungul țărmului, că atacase corăbiile-pirat care pustiau coastele și că boala îl silise să se întoarcă, așa cum va arăta istorisirea noastră pe larg mai departe. Baudouin i-a răspuns cu acestea lui Butumites și a adăugat, după ce i-a reproșat că îl mințise: „Trebuie să vii cu mine pînă la sfîntul mormînt și de acolo solii mei vor pleca pentru a-i duce împăratului hotărîrile noastre. 13. Ajungînd în cetatea sfîntă[2], el a cerut

[1] Ake sau Akra, la sud de Tyr.
[2] După mărturii occidentale, Baudouin a săr bătorit Paștele în Ierusalim, cf. Liubarski, n. 1416.

solilor banii pe care îi trimisese împăratul. „Dacă îi făgăduiți împăratului că-l ajutați împotriva lui Tancred, i-a răspuns Butumites, respectînd jurămîntul pe care l-ați făcut atunci cînd ați trecut, veți primi banii care vă sînt trimiși." Dar celălalt vroia să ia banii, hotărît, dealtfel, să-l ajute nu pe împărat, ci pe Tancred și era supărat că nu primește acești bani. Căci așa este firea barbarilor: țin gura larg deschisă în fața darurilor și banilor, dar dacă este vorba să facă lucrul pentru care li se dau banii, nici nu vor să audă. Acesta [Baudouin] i-a dat atunci doar o scrisoare și l-a lăsat să plece. Solii l-au întîlnit și pe contele Iatzulinos[1], care venise să se închine la sfîntul mormînt în ziua învierii Domnului, și i-au spus ce doreau; văzînd că acesta le răspunde la fel ca Baudouin, au plecat fără să facă nimic. 14. Nu l-au mai găsit pe Pelktranos printre cei vii[2] și au cerut banii pe care îi lăsaseră în păstrare la episcopie. Dar fiul lui Pelktranos și episcopul din Tripoli amînau fără încetare să le înapoieze banii. Atunci solii i-au amenințat, spunîndu-le: „Dacă nu ne dați banii, nu sînteți adevărați slujitori ai împăratului, față de care nu arătați credință, asemenea lui Pelktranos și tatălui său, Isangheles. În consecință, nu veți mai primi din Cipru de acum încolo mari provizii de lucruri trebuincioase vouă și guvernatorul Ciprului nu vă va mai ajuta, astfel că veți pieri de foame." După ce au făcut să vibreze toate corzile, după ce a încercat în discuție și cuvinte blînde și amenințări, neputînd să-l convingă pe fiul lui Pelktranos să le înapoieze banii, au socotit potrivit

[1] Jocelin de Courtenay, văr primar și aliat al lui Baudouin.
[2] Bertrand a murit, se pare, în ianuarie 1112. I-a urmat fiul său, Pons.

să-i ceară un jurămînt sfînt de credință față de împărat și să-i dea atunci numai darurile hărăzite tatălui său, bani de aur și de argint și felurite veșminte. După ce le-a primit, acesta a făcut un jurămînt sfînt de credință față de împărat. I-au dus lui Eumathios restul de bani și au cumpărat cu aceștia cai de rasă la Damasc, la Edessa și chiar în Arabia. De acolo au trecut marea Siriei și golful Pamphiliei; apoi, renunțînd să mai meargă pe mare, pentru că socoteau uscatul mai sigur decît marea, au pornit spre Chersones unde se afla împăratul și, trecînd Hellespontul, au ajuns la el.

III. Grijile veneau asupra lui unele după altele ca fulgii de zăpadă, căci dinspre mare, la Pisa, la Genova și în Longobardia capii expedițiilor se pregăteau să pustiiască toate coastele cu flota lor, în vreme ce, pe uscat, emirul Saïsan[1] venea din Orient și amenința Philadelphia și ținuturile de coastă; împăratul și-a dat seama atunci că trebuie să plece și el din cetatea împărătească și de-acolo să se îndrepte spre un loc de unde putea lupta în două părți deodată. De aceea a pornit spre Chersones[2] și apoi, cînd și-a adunat de peste tot trupe de uscat și de apă, a luat o armată puternică, ducînd-o pe Scamandru pînă la Atramytion, și acolo o postează în Ahema Tracienilor. Pe atunci strategul Philadelphiei era Constantin Gabras, care avea destui oameni ca să apere cetatea; Monastras, mixobarbarul, de care am amintit adeseori în istorisirea noastră, era strategul Pergamului, al Chliarei și al ținuturilor

[1] Este vorba de Melik-Șah al II-lea, sultanul din Iconion (1107—1162?), fiul lui Kilidj-Arslan I. Ana Comnena îl numește cînd Saisan (Șahinșah), cînd Kilidj-Arslan, cînd Suleiman, după numele tatălui său și după acela al fondatorului dinastiei.

[2] Cf. Zonaras, XVIII, 26, după care Alexios s-a îndreptat spre Chersones în iarna 1112—1113.

învecinate; celelalte cetăți aflate pe coastă aveau ca guvernatori alți comandanți, vestiți pentru curajul și priceperea lor militară. Împăratul le dădea adeseori porunci să vegheze fără răgaz și trimitea pretutindeni iscoade care să urmărească mișcările barbarilor și să îl anunțe la timp. 2. Asigurîndu-se astfel de cele ce se petreceau în Asia, el și-a îndreptat apoi atenția spre luptele de pe mare: a ordonat unora dintre corăbieri să lase ancora în porturile Madytos și Koiloi, să supravegheze fără răgaz trecerea prin strîmtoare făcînd curse de recunoaștere cu corăbii ușoare și să păzească incontinuu drumurile pe mare în așteptarea flotei francilor; ceilalți trebuiau să navigheze de-a lungul insulelor și să le apere, fără să uite însă nici coastele Peloponezului, în fața cărora trebuiau, de asemenea, să facă de pază. Voind să întîrzie mai multă vreme în acele locuri, a pus să se construiască într-un loc potrivit o mulțime de locuințe pentru a petrece iarna[1]. 3. Atunci cînd, din Longobardia și din celelalte ținuturi, flota, bine echipată, a ridicat ancora și a început să iasă în larg, comandantul acesteia a luat cinci corăbii cu două rînduri de vîsle și le-a trimis să ia prizonieri, pentru a lua informații despre împărat. Una singură dintre corăbii s-a putut întoarce la flotă, cînd aceasta sosea deja la Abydos, celelalte fiind prinse cu vîslași cu tot. Datorită acestei corăbii, comandanții numitei flote au aflat despre împărat și au știut că acesta, după ce își luase cu precizie toate măsurile de siguranță pe uscat și pe apă, petrecea iarna în Chersones pentru a da curaj oamenilor săi; nefiind în stare să lupte cu sorți de izbîndă contra pregătirilor pline de pricepere ale împăratului, ei, întorcînd cîrma, au apucat un alt drum. 4. Un celt care se

[1] Iarna 1111—1112.

afla în suita acestor comandanți și-a luat corabia sa rapidă, cu un rînd de vîsle, și s-a dus la Baudouin, care asedia Tyrul, dîndu-i vești amănunțite cu privire la împărat, așa cum a arătat istorisirea mai înainte; acest om plecase, după părerea mea, cu încuviințarea comandanților și i-a povestit acestuia cum flota romeilor, stînd la pîndă, capturase dromoanele trimise în cercetare, așa cum am spus. I-a mai dezvăluit, fără a se roși, că toate căpeteniile flotei celților, văzîndu-l pe împărat astfel pregătit împotriva lor, renunțaseră la toate, socotind că e mai bine să se întoarcă fără să fi dobîndit nimic, decît să fie învinși în luptă de flota romeilor. Celtul, încă tulburat și îngrozit de amintirea flotei romeilor, i-a dat aceste vești lui Baudouin. 5. Acestea sînt întîmplările prin care au trecut celții pe mare; dar nici pe uscat nu se petrecea nimic fără furtuni și fără grijă pentru împărat. Căci un oarecare Mihail din Amastris[1], guvernator la Akrunos, a pus la cale o revoltă și, avînd în stăpînire această cetate, a început să pustiască grozav împrejurimile. Aflînd aceasta, împăratul a trimis împotriva lui pe Gheorghios, fiul lui Dekanos[2], cu o armată puternică. Acesta, după un asediu de trei luni, a cucerit cetatea și l-a trimis imediat pe răzvrătit împăratului. Împăratul a încredințat guvernarea cetății altuia, aruncîndu-i celui ce trădase o privire înfricoșătoare și amenințîndu-l cu o mulțime de torturi; s-a prefăcut că îl pedepsește cu moartea, îngrozindu-l astfel pe nenorocit, dar l-a eliberat repede pe războinic, de teama sa. Nu dispăruse încă soarele

[1] Oraș în Paflagonia, pe coasta de nord-vest a Anatoliei, azi, Amasra.

[2] Cf. *Alexiada*, VIII, IX, 6—7, unde se vorbește de participarea acestui personaj la răscoala lui Gabras.

la orizont, cînd prizonierului i s-a dat drumul și cel ce fusese condamnat la moarte a fost dăruit cu o mie de daruri. 6. Căci astfel se arăta tatăl meu, împăratul, în orice împrejurare, deși mai tîrziu a fost răsplătit cu atîta nerecunoștință de către toți, așa cum odinioară binefăcătorul întregului neam omenesc, Domnul, după ce a adus mana ploii în deșert, după ce a hrănit mulțimea pe munți și a trecut marea cu piciorul, fără să se ude, a fost apoi renegat, învinuit și lovit, fiind la sfîrșit condamnat să fie crucificat de către necredincioși. Dar, ajungînd aici, lacrimile izbucnesc înaintea cuvintelor, mă tulbur vorbind și înșirîndu-i pe cei nerecunoscători, dar îmi stăpînesc limba și inima care mi se zbate și îmi spun fără încetare aceste vorbe ale poetului: „îndură, o, inima mea; ai îndurat și altele, mai rele[1]". 7. Astfel s-au petrecut lucrurile cu acel războinic nerecunoscător; trupele trimise din Chorasan de către sultanul Saïsan au coborît unele dinspre Sinai, iar altele au traversat ceea ce se înțelege prin Asia propriu-zisă. Aflînd aceasta, Constantin Gabras, care era pe atunci comandantul garnizoanei Philadelphiei, a luat trupele aflate sub comanda sa și i-a întîlnit pe turci la Kelbianos; el, în fruntea tuturor, a dat frîu liber calului, împotriva lor, ordonînd și celorlalți să facă la fel și i-a învins pe barbari. Cînd sultanul, care-i trimisese, a aflat de înfrîngerea atîtor trupe, a trimis imediat la împărat soli care să ceară pacea, recunoscînd totodată că de multă vreme vroia să vadă domnind pacea între musulmani și romei. Căci el, de departe, auzea vorbindu-se de încercările împăratului, de fiecare dată cînd îi înfrunta pe dușmanii săi și acum, cînd încercase el însuși, recunoscînd pînza după franjuri și leul după gheare, se îndrepta

[1] Cf. *Odiseea*, XX, 18.

spre o înțelegere de pace, deși nu vroia. 8. Cînd au venit solii din Persia, împăratul se afla pe tronul său, cu o înfățișare înfricoșătoare, și cei ce aveau în grijă dispoziția trupelor i-au așezat pe soldați în linie, după limba lor; tot așa ca și pe barbarii care purtau securi, lăsîndu-i apoi pe soli să se apropie de tronul împărătesc. Împăratul le-a pus întrebările obișnuite cu privire la sultan și, după ce a ascultat ce vorbă îi trimitea acesta prin ei, i-a încunoștințat că primea pacea cu bucurie, pentru că o dorea odată cu toți ceilalți; a întrebat apoi ce-i propunea sultanul și, văzînd că nu toate cererile puteau fi favorabile imperiului romeilor, a pus în vorbele sale toată puterea de convingere, a apărat cu iscusință părerile sale în fața lor și, după îndelungi discuții, i-a determinat să încuviințeze hotărîrile sale. I-a trimis apoi la cortul care le fusese pregătit și i-a îndemnat să se gîndească la propunerile lui; dacă vor fi din adîncul sufletului de aceeași părere cu el, înțelegerea va fi încheiată a doua zi. Aceștia s-au arătat gata să primească de bunăvoie condițiile împăratului și în ziua următoare s-a încheiat tratatul. 9. Împăratul nu se gîndea numai la sine ci, mai mult, la imperiul romeilor. Căci se îngrijea mai degrabă de binele comun decît de al său și discuta condițiile acestei înțelegeri ținînd seama numai de puterea romeilor, despre care era vorba în toate, pentru ca, și după el și în timpul ce va urma, această înțelegere să poată dura, chiar dacă scopul nu va fi fost atins apoi. Căci după el lucrurile s-au petrecut altfel și s-a făcut o mare tulburare. Pînă atunci cei ce au pricinuit tulburarea au stat liniștiți și, cum păreau că se vor liniști cu totul...[1] am avut de-atunci încolo pace pînă la sfîrșit. Dar odată cu împăratul au dispărut toate aceste binefaceri și, la moartea sa, strădaniile i-au

[1] Lacună în text.

fost zădărnicite din pricina prostiei celor ce au avut apoi, rînd pe rînd, sceptrul.

IV. Căpeteniile flotei francilor, fiind siguri, datorită acelora scăpați de pe cele cinci dromoane care trebuiseră să urmărească flota romeilor, așa cum am spus, că împăratul și-a echipat flota și stătea în Chersones așteptînd sosirea lor, au renunțat la primul plan și nu au mai vrut să se apropie de pămîntul Romaniei. Împăratul și-a petrecut iarna la Kalliopolis împreună cu împărăteasa (căci aceasta îl întovărășea pe soțul ei din pricina durerilor lui de picioare, așa cum am istorisit în mai multe rînduri) și, după o veghe atentă, pînă cînd flota latinilor s-a îndepărtat ca de obicei, s-a întors în cetatea împărătească[1]. N-a trecut multă vreme și s-a anunțat o invazie a turcilor din toate țările Orientului și chiar din Chorassan, socotită cam la 50 000 de oameni. Împăratul nu a putut, într-adevăr, să se bucure de nici o clipă de răgaz în toată domnia sa, căci dușmanii se ridicau necontenit, unul după altul. De aceea a poruncit recrutări de trupe pretutindeni și, prevăzînd momentul cînd barbarii aceștia aveau obiceiul să facă incursiuni împotriva creștinilor, a traversat strîmtoarea dintre Bizanț și Damalis. 2. Nici chiar o revenire a durerilor sale de picioare nu l-a împiedicat din ceea ce făcea. Boala aceasta nu îl încercase niciodată pe nici unul din strămoșii săi, astfel că nu se putea crede că era o moștenire și nici că se datora unui trai molatec, așa cum se întîmplă de obicei celor ce sînt necumpătați în viață și dornici de plăceri. Dar să istorisesc cum a căpătat împăratul această boală de picioare. Într-o zi, ca să facă exerciții, se juca cu mingea, avîndu-l ca tovarăș de joc

[1] După Zonaras, XVIII, 26, Alexios s-a întors la Constantinopol în vara anului 1112.

pe Tatikios, despre care am vorbit adesea. La un moment dat acela, tîrît de calul său, a căzut peste împărat; de aici i s-a tras o durere în genunchi și în tot piciorul din pricina căderii unui corp greu; împăratul, foarte răbdător, nu arăta nimic din durerea sa; a primit totuși o mică îngrijire și, după cîtăva vreme, nemaifiind suferind, a început să se ocupe iarăși de treburile sale obișnuite. Aceasta a fost prima cauză a bolii de picioare a împăratului, iar aceste dureri locale i-au dat mai tîrziu dureri reumatice. 3. Dar a fost și o a doua cauză și mai puternică din care i s-a tras această suferință. Cine nu a auzit de acele mulțimi nenumărate ale celților, care au venit în cetatea împărătească, după ce au plecat de peste tot din țara lor și au năvălit asupra noastră[1]? Împăratul a fost atunci copleșit de un ocean nemărginit de grji, căci înțelesese de multă vreme că aceștia visau la imperiul romeilor; cînd a văzut că mulțimea lor întrecea numărul grăunțelor de nisip și al stelelor, în vreme ce pentru a egala numai o mică parte din forțele lor nu ajungeau toate trupele, chiar dacă ar fi putut fi adunate laolaltă, dar cu atît mai mult cînd cea mai mare parte dintre ele se aflau răspîndite, unele veghind în văile Serbiei și Dalmației, altele apărînd ținuturile de la Dunăre împotriva invaziilor cumanilor și dacilor[2], iar altele, multe, fiind ocupate cu întărirea Dyrrachiumului, pentru a nu fi luat iarăși de celți; dîndu-și seama, așadar, de toate acestea, împăratul s-a gîndit numai la celți, trecînd toate celelalte lucruri pe al doilea plan. 4. A ținut în frîu neamurile barbare care se agitau în taină de jur împrejur fără să-și

[1] Scriitoarea se referă la trecerea cruciaților prin Imperiul bizantin în anii 1096—1097.

[2] Îndeobște prin daci Ana Comnena desemnează pe unguri.

arate dușmănia în plină zi, prin demnități și daruri, stăvilind totodată în fel și chip avîntul celților, ca și răzvrătirea supușilor în care nu se încredea și de care se îngrijea să se păzească cu iscusință în o mie de feluri, zădărnicindu-le comploturile. Dar cine ar putea descrie mulțimea nenorocirilor care l-au copleșit? Făcînd față la toate și luînd hotărîri potrivit împrejurărilor, el se îngrijea de ce era mai urgent, ca un medic bun care respectă regulile artei sale. 5. Se așeza pe tronul împărătesc îndată ce se făcea ziuă, cînd soarele se arăta pe cer la răsărit și în fiecare zi poruncea ca celții toți să intre neîmpiedicați, atît pentru că vroia să-i vadă aducîndu-și ei înșiși cererile, cît și pentru că se folosea de toate argumentele posibile pentru a-i cîștiga de partea sa. Dar conții celți, din fire neînfrînați și violenți, lacomi, nemăsurați în dorințe și de o vorbărie care întrecea pe cea a oricărui alt neam omenesc, nu-și făceau intrarea la împărat într-o ordine, ci fiecare conte intra, aducînd cu el pe cine dorea; un altul venea după primul și apoi altul după acesta. Cînd intrau, nu își potriveau discuția după clepsidră, cum era impus odinioară oratorilor ei, cît timp vroia fiecare să vorbească cu împăratul, oricare ar fi fost el, o făcea. Cu o asemenea fire, cu vorba lor nesfîrșită, fără nici un respect față de împărat, fără să se uite la timpul care trecea și fără să se îngrijească de mînia celor de față, acești oameni, în loc să dea răgaz pentru discuții celor ce veneau în urmă, nu încetau cu discursurile și cererile. Vorbăria lor, spiritul lor de șicană, obiceiul de a istorisi amănunte sînt cunoscute de toți cei ce observă firea omenească, dar experiența i-a învățat și mai bine pe cei ce au fost de față la acestea. 6. Cînd cădea seara, împăratul, care stătuse toată ziua nemîncat, se ridica de pe scaun pentru a merge

în încăperile particulare ale palatului; dar nici atunci nu scăpa de năvala celților. Veneau unii după alții, nu numai cei ce nu avuseseră audiență în timpul zilei, dar și cei ce fuseseră deja, care se întorceau acum ca să-l țină de vorbă pentru un motiv sau altul, în vreme ce el stătea nemișcat în mijlocul celților, răbdîndu-le vorbăria fără rost. Putea fi văzut singur, gata totdeauna să dea la întrebările fiecăruia răspunsurile potrivite. Pălăvrăgeala fără noimă a acestor oameni era fără sfîrșit. Dacă vreunul dintre demnitarii palatului încerca să-i întrerupă, era și el întrerupt de împărat. Căci acesta, cunoscînd firea nestăpînită a francilor, se temea să nu se iște o neînțelegere dintr-o pricină de nimic și să nu se ajungă la un mare pericol pentru imperiul romeilor. 7. Și, într-adevăr, ceea ce se vedea era extraordinar. Asemenea unei statui cioplite cu ciocanul, făcută din bronz sau fier bătut la rece, împăratul stătea astfel toată noaptea, ades de seară pînă la miezul nopții următoare, ades chiar pînă la al treilea cîntat al cocoșilor și uneori pînă ce străluceau cu toată puterea razele soarelui. Toți cei care erau sfîrșiți de oboseală se duceau din cînd în cînd să se mai odihnească, întorcîndu-se apoi mohorîți. De asemenea, nici unul dintre oamenii palatului nu putea sta în această poziție nemișcat atîta vreme ca el, ci fiecare își schimba des poziția: unul se așeza, altul își găsea un sprijin pentru cap și și-l odihnea, altul, în sfîrșit, se sprijinea de zid. Numai împăratul nu mișca, în pofida marei sale oboseli. Cu ce cuvinte s-ar putea descrie răbdarea lui? Căci, în timpul acestor discuții învălmășite, fiecare vorbea încîlcit și „striga într-o vorbărie fără măsură" cum spune Homer[1];

[1] Cf. *Iliada*, II, 212.

cînd unul se retrăgea, lăsa locul altuia și acesta îl trecea celui de al treilea și așa mai departe. Ei trebuiau să stea în picioare o clipă, în vreme ce el trebuia să rămînă astfel fără întrerupere, pînă la primul sau al doilea cîntat al cocoșului. După o scurtă odihnă, cînd soarele se înălța din nou, era iarăși așezat pe tron și alte griji, de două ori mai mari, luau locul celor din timpul nopții. 8. De aici se trage, așadar, cea de-a doua cauză a durerii de picioare a împăratului. De atunci și pînă la sfîrșitul vieții, din timp în timp îl cuprindea reumatismul, pricinuindu-i o durere cumplită. Dar era atît de răbdător, încît nu lăsa niciodată să-i scape vreun murmur, ci spunea numai: „Pe drept sufăr; aceasta mi se întîmplă pe merit, din pricina greșelilor mele cele multe." Dacă, din întîmplare, îi scăpa de pe buze o vorbă meschină, își făcea de îndată semnul crucii pentru a izgoni demonul blestemat, spunînd: „Piei, vicleanule, de lîngă mine! Vai ție și uneltirilor tale împotriva creștinilor!" 9. Dar, deocamdată am vorbit destul despre aceste dureri de picioare: totuși, dacă cineva a contribuit la boala aceasta și i-a mărit suferințele cu o cupă pregătită, plină de amărăciune, așa cum vom spune în puține cuvinte, pentru a nu mai povesti toată întîmplarea, deși împărăteasa, ca un paznic atent al împăratului, îndulcea cu miere cupa sa și se străduia să zădărnicească cele mai multe încercări criminale, acest om trebuia să-și găsească și el locul în istorisire și să fie socotit ca a treia cauză a bolii împăratului, nu o cauză depărtată, ci una din cele mai apropiate, ca să vorbim ca medicii. Căci omul acesta nu și-a făptuit o singură dată încercarea, pentru ca apoi să dispară, ci stătea acolo ca umorile cele mai toxice care rămîn în vine; și, mai mult,

dacă mă gîndesc la felul întîmplării, nu a fost numai cauza bolii, ci era chiar boala însăși cu semnele ei cele mai rele. Dar trebuie să ne mărginim la cele spuse, mușcîndu-ne limba, și să nu mai alergăm departe de drum, deși ard de dorința cea mai fierbinte de a mă năpusti asupra acestor nelegiuiți. Să lăsăm aceasta pentru momentul potrivit.

V. Punem aici capăt istorisirii cu privire la celți. Împăratul își avea, așadar, tabăra la Damalis, pe cealaltă coastă; căci povestirea noastră l-a lăsat pe cînd trecea într-acolo. Îndată au alergat cu toții spre el, au traversat ca niște fulgi de zăpadă și au ajuns acolo unde se afla, așteptînd sosirea tuturor și sperînd totodată într-o potolire a durerilor sale mari. Văzînd luna plină, împăratul i-a spus Augustei care era cu el, îngrijindu-i suferința de picioare, cu gîndul numai să-i aline durerea în fel și chip: „Dacă turcii ar vrea vreodată să se repeadă după pradă, acum e momentul, și îmi pare rău că am pierdut acest prilej bun." Dar spunea aceasta seara; în zori, eunucul care avea grijă de odaia de dormit a augustilor[1] a intrat, anunțînd atacul turcilor asupra Niceei. Arăta ca o dovadă de întărire o scrisoare a lui Eustathios Kamytzes, pe atunci guvernator al cetății, care îi descria în amănunt toate mișcările dușmanului. 2. Împăratul, fără să mai aștepte nici un moment și fără să mai amîne cîtuși de puțin, ca și cum ar fi uitat de durerile sale continue, a pornit într-un car de război pe drumul ce ducea spre Niceea, cu biciul în mîna

[1] În text: *koitonites*. Termenul desemnează pe acei eunuci afectați serviciului *koitonului*, camerei de dormit a împăratului. Ei erau subordonați unui *parakoimomenos*, demnitar cu o poziție foarte însemnată la curte și care, dată fiind apropierea de împărat, a căpătat uneori largi atribuții administrative, cf. Oikonomides, p. 305.

dreaptă. Soldații, înarmați cu lănci, înaintau de o parte și de cealaltă, rînduiți în formație de luptă. Unii alergau pe lîngă el, alții înainte, alții îl urmau, bucuroși să-l vadă pornind asupra barbarilor, întristați însă din pricina suferinței care îl împiedica să încalece. El le dădea tuturor curaj prin gesturi și prin vorbe, zîmbindu-le cu bunăvoință și chemîndu-i pe nume. După trei zile de marș a ajuns la locul numit Aigialoi, de unde vroia să se îndrepte pe mare spre Kibotos. Augusta, văzîndu-l grăbit să facă traversarea, și-a luat rămas bun de la el și s-a întors în cetatea împărătească. 3. Cînd împăratul a ajuns la Kibotos, a venit un crainic, anunțîndu-l că satrapi puternici, în fruntea a 40 000 de oameni, își împărțiseră trupele și, în vreme ce unii coborau să jefuiască Niceea și ținuturile învecinate, Monolykos[1] și... pustiau coasta. Trupele care devastau împrejurimile lacului din apropierea Niceei, precum și Prusa[2] și Apolloniada, își așezaseră tabăra undeva pe lîngă aceasta și acolo, după ce și-au adunat prada, continuîndu-și drumul, pustiiseră Lopadion și ținuturile din jur; ajunseseră pînă la cetatea Cyzicus, a continuat solul, și au cucerit-o printr-un atac dinspre mare, căci guvernatorul cetății nu le ținuse piept în nici un fel și fugise în chip rușinos. După aceasta Kontogmen și emirul Muchumet, arhisatrapi foarte viteji, au mers pe drumul spre Lentianoi pînă la Poimanenon, luînd o pradă bogată și o mulțime de prizonieri, bărbați, femei și copii pe care fierul îi crutase. Monolykos, trecînd fluviul pe care oamenii din partea locului îl numesc

[1] Emirul Manalough, cf. Chalandon, p. 265. Apoi, lacună în text.

[2] Azi, Brusa, în nord-vestul Anatoliei.

Barenos[1] și care curge din muntele numit Ibis[2], de unde izvorăsc și alte fluvii, Scamandrul, Angelokomites și Empelos, se îndreptase spre Parion[3] și Abydos în Hellespont, apoi traversase Atramytion și Chliara cu toată mulțimea prizonierilor, fără vărsare de sînge sau luptă. 4. Aflînd această veste, împăratul i-a ordonat printr-o scrisoare[4] lui Kamytzes, pe atunci guvernatorul Niceei, să-i urmărească pe barbari cu 500 de soldați și să-l încunoștințeze prin scrisori de mișcările lor, atrăgîndu-le atenția totodată să evite orice ciocnire cu ei. Celălalt a plecat din Niceea și i-a întîlnit pe Kontogmen, pe emirul Muchumet și pe cei ce se aflau cu ei în apropierea Aoratei[5]; apoi, ca și cum ar fi uitat ordinul împăratului, i-a atacat imediat. Aceștia, care-l așteptau pe împărat, crezînd că el e cel ce-i atacă, au luat-o la fugă îngroziți. Totuși, au luat prizonier un scit; aflînd de la acesta că era Kamytzes, au trecut munții și, regăsindu-și curajul, în sunet de cimbale și cu multe strigăte, i-au adunat pe ai lor, care se răspîndiseră peste tot. Cînd aceștia au recunoscut semnalul de adunare, au venit cu toții alergînd. S-au întors astfel în cîmpia din apropierea și de la poalele Aoratei despre care am vorbit, strîngîndu-se din nou. 5. Kamytzes, care luase toată prada lor, nu vroia să mai meargă pînă la Poimanenon, unde ar fi fost în siguranță (căci această așezare era foarte puternică) ci a mai întîrziat în apropierea Aoratei, fără să-și dea seama că lua o hotărîre împotriva lui însuși. Cînd au aflat că el mai era la Aorata, avînd cu sine toată prada, precum și

[1] Este vorba, probabil, de Granikos, cf. Liubarski, n. 1439.
[2] Muntele Ida.
[3] Port la Propontida, la nord-est de Abydos, pe malul asiatic.
[4] Cf. Dölger, 1226 (primăvara 1113).
[5] Localitate situată pe cursul inferior al rîului Ryndakos.

prizonierii de război, ceilalți și-au rînduit oamenii în formații călare și l-au atacat în zori. Cea mai mare parte a armatei lui Kamytzes, văzîndu-se atacată de o asemenea mulțime de barbari, au socotit că e bine să-și găsească scăparea în fugă, în vreme ce Kamytzes, împreună cu sciții, cu celții și cu romeii cei mai curajoși, lupta vitejește. Au căzut atunci cei mai mulți dintre ei. 6. Kamytzes, rămînînd numai cu cîțiva oameni, continua totuși lupta. Dar, atunci cînd calul pe care îl călărea a căzut, răpus de o lovitură mortală, a fost azvîrlit la pămînt. Nepotul său, numit Katarodon, a coborît pe pe calul său și i l-a dat lui. Dar acesta, fiind un om greu și mare, nu putea să se salte ușor în șa; de aceea a dat puțin înapoi și s-a așezat cu spatele la un stejar, apoi, trăgînd sabia, pentru că își pierduse orice speranță de salvare, nu înceta să-i lovească în cască, în umeri și peste mîini pe toți barbarii care cutezau să se apropie. Cînd aceștia l-au văzut că continuă să reziste, omorînd și rănind o mulțime de-ai lor, au admirat curajul acestui om și s-au minunat de tăria lui, astfel că au hotărît să caute să-l scape. Arhisatrapul Muchumet, care-l cunoscuse odinioară și l-a recunoscut acum, a oprit năvala celor ce se luptau cu el, a descălecat și el împreună cu tovarășii săi și a înaintat, spunînd: „Nu prefera moartea în locul vieții; dă-mi mîna și ești salvat.“ Acesta, văzînd cîți erau în jurul său și simțindu-se neputincios să țină piept atîtor dușmani, i-a dat mîinile lui Muchumet. El l-a urcat pe un cal și i-a legat picioarele, ca să nu poată fugi cu ușurință. 7. Acestea sînt întîmplările privitoare la Eusthatios; împăratul, bănuind drumul pe care urmau să treacă dușmanii, a pornit pe un altul, a trecut

prin Niceea, prin Malaghina[1] și prin așa-numitele Bazilici[2] (acestea sînt văi și difilee de netrecut, pe culmea Olimpului) apoi a coborît la Alethina[3] și a ajuns la Akrokos[4], grăbindu-se să o ocupe înaintea turcilor, cu care vroia să se lupte cu străș-nicie. Aceștia nu mai aveau în minte nici măcar amintirea unei armate romeice și, găsind un stufăriș într-o vale, s-au risipit în acel loc la vedere. Cînd împăratul a fost anunțat că barbarii asupra cărora pornise se aflau într-o cîmpie joasă, și-a rînduit armata la o distanță potrivită, în linie de luptă: în față i-a pus pe Constantin Gabras și Monastras, în cele două aripi și-a așezat trupele sale pe unități, iar ariergarda i-a încredințat-o lui Tzipurcles și lui Ampelas, care erau îndelung încercați în războaie. El s-a așezat în centrul formației, a luat conducerea tuturor falangelor și s-a năpustit asupra turcilor ca trăsnetul, dezlănțuind o luptă înverșunată. 8. O mulțime de barbari au fost omorîți în această luptă care a ajuns corp la corp și mulți iarăși au fost făcuți prizonieri. Cei care se retrăseseră în mijlocul stufărișului au fost o vreme feriți; dar împăratul, după ce a cîștigat o victorie strălucită asupra acestora, s-a întors spre stufăriș vrînd să-i scoată de-acolo pe dușmani. Totuși, soldații săi, din pricina locului mlăștinos și a trestiei dese, nu puteau trece și nu știau ce să facă. Atunci a împînzit stufărișul cu trupele sale și a ordonat să se pună foc într-o parte; s-a făcut aceasta și flăcările s-au înălțat în sus. Turcii care se aflau acolo, fugind de foc, au căzut în mîinile soldaților; au pierit atunci de sabie o mulțime și alții au fost duși la împărat.

[1] Localitate situată la sud-est de Niceea.

[2] Un oraș cu acest nume se găsea la nord-vest de Dorylaion, dar aici, observă Liubarski, n. 1444, citînd pe Ramsay, este vorba de o vale din masivul Olimpului bitinic (azi, Keșiș-Dag).

[3] Localitate situată între Kotyaion și Dorylaion, azi Kütahya și Eskișehir.

[4] Localitate situată în preajma orașului Kotyaion (azi, Kütahya).

VI. Acestea s-au petrecut cu barbarii care au coborît de pe Karmé[1]; între timp emirul Muchumet a aflat de sfîrșitul musulmanilor la Karmé, s-a aliat cu turcomanii care trăiau în Asia, precum și cu alții, și a pornit imediat după împărat, care era în același timp urmăritor și urmărit. Căci barbarii lui Muchumet erau pe urmele lui pe unde trecea, în vreme ce el îi urmărea pe turcii din Karmé, astfel că era prins între unii și ceilalți. Totuși îi învinsese pe unii, pe cînd urmăritorii nu erau încă în stare să-i facă vreun rău. Cînd Muchumet a atacat spatele armatei împăratului pe neașteptate, l-a întîlnit mai întîi pe Ampelas. Acesta, care avea mai mult curaj fiind cu împăratul și era, oricum, un om viteaz, fără să mai aștepte ca să-i atace pe turci cu trupele rînduite, a pornit împotriva lui Muchumet. Tzipurcles îl urma și el. 2. Cînd cei doi au ajuns în apropierea unui loc cîndva întărit, fără ca soldații lor să-i fi ajuns, Muchumet, care era un războinic foarte ferm, i-a atacat. A lovit cu o săgeată calul lui Ampelas, dar nu pe călăreț, și l-a azvîrlit pe el la pămînt. Văzînd aceasta, turcii l-au înconjurat pe cel căzut și l-au omorît. Observîndu-l apoi pe Tzipurcles care înainta spre ei plin de avînt, au făcut din săgețile lor aripi calului, ca să zic așa, și, descumpănindu-l pe războinic, l-au măcelărit cu săbiile lor. Dar cînd soldații lăsați în ariergardă, care aveau porunca să-i apere în caz de atac pe soldații extenuați care păzeau bagajele, precum și caii, ținînd piept dușmanilor după puteri, i-au văzut pe turci

[1] Regiune deluroasă din răsăritul muntelui Olimp din Bithynia.

venind, s-au aruncat asupra lor și i-au învălmășit cu totul. 3. Cînd Kamytzes, care era atunci prizonier la turci, a observat învălmășeala care se făcuse în încleștarea luptei și i-a văzut pe unii fugind și pe alții urmărindu-i, fiind un om hotărît și preocupat să fugă, a pornit și el la drum. A întîlnit un celt catafractar, care i-a dat un cal, și l-a găsit pe împărat așezat pe cîmpia joasă care se afla între Philadelphia și Akrokos, destul de întinsă ca să cuprindă nu una, ci mai multe armate. Văzîndu-l pe Kamytzes, acesta l-a întîmpinat cu multă căldură și, aducînd prinos lui Dumnezeu că îl scăpase, l-a trimis în cetatea împărătească, spunîndu-i: „Istorisește tot ce ai suferit și ai văzut și vestește alor noștri că, cu ajutorul lui Dumnezeu, sîntem în viață." 4. Aflînd vestea omorîrii lui Ampelas și a lui Tzipureles, s-a întristat adînc sufletul împăratului. „Am dat doi, a zis el, deși am primit doar unul." Căci avea obiceiul ca, de fiecare dată, cînd ieșea victorios dintr-un război, să cerceteze dacă din soldații săi vreunii fuseseră făcuți prizonieri sau căzuseră pradă brațului dușman; deși pusese pe fugă toate falangele și dobîndise victoria asupra lor, dacă se întîmpla să piară vreunul din soldații cei mai simpli și mai din urmă, nu se mai bucura de izbîndă, pe care o socotea drept o adevărată victorie cadmeeană și o pierdere în loc de un cîștig. Încredințînd apărarea ținutului unor ofițeri de-ai săi, lui Gheorghe Lebunes și altora, cărora le-a lăsat trupele sale, s-a întors apoi învingător în cetatea împărătească[1]. 5. Kamytzes, ajungînd la Damalis, s-a urcat într-o barcă pe la mijlocul gărzii de noapte; aflînd că împărăteasa se găsea în palatul de sus, s-a dus într-acolo și a bătut în poarta dinspre

[1] La sfîrșitul anului 1113, cf. *Alexiada*, XIV, VIII, 1.

țărmul mării. Fiind întrebat cine era, nu a vrut să-și dezvăluie numele, și a stăruit să i se deschidă poarta. Îndată ce a fost recunoscut, i s-a dat drumul să intre. 6. Augusta, plină de bucurie, l-a primit în fața ușii odăii ei (acest loc se chema odinioară Aristerion[1]); văzîndu-l îmbrăcat turcește și șchiopătînd de amîndouă picioarele, pentru că fusese rănit în luptă, în vreme ce a întrebat în primul rînd despre împărat, i-a spus să se așeze, l-a cercetat apoi despre toate și, aflînd de victoria cea nouă și nesperată pe care o dobîndise împăratul, cînd l-a văzut liber și pe acest prizonier, nu mai știa ce să facă de bucurie. A poruncit lui Kamytzes să se odihnească pînă la ziuă și apoi să iasă ca să istorisească tuturor cele petrecute. El s-a sculat, așadar, de dimineață, a încălecat pe un cal în aceleași veșminte cu care venise după eliberarea sa neașteptată din captivitate și s-a îndreptat spre forul lui Constantin. Îndată toată cetatea a alergat la el, atît pentru că abia aștepta să-i afle istoria, cît și pentru că era și mai dornică să aibă vești despre împărat. Înconjurat de o mulțime de cavaleri și de pedeștri, el le-a istorisit cu voce limpede bătălia, tot ce s-a întîmplat armatei romeice, planurile pe care le-a făurit împăratul împotriva barbarilor și felul cum dobîndise asupra lor o victorie strălucită și făcînd ca răzbunarea să apară cu mult mai mare; apoi le-a vorbit despre felul neașteptat în care scăpase din mîinile barbarilor. Toată mulțimea l-a aclamat și vuietul uralelor s-a înălțat pînă la cer.

VII. Astfel s-au petrecut lucrurile și cetatea lui Constantin vuia de faptele împăratului. Căci, într-adevăr, deși era așa de mult urmărit de loviturile grele ale soartei, îndreptate atît împotriva lui cît și împotriva imperiului romeilor, și deși

[1] Încăpere din Palatul imperial unde suveranul lua masa.

mereu încercările curgeau în jurul lui din plin, totuși curajul său, grija, strădania sa au ținut piept și au rezistat tuturor încercărilor și nici unul dintre foștii împărați și pînă astăzi nu se văzuse în asemenea împrejurări grele atît înăuntru și în afară, așa cum am aflat în legătură cu acest împărat. Fie că stăpînirea romeică trecea prin împrejurări grele, cu voia lui Dumnezeu (căci niciodată nu voi spune că soarta noastră depinde de mișcarea aștrilor), fie că puterea romeilor ajunsese la o asemenea decădere din pricina slăbiciunii împăraților dinainte, o mare tulburare și cea mai mare dezordine agitau imperiul atunci cînd tatăl meu luase puterea. 2. Căci în același timp scitul se ridica în nord, celtul la apus, ismailitul la răsărit, ca să nu mai vorbim de pericolele dinspre mare, de barbarii care stăpîneau oceanele, de nenumăratele corăbii de pirați pe care punea să le construiască furia sarazinilor și le lăsa la apă lăcomia vetonilor și dușmănia lor împotriva imperiului romeilor. Căci toți aținteau priviri pline de poftă asupra lui. Este firesc ca imperiul romeilor, stăpîn pe atîtea neamuri, să-i aibă pe supușii săi ca dușmani și ca toți, și unii și alții, să alerge pe uscat și pe mare la primul prilej. Altădată, înainte de noi, situația împăratului era foarte ușoară și mai bună; dar în timpul tatălui meu, de cînd s-a urcat el pe scaunul împărătesc, primejdiile se arătau de pretutindeni; celtul se ridicase și arăta vîrful lăncii, ismailitul întindea arcul, toate neamurile nomade și toți sciții năvăleau asupra noastră cu nenumăratele lor care. 3. Dacă cineva, citind, ajunge la acest loc al istorisirii mele și dă peste cele scrise aici, ar zice, poate, că cele pe care le spun îmi sînt inspirate de legea firii. Dar, după primejdiile pe care le-a înfruntat împăratul pentru binele imperiului romeilor, după truda și suferințele pe care le-a îndurat tatăl meu pentru creștini, nu spun și nu scriu aceasta pentru a face plăcere tatălui meu.

Spun limpede că de cîte ori văd că tatăl meu s-a înșelat, trec fără șovăială peste legea firii și aduc la lumină adevărul: firește că tatăl meu îmi este drag, dar mai scump îmi este adevărul. Și atunci cînd ții la două lucruri, așa cum spune undeva un filozof[1], cel mai bine este să alegi adevărul. Numai urmărind cele petrecute, fără să adaug sau să schimb întîmplările, istorisesc și scriu eu. 5. De altfel, dovada este aici. Eu nu scriu o istorie de acum zece mii de ani, căci și astăzi trăiesc încă oameni care l-au cunoscut pe tatăl meu și care mi-au istorisit faptele și încercările sale; de la ei am adunat nu puține date pe care le-am folosit în scrierea mea, unii povestind un lucru, alții amintind de un altul, și toți fiind de acord. Cea mai mare parte din timp am trăit și noi alături de tatăl nostru și am însoțit-o pe mama noastră. Căci viața noastră nu era nicidecum închisă în casă, petrecîndu-se în umbră și desfătări. Din leagăn, iau martor pe Dumnezeu și pe Maica Domnului, am fost pradă suferințelor, a grijilor și încercărilor necontenite, unele din afară, altele dinăuntru. Care era firea mea, n-aș ști să spun: cei din gineceu s-o spună și s-o descrie. Pentru toate relele din afară care m-au copleșit de cînd nu aveam încă opt ani, pentru toți dușmanii pe care i-a ridicat împotriva mea răutatea oamenilor, mi-ar trebui seducția lui Isocrate, elocința lui Pindar, avîntul lui Polemon, Calliope a lui Homer, lira lui Sappho sau vreo altă forță de acest fel.

---

[1] Aristotel, *Etica nicomachică*, I, 4.

Căci nu a fost nenorocire mică sau mare care, de aproape sau de departe, să nu fi căzut asupra noastră. Valurile m-au înecat cu adevărat și, de atunci și pînă acum, chiar pînă în clipa cînd scriu acestea, oceanul încercărilor s-a dezlănțuit asupra mea, venind val după val. Dar, fără să-mi dau seama, mă las tîrîtă de propriile mele suferințe; acum însă, pentru că m-am liniștit, mă voi strădui, ca și cum aș merge împotriva curentului, să-mi reiau istorisirea. 5. Unele dintre întîmplări, așadar, cum am spus, le știu eu însămi, altele, foarte diferite, le-am aflat de la cei care l-au însoțit pe împărat în expedițiile sale și care, prin mijlocirea luntrașilor care treceau la noi, ne istoriseau cele ce se petreceau în războaie, dar despre cele mai multe am auzit eu cu urechile mele pe împărat și pe Gheorghe Paleologul povestind. Astfel, am adunat cele mai multe fapte, mai ales sub domnia celui de-al treilea urmaș al tatălui meu[1], cînd lingușeala și minciuna dispăruseră cu totul odată cu strămoșul însuși, căci cu toții îl laudă pe cel ce se află pe tron, dar, față de cel ce nu mai este, nimeni nu dă nici cel mai mic semn de închinare, ci se istorisesc numai faptele și se spune cum s-au petrecut. 6. Acum, eu, jeluindu-mă pentru nenorocirile mele și plîngînd trei împărați, pe tatăl meu, împăratul, pe stăpîna și mama mea, împărăteasa și, vai mie, pe soțul meu, cezarul[2], trăiesc mai mult izolată, cu gîndul la cărți și la Dumnezeu. Nu este îngăduit nici celor mai umili oameni să se apropie de noi, nici măcar celor de la care am putea afla ce au auzit de la alții, nici chiar celor apropiați

[1] Este vorba de Manuel I Comnenul (1143—1180), al treilea reprezentant al dinastiei întemeiate de Alexios.

[2] Alexios Comnenul a murit la 15 august 1118, Irina, soția sa, prin 1133, iar cezarul Bryennios, soțul Anei, în 1136.

de tatăl meu. De 30 de ani, jur pe sufletele preafericiților împărați, că nu am văzut, nu am privit și nici nu am stat de vorbă cu vreun prieten al tatălui meu; aceasta s-a întîmplat, atît pentru că mulți au dispărut, cît și pentru că mulți sînt opriți de teamă, din pricina nesiguranței vieții. Căci cei ce au puterea m-au condamnat la această soartă îngrozitoare, nu numai să nu fiu văzută, ci să fiu chiar urîtă de cei mai mulți. 7. Toate cele pe care le-am adunat pentru istorie, iau martor pe Dumnezeu, iau martoră pe mama sa din cer și pe ocrotitoarea mea, le-am adunat din cîteva însemnări fără importanță, scrise cu totul neîngrijit de bătrîni care au fost soldați cînd tatăl meu avea sceptrul romeilor și care, pradă nenorocirilor, au schimbat agitația lumii cu viața liniștită de călugăr. Însemnările care au căzut în mîinile mele erau scrise simplu, fără meșteșug și nu se îngrijeau decît de adevăr, fără cele mai mici podoabe de stil și fără vreun artificiu de retorică. Amintirile bătrînilor erau, în limbă și în gîndire, ca și însemnările scrise: prin acestea mi-am dat seama de adevărul istoriei mele: am pus față în față și am comparat ce știam cu ceea ce mi s-a spus, ce mi s-a spus cu ceea ce știam, pentru că eu însumi i-am auzit ades pe tatăl meu ca și pe unchii mei din partea tatălui și a mamei. Din toate acestea am țesut tot corpul adevărului. 8. Așa cum am spus mai sus, istoria mea va reveni la eliberarea lui Kamytzes, scăpat din mîinile barbarilor și la discursul față de cetățeni. El a istorisit toate cele petrecute, așa cum am spus, și toate vicleniile pe care le-a născocit împăratul împotriva ismailiților; atunci locuitorii cetății lui Constantin, devenind un glas și o singură gură, îl aclamau și-l glorificau pe împărat, îl divinizau, îl binecuvîntau pentru felul în care i-a condus în război și nu puteau să-și

stăpînească bucuria. După ce l-au însoțit acasă la el pe Kamytzes cu bucurie, cîteva zile mai tîrziu l-au întîmpinat pe împărat, învingător în triumf, strateg neînvins, domn neînfrînt, împărat venerat. Astfel l-au primit iar el, intrînd în palat și aducînd mulțumiri lui Dumnezeu și Maicii Domnului, s-a întors la treburile lui obișnuite. 9. După ce a pus ordine în războaiele din afară și a respins mișcările răzvrătiților, și-a întors privirile spre dreptate și spre legi. Căci, după împrejurări, era la fel de bun în pace ca și în război. Judeca pricina unui orfan, făcea dreptate unei văduve, pedepsea cu cea mai mare asprime orice nedreptate, dînd trupului său doar puțină liniște la vînătoare și în odihnă. Și în aceasta ca și în altele era cumpătat, își stăpînea corpul și îl supunea. Închina muncii cea mai mare parte a timpului său și apoi se odihnea din nou după trudă; pentru a se destinde se apuca de o altă muncă, de o carte, de studiu, respectînd cu grijă acest precept: „Cercetați cărțile sfinte"[1]. Vînătoarea și jocul cu mingea veneau pentru tatăl meu în al doilea și al treilea rînd chiar atunci cînd era tînăr și cînd acest monstru crud, durerea de picioare, nu îl înlănțuise încă asemenea unui șarpe încolăcit și nu îl mușcase de călcîi[2], așa cum se spune în blesteme. Dar, de îndată ce a izbucnit această suferință și s-a înrăutățit mereu, a început să facă exerciții, călărie și alte jocuri, așa cum fusese îndemnat de știința medicilor, pentru ca, prin aceste exerciții continue călare, umorile lichide să se poată scurge și să se ușureze de greutatea copleșitoare. Căci, așa cum am spus mai sus, tatăl meu datora această boală nu

[1] Cf. Ioan, V, 39.
[2] Cf. *Facerea*, III, 16

altei cauze decît suferințelor și trudei îndurate pentru gloria romeilor.

VIII. Încă nu trecuse un an cînd împăratul, auzind vestea că cumanii trecuseră iarăși Istrul, părăsea Cetatea cetăților la începutul celei de-a opta indicții, la sfîrșitul toamnei, în luna noiembrie[1] și, adunîndu-și toate trupele, le împărțea între Philippopolis, locul numit Petritzos, Triaditza și tema Nisos și pînă la Buranitzova[2] în Paristrion, dîndu-le ordinul să se îngrijească bine de caii lor pentru ca aceștia să fie destul de puternici ca să-și poarte călăreții la vremea luptei, iar el s-a oprit la Philippopolis. Aceasta este o cetate aflată în centrul Traciei. Eurusul scaldă cetatea în partea unde suflă vîntul de nord, căci el vine de pe culmea Rodopilor și, după un curs foarte sinuos, cu multe meandre, trece prin cetatea lui Adrian; după ce multe ape s-au vărsat în acest fluviu, în apropierea cetății Aenos, se varsă în mare. 2. Cînd spun Filip, nu vorbesc de macedonean, de fiul lui Amyntas, căci această cetate este mai tîrzie decît Filip, ci de romeul Filip, care avea o statură uriașă și o forță fizică de neînfrînt. Acesta era mai întîi, înainte de a fi al lui Filip, un mic loc întărit, numit Krenides, sau, de unii, Trimus[3]. Dar cînd acest Filip, de statură foarte înaltă, a mărit cetatea și a înconjurat-o cu ziduri, a făcut din ea una din cele mai vestite cetăți ale

[1] În noiembrie 1114. Zonaras, XVIII, 26. plasează această expediție în primăvară.
[2] Branicevo.
[3] Ana Comnena se înșeală. Numele orașului Philippopolis vine de fapt de la acela al regelui macedonean Filip al II-lea, fiul lui Amyntas. Romanii l-au denumit într-adevăr Trimontium. Cît privește denumirea Krenides, ea aparținea orașului Philippi din Macedonia și nu Philippopolis-ului tracic, cf. Leib, III, p. 178, Liubarski, n. 1462

Traciei, unde a construit un hipodrom întins și alte monumente demne de admirat, ale căror ruine le-am văzut și eu cînd am fost cu împăratul acolo cu treburi. 3. Cetatea cuprinde trei coline, înconjurate fiecare de un meterez puternic și înalt; în partea unde coboară spre cîmpie și spre teren plan, un șanț făcut aproape de Eurus se întinde de-a lungul său. Această cetate era odinioară, după cum se pare, mare și frumoasă. Dar de cînd, în timpurile de demult, acei tauroi și sciții[1] au supus cetatea, ea a fost adusă în starea în care am găsit-o sub domnia tatălui meu și după care ne-am dat seama că această cetate fusese o mare cetate și a suferit, printre altele, pentru că o mulțime de nelegiuiți au trăit acolo. Căci au stăpînit această cetate armenii[2] și așa-numiții bogomili, despre care voi vorbi mai tîrziu, ca și despre erezia lor, cînd va fi momentul[3], precum și pavlichienii atît de fără Dumnezeu, o ramură separată a sectei manicheenilor, discipoli ai lui Pavel și Ioan așa cum spune și numele, care erau pătrunși de erezia lui Manes și care au răspîndit-o întocmai printre discipolii lor[4]. 4. Aș vrea să trec prin toată doctrina manicheenilor, expunînd-o pe scurt și apoi să mă grăbesc să îndepărtez de la mine aceste dogme atît de lipsite de credință. Dar nu sînt neștiutoare a faptului că în ochii tutu-

[1] Ana Comnena, consideră M. Levčenko, se referă aici la rușii (numiți în izvoarele bizantine *tauroscifi*) aflați în război cu Bizanțul în vremea cneazului Sviatoslav al Kievului, în 970, cf. Liubarski, n. 1463.

[2] Armenii erau monofiziți, deci eretici.

[3] Cf. *Alexiada*, XV, VIII–X.

[4] Ana Comnena dă aici crezare tradiției după care pavlichianismul a fost întemeiat de Pavel și Ioan, cei doi fii ai „maniheenei" Calinikia. După alți cercetători, numele sectei ar deriva din acela al apostolului Pavel, care se bucura de un cult deosebit din partea adepților ei.

ror erezia manicheenilor trece drept ceva ridicol și, cum sînt și grăbită să-mi reiau istorisirea, trec peste criticile aduse. Dealtfel, știu că nu numai cei ce cred în religia noastră, ci chiar Porphyrios însuși, marele nostru potrivnic, în numeroase cărți a arătat lipsa desăvîrșită de noimă a doctrinei absurde a manicheenilor, atunci cînd a cercetat în felul cel mai serios problema celor două principii, deși doctrina unității divine îi silește pe cititorii ei să admită „unitatea" platoniciană, sau „unu". Căci noi cinstim unitatea divină, însă nu pe aceea care nu admite decît o singură persoană. Nu mai acceptăm nici acel „unu" al lui Platon, care este „inexprimabilul" la greci și „misterul" la chaldèeni, căci de aceasta depind multe alte principii, cosmice și supracosmice.[1] 5. Discipolii lui Manes, ai lui Pavel și Ioan, fiii Callinikei, care aveau obiceiuri încă sălbatice și crude, ajungînd pînă la a vărsa sînge, au fost învinși în război de minunatul împărat Ioan Tzimiskes,[2] care i-a luat din Asia ca sclavi și i-a dus din țările locuite de chalybiți[3] și de armeni pînă în Tracia. I-a silit să se așeze în apropiere de Philippopolis, atît pentru a-i scoate din cetățile foarte puternice și din locurile întărite pe care le ocupau, stăpînindu-le, cît și pentru a-i pune paznici siguri împotriva incursiunilor sciților de care suferiseră foarte des ținuturile Traciei din partea barbarilor: căci aceia treceau

[1] Ana Comnena se referă la Porphyrios (sec. III e.n.), filosof neoplatonician, adversar al maniheismului, dar și al creștinismului. În continuare scriitoarea își ia distanțele față de doctrina filosofului păgîn, arătînd că ea crede în Sfînta Treime, adică într-un Dumnezeu unic în trei ipostaze.

[2] Ioan I Tzimiskes (969–976).

[3] Ana Comnena se referă la o regiune din nord-vestul Armeniei, pe malul Mării Negre.

defileele Hemusului și coborau pustiind totul în cîmpiile de la poalele lui. 6. Hemusul este un lanț de munți care se întinde pe o linie paralelă cu Rodope. Muntele începe de la Pontul Euxin, lasă puțin într-o parte cataractele și continuă pînă în Illyricum; cred că, după ce a fost tăiat în două de marea Adriatică, se înalță din nou pe continentul celălalt, terminîndu-se abia la pădurile Herciniene. Pe fiecare parte, de-a lungul pantelor, locuiesc o mulțime de neamuri foarte bogate: la nord dacii și tracii, la sud alți traci și macedoneni[1]. Acest Hemus îl treceau altădată nomazii sciți, înainte ca lancea lui Alexios și numeroasele sale lupte să-i fi dus la pieire; cu întreaga armată ei pustiau pămîntul romeilor și mai ales cetățile cele mai apropiate, între care cea mai însemnată era cetatea atît de vestită odinioară, Philippopolis. 7. Iar Ioan Tzimiskes, după ce i-a făcut pe dușmanii săi, manicheenii eretici, aliații noștri în luptă, a folosit aceste forțe puternice împotriva nomazilor sciți; scăpînd de desele lor incursiuni, cetățile au respirat în voie. Între timp manicheenii, care erau din fire independenți și care nu iubeau ordinea, se purtau după natura lor și se întorceau la felul lor de a fi. Și, toți locuitorii din Philippopolis fiind manicheeni, în afară de un mic număr, îi tiranizau pe creștini, le prădau bunurile și nu se îngrijorau de fel de trimișii împăratului; numărul lor creștea necontenit și în jurul cetății Philippopolis erau numai eretici. Un alt fluviu amar, cel al armenilor, s-a adăugat și el acestora, ca și un altul, ieșit din izvoarele cele mai

[1] Numele folosite de scriitoare, arhaizante, au un conținut geografic și nu etnic.

tulburi ale lui Iacob.[1] Se întîlnea aici, ca să zic așa, tot ce era mai murdar, căci dacă dogmele lor nu se potriveau, aceștia se înțelegeau cel puțin cu manicheenii prin firea lor răzvrătită. 8. Dar tatăl meu, împăratul, li s-a împotrivit cu toată priceperea lui militară: i-a supus pe unii fără luptă și i-a adus pe alții în sclavie cu ajutorul armelor. Cîtă trudă a avut și a îndurat acest războinic viteaz pentru o încercare cu adevărat apostolică! De ce să nu fie lăudat atunci? Pentru că nu a dat atenție treburilor războiului? Dar el a umplut Orientul și Occidentul cu faptele sale. A nesocotit oare studiul? Dar el a cercetat ca nimeni altul Sfînta Scriptură, pentru a-și pregăti vorba în vederea disputelor cu ereticii. Singur, mînuia în aceeași măsură arma și argumentul, și prin arme îi învingea pe barbari, iar prin argumente îi supunea pe necredincioși, așa cum s-a întîmplat atunci cînd s-a înarmat împotriva manicheenilor și a pornit o luptă apostolică în locul pregătirilor militare. Eu l-aș numi al 13-lea apostol. Deși unii dau acest titlu lui Constantin cel Mare[2], eu socot că Alexios poate fi pus în același rînd cu împăratul Constantin sau, dacă alții vor să-l conteste, după Constantin este și el în aceeași măsură apostol și împărat. 9. Așa cum am spus mai sus, el a venit în cetatea lui Filip pentru motivele pe care

[1] Ana Comnena se referă la iacobiți, monofiziți din Siria, adepți ai doctrinei ereziarhului Iacob, din secolul al VI-lea. Iacobiții au reprezentat, se pare, nu numai o sectă religioasă, ci și un „partid politic“ care respingea autoritatea Constantinopolului, motiv pentru care au fost caracterizați drept un partid al independenței naționale, cf. Buckler, p. 330.

[2] Constantin I cel Mare (324–337), canonizat de biserica ortodoxă ca propagator și apărător al creștinismului. Aici Ana Comnena are în vedere în primul rînd lupta lui Constantin împotriva arianismului.

le-am expus și, pentru că cumanii încă nu sosiseră, a făcut pe lîngă expediție un lucru mai însemnat: i-a întors pe manicheeni de la credința lor amară, insuflîndu-le dogma dulcii salvări. Din zori pînă după masa, sau chiar pînă seara, și uneori pînă la a doua sau a treia veghe a nopții, după ce îi chemase la el, îi învăța credința ortodoxă și îndepărta greșelile ereziei lor. Împreună cu el se afla și Eustratios, episcopul Niceei[1], un om învățat în științele sacre și profane, mai tare în dialectică decît cei ce frecventau Porticul sau Academia[2] și chiar decît pontiful care se afla pe scaunul episcopal din Philippopolis. Mai mult decît aceștia și superior tuturor, împăratul era ajutat de cezarul meu, Nikèphoros, pe care-l avea ca părtaș în studiul cărților sfinte. Astfel, mulți manicheeni, fără să mai șovăie, au venit atunci la preot pentru a-și mărturisi greșelile și pentru a primi sfîntul botez; puteau fi văzuți în această împrejurare și mulți a căror credință în cultul lor o întrecea pe cea a macchabeilor și care dădeau exemple și mărturii din scrierile sfinte, crezînd că prin aceasta întăresc dogma lor demnă de dispreț. Dar, prin discuții continue cu împăratul și prin îndemnurile lui dese, cei mai mulți dintre ei au fost convertiți și au primit sfîntul botez. Căci discuția dura deseori de la primele raze ale soarelui pînă

[1] Eustratios, mitropolitul Niceei, una dintre cele mai interesante personalități din viața intelectuală a Bizanțului în vremea lui Alexios Comnenul. Elev al lui Italos, fără să fie implicat în procesul acestuia, a devenit „teologul oficial" al lui Alexios. A luptat împotriva lui Leon, mitropolitul Calcedonului, în chestiunea secularizării bunurilor și icoanelor, a combătut pe armeni și pavlichieni. Căzind el însuși în erezie, prin susținerea unor idei nestoriene despre natura umană a lui Hristos, a fost suspendat din scaunul metropolitan de un sinod întrunit în aprilie 1117, cf. Beck, *Kirche*, p. 618–619, Ap. Glavinas, op. cit., p. 33–34.

[2] Este vorba de stoici și platonicieni.

la căderea nopții și fără să se ferească de asemenea întîlniri, împăratul stătea cel mai des fără hrană și îndura aceasta în miezul verii, într-un cort deschis.[1]

IX. În vreme ce se petreceau toate acestea și se dădea lupta de argumente cu manicheenii, a venit un sol de la Istru, anunțînd traversarea cumanilor. Împăratul, fără să mai piardă o clipă, a alergat la Istru cu soldații pe care îi avea lîngă el; a ajuns la Vidin și, negăsindu-i pe barbari (căci aceștia aflaseră de apropierea împăratului și se grăbiseră să treacă de cealaltă parte), a luat imediat o unitate de soldați viteji, pe care a trimis-o în urmărirea barbarilor. Îndată soldații au traversat Istrul și au pornit pe urmele dușmanului. După un drum de trei zile și trei nopți, văzînd că cumanii trecuseră un afluent al fluviului din acel ținut cu plutele pe care le aveau cu ei, s-au întors la împărat, fără să fi făcut nimic. 2. Împăratul a fost nemulțumit că barbarii nu fuseseră ajunși de trupele sale; totuși a socotit ca un fel de victorie faptul de a-i fi alungat la auzul numelui său și de a fi adus la credința noastră atîția oameni din secta ereziei manicheenilor; astfel că a înălțat un dublu trofeu, unul asupra barbarilor cu ajutorul armelor, altul asupra ereticilor prin vorbe pline de credință. Astfel s-a întors din nou la Philoppopolis și după o scurtă odihnă și-a reluat treburile. 3. Kuleon și Kusinos, împreună cu Pholos, cei ce se aflau în fruntea ereziei manicheene, asemănători în rest celorlalți manicheeni, dar foarte pricepuți în doctrina lor primejdioasă și duri ca fierul în fața oricărei încercări de convingere prin argumente, erau foarte abili să răstălmăcească cuvîntul divin și să-l interpreteze în chip fals; de aceea împăratul îi chema în fiecare zi și fă-

[1] Vara anului 1115.

cea un război de argumente. Se putea astfel vedea o dublă întrecere: pe de o parte împăratul, străduindu-se cu toate forțele să-i salveze, pe de alta acești oameni dornici să cîștige o victorie cadmeeană, cum se spune. Căci erau acolo toți trei, ascuțindu-și colții ca niște mistreți și gîndindu-se numai cum să doboare argumentele împăratului: dacă o obiecție îi scăpa lui Kusinos, Kuleon o relua și cînd Kuleon nu mai avea argumente, Pholos, la rîndul său, se ridica din nou; sau, împotriva argumentelor și replicilor împăratului ei se ridicau pe rînd, asemenea valurilor care vin năvalnice unele după altele, din ce în ce mai mari. Împăratul le distrugea toate argumentele ca pe o pînză de păianjen și închidea îndată gura acestor oameni necurați. Dar cum nu-i putea convinge de fel, descurajat în fața prostiei acestor oameni, i-a trimis în cetatea împărătească, dîndu-le adăpost în porticele de formă circulară din jurul marelui palat. Totuși, vînătoarea sa nu fusese cu totul zadarnică, chiar dacă pînă acum nu le prinsese în laț pe aceste căpetenii prin argumentele sale, căci în fiecare zi aducea în credința lui Dumnezeu cînd o sută, cînd mai mult de o sută, astfel că numărul tuturor celor pe care-i vînase mai înainte și al celor pe care i-a atras atunci, convingîndu-i prin vorbele sale, ajunge la mulțimi de zeci de mii de oameni.
4. Dar, de ce să vorbesc și să laud ceea ce știe universul tot și ceea ce a avut ca martori întregul Orient și Occident? Căci el a adus în diferite chipuri la credința noastră ortodoxă cetăți întregi și țări pline de tot felul de erezii. Cei ce dețineau ranguri înalte au fost răsplătiți cu mari daruri și numiți comandanți în armata sa, iar cei de neam umil au fost chemați împreună: i-a luat pe agricultori care lucrau cu care și boi, împreună cu copiii și femeile lor într-o cetate pe care a ridicat-o pentru ei în apropiere de Philippopolis, numind-o Alexiopolis sau Neokastron, nume care s-a răspîndit peste tot, dînd și unora și altora pămînt, vie, case și bunuri. Nu le-a făcut aceste daruri în afara legii, precum grădinile lui Adonis[1] care înfloresc astăzi și mîine dispar, ci le-a întărit cele date prin hrisoave[2] și, în loc să le dea aceste binefaceri numai lor, a lăsat să fie transmise celor ce se vor naște și fiilor acestora; dacă bărbații mureau, femeile lor aveau să se bucure de cele dăruite. Astfel își înmulțea el binefacerile.
5. Toate acestea trebuiau spuse, dar am trecut peste și mai multe încă. Și să nu aducă nimeni critici acestei istorii, ca și cum această povestire ar trebui garantată de alții. Căci mai trăiesc acum încă mulți dintre cei ce au fost martori ai celor istorisite și nu pot fi dovedite de neadevăr. Împăratul, luînd toate hotărîrile de trebuință, a plecat din Philippopolis, întorcîndu-se în cetatea împărătească. Din nou au început pentru el aceleași discuții și aceleași polemici nesfîrșite cu discipolii lui Kuleon și Kusinos. În cele din urmă l-a convertit pe Kuleon, mai inteligent, cred, și capabil să se lase convins de adevărul argumentelor, devenind cea mai blîndă oaie a turmei noastre. Iar Kusinos și Pholos, hărțuiți și bătuți, dar rămînînd ca de fier în discuțiile dese cu împăratul, s-au ferit și nu s-au lăsat convinși. De aceea, ei fiind cei mai necredincioși din toți maniheenii și cufundîndu-se într-o tristețe fără leac, i-a aruncat în închisoarea Elephantina[3] și, dîndu-le din belșug cele de trebuință, i-a lăsat să moară singuri, cu viciile lor.

[1] Cf. *Teocrit*, XV, 113.
[2] Cf. Dölger, 1268 (anul 1115).
[3] Închisoare aflată în incinta Palatului imperial constantinopolitan, în apropiere, probabil, de Poarta elefantină (de fildeș), cf. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 171.

CARTEA a XV-a

I. Acestea au fost faptele săvîrșite de către împărat la Philippopolis și în legătură cu manicheenii; dar, între timp, alți barbari puneau la cale noi tulburări împotriva lui. Căci sultanul Soliman[1], care plănuia să jefuiască iarăși Asia, a adunat trupe din Chorassan și Alep, gîndindu-se că va da o luptă cu sorți de izbîndă împotriva împăratului. Acesta însă, fiind încunoștințat de întregul plan al sultanului Soliman, a plănuit la rîndul său o expediție pînă la Ikonion, pentru a da acolo o luptă înverșunată cu dușmanul. Căci acolo se găsea sultanatul lui Klitziasthlas.[2] A chemat întăriri străine, precum și o mare armată de mercenari și și-a adunat trupe de peste tot. Pe cînd cei doi comandanți făceau pregătiri unul împotriva celuilalt, împăratul a fost cuprins de durerea sa obișnuită de picioare. Trupele tocmai se adunau din toate părțile, dar unele după altele și nu toate odată, căci locurile lor de baștină erau foarte îndepărtate; totuși, suferința îl împiedica pe împărat nu numai să-și pună planul în aplicare, dar chiar

[1] Melik-Șah al II-lea.

[2] Kilidj-Arslan I mutase capitala sultanatului de Rum de la Niceea la Ikonion, în 1097, după cucerirea Niceei de bizantini.

și să umble. Zăcea în pat, întristat nu atît din pricina durerilor puternice de picioare cît de amînarea expediției sale împotriva barbarilor. Acest lucru nu a trecut neluat în seamă de barbarul Klitziasthlas, care a început atunci să prade în voie toată Asia și să facă o mulțime de incursiuni împotriva creștinilor. 2. Căci niciodată boala nu îl lovise atît de puternic pe împărat; dacă înainte răul îl cuprindea doar din timp în timp, de acum înainte el nu mai revenea periodic, ci era continuu, dîndu-i suferințe cumplite, neîntrerupte. Suferința aceasta părea oamenilor lui Klitziasthlas nu o boală adevărată, ci un pretext care însemna de fapt teamă și lașitate, ascunse sub aparențele unor crize de gută. De aceea își băteau joc adesea de aceasta la beții și petreceri; ca niște adevărați oratori, barbarii parodiau boala de picioare a împăratului și durerea ajunsese subiect de comedie. Căci ei jucau rolurile doctorilor și ale celor din jurul împăratului și îl reprezentau pe împărat în mijlocul lor, întins pe un pat, bătîndu-și astfel joc de el. Asemenea batjocuri stîrneau rîsul barbarilor. 3. Împăratul nu era necunoscător al acestor lucruri și era cu atît mai mult dornic să lupte împotriva lor, cu cît era mai mîniat. Nu după mult timp durerile i-au mai trecut și a pornit în expediția pe care o pusese la cale. După ce a străbătut Damalis, a trecut strîmtoarea dintre Kibotos și Aighialoi; ajungînd la Kibotos, s-a îndreptat apoi spre Lopadion, unde a așteptat sosirea trupelor sale și a mercenarilor pe care îi chemase. După ce s-au adunat toți, a pornit la drum împreună cu trupele și a ocupat fortăreața Sf. Gheorghe, aflată lîngă lacul din apropierea Niceei, iar de acolo s-a îndreptat spre Niceea. Apoi, peste trei zile s-a întors înapoi și și-a așezat tabăra dincoace de podul de la Lopadion

lîngă Brysis zisă a lui Karykeus; împăratul a socotit că este mai bine să treacă întîi toate trupele peste pod, ca să-și așeze tabăra într-un loc potrivit și tot astfel să treacă apoi și el podul, pentru a înălța cortul împărătesc în centrul întregii armate. 4. Turcii, care erau foarte pricepuți în vicleșuguri, tocmai prădau cîmpia aflată la poalele munților Lentianoi, în locul numit Kotoiraikia; aflînd că împăratul pornise ofensiva împotriva lor, au fost îngroziți și au aprins îndată o mulțime de focuri, încercînd să dea celor ce-i vedeau aparența unei armate numeroase. Aceste focuri au cuprins tot văzduhul înspăimîntînd pe mulți dintre cei nepricepuți, dar nu au trezit nici un fel de teamă din partea împăratului. 5. Atunci ei au plecat cu toată prada și cu prizonierii luați, în vreme ce împăratul se grăbea din zori să ajungă în cîmpia de care am amintit mai sus, cu dorința de a-i lua prin surprindere pe dușmani, dar prada i-a scăpat; acolo a găsit o mulțime de oameni care mai respirau încă, mai ales romei, și a dat peste multe cadavre, lucru care l-a tulburat adînc, cum era și firesc. Vroia să plece în urmărirea dușmanului pentru a nu pierde întreaga pradă, dar, fiind cu neputință ca întreaga armată să-i ajungă din urmă pe fugari, și-a așezat tabăra undeva în împrejurimile Poimanenonului și a luat îndată un corp de soldați viteji, ușor înarmați, ordonîndu-le să pornească pe urmele barbarilor și arătîndu-le pe ce drum să apuce în urmărirea nelegiuiților. Aceștia, ajungîndu-i pe turci cu toată prada și cu prizonierii într-un loc numit de băștinași Kellia[1], au căzut asupra lor ca focul și au omorît pe loc foarte mulți: i-au luat pe cei care mai rămăseseră în viață și, strîngînd toată prada, după această victo-

[1] Localitate neidentificată.

rie strălucită, s-au întors la împărat. El i-a întîmpinat cu bucurie și, aflînd de nimicirea cu desăvîrșire a dușmanilor, s-a întors la Lopadion. Ajungînd acolo, a rămas trei luni întregi, atît din pricina lipsei de apă în ținuturile prin care avea să treacă (căci era vreme de vară[1] și căldura era de neîndurat), cît și din pricină că aștepta o unitate de mercenari care nu venise încă. Cînd s-au adunat acolo trupele, a ridicat toată armata pedestră și, așezînd-o pe crestele Olimpului, a ajuns la Aer, chiar în locul numit Malagna[2]. 6. Între timp împărăteasa se găsea în palatul de la Prinkipos[3], ca să aibă de acolo mai ușor vești despre împărat, care se întorsese la Lopadion; cînd împăratul s-a dus la Aer, a trimis monera împărătesei să o aducă, pe de-o parte văzînd că durerea de picioare nu înceta, și pe de alta pentru că se temea de slujitorii din jurul său, care-i erau dușmani, dorind de aceea ca ea să fie lîngă el pentru grija necontenită pe care i-o purta mereu și ochiul ei foarte atent.

II. Nu trecuseră încă trei zile și slujitorul care avea în grijă camera de dormit împărătească a intrat în zori și s-a apropiat de patul împăratului. Atunci împărăteasa, trezindu-se și văzîndu-l, i-a spus: „Ne anunți un atac al turcilor!" Cum acela i-a răspuns că ajunseseră de-acum la fortăreața numită a lui Gheorghe, ea i-a făcut un semn cu mîna să păstreze tăcere, pentru a nu-l trezi pe împărat. Acesta, deși auzise vorbele lor, și-a păstrat același chip și aceeași liniște; cînd a răsărit soarele s-a apucat de treburile lui obișnuite,

[1] Vara anului 1116.
[2] Localitate situată nu departe de Niceea.
[3] Insulă Prinkipos, cea mai mare dintre Insulele Principilor, din Marea de Marmara, azi Büyükada. Aici se găsea un palat imperial, cf. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 510.

cufundat în întregime în prevenirea pericolului. Înainte de a fi trecut ora a treia, a venit de acolo un alt crainic, spunînd că barbarii erau acum aproape. Împărăteasa era alături de împărat și deși, firește, îi era teamă, aștepta hotărîrea împăratului. La vremea cînd împărații se duceau la masă, a venit un al treilea crainic, plin de sînge și, aruncîndu-se la picioarele împăratului, s-a jurat că pericolul este deasupra capetelor lor și că barbarii erau pe urmele lui. 2. Împăratul i-a îngăduit atunci împărătesei să se întoarcă în Bizanț. Aceasta, deși era îngrozită, și-a ascuns teama în adîncul inimii și nu a trădat-o nici prin vorbe, nici prin înfățișare. Avînd o fire curajoasă și hotărîtă, ea, asemenea acelei femei cîntate de Solomon prin Proverbe[1]; nu a lăsat să se arate nimic din ceea ce e propriu femeilor, nu a făcut nici un pas care să vădească frică, așa cum le vedem de obicei pe femei suferind cînd află o veste înfricoșătoare. Culoarea feței lor le trădează groaza din suflet și adesea scot vaiete de jale, ca și cum primejdia care le amenință e aproape. Deși împărătesei îi era frică, frica pe care o simțea era pentru împărat, căci se temea să nu i se întîmple lui ceva pe neașteptate și numai în al doilea rînd se temea pentru propria ei ființă. Astfel, în aceste împrejurări ea nu a avut nici o manifestare care să nu fie demnă de curajul ei; și-a luat rămas bun de la împărat, deși fără voie, întorcîndu-se de mai multe ori ca să-l vadă, dar privind în pămînt și stăpînindu-se, pentru că se despărțea fără voie de acesta. De acolo a coborît la mare, s-a urcat pe monera împărătească și a pornit de-a lungul coastei Bithyniei; fiind prinsă de o furtună, a acostat la Helenopolis[2] și

[1] Cf. *Pildele*, XXXI, 10.
[2] Port la Marea de Marmara, la intrarea în golful Nicomediei.

a rămas acolo cîtva timp. 3. Acestea fie spuse despre Augusta; împăratul, împreună cu soldații care-l însoțeau și cu cei apropiați, s-a înarmat imediat. Au încălecat și au pornit cu toții spre Niceea. Între timp barbarii făcuseră prizonier un alan și, aflînd de la acesta că împăratul se îndrepta împotriva lor, s-au întors și au luat-o la fugă pe potecile pe care veniseră. Dar Strabobasilios și Mihail Stypiotes (să nu se creadă, la auzul numelui de Stypiotes, că e vorba de acel mixobarbar, căci acela era un sclav cumpărat de celălalt și a fost mai tîrziu dat în dar împăratului de către stăpînul său, ci de un om, din nobilimea cea mai bună), soldați foarte buni și care dobîndiseră de mult faimă, erau așezați pe culmile munților Ghermioi și păzeau drumurile dimprejur, cu gîndul că poate cumva, cădeau din întîmplare barbari în plasa lor, prinși ca animalele sălbatice; aflînd de apropierea turcilor, ei au coborît la cîmpiile numite... i-au atacat pe dușmani și, dînd o luptă aprigă, i-au învins cu desăvîrșire. 4. Împăratul s-a dus între timp să se așeze în fortăreața lui Gheorghe, cea de multe ori pomenită, și apoi, de acolo, la mica așezare numită de localnici Sagudai[1], dar nu i-a întîlnit pe turci; aflînd de înfrîngerea lor de către războinicii curajoși pe care i-am numit, Stypiotes și Strabobasilios, a lăudat vitejia înnăscută și victoria romeilor și apoi și-a așezat tabăra într-un loc în afara acestei întărituri. A doua zi, coborînd la Helenopolis, a găsit-o pe împărăteasă, care se afla încă acolo, căci nu se putea călători pe mare. I-a istorisit ce se întîmplase cu turcii, cum aceștia, dornici de izbîndă, ajunseseră la înfrîngere și

[1] Identificarea acestei localități a stîrnit discuții între învățați. Liubarski, n. 1498, opinează că ar fi vorba de o așezare de la nord de Niceea.

cum, în loc să învingă, așa cum credeau, fuseseră învinși și descoperiseră contrariul a ceea ce așteptau. După ce a eliberat-o de o mare grijă, el s-a îndreptat apoi spre Niceea. 5. Acolo a aflat însă de năvala altor turci și a venit la Lopadion unde a rămas numai puțină vreme căci, aflînd că o armată numeroasă de turci era în drum spre Niceea, s-a îndreptat împreună cu trupele sale spre Chios și apoi, fiind înștiințat că dușmanul înainta se toată noaptea aceea spre Niceea, a ridicat tabăra de acolo și a pornit prin Niceea către Miskura. În acest ținut s-a încredințat că grosul armatei turcilor încă nu ajunsese și că numai cîțiva oameni, trimiși de Monolykos, se aflau la Dolylos și în împrejurimile Niceei pentru a-i pîndi mișcările armatei și a-i trimite încontinuu vești lui Monolykos asupra ei; l-a trimis la Lopadion pe Leon Nikerites împreună cu trupele de sub ordinele lui, poruncindu-i să stea de pază fără răgaz, să cerceteze drumurile și să-i dea vești în scris despre ceea ce află cu privire la turci. 6. A așezat restul trupelor în locuri potrivite, socotind că este mai bine să nu-și continue drumul împotriva sultanului; căci era sigur că barbarii care scăpaseră aveau să răspîndească printre toți turcii din Asia știrea expediției împotriva lor și să spună cum îi întîlniseră și îi atacaseră pe romei in diferite locuri, cum ei au rezistat vitejește și cum, înfrînți, unii au căzut prizonieri, alții au fost uciși și puțini, răniți, s-au retras; astfel, la vestea apropierii lui barbarii se vor retrage chiar dincolo de Ikonion și toată strădania sa avea să fie zadarnică. De aceea, întorcînd frîul, s-a îndreptat prin Bithynia spre Nicomedia, pentru ca turcii, nemaigîndindu-se la un atac al său, să se întoarcă fiecare la casele lor. Cînd, prinzînd din nou curaj, aveau să se răspîndească iarăși ca să jefuiască, după obiceiul turcilor și sultanul însuși își va relua primul său plan, el, împreună cu oamenii săi care se vor fi odihnit puțin între timp, și cu caii și animalele de povară care se vor fi îngrășat din același motiv, nu după multă vreme va porni la luptă împotriva lor cu un avînt și mai mare și îi va ataca cu curaj. 7. De aceea s-a întors în Nicomedia, cum am spus și, îndată ce a ajuns, i-a trimis pe toți soldații care erau cu el în satele din apropiere, pentru ca atît caii cît și animalele de povară să poată avea hrană din belșug, căci pămîntul Bithyniei dădea iarbă multă, iar soldații înșiși își puteau aduce ușor din Bizanț și din împrejurimi prin golful din apropiere tot ce le era de trebuință; le-a poruncit să aibă cea mai mare grijă de cai și de animalele de povară, fără să le folosească nici pentru vînătoare nici pentru plimbare, astfel ca, la momentul potrivit acestea să fie în stare să-i poarte cu ușurință pe călăreți și să le fie de folos în manevrele împotriva dușmanilor.

III. Astfel, hotărînd acestea, a rămas acolo ca să-i supravegheze după ce, la oarecare distanță, pusese oameni de strajă pe fiecare potecă; avînd de gînd să rămînă pe loc mai multe zile, a chemat-o pe Augusta pentru motivele pe care le-am spus de mai multe ori, ca să fie alături de el pînă ce se va hotărî să pornească marșul asupra barbarilor și să plece de acolo. Venind în grabă din Nicomedia, ea a văzut că unii dușmani ai împăratului erau foarte bucuroși de faptul că nu făcuse, ca să spun așa, nimic, și că mergeau peste tot spunînd aceasta și șoptind că, în pofida marilor sale pregătiri împotriva barbarilor și a numeroaselor trupe adunate, nu izbutise nimic de seamă și se retrăsese la Nicomedia; cum spuneau aceasta nu numai pe la colțuri ci și în piețe, pe străzi

și la răspîntii, fără sfială, împărăteasa s-a întristat și s-a tulburat. Împăratul, care prevedea sfîrșitul fericit al expediției sale împotriva dușmanilor, fiind încercat în asemenea lucruri, nu dădea atenție vorbelor acestor oameni și calomniilor lor, și ca și cum totul ar fi fost un joc de copii, arăta disprețul cel mai mare pentru asemenea purtări, bătîndu-și joc de judecata lor proastească. I-a dat curaj Augustei cu vorbe bine cumpănite, asigurînd-o că tocmai ceea ce răspîndeau acești oameni avea să-l ajute spre cea mai mare victorie. 2. Eu socotesc un act de curaj cînd cineva cîștigă victoria prin înțelepciune, căci avîntul sufletului și energia sînt de condamnat atunci cînd lipsește judecata. Aceasta este nesocotință, nu vitejie. Căci avem curaj datorită armelor noastre, împotriva acelora pe care îi putem învinge, și sîntem nesocotiți față de aceia asupra cărora nu putem izbîndi; de aceea, atunci cînd ne amenință un pericol și cînd nu-i putem face față, ducem războiul în alt chip și încercăm să-l învingem pe dușman fără luptă. Prima virtute a comandanților este înțelepciunea de a cîștiga fără primejdie victoria: „prin abilitate îl întrece un conducător de cai pe celălalt", spune Homer[1]. Dealtfel zicala despre Cadmos vestejește victoria plină de primejdii. Mie mi s-a părut întotdeauna că e mai bine să se pună la cale în timpul luptei lucruri ingenioase și strategice, atunci cînd armata nu poate ține piept forței adversarului; astfel, cine vrea, poate cerceta în istorie că o victorie nu se dobîndește întotdeauna în același chip și prin aceleași mijloace ci, din timpurile vechi și pînă în zilele noastre ea se cîștigă prin tot felul de încercări, astfel că, dacă victoria este una, mijloacele prin care o cîștigă

[1] Cf. *Iliada*, XXIII, 318.

comandanții sînt multe și diferite prin natura lor. Unii dintre vestiții generali din antichitate par să-i fi învins pe dușmanii lor numai prin forță, dar alții au folosit adesea și alte mijloace și au ieșit victorioși. 3. Tatăl meu, împăratul, i-a înfrînt pe dușmanii săi uneori prin forță, alteori folosindu-se de inventivitatea sa; uneori, chiar în timp ce se băteau, el punea la cale o manevră iscusită și, prin curajul său, cîștiga curînd victoria. Fie folosindu-se de o stratagemă, fie luptînd cu mîinile lui, a înălțat adesea în chip neașteptat numeroase trofee. Dacă a existat vreodată un bărbat iubitor de primejdii, el a fost acest erou și puteau fi văzute pericolele ivindu-se necontenit în fața sa; uneori le înfrunta cu capul descoperit și mergea pînă în fața barbarilor, alteori părea că nu vrea să lupte și se prefăcea că îi este teamă, așa cum se ivea momentul și cum cereau împrejurările. Ca să spun totul pe scurt, triumfa cînd fugea și cîștiga victoria cînd pornea în urmărire; își revenea cînd cădea și stătea în picioare cînd se clătina, asemenea „scaieților" cu trei spini care, în orice fel sînt aruncați, rămîn întotdeauna drepți. 4. Și iarăși, ajungînd aici, rog să nu fiu învinuită că sînt surprinsă făcînd apologia lui; am răspuns de multe ori că nu părtinirea pentru tatăl meu îmi inspiră aceste vorbe, ci însăși natura întîmplărilor. Căci ce mă împiedică, în numele adevărului, să fiu în același timp iubitoare față de tatăl meu și față de adevăr? Am ales să scriu o istorie adevărată, a unui om mare; dacă se întîmplă ca acesta să fie în același timp și tatăl celei care scrie și ca numele tatălui meu să fie amintit aici, fie, dar scrierea să se potrivească cu natura adevărului. Căci în alte împrejurări mi-am dovedit dragostea față de tatăl meu și aceasta a făcut ca eu să pregătesc lăncile și să ascut săbiile oamenilor care

erau dușmănoși față de mine, așa cum știu toți cei ce nu sînt necunoscători ai faptelor din viața mea. Sub veșmîntul istoriei eu nu voi trăda, cu siguranță, adevărul. Există un timp al dragostei față de tată, și am făcut aceasta cu curaj, și există totodată și un timp pentru adevăr, și acum, cînd a venit, nu aș putea trece peste el. Dar dacă, așa cum am spus, acesta dezvăluie și dragostea pe care o port tatălui meu, nu mă tem de învinuirea oamenilor de a fi ascuns adevărul. 5. Acum însă, scrierea mea trebuie să se întoarcă la subiectul ei. Împăratul nu avea altceva de făcut, cît timp cortul său se înălța în acel loc, decît să înroleze recruți în toată armata și să-i învețe cu grijă cum să întindă arcul, cum să mînuiască o lance, să urce pe cal și să facă diferite mișcări; îi învăța pe soldați noua formație de luptă pe care o descoperise el însuși; cîteodată mergea cu ei călare, trecea printre rînduri și dădea de fiecare dată sfatul de trebuință. Dar soarele își terminase acum rotirile sale largi și, trecînd echinocțiul toamnei, se îndrepta spre cercul dinspre miazăzi; timpul acesta i s-a părut bun pentru campanii militare și, cu toate forțele, împăratul s-a îndreptat direct spre Ikonion, potrivit planului pe care îl făcuse de la început. 6. Cînd a ajuns la Niceea, i-a luat din armată pe soldații ușor înarmați împreună cu comandanți încercați, dîndu-le ordin să pornească înainte împotriva turcilor în mici cete pentru a aduna furaj și a întinde curse; dacă Dumnezeu le dădea victoria și îi puneau pe fugă pe dușmani, aceștia trebuiau să nu-i urmărească prea departe, ci să se mulțumească cu izbînda dobîndită și să se regrupeze în ordine.

Au ajuns împreună cu împăratul într-un loc aflat la...[1] numit de locuitori Gaïta[2]; au pornit îndată primii, în vreme ce împăratul pleca cu grosul trupelor, îndreptîndu-se spre podul din apropiere de Pithekas. Apoi, în interval de trei zile, trecînd prin Armenokastron și locul numit Leukai, ce ajunge în cîmpiile de la Doryleos[3]. Socotind că acestea erau destul de întinse pentru a-și desfășura trupele, vrînd să le treacă în revistă pe toate și să-și dea bine seama de forța lor militară, a folosit acest moment pentru a-i rîndui definitiv pe soldați în linia de luptă pe care o pregătea încontinuu și a cărei așezare o descria ades pe pergament cînd își făcea planul (căci nu era necunoscător nici al tacticii lui Elian)[4] și, rînduindu-și armata aici, și-a așezat tabăra în această cîmpie. 7. El știa din îndelunga lui experiență că ordinea de luptă a turcilor nu se aseamănă cu cea a altor neamuri și că ei nu se așază „scut lîngă scut, coif lîngă coif, războinic lîngă războinic", cum spune Homer;[5] la ei aripa dreaptă, aripa stîngă și centrul se aflau la distanță unele de altele și falangele sînt ca rupte, ca să zic așa; astfel, cînd se atacă aripa dreaptă sau aripa stîngă, centrul se avîntă odată cu tot restul armatei care se află în spate, și în acest fel, asemenea unui vîrtej, îi învălmășesc pe dușmani. Ca arme de luptă ei nu se folosesc de lănci ca așa-numiții celți, ci îl înconjoară, de pretutindeni, pe dușman, trăgînd săgeți asupra lui și apărarea lor se face de la distanță. Cînd un turc e în urmă-

[1] Lacună în text.
[2] Localitate situată la est de Niceea.
[3] Orașe situate în zona de confluență dintre Chalys și Sangar.
[4] Scriitor grec din secolul I e.n., autor al unei lucrări de tactică militară închinate împăratului Hadrian.
[5] Cf. *Iliada*, XIII, 131, XVI, 215.

rire, îl ajunge pe dușmanul său trăgînd cu arcul, iar cînd este urmărit, triumfă cu săgețile sale; trimite o săgeată care lovește în zborul ei fie calul, fie călărețul și, cînd a fost trasă de o mînă foarte puternică, aceasta străpunge corpul dintr-o parte în cealaltă, atît de buni arcași sînt ei[1]. 8. Știind aceasta, împăratul se pregătise și el și își așezase falangele astfel ca aceia să trebuiască să tragă spre dreapta, în partea apărată de scuturi, iar ai noștri să tragă în stînga lor, în partea unde corpul este descoperit. Se gîndise că o asemenea ordine de luptă va fi de neînfrînt și s-a minunat în fața puterii ei; astfel, a socotit felul acesta de așezare ca dat de Dumnezeu și această ordine adusă de îngeri. Cu toții erau plini de admirație și de bucurie, încrezători în invenția împăratului. El se gîndea în același timp la trupele sale și la întinderile pe care le avea de străbătut; se gîndea totodată la forța acestei ordini de luptă și o socotea de nezdruncinat; își punea în ea bune speranțe și se ruga lui Dumnezeu să le împlinească prin fapte.

IV. În această ordine a poposit la Santabaris[2]; dintre toți comandanții acestei ordini de luptă, l-a ales pe Kamytzes și l-a trimis să atace Polybotos și Kedrea[3] (aceasta este o mică așezare foarte puternică, ocupată de un satrap, pe nume Pucheas)[4], ordonînd totodată lui Stypiotes să meargă împotriva barbarilor din ...[5] Doi sciți, care au aflat acest plan, au fugit la Pucheas și l-au anunțat de atacul lui Kamytzes și de hotărîrea împăratului. Acesta a fost cuprins de o mare teamă și, la miezul nopții, a ieșit de acolo, plecînd împreună cu cei de un neam cu el. Cînd Kamytzes a ajuns a doua zi dimineața, nu l-a găsit nici pe Pucheas și nici urmă de turc; deși a găsit așezarea plină de pradă, adică vorbesc de Kedrea, nu a dat nici o poruncă cu privire la aceasta, căci era îngrijorat, asemenea vînătorilor cărora le scapă victima din mîini și, fără să mai amîne, întorcînd îndată frîul, a pornit spre Polybotos. A căzut pe neașteptate asupra acestor barbari, omorînd un număr foarte mare și apoi, cu toată prada și cu prizonierii, și-a așezat tabăra în apropiere, așteptînd venirea împăratului. Stypiotes, care făcuse același lucru la Poimanenon, s-a întors la împărat. 2. Împăratul a ajuns și el la Kedrea la apusul soarelui. Cîțiva soldați, venind îndată și ei, i-au adus la cunoștință că o mulțime nenumărată de barbari se aflau în micile așezări din jur, ale acelui Burtzes, vestit odinioară. Îndată ce a aflat acestea, împăratul s-a pregătit să treacă la faptă. L-a chemat imediat pe fiul lui Burtzes, numit Bardas, împreună cu Gheorghe Lebunes și cu un scit numit Pitikas în limba lor și, cu oameni pe care îi aveau sub comanda lor, a format o armată capabilă de luptă, căreia i-a dat ordin să plece împotriva dușmanilor cu îndemnul ca, îndată ce vor ajunge acolo, să-i trimită pe oamenii de la aprovizionare în așezările învecinate și să le prade pe toate; în același timp trebuiau să-i aducă la el pe toți băștinașii. 3. Aceștia au pornit îndată pe drumul hotărît de el; împăratul, care ținea la primul plan, era grăbit să meargă la Polybotos și să se repeadă de acolo la Ikonion. Tocmai se gîndea la aceasta și era gata să-și pună în aplicare

---

[1] Leib, III, p. 261 susține că în descrierea modului de rînduire a oștirii și de luptă ale turcilor Ana Comnena se inspiră din *Tacticele* lui Leon al VI-lea. Liubarski, n. 1508, fără să conteste aproprierea, se arată mai sceptic în privința unei influențe a lui Leon asupra Anei.

[2] Localitate situată la sud de Nakoleia, pe drumul de la Kotyaion la Kaborkion.

[3] La cca 30 km. vest de Amorion.

[4] Moravcsik, II, p. 257 se întreabă dacă nu este vorba de un Abu Hayyan?

[5] Lacună în text.

planul, cînd i s-a adus vestea că barbarii și sultanul Soliman însuși, aflînd de apropierea lui, dăduseră foc tuturor ogoarelor și cîmpiilor Asiei astfel că pretutindeni lipsea hrana și pentru oameni și pentru cai; ei mai anunțau și o expediție a barbarilor din ținuturile de miazănoapte[1] și vestea se răspîndise repede în întreaga Asie. Astfel, s-a temut ca, dacă pleacă spre Ikonion, armata sa să nu cadă pradă foametei din pricina lipsei de hrană; pe de altă parte nu avea încredere și era neliniștit din cauza barbarilor a căror apropiere se anunța. 4. A luat atunci o hotărîre înțeleaptă și plină de îndrăzneală: să-l întrebe pe Dumnezeu ca să afle dacă trebuia să pornească spre Ikonion sau să-i atace pe barbarii din împrejurimile Philomelisului. A scris aceste întrebări pe două hîrtii pe care le-a pus pe masa sfîntă a altarului, apoi, în timpul nopții, a închinat lui Dumnezeu priveghiul și rugăciunile numite „ectenii". În zori, preotul a intrat și a luat una din hîrtiile care fuseseră puse acolo; a deschis-o în fața tuturor[2] și a citit că împăratul era îndemnat să pornească pe drumul Philomelisului. 5. Dar, destul despre împărat; Bardas Burtzes, mergînd pe drumul de care am vorbit, a observat o armată numeroasă care se grăbea să se alăture lui Monolykos trecînd pe podul de la Zompe[3]; a luat îndată armele și i-a atacat pe dușmani în cîmpia Amorion, învingîndu-i cu desăvîrșire. Dar alți turci, care coborau din părțile de răsărit și se grăbeau și ei să ajungă la Monolykos, au căzut deodată asupra lui Burtzes, înainte ca acesta să se refacă, și au luat toate animalele de povară care se aflau acolo, împreună cu

[1] Este vorba de turcii Danișmendizilor.
[2] Cf. *Alexiada*, X, II, 5.
[3] Pod peste rîul Sangarios.

bagajele soldaților. Burtzes se întorcea victorios, încărcat cu o pradă bogată, cînd a întîlnit un om care venea dintr-acolo; aflînd cum îi jefuiseră turcii toată tabăra și cum plecaseră cu prada lor, s-a gîndit ce să facă. Barbarii plecaseră repede și, deși ar fi vrut să pornească după ei, nu putea din pricina cailor obosiți. Atunci, renunțînd să se mai repeadă pe urmele acestora, ca să nu se întîmple un rău și mai mare, a continuat să înainteze încet și în perfectă ordine; în zori a ajuns în cetățile lui Burtzes pe care le-am pomenit și a scos totul din case. Apoi a luat prizonierii și i-a dus împreună cu tot avutul barbarilor; după ce s-a odihnit un timp într-un loc potrivit, pentru că atît el cît și oamenii săi erau osteniți, la răsăritul soarelui a pornit spre împărat. 6. Pe drum însă, a întîlnit o nouă ceată de turci, pe care i-a atacat imediat, încingîndu-se o luptă foarte aprigă. După ce au rezistat un timp luptînd, aceia [turcii] i-au cerut pe prizonierii lor împreună cu toată prada care le fusese luată, dîndu-le asigurări că, dacă vor obține ceea ce cer, făgăduiesc ca pe viitor să nu mai pornească cu război împotriva romeilor și să se întoarcă acasă. Burtzes n-a ajuns la o înțelegere în legătură cu cererile barbarilor, ci le-a răspuns printr-o luptă înverșunată, bătîndu-se cu vitejie. Cum nu băuseră o picătură de apă din ajun, fiind în vîrtejul luptei, cînd au ajuns la malul unei ape, și-au potolit acolo arșița setei, întorcîndu-se îndată în luptă cu schimbul; cînd unii își reluau locul în luptă, ceilalți osteniți își refăceau puterile cu apă. 7. Dar în fața marii îndrăzneli al barbarilor și a numărului lor uriaș, Burtzes, care era obosit și nu știa ce să facă, a trimis în cele din urmă la împărat, pentru a-i aduce la cunoștință cele ce se întîmplau, nu pe un soldat oarecare, ci chiar pe Gheorghe Lebu-

nes, despre care am vorbit. Acesta, neavînd nici o trecere care să nu fi fost închisă de o mulțime de turci, năpustindu-se drept în mijlocul lor, a trecut prin liniile acestora și a ajuns nevătămat la împărat. Cînd împăratul a auzit în ce stare era Burtzes și a aflat mai exact numărul turcilor precum și faptul că Burtzes avea nevoie de întăriri constînd în oameni și arme, s-a pregătit el însuși și i-a înarmat și pe soldații săi. Astfel, după ce i-a rînduit pe războinici în falange, a pornit asupra barbarilor într-o ordine desăvîrșită. 8. Avangarda o comanda împăratul [Mihail], aripa dreaptă Bryennios, aripa stîngă Gabras, iar ariergarda — Kekaumenos. Cum turcii îi așteptau de departe, Nikephoros, nepotul împărătesei, care era tînăr și ardea de dorința de a lupta, a pornit înaintea liniilor, trăgînd după sine cîțiva slujitori ai lui Ares, și a început să se bată cu primii dușmani care i-au ieșit în cale; rănit la genunchi, l-a lovit pe cel ce-l atacase în piept, cu lancea. Turcul a căzut imediat de pe cal, rămînînd la pămînt fără glas. Văzînd aceasta, barbarii care erau în urmă au întors îndată spatele romeilor. Împăratul l-a întîmpinat cu bucurie pe acest tînăr viteaz și, lăudîndu-l cu căldură, și-a continuat marșul spre Philomelis. 9. A ajuns la lacul celor 40 de martiri și, a doua zi, a ocupat așa-numita Mesanacta[1]; de acolo s-a îndreptat spre Philomelis, luînd-o cu asalt. Apoi a luat din grosul armatei mai multe unități pe care le-a trimis cu comandanți viteji în micile cetăți din jurul Ikonionului, pentru a prăda și a-i elibera pe prizonieri din mîinile turcilor. Acești războinici, ca niște fiare sălbatice, s-au răspîndit în tot ținutul în cete și s-au întors aducîndu-i la împărat pe prizonierii barbarilor,

[1] Mesanacta sau Dipotamos, localitate în Frigia.

pe care i-au eliberat, odată cu bagajele lor. Îi urmau și romeii care locuiau în partea locului și fugeau de stăpînirea barbarilor: erau femei cu prunci nou-născuți, bărbați, copii care veneau cu toții la împărat ca la un loc de refugiu. El și-a rînduit atunci liniile în alt chip: punînd în mijloc toți prizonierii, împreună cu femeile și copiii, a luat-o pe același drum pe care mai trecuse și, de orice fel de locuri se apropia, înainta luîndu-ș toate măsurile de siguranță. Ai fi putut spune, văzîndu-l, că era o fortăreață vie și în mișcare, și aceasta din pricina noii așezări a liniilor, despre care am vorbit.

V. În vreme ce împăratul înainta mereu, barbarii nu se arătau, dar Monolykos venea pe urma trupelor noastre din două părți, cu o armată foarte puternică, pregătind mereu curse. Pe cînd străbăteau cîmpia care se întinde între Polybotos și acel loc pe care l-am pomenit, un detașament al armatei barbarilor, fără bagaje, format din oameni ușor înarmați, îndrăzneți, care se ascunseseră de fiecare parte a armatei, a apărut deodată pe culmi. Dar, văzînd pentru prima oară acea rînduire a trupelor, arhisatrapul Monolykos, un om în vîrstă, încercat în numeroase războaie și feluri de tactici de luptă, a fost cuprins de admirație în fața acestei noi ordini a armatei și a vrut să știe cine era comandantul. Bănuia că împăratul Alexios și nu altul se afla în fruntea acestei unități și a acestei noi dispoziții. Ar fi vrut să-l atace, dar nu putea; a ordonat, totuși, să se dea strigătul de luptă. Ca să dea romeilor impresia unei mari armate, a poruncit alor săi să nu stea în rînduri compacte, ci să alerge învălmășit, în cete despărțite, după felul de rînduire a armatei pe care l-am descris mai sus, pentru a face zgomot și a înspăimînta astfel trupele romeilor prin spec-

tacolul neașteptat și prin goana cailor. 2. Dar împăratul, care înainta în fruntea liniilor asemenea unui turn înălțat sau a unei coloane de foc ori a unei apariții divine, cerești, încuraja falangele, le poruncea să înainteze în aceeași formație și le îndemna să aibă curaj; adăuga că nu avea în vedere salvarea lui atunci cînd luase asupra lui această încercare, ci faima și gloria romeilor, fiind oricînd gata să moară pentru ei. Astfel că au rămas cu toții plini de încredere, fiecare la locul său, și și-au continuat în liniște drumul, fără să se arate în fața barbarilor nici măcar impresionați. Barbarii, după ce au atacat în zadar toată ziua armata romeilor, nefiind în stare să aducă vreo pierdere trupelor romeilor nici în total, nici în parte, s-au întors pe înălțimi, fără să fi reușit nimic; au aprins atunci o mulțime de focuri și toată noaptea au urlat ca lupii, batjocorindu-i chiar uneori pe romei, căci se aflau printre ei unii mixobarbari care vorbeau grecește. Cînd s-a luminat de ziuă, Monolykos a ordonat turcilor să facă din nou același lucru. 3. Între timp a venit și sultanul Klitziasthlas însuși și, văzînd ordinea desăvîrșită a armatei, a rămas plin de admirație, dar fiind tînăr și-a bătut joc de bătrînul Monolykos, din pricina căruia fusese amînată lupta cu împăratul. Celălalt i-a răspuns: „Pentru că sînt bătrîn și mă tem de lupta corp la corp am amînat pînă în acest moment ciocnirea cu el. Dar dacă ai curaj, încearcă tu: ce se va întîmpla ne va fi spre învățătură". Atunci sultanul s-a avîntat el însuși asupra ariergardei, ordonînd totodată unora din satrapi să-l atace din față pe împărat, iar altora poruncindu-le să atace cealaltă aripă a formației de luptă. Cezarul Nikephoros Bryennios, care comanda aripa dreaptă, văzînd că se dădea lupta la

ariergardă, ardea de dorința de a alerga în ajutorul celor din urmă, dar nu vroia să facă dovadă de lipsă de pricepere sau de tinerețe și, stăpînindu-și mînia care fierbea în el împotriva barbarilor, își continua drumul în liniște, în aceeași ordine. 4. În vreme ce barbarii luptau cu înverșunare, cel ce comanda aripa stîngă, cel mai iubit dintre frații mei, porphyrogenetul Andronikos[1], a întors frîul și împreună cu falanga sa i-a atacat năvalnic pe barbari. El, care ajunsese la vîrsta cea mai plăcută a vieții sale și arăta în război un curaj cumpătat, o mînă iute și o înțelepciune izvorîtă din experiență, a plecat dintre noi prea devreme, cînd nimeni nu se aștepta, s-a dus și a dispărut. O, tinerețe, floare a vîrstei, sărituri ușoare pe cai, unde ați dispărut? Durerea mă îndeamnă să-l plîng pentru aceasta, dar legea istoriei mă împiedică iarăși. Se poate mira cineva că astăzi nu se întîmplă ceea ce s-a întîmplat în trecut, că nimeni nu se transformă în stîncă, sau într-o pasăre ori într-un arbore, ori într-un corp fără viață sub lovitura marilor dureri și că nu își schimbă natura, fie ea legendă sau realitate. Poate ar fi mai bine să-și schimbe omul natura cu aceea fără viață, decît să simtă atît de mult suferința. Dacă aceasta s-ar întîmpla, nenorocirile îndurate m-ar fi preschimbat, poate, în piatră.

VI. Cînd Nikephoros a văzut că lupta ajunsese corp la corp, s-a temut de o înfrîngere și, în aceeași ordine, întorcîndu-se cu toate trupele sale, s-a grăbit în ajutorul lor. Atunci barbarii au întors spatele și odată cu ei și sultanul

[1] Andronic Comnenul a fost partizanul Anei în uneltirile ei împotriva fratelui său Ioan. A fost iertat de acesta și a rămas la curte. A murit prin 1129.

Klitziasthlas însuși și au pornit în mare galop, nerăbdători să ajungă iarăși pe înălțimi. Mulți dintre ei au căzut curînd luptînd dar și mai mulți au fost făcuți prizonieri. Cum toți cei ce scăpaseră s-au răspîndit care încotro, sultanul însuși, pierzînd speranța salvării, a fugit singur cu paharnicul său și s-a îndreptat spre un sanctuar ridicat pe o culme, în jurul căruia se afla un șir de chiparoși înalți pînă la cer, fiind urmărit de aproape de către trei sciți și de fiul lui Uzas. Și-a schimbat puțin direcția și, nefiind cunoscut de cei ce erau pe urmele lui, a scăpat, dar paharnicul său a fost luat prizonier de sciți și dus la împărat ca o pradă însemnată. Împăratul, bucuros că i-a învins pe dușmani printr-o victorie atît de mare, s-a mîniat totuși că sultanul nu fusese și el adus în fața sa prins, deși s-a aflat la un pas de aceasta, cum spune proverbul. 2. La căderea serii împăratul și-a așezat aici tabăra, în vreme ce barbarii care scăpaseră, după ce s-au urcat iarăși pe înălțimi, au aprins o mare mulțime de focuri, urlînd în timpul nopții în apropiere, asemenea cîinilor, către romei. Un scit care fugise din armata romeilor, s-a dus la sultan și i-a spus: „Nu mai încerca să lupți cu împăratul în timpul zilei, căci nu-ți va merge bine. Cum cîmpia nu este prea întinsă și el a înălțat corturile strîns unele lîngă altele, arcașii tăi, ușor înarmați, să coboare la poalele colinei și toată noaptea să-i copleșească cu săgeți pe dușmani; vor aduce astfel armatei romeilor pierderi deloc neînsemnate." 3. Pe de altă parte, un oarecare mixobarbar, întorcîndu-se de acolo fără știrea turcilor, s-a grăbit să-l încunoștiințeze pe împărat de tot ce-l îndemnase scitul pe sultan, trecînd de partea acestuia și i-a dezvăluit limpede toate planurile urzite împotriva armatei romeilor. Aflînd

aceasta, împăratul și-a împărțit armata în două: le-a poruncit unora să vegheze în interiorul taberei și să fie cu ochii în patru, iar altora să se înarmeze, să iasă din tabără mergînd în întîmpinarea turcilor care veneau asupra lor și să primească lupta cu ei. În cursul nopții barbarii, după ce au înconjurat din toate părțile armata, au făcut numeroase incursiuni la poalele colinei și au trimis săgeți dese asupra soldaților. Dar romeii, îndeplinind porunca împăratului, se apărau fără să rupă rîndurile. Cînd s-a făcut ziuă au pornit cu toții în aceeași formație și, adunînd prada, bagajele și pe prizonieri împreună cu femeile și copiii în mijlocul lor s-au îndreptat spre Ampus[1]. Acolo îi aștepta o luptă grea și aprigă. Căci sultanul, adunîndu-și din nou forțele și încercuind armata, l-a atacat cu forță de jur împrejur, fără însă să poată rupe nicăieri rîndurile strînse ale romeilor și, ca și cum ar fi asaltat niște ziduri de oțel, a fost respins fără să izbutească nimic. Pradă grijilor, în tot cursul nopții aceleia, pierzînd cu desăvîrșire orice speranță, a ascultat sfatul lui Monolykos și al celorlalți satrapi; cînd a apărut lumina zilei, după părerea tuturor barbarilor, a cerut împăratului condițiile de pace. 4. Acesta nu le-a respins rugămintea, ci a primit-o, ordonînd pe dată să sune semnalul de oprire. A poruncit tuturor să stea nemișcați, dar în aceeași ordine, fără să descalece de pe cai și fără să dea jos poverile de pe animale, rămînînd înarmați cu scut, coif și lance, ca și mai înainte în timpul marșului. Făcînd aceasta, împăratul se gîndea numai să evite dezordinea, care pricinuiește adesea ruperea rîndurilor și aduce astfel înfrîngerea ușoară a tuturor trupelor. Căci, văzîndu-i pe turci atît de nume-

[1] Azi, Ambanaz.

roşi, se temea ca ei să nu atace armata romeilor din toate părţile. Împăratul s-a aşezat apoi într-un loc favorabil şi, însoţit de cei apropiaţi şi de o mulţime de soldaţi din jurul său, a pornit în fruntea lor; în dreapta şi în stînga se găseau rudele sale de sînge sau prin alianţă şi în urma lor războinici din diferite unităţi, înarmaţi cu toţii din cap pînă în picioare. Sclipirea scînteietoare a armelor lucea pe cer mai puternic decît raza de soare. 5. În acel moment sultanul a înaintat împreună cu satrapii în fruntea cărora venea Monolykos, cel ce-i întrecea pe toţi turcii din Asia prin vîrsta, experienţa, priceperea şi vitejia sa; l-a găsit pe împărat în cîmpia dintre Augustopolis şi Akronion[1]. Satrapii, îndată ce l-au văzut pe împărat de departe, au coborît de pe cai şi i-au făcut închinarea obişnuită împăraţilor. Sultanul a încercat de mai multe ori să descalece, dar împăratul nu l-a lăsat. Totuşi, celălalt a sărit jos de pe cal şi a îmbrăţişat piciorul împăratului; acesta i-a întins mîna şi i-a dat să încalece un cal de preţ. Cînd celălalt, aflat în şa, a venit foarte aproape de împărat, de cealaltă parte, acesta şi-a luat îndată mantia cu care era înveşmîntat şi a pus-o pe umerii sultanului. Apoi, aşteptînd cîtva timp, a anunţat în faţa tuturor ce hotărîse: „Dacă vreţi, le-a spus el, să vă supuneţi împărăţiei romeilor şi să încetaţi atacurile împotriva creştinilor, vă veţi bucura de binefaceri şi cinstire şi veţi trăi liberi de acum înainte în ţinuturile care sînt ale voastre, acolo unde vă aveaţi altădată sălaşul, înainte ca Romanos Diogenes să fi luat frînele împărăţiei şi să fi fost bătut in acea înfrîngere vestită, cînd a avut o luptă nenorocită cu sultanul şi a fost făcut prizonier de acesta[1]. Trebuie, aşadar, să preferaţi pacea războiului şi să nu vă mai atingeţi de graniţele împărăţiei romeilor, mulţumindu-vă cu ceea ce este al vostru. Şi dacă vă veţi încrede în vorbele mele, ca unul care vă sfătuiesc de bine, nu vă veţi căi deloc şi veţi avea parte de multe binefaceri. Dacă nu, să ştiţi că eu voi fi acela care vă va nimici neamul"[2]. 6. Sultanul şi satrapii săi au încuviinţat în toate cele spuse, vorbind astfel: „Nu am fi venit aici de bunăvoie, dacă nu am fi vrut să tratăm pacea cu mîna ta." După ce şi-au spus acestea, i-a lăsat să plece la corturile care le fuseseră pregătite, făgăduindu-le să încheie înţelegerea a doua zi. În ziua următoare, împăratul a mai avut o întrevedere numai cu sultanul numit Saïsan şi, întocmind tratatul după obicei, i-a dăruit o mare sumă de bani; a făcut de asemenea daruri bogate satrapilor şi i-a lăsat să plece mulţumiţi. 7. Între timp, împăratul aflase că Masut[3], fratele nelegitim al sultanului, din dorinţa de a pune mîna pe putere, uneltise omorîrea lui Saïsan la îndemnul unor satrapi, aşa cum se întîmplă mai întotdeauna; l-a sfătuit atunci pe sultan să mai aştepte puţin, pînă ce vor afla mai amănunţit despre complotul pus la cale împotriva lui; după aceea putea să plece, ştiind ce s-a întîmplat şi gata să se apere. Dar celălalt, fără să dea de fel atenţie sfatului împăratului şi încrezător în sine, şi-a urmărit gîndul lui. Împăratul, ca să nu pară că îl ţine cu

[1] Azi, Afyon.

[1] Aluzie la bătălia de la Mantzikert (1071).
[2] Cf. Dölger, 1269 (anul 1116).
[3] Masud, fiul mai mic al lui Melik-Şah, fusese închis de acesta, dar, cu sprijinul emirului danişmendit Ghazi al III-lea, a reuşit să scape şi să-şi înlăture fratele din tron. A domnit din 1116 pînă în 1155. Povestea conflictului său cu Melik şi a sfîrşitului acestuia sînt cuprinse numai în *Alexiada*, cf. Chalandon, p. 42–43, Liubarski, n. 1528.

forța pe sultan, care venise din propria lui voință, și ca să nu aibă parte de învinuiri, i-a făcut pe plac barbarului, spunîndu-i: „Ar fi fost mai bine să mai aștepți puțin, dar dacă aceasta este dorința ta, trebuie, cum se spune, să alegi ce e mai bine după ceea ce-ți place mai mult: așa că ia un corp destul de puternic de soldați îmbrăcați în armură, care te vor duce nevătămat chiar pînă la Ikonion". Dar barbarul nu a vrut nici aceasta, căci firea barbarilor este orgolioasă și puțin lipsește să nu se creadă înălțați chiar deasupra norilor. Și-a luat rămas bun de la împărat și, după ce a primit o mulțime de bani, a pornit pe drumul care ducea spre casă. 8. Dar în timpul nopții a avut un vis care nu era înșelător, care nici nu-i era trimis de Zeus, și nici nu îl îndemna pe barbar să lupte, cum spune dulcele poem „semănînd la făptură cu fiul lui Neleus"[1], dar care prezicea barbarului adevărul. Se părea că în timpul mesei îl înconjurau o mulțime de șoareci, grăbiți să-i smulgă din mîini pîinea pe care o mînca; cum el îi privea cu dispreț și îi batjocorea, aceștia s-au transformat deodată în lei și l-au răpus. Cînd s-a trezit, a povestit visul ofițerului împăratului, care îl însoțea, și l-a întrebat ce ar putea însemna. Acesta, tălmăcind visul, i-a spus că șoarecii și leii sînt dușmanii săi, dar sultanul nu a vrut să-l creadă și și-a continuat în grabă drumul fără grijă. Trimisese înainte, desigur, oameni care să cerceteze împrejurimile și să vadă dacă dușmanii nu ieșiseră ca să prade. Dar oamenii plecați în cercetare l-au întîlnit pe Masut însuși, care se apropia cu o armată numeroasă; după ce au stat de vorbă, s-au hotărît să treacă de partea aceluia, împotriva lui Saïsan, și s-au întors, asigurîndu-l

[1] Cf. *Iliada*, II, 20.

că nu au văzut pe nimeni. Saïsan a luat vorbele lor drept bune și a continuat să înainteze fără grijă, pînă cînd trupele barbarilor lui Masut au ajuns în fața sa. 9. Ieșind din rînduri, un oarecare Gazes, fiul satrapului numit Asan Katuch[1], pe care sultanul Saïsan îl trimisese la moarte de curînd, l-a lovit cu lancea. Acesta s-a întors repede, a smuls lancea din mîinile lui Gazes și i-a spus: „Nu știam că și femeile poartă acum lănci împotriva noastră." A luat-o apoi la fugă și a vrut să se îndrepte spre drumul care ducea către împărat, dar a fost împiedicat de Pucheas, care-l însoțea și care trecuse de mult în tabăra lui Masut, deși se prefăcea că se poartă ca un prieten cu Saïsan și îi dădea sfaturile cele mai bune. În realitate, îi întindea un năvod și îi săpa o groapă[2], atunci cînd îl sfătuia să nu se întoarcă la împărat, ci să intre în Tyraghion, ocolind puțin drumul. Se afla acolo o mică așezare foarte aproape de Philomelis. Saïsan, ca un copil, a crezut ce-i spunea Pucheas și s-a îndreptat spre Tyraghion, unde a fost bine primit de localnicii romei, care cunoșteau bunăvoința împăratului față de el. Dar au venit și barbarii împreună cu Masut însuși și au încercuit complet întăriturile, începînd asediul. Saïsan s-a aplecat din înaltul zidurilor și i-a amenințat aspru pe barbarii de un neam cu el, spunîndu-le că trupele romeice ale împăratului îi vor ajunge și că dacă nu vor înceta vor avea multe de suferit. Totuși romeii care se aflau înăuntru țineau piept turcilor cu curaj. 10. Atunci Pucheas și-a aruncat masca și, hotărîndu-se să dea la iveală lupul ascuns sub pielea sa, a coborît de pe ziduri, făgăduindu-i lui Saïsan că-i va încuraja și mai

[1] Leib, III, p. 262 se întreabă dacă nu cumva este vorba de același Hassan pomenit în *Alexiada*, XIV, I, 5.

[2] Adică îi pregătea o cursă.

puternic pe locuitori să reziste vitejește; dar el, dimpotrivă, i-a amenințat cu mai multă tărie să se predea și să deschidă porțile turcilor, dacă nu vroiau să cadă pradă mîniei barbare, căci o mulțime de trupe erau acum în drum spre Chorassan. Aceștia, îngroziți pe de o parte de mulțimea barbarilor, convinși pe de alta și de sfaturile lui Pucheas, i-au lăsat pe turci să intre. Ei l-au prins pe sultanul Saïsan și i-au luat vederea. Dar, neavînd un instrument pentru aceasta, s-au slujit de candelabrul dăruit lui Saïsan de împărat. S-a putut vedea atunci cum izvorul de lumină se transformă în cauză a întunericului și tenebrelor. Sultanul mai vedea totuși o mică licărire și, ajungînd la Ikonion dus de mînă, a încredințat aceasta doicii sale și ea a spus soției nenorocitului. Astfel, știrea a ajuns pînă la urechile lui Masut și a tulburat sufletul barbarului. Acesta, plin de mînie, i-a poruncit lui Elegmos[1] (acesta era unul dintre satrapii vestiți) să-l sugrume cu o frînghie. Astfel s-a sfîrșit viața sultanului Saïsan care, necugetat, nu ascultase de îndemnurile împăratului. Iar împăratul și-a continuat drumul ce ducea spre cetatea împărătească, ținînd pînă la sfîrșit armata dispusă în această ordine perfectă.

VII. Cineva, ascultînd vorbindu-se despre formația sa de luptă, despre falange sau despre prizonieri de război și pradă, ori despre strateg și comandanți, ar putea crede că e vorba de ceea ce orice istoric și orice poet amintește în ce scrie. Dar această formație a armatei părea într-adevăr nouă și deosebită, așa cum nu se mai văzuse alta asemănătoare înainte și cum nici un istoric nu a mai descris pentru

[1] Moravcsik, II, p. 122 se întreabă dacă nu este vorba de un Iligmiș? Moartea lui Melik-Șah s-a petrecut în 1117.

posteritate. Căci, în vreme ce înainta spre Ikonion, mergea în ordine și mărșăluia în cadență, în sunet de flaut. Ar fi putut spune cineva la vederea întregii falange, că stătea nemișcată chiar atunci cînd se mișca și mergea atunci cînd stătea pe loc. De fapt, rîndurile strînse de scuturi și de oameni în această formație de război dădeau impresia unor munți nemișcați și, prin schimbările de direcție toată falanga, care mergea și înainta ca și cum ar fi fost animată de un singur suflet, se mișca asemenea unui uriaș corp viu. Ajungînd la Philomelis, după ce i-au eliberat pe aceia care erau sub stăpînirea barbarilor, așa cum am spus mai sus, și i-au pus pe prizonieri și chiar pe femei și pe copii, precum și întreaga pradă în mijlocul formației, s-au întors mergînd încet și înaintînd în liniște, ca să zic așa, în pas de furnică.
2. Pentru că multe femei erau însărcinate și mulți oameni pradă bolilor, cînd o femeie era gata să nască, o trompetă suna la porunca împăratului și ordona tuturor să stea nemișcați; îndată toată coloana se oprea pe loc. După ce se afla că născuse, răsunînd un sunet, nu cel obișnuit ci un altul care îi îndemna să pornească, îi anunța pe toți să plece din nou. Dacă cineva murea, se întîmplau aceleași lucruri. Împăratul venea lîngă muribund și erau chemați preoți să cînte imnuri pentru cel pe moarte și să dea sfînta împărtășanie celui ce se sfîrșea. Atîta timp cît toate cele cuvenite pentru morți nu se împlineau, formația nu avea voie să se miște cîtuși de puțin. Cînd împăratul trebuia să ia masa, chema femeile și oamenii slăbiți de boală sau de bătrînețe, dîndu-le cea mai mare parte din hrană și îndemnîndu-i și pe ceilalți comeseni să facă la fel. Masa lui era ca un ospăț divin, fără instrumente muzicale, fără flaute, tobe sau vreo

altă muzică supărătoare. Cum prin acestea devenea un fel de providență a celor nenorociți, cînd a ajuns la Damalis (era pe seară), n-a vrut să i se facă o primire strălucită în cetate și nu a îngăduit să apară un alai împărătesc sau un decor de teatru, care ar fi trebuit să amîne pe a doua zi traversarea. S-a îmbarcat îndată pe o moneră și a ajuns la palat la ceasul aprinderii opaițelor. 3. A doua zi, s-a ocupat numai de prizonieri și de îngrijirea străinilor. Copiii, care rămăseseră fără părinți și care erau în această situație grea de orfani, au fost dați în grija celor apropiați, cînd îi știa oameni cu o viață demnă, și egumenilor sfintelor mănăstiri, cu porunca de a-i crește nu ca pe niște sclavi, ci ca pe copii liberi, dîndu-le o educație completă și instruindu-i în scrierile sfinte. I-a primit și în orfelinatul pe care l-a înființat el, transformîndu-l în școală pentru cei ce doreau să învețe, poruncind celor ce-l conduceau să-i treacă prin tot ciclul învățăturii. 4. Căci în aceste părți dinspre acropole, unde se află și deschiderea spre mare, găsise din întîmplare o biserică măreață închinată marelui apostol Pavel[1] și zidise acolo o a doua cetate în cea împărătească. Această biserică ce se afla pe locul cel mai ridicat al orașului, se înălța ca o acropole. Noua cetate se întindea de fiecare parte pe mai multe stadii, mulți cunoscîndu-le numărul, atît în lungime cît și în lățime. S-au ridicat de jur împrejur construcții numeroase, locuințe pentru săraci și, ceea ce este lucrul cel mai omenos, cămine pentru invalizi. Ei puteau fi văzuți înaintînd unii după alții, orbi, șchiopi, oameni atinși de alte infirmi-

[1] Mai exact, Alexios a restaurat orfelinatul numit al Sfîntului Pavel, atestat încă din secolul al VI-lea, cf. Janin, *Géographie*, p. 567—568 .

tăți. Ai fi spus, privindu-i, că era porticul lui Solomon, plin de oameni avînd mîinile și picioarele sau tot corpul rănit[1]. 5. Această construcție circulară era dublă, formată din două corpuri gemene. Căci dintre acești schilozi, bărbați și femei, unii locuiau la catul de sus, în vreme ce ceilalți se tîrau la cel de jos. Cît despre întinderea perimetrului, dacă cineva vrea să-i viziteze pe acești oameni, începînd de dimineață, nu ar termina pînă seara. Astfel arată cetatea și aceștia sînt locuitorii. Nu au nici pămînturi, nici vii, nimic din ceea ce au nevoie pentru a putea trăi, dar, așa cum spune Iov[2], fiecare bărbat și fiecare femeie locuiește într-o casă ridicată anume pentru ei și li se dau, fără să ceară, și din mîna împăratului hrană și veșminte. Lucru mai de mirare este că acești săraci, ca și cum ar fi stăpîni cu mari bogății și tot felul de venituri, au ca să le poarte de grijă și să le trimită cele necesare traiului pe însuși împăratul și pe cei din jurul lui, plini de zel; căci oriunde se află o proprietate agricolă, bine așezată, cu condiția să aibă roade, o dădea de împărțit acestor frați, astfel că se revărsau spre ei, ca niște rîuri, vin, pîine și cele care îi hrănesc pe oameni alături de pîine; cei hrăniți astfel erau nenumărați. Și îndrăznesc să spun că miracolul Mîntuitorului meu cu cei 7000 și cei 5000 ar putea fi comparat cu fapta împăratului[3]. Dacă acolo mii întregi au fost săturate cu cinci pîini, pentru că Dumnezeu era făcător de minuni, aici această operă de binefacere frățească este din porunca divinității. Dealtfel, acolo era vorba de un miracol, iar aici dărnicia împăratului a

[1] Cf. Ioan, V, 1—4, *Fapte*, III, 1—11.
[2] Iov, I, 4:
[3] Cf. Matei, XVI, 9—10.

adus hrană fraților săi. 6. Am văzut eu însămi o femeie bătrînă îngrijită de una tînără, un bărbat orb dus de mînă de un altul care vedea, un om fără picioare avînd picioare, dar nu pe ale sale, ci pe ale altuia, un om fără mîini ajutat de cele ale altuia, noi-născuți alăptați de alte mame decît ale lor, oameni paralizați slujiți de oameni în putere. Pe scurt, erau de două ori mai mulți oameni pe care îi hrăneau, pentru că trebuie socotiți și cei care erau slujiți și cei care slujeau. Nu era în puterea împăratului să spună paraliticului: „Ridică-te și mergi"[1], și nici să poruncească orbului să vadă[2], sau să îndemne pe cel fără picioare să meargă[3]. Această putere era dată numai Fiului unic, care a devenit muritor pentru noi și a trăit aici, pe pămînt, pentru binele oamenilor. Dar ce-i era în putință, împăratul a făptuit: a dat slujitori fiecărui invalid și a dovedit aceeași grijă pentru infirm și pentru cel sănătos; dacă cineva vrea să știe mai mult despre noua cetate pe care a ridicat-o tatăl meu din temelii, va vedea că această cetate era împărțită în patru, din pricina celor ce o locuiau: cei de jos, cei de sus, precum și slujitorii ambelor grupuri. 7. Dar cine ar putea socoti numărul celor care mîncau în fiecare zi, sau cheltuiala zilnică, ori proviziile care se dădeau fiecăruia? Căci pun în seama tatălui meu ceea ce dăinuie după el. El e cel care le-a dat bunuri de pe pămînt și de pe mare și cel care s-a îngrijit de acest trai îmbelșugat pentru ei. În fruntea lor, unul dintre oamenii cei mai vestiți conduce ca administrator această

[1] Cf. Matei, IX, 5–6, Marcu, II, 9–11, Luca, V, 23–24.
[2] Cf. Matei, IX, 27–30, Ioan, IX, 1–7.
[3] Cf. Matei, IX, 1–8, Marcu, II, 1–12, Luca, V, 17–26, Ioan, V, 1–9.

cetate populată, numele ei fiind „orphanotrophion". Este numită „orphanotrophion" din pricina grijii împăratului față de orfani și de veterani. Numele s-a păstrat tocmai datorită grijii sale față de orfani. Pentru aceasta el are secretari; se cer rapoarte celor ce administrează bunurile săracilor și hrisoavele întăresc celor ce sînt întreținuți aici drepturi ce nu le pot fi luate[1]. 8. O mulțime de preoți însemnați, precum și o mulțime de bani au fost dați pentru biserica marelui predicator Pavel. Cînd intră cineva în această biserică, poate vedea în fiecare parte coruri care cîntă pe rînd, căci împăratul, ca și Solomon, a vrut pentru templul apostolilor cîntăreți și cîntărețe. Grija lui s-a îndreptat și spre activitatea diaconițelor. S-a îngrijit mult de călugărițele străine venite din Iviria[2], care mergeau la început din poartă în poartă cînd ajungeau în cetatea lui Constantin; dar tatăl meu, în bunăvoința sa, le-a construit o mănăstire foarte mare și s-a îngrijit în mod deosebit de hrană și de veșminte potrivite pentru ele. Acel vestit Alexandru Macedon este glorificat în Alexandria din Egipt, în Bukefaleea din Media, în Lysimachia din Etiopia[3]. Împăratul Alexios nu se mîndrea cu cetățile înălțate de el, și știm că a construit o mulțime peste tot, pe cît se mîndrea cu această cetate. 9. Intrînd, la stînga se vedeau bisericile și sfintele mănăstiri; la dreapta marelui sanctuar se afla școala de gramatică pentru copiii orfani adunați din toate neamurile, unde predă

[1] Cf. Dölger, **1270 (anul 1116)**.
[2] Din Georgia.
[3] Nu există un asemenea oraș în Etiopia. G. Buckler, p. 208, presupune că Ana Comnena se referă la Lysimachia din Etolia, care nu a fost însă fondată de Alexandru.

un profesor în față și copiii stau în jurul său, unii adînciți în chestiuni de gramatică, alții făcînd ceea ce se cheamă analize. Acolo se poate vedea un latin care citește, un scit care învață grecește, un romeu aplecat peste texte vechi grecești și un grec fără învățătură care se deprinde să vorbească corect limba elenă; într-atît era de mare interesul pe care îl acorda Alexios exercițiilor pentru dezvoltarea judecății. Dar arta analizei este o invenție a celor moderni, a generațiilor noastre. Nu vorbesc de unii stylianieni, de așa-zișii longobarzi, de cei care și-au folosit meșteșugul pentru a aduna cuvinte felurite, de scriitorii care formau curentul atticist și de cei incluși în catalogul sfînt al marei noastre biserici, peste ale căror nume trec. Totuși acum nu se dă nici măcar o importanță secundară studiului acestor maeștri sublimi, poeți și istorici, sau învățăturii ce se trage din ei: distracția este singura preocupare și învățătura este fără preț. Spun aceasta pentru că deplîng nepăsarea față de instruirea generală. Aceasta îmi arde sufletul mie, care am petrecut atîta timp cu aceleași studii; căci atunci cînd am terminat cu pregătirea mea de copil, m-am aplecat asupra retoricii, am început să studiez filozofia și, ocupată cu aceste științe, între timp m-am îndreptat spre poeți și istorici și prin ei mi-am șlefuit asperitățile limbii; apoi prin retorică am judecat și condamnat schedografia[1] atît de complicată. Adaug aceste gînduri istoriei mele nu ca pe o digresiune, ci în strînsă legătură cu subiectul.

[1] Schedografia consta din exerciții gramaticale, stilistice și de compoziție cu un caracter pur formal, sterile.

VIII. După aceasta, în timpul celui de-al ...[1] an al domniei sale, s-a înălțat un mare nor de eretici; forma acestei erezii era una nouă cu desăvîrșire necunoscută pînă atunci bisericii. Două doctrine foarte primejdioase și bune de nimic, cunoscute în anii de demult, s-au amestecat: necredința, s-ar putea spune, a manicheenilor, pe care noi am numit-o și erezia pavlichiană și infamia massalienilor[2]. Cît privește dogma bogomililor[3] ea este alcătuită din cea a massalienilor și a manicheenilor. Și, cum se pare, ea exista chiar dinainte de tatăl meu dar pe ascuns[4] căci secta bogo-

[1] Lacună în text, care nu ne îngăduie să aflăm data exactă a importantei acțiuni desfășurate de Alexios împotriva bogomililor. Se pare că nici scriitoarea însăși nu-și mai amintea precis această dată în momentul alcătuirii operei. S-au propus datele: 1110, 1109—1111. Termenul *ante quem* este anul 1111, 24 mai, dată pînă la care tronul patriarhal constantinopolitan a fost ocupat de Nicolae al III-lea Kyrdiniates Grammatikos, amintit în text. Totuși, după cum observă Liubarski, n. 1555, Ana vorbește și de participarea lui Isac Comnenul la discuțiile cu bogomilul Vasilios. Or, Isac murise în 1104!

[2] Erezie cu un caracter gnostic și dualist, care s-a dezvoltat în Asia Mică în secolul al IV-lea. S-a răspîndit în întreg Imperiul bizantin, apărînd în secolul al IX-lea și în Peninsula Balcanică, unde a influențat bogomilismul. Massalienii sînt numiți și euchiți.

[3] Bogomilismul a apărut în Bulgaria în vremea țarului Petru I (927—967). Unii autori indică drept fondator al acestei secte pe un preot, numit Ieremia. Acesta și-ar fi schimbat numele în Teofil (în limba greacă „prieten al lui Dumnezeu“), nume care se traduce în slavă *Bogomil*. După alte izvoare denumirea bogomili ar veni fie de la sl. *Bogo milui*, „Doamne miluiește!“, formulă des uzitată în rugăciunile adepților sectei, fie din sl. *bogomoli*, „rugători“ (în gr. *euchitai*), care indică frecvența practicii rugăciunii ca mijloc de mîntuire în această sectă. Erezie dualistă și gnostică, bogomilismul a avut un puternic caracter contestatar, respingînd organizarea religioasă și socială bizantină. El a fost, în Bulgaria, un instrument ideologic în lupta pentru independență și dreptate socială, cf. Beck, *Kirche*, p. 335—336.

[4] Bogomilismul a existat și în secolele X—XI, dar nu dispunem de informații suficiente asupra amplorii acestei mișcări sectare înainte de vremea lui Alexios Comnenul.

mililor este foarte pricepută în a da aparența virtuții. Nu s-ar vedea o tunsoare lumească la bogomili, viclenia lor se ascunde sub mantie și glugă. Bogomilul are aer întunecat, este acoperit pînă la nas, merge aplecat înainte și vorbește încîlcit, dar în adîncul sufletului este un lup neîmblînzit[1]. 2. Pe acest neam atît de greu de suportat, care se tîra ca șerpii în gaură, l-a atras tatăl meu, prin farmecele ascunse ale modulațiilor sale și l-a scos la lumină; acum, scăpînd de grijile cele mari în Occident și în Orient, el s-a îndreptat spre preocupări privind spiritul. În toate domeniile îi întrecea pe toți: în studiu, era mai presus de cei ce se aplecaseră asupra artei cuvîntului; în lupte și strategie îi întrecea pe cei admirați în meșteșugul armelor. 3. Faima bogomililor se răspîndise acum peste tot. (Căci un oarecare călugăr Vasilios[2] propovăduia foarte abil necredința bogomililor; împreună cu 12 discipoli pe care îi numea apostoli, a atras la el și discipole, niște femei decăzute și foarte viclene și și-a răspîndit nelegiuirea peste tot)[3]. Răul, asemenea unui foc, a atins o mulțime de suflete; împăratul, a cărui fire nu putea îngădui aceasta, a cercetat erezia. Cîțiva bogomili au fost aduși la palat; toți l-au arătat ca propovăduitor și cap al ereziei bogomililor pe un anume Vasilios. Unul dintre

---

[1] Bogomilii practicau o morală deosebit de severă, nu însă și monahismul.

[2] Nu sîntem foarte informați asupra acestui Vasilios, probabil de origine bulgară, conducător al bogomililor în vremea lui Alexios Comnenul. Despre el vorbesc și Zonaras XVIII, 23 și Zigabenos, XXVII, 52. Este vizat, se pare, într-o scrisoare a lui Teofilact al Ohridei, cf. Liubarski, n. 1562.

[3] Se pare că femeile dețineau un rol important, egal cu al bărbaților, în unele aspecte ale vieții de cult a bogomililor, ceea ce nu se întîmplă în biserica ortodoxă. De aici reacția violentă a Anei Comnena, cf. Liubarski, n. 1563.

ei, Diblatios, a fost aruncat în închisoare și, nevrînd să mărturisească nimic cînd a fost cercetat, a fost supus la cazne; atunci i-a numit pe Vasilios, despre care am vorbit, și pe cei aleși de el ca apostoli. Împăratul a dat în grijă mai multora să-l găsească pe acesta. Astfel a fost descoperit arhisatrapul lui Satanail[1], Vasilios, în veșmînt de călugăr, cu figura severă și barbă rară, înalt de statură (acesta era foarte iscusit în a-și manevra nelegiuirea). 4. Împăratul, dornic îndată să afle gîndurile tainice ale acestui om, folosind convingerea stăruitoare, l-a chemat cu un pretext pios. S-a ridicat de unde se afla pentru a-i da loc, și-a împărțit scaunul cu el și chiar masa, i-a întins toate undițele, după ce a pus în cîrlig diferite momeli, ca să le dea acestui monstru să le devoreze și, prin toate mijloacele, l-a făcut pe călugăr, a cărui perversitate avea forme nenumărate, să înghită tot ce-i dădea el, arătîndu-i că vrea să-i devină discipol și poate nu numai el, ci și fratele său Isac, sebastocratorul, prefăcîndu-se că socoate tot ce spunea el ca venind de la un oracol divin și că i se supune în toate, pentru ca Vasilios, acest nelegiuit, să-i dea salvarea sufletului său. „Și eu, părinte atît de venerabil, îi spunea el (căci împăratul ungea cu dulceața sa marginile cupei, pentru ca demonul să-și verse fierea lui neagră), îți admir virtutea; te rog să mă înveți doctrinele pe care le propovăduiește sfinția ta, pentru că cele ale bisericii noastre sînt aproape fără preț și nu duc la nici o virtute." La început, celălalt s-a prefăcut; și-a tras peste tot o piele de leu, el, care, în realitate, era un asin și se ținea rezervat față de propunerile sale, dar se umfla totuși de

---

[1] Potrivit doctrinei bogomililor, Satanail este fiul mai mare al lui Dumnezeu, frate cu Hristos.

mîndrie la auzul vorbelor măgulitoare; împăratul l-a făcut și oaspetele lui la masă. Fratele împăratului, sebastocratorul, era și el peste tot alături de acesta, jucîndu-și rolul în comedie. 5. Apoi însă omul și-a revărsat învățătura sa eretică. Dar în ce fel? O draperie se afla între gineceu și locul unde se găsea împăratul cu acest ticălos, care vorbea și își dezvăluia toate tainele pe care le ascundea în suflet, în vreme ce secretarul, de cealaltă parte a draperiei, îi nota cuvintele. Fiecarul părea maestrul, iar împăratul se prefăcea că este discipolul său și secretarul transcria lecțiile. Omul acesta nelegiuit adunase tot ce nu este îngăduit și ce este oprit să se spună; nu numai că nu se dădea înapoi de la nici o învățătură împotriva lui Dumnezeu, dar arăta dispreț și teologiei noastre, critica întreaga cîrmuire și, vai, și sfintele biserici, numindu-le temple ale demonilor, iar jertfa trupului și sîngelui celui care este primul mare preot și prima victimă a credinței noastre, o socotea și o numea o nerozie[1]. 6. Și ce a urmat apoi? Împăratul și-a aruncat masca și a tras draperia: era acolo adunat tot senatul împreună cu capii armatei și sinodul bisericesc totodată. În frunte se afla cel ce sta atunci pe tronul episcopal al cetății împărătești, preafericitul patriarh domnul Nikolaos Grammatikos[2]. S-au citit învățăturile pline de ură contra lui Dumnezeu; dovada era de neînfrînt. Acuzatul nu numai că nu a respins nici una din învinuiri, dar îndată, fără nici un ocol, a trecut la atac, spunînd că era gata să înfrunte focul, bicele și mii de morți. Căci bogomilii, în rătăcirea lor, sînt încredințați că

[1] Bogomilii negau taina euharistiei și respingeau autoritatea Bisericii.

[2] Nicolae al III-lea Kyrdiniates Grammatikos, patriarh ecumenic (1084—1111).

pot îndura fără să sufere orice caznă, închipuindu-și că îngerii îi vor smulge chiar de pe rug. Deși toată lumea îl învinuia de necredință, chiar și aceia pe care îi atrăsese în căderea lui, Vasilios rămînea neînduplecat și neîmblînzit, ca cel mai aprig bogomil; deși îl amenințau cu rugul și alte cazne, rămînînd strîns legat de demonul său, îl îmbrățișa pe Satanail al său. După ce l-a aruncat în închisoare, împăratul îl chema ades și mereu îl îndemna să renunțe la nelegiuirea sa, dar mereu celălalt rămînea surd și orb la strădanțele împăratului. 7. Nu putem trece însă peste minunea care s-a întîmplat în legătură cu el. Înainte ca împăratul să înceapă a-i arăta asprime, după ce și-a mărturisit necredința, l-au dus pentru un timp într-o casă mică, nu departe de palatul împărătesc, pe care o pregătiseră special pentru el. Era seară, aer curat, și stelele străluceau pe cer, iar luna lumina noaptea care a urmat după sinod. Cînd călugărul a intrat în celula sa, pe la miezul nopții au început să cadă asupra acesteia pietre, de la sine, asemenea unei grindini; nici o mînă nu arunca aceste pietre și nici un om nu le azvîrlea în acest preot diabolic. Era, pesemne, o răzbunare a demonilor lui Satanail, mîniați și îngrijorați că acesta îi maimuțărise în fața împăratului și trezise o persecuție zdrobitoare împotriva rătăcirii lor. Un om, numit Paraskeviotes, căruia i se dăduse în grijă acest bătrîn diabolic, ca să-l împiedice să vorbească cu alții și să le împărtășească murdăria lui, a spus sub jurămintele cele mai groaznice [că a văzut și] că a auzit zgomotul pietrelor căzînd la pămînt și pe olane, că a văzut aceste pietre venind fără încetare unele după altele, fără să fi zărit nicăieri pe cineva care să le arunce.

În urma acestei ploi de pietre venise un cutremur puternic, care a zguduit pămîntul și tot acoperișul gemuse. Între timp Paraskeviotes, nebănuind fapta demonului, a rămas pe loc liniștit, așa cum spunea el însuși; dar, văzînd că pietrele plouau ca din cer, ca să zic așa, și că acest bătrîn eretic era ascuns, închis în casă, a pus totul pe seama demonilor și nu a știut ce s-a mai întîmplat.

IX. Așa stau lucrurile privitoare la această minune; aș fi vrut să povestesc pe de-a-ntregul erezia bogomililor, însă pudoarea mă împiedică, cum spune undeva frumoasa Sapho[1] căci, deși istoric, sînt o femeie născută în Porphyra, cea mai onorată, fiind primul vlăstar al lui Alexios, și este mai potrivit să trec sub tăcere lucrurile care au ajuns la cunoștința multor oameni. Doresc să fac o istorie completă a ereziei bogomililor, dar, pentru a nu-mi pîngări graiul, mă opresc. Îi trimit pe cei dornici să cunoască în totul erezia bogomililor, la cartea care poartă titlul *Panoplia dogmatică*, scrisă la porunca tatălui meu. Căci era pe atunci un călugăr pe nume Zygabenos[2], cunoscut de prințesa, bunica mea dinspre mamă și de membrii clerului; el ajunsese la perfecțiunea culturii literare și, fără să neglijeze retorica, cunoștea dogma mai bine decît oricare altul; împăratul l-a chemat la el și l-a pus să scrie despre erezii, introducînd și argumentele aduse împotriva acestora de către sfinții părinți

[1] Ana Comnena face de fapt aluzie la o poezie a lui Alceu, adresată lui Sapho, cf. Bergk, *Anthologia lyrica Graeca*, ed. Hiller, p. 185.

[2] Euthymios Zigabenos, călugăr și teolog din vremea lui Alexios Comnenul, autor, printre altele al așa-numitei *Panoplii dogmatice*, lucrare în 28 de capitole, în care sînt prezentate principalele dogme ale ortodoxiei și sînt combătute în chip sistematic ereziile. Capitolul 27 este consacrat bogomilismului.

și, printre ele, și împotriva ereziei bogomililor, așa cum a propovăduit-o acel necredincios Vasilios. Cartea aceasta a fost intitulată de împărat *Panoplia dogmatică* și poartă pînă acum acest nume. 2. Istorisirea noastră trebuie să se întoarcă acum la executarea acestui Vasilios. Împăratul a trimis să fie aduși de peste tot discipolii și cei inițiați de Vasilios, mai ales numiții doisprezece discipoli; le-a iscodit credințele lor și aceștia erau adevărații discipoli ai lui Vasilios. Căci răul pătrunsese într-adevăr adînc, pînă și în casele cele mai nobile și molima atinsese o mare mulțime. De aceea i-a condamnat la rug deodată pe toți acești heterodocși, atît pe corifeu cît și corul. Bogomilii găsiți au fost adunați, unii rămînînd legați de erezia lor, în vreme ce alții negau cu desăvîrșire și protestau cu energie împotriva celor ce-i acuzau, respingînd cu groază erezia bogomililor, dar împăratul, care nu-i credea, pentru a împiedica să fie din greșeală confundat un creștin cu un bogomil, odată cu ceilalți bogomili, sau ca un bogomil să scape trecînd drept creștin, a inventat un mijloc nou prin care să se poată recunoaște cei ce erau cu adevărat creștini. 3. A doua zi s-a așezat așadar pe tronul împărătesc. Se aflau de față o mulțime din cei care erau în senat și în sfîntul sinod, precum și capi ai nazireilor[1] care erau cunoscuți pentru știința lor. Toți cei acuzați de erezie bogomilă au fost adunați în mijloc și împăratul a poruncit ca fiecare să mai fie cercetat pe dată. Dar, în vreme ce unii mărturiseau că sînt bogomili și țineau la erezia lor, alții ne-

[1] Ana Comnena numește *nazirei*, cu un termen de origine ebraică, pe călugări. Același cuvînt este folosit în aceeași accepțiune de mai mulți scriitori bizantini. La Psellos însă, de pildă, sensul este peiorativ, cf. Buckler, p. 100, n. 1, p. 297, n. 9.

gau cu desăvîrșire, spunîndu-și creștini și, deși erau invinuiți de ceilalți, nu vroiau să se declare astfel; atunci, încruntînd sprîncenele, împăratul le-a spus: „Să se aprindă astăzi două ruguri și lîngă unul din ele să se înfigă o cruce în pămînt; apoi să li se dea să aleagă tuturor: cei ce vor vrea să moară astăzi pentru credința creștină se vor separa de ceilalți și se vor îndrepta spre rugul de lîngă cruce, în vreme ce aceia credincioși ereziei bogomile vor fi aruncați pe celălalt. Căci este mai bine să moară ca creștini decît să trăiască urmăriți de bogomili, rănind sufletul oamenilor. Mergeți și îndreptați-vă fiecare spre care vreți". 4. Vorbindu-le astfel bogomililor, împăratul a pus în aparență capăt acestui lucru. Cei învinuiți au fost luați imediat, în vreme ce o mare mulțime, adunată de pretutindeni, se afla acolo. S-au aprins rugurile, de șapte ori mai mari ca de obicei, cum spune melodul[1], în locul numit Tzykanisterion[2]. Focul urca spre cer și crucea se înălța deasupra unuia din ele; i s-a dat fiecăruia dintre condamnați dreptul să meargă către care vroia, urmînd ca, oricum, să fie arși cu toții. Atunci, văzînd că soarta le era pecetluită, toți aceia care erau ortodocși s-au îndreptat spre rugul deasupra căruia se înălța crucea, fiind gata, într-adevăr, să moară ca martiri, în vreme ce necredincioșii legați de erezia lor nelegiuită se îndreptau spre celălalt. 5. În clipa în care condamnații erau gata să fie aruncați pe ruguri, toți cei de față au fost îndurerați la gîndul că aveau să fie arși,

[1] Cf. Daniil, III, 15.

[2] Tzykanisterion se numea un mic „stadion" din complexul de edificii al Palatului imperial constantinopolitan, destinat divertismentelor curții. Numele vine de la acela al unui joc cu mingea practicat de pe cai, originar din Persia și care acolo se numea *tshugan*, cf. Janin, *Constantinople byzantine*, p. 118–119.

mîniindu-se mult împotriva împăratului, al cărui plan nu-l cunoșteau. Dar iată că a venit atunci o poruncă împărătească[1], care i-a oprit pe călăi să treacă la faptă. Împăratul, care astfel a aflat cu siguranță cine erau cu adevărat bogomili, i-a eliberat pe creștinii învinuiți pe nedrept, dîndu-le curaj, iar pe ceilalți i-a trimis la închisoare [despărțindu-i] pe apostolii necredinciosului Vasilios de ceilalți. Apoi, în fiecare zi, îi chema pe unii din ei și îi instruia el însuși, îndemnîndu-i stăruitor să-și părăsească credința lor nelegiuită; cît despre ceilalți, a poruncit unor învățați ai sfintei biserici să vină zilnic pentru a le împărtăși credința ortodoxă și a-i îndemna să se depărteze de erezia bogomilă. Dintre aceștia unii s-au întors pe calea cea bună și au fost eliberați din închisoare; alții au rămas în închisori și au murit în erezia lor, deși aveau din belșug hrană și veșminte.

X. Pe Vasilios, însă, care era într-adevăr un eresiarh cu totul de necorupt, învățații din Sfîntul sinod, împreună cu capii nazireilor și cu patriarhul de atunci, Nikolaos, au socotit că trebuie să-l ardă. Împăratul era de aceeași părere, ca unul care stătuse de mai multe ori de vorbă cu acest om și își dăduse seama că era mai primejdios și că nu-și neagă credința, astfel că a poruncit să se înalțe un rug uriaș pe hipodrom. Se săpase o groapă foarte mare și mormanul, înălțat numai din copaci puși unii peste alții, părea cît un munte. Cînd s-a aprins rugul, o mare mulțime s-a adunat încetul cu încetul în acel loc, așteptînd cu toții, pe treptele hipodromului, să vadă ce se va mai întîmpla. În partea cealaltă era înfiptă o cruce și i se dăduse necredinciosului dreptul să aleagă ca, dacă speriat de flăcări, își va schimba gîn-

[1] Cf. Dölger, 1272 (prin 1117).

durile, să se îndrepte spre cruce, pentru a scăpa de foc. 2. Se afla acolo și mulțimea ereticilor ca să-l vadă pe corifeul lor, Vasilios. Acesta s-a arătat plin de dispreț față de orice chin și amenințare: fiind încă departe, a început să-și bată joc de rug și să spună lucruri de necrezut, zicînd că îngerii îl vor smulge din mijlocul focului, și îngîna încet acel verset al lui David: „Nu vei fi atins, vei privi numai cu ochii[1]". Dar cînd mulțimea s-a îndepărtat și l-a lăsat să privească în toată libertatea spectacolul înfricoșător al rugului aprins (căci încă de departe se simțea focul și se vedea înălțîndu-se flacăra cu un zgomot ca de tunet, ca să zicem așa, azvîrlind scîntei care zburau pînă în vîrful obeliscului de piatră înălțat în mijlocul hipodromului), atunci acest viteaz a părut că se sperie de foc și că se tulbură. Își rotea mereu ochii, dădea din mîini și se lovea peste șold, ca și cum ar fi fost cu desăvîrșire descumpănit. 3. Totuși, deși se afla în această situație, părea la vedere de piatră. Căci nici focul nu i-a îmblînzit sufletul de fier, nici sfaturile pe care i le transmitea împăratul nu l-au înduplecat, ci dimpotrivă, fie că era cu totul pradă nebuniei în fața primejdiei apropiate și de neocolit și, pierzîndu-și capul, nu-și mai putea da seama unde era salvarea, fie, ceea ce e mai de crezut, diavolul care-i stăpînea sufletul îl cufundase într-un întuneric foarte adînc, și astfel acest nelegiuit Vasilios a rămas nesimțitor la toate amenințările și la toată teama, privind cu gura căscată cînd focul, cînd pe cei din față. Astfel le-a părut într-adevăr tuturor lovit de nebunie, căci în fața rugului nici nu înainta, nici nu da înapoi, ci stătea fix, nemișcat, aproape așa cum stătuse la început. Cum discuțiile erau continue, iar poves-

[1] Cf. *Psalmul* XC, 7–8.

tirile despre minunile lui treceau din gură în gură, călăii, de teamă ca demonii apărători ai lui Vasilios să nu facă vreo minune nemaiauzită cu îngăduința lui Dumnezeu și ca acest ticălos să nu apară neatins din mijlocul văpăilor, într-un loc foarte umblat unde l-ar fi dus ei, cu riscul de a face o ultimă rătăcire, mai rea încă decît prima, au hotărît să facă o încercare. 4. Și, în vreme ce Vasilios anunța lucruri nemaivăzute și se lăuda că va apărea teafăr în mijlocul flăcărilor, i-au luat haina de pe el, spunîndu-i: „Să vedem dacă focul va atinge veșmintele tale." Și au aruncat-o îndată în foc. Vasilios era într-atît pradă demonului înșelător, încît a strigat: „Uitați-vă la inima mea, cum se ridică în aer." Atunci ceilalți, recunoscînd pînza după franjuri, l-au apucat și l-au azvîrlit cu haine și încălțări în mijlocul rugului. Flacăra, ca și cum ar fi fost mîniată pe el, l-a devorat atît de bine pe necredincios încît nu s-a simțit nici miros de carne arsă, nici cea mai mică schimbare de fum, doar o dîră fumegîndă în mijlocul văpaiei. Căci și elementele se răzvrătesc împotriva unuia necredincios, în vreme ce, ca să spunem adevărul, îi cruță pe cei iubitori de Dumnezeu tot așa după cum odinioară focul s-a retras supus în fața acelor tineri iubiți de Dumnezeu, la Babilon și i-a închis într-un iatac aurit[1]. Atunci, cei ce îl apucaseră pe nelegiuitul Vasilios abia îl aruncaseră pe rug, că flacăra și părea că se repede înainte pentru a-l cuprinde pe nelegiuit. Mulțimea care se afla acolo vuind cerea cu orice chip ca și ceilalți adepți ai doctrinei aducătoare de pierzanie a lui Vasilios să fie aruncați și ei în foc. Dar împăratul nu a îngăduit aceasta și i-a închis în porticurile și galeriile marelui palat; după aceasta

[1] Cf. Daniil, III, 19 și urm.

spectacolul s-a sfîrșit. Mai tîrziu, acești atei au fost duși într-o altă închisoare care oferea mai mare siguranță și, zăcînd acolo multă vreme, au murit în cele din urmă în necredința lor[1]. 5. Aceasta a fost ultima faptă și realizare care a încheiat acele îndelungi încercări și truda împăratului. Căci [domnia sa] a fost o inovație și un act de mare curaj. Mă gîndesc că cei care au trăit în timpul său, sau cei apropiați lui, se minunează încă și acum, astfel încît ajung să creadă că întîmplările la care au fost martori nu erau adevărate, ci vreun vis sau vreo închipuire. Căci în timpul cînd, după urcarea pe tron a lui Romanos Diogenes, barbarii au trecut granițele imperiului romeilor și de cînd, de la primii pași, ca să zic așa, acest împărat a făcut expediția nenorocoasă împotriva lor[2] și pînă la domnia tatălui meu, puterea acestor barbari nu a mai putut fi stăvilită, iar săbiile și lăncile lor se ascuțeau împotriva creștinilor, astfel că au fost mereu lupte, războaie și măceluri. Cetățile erau distruse, provinciile prădate și tot pămîntul romeilor era pătat de sîngele creștinilor. Unii piereau în chip nenorocit de săgeți sau de lăncii, alții erau smulși dintre ai lor și tîrîți prizonieri în cetățile Persiei. Groaza îi stăpînea pe toți și se grăbeau

[1] Bogomilismul nu a dispărut cu totul după măsurile represive luate de Alexios Comnenul. În 1140 sinodul constantinopolitan condamna scrierile lui Constantin Chrysomalos pentru ideile bogomile pe care le conțineau. În 1143 au fost depuși din scaun doi episcopi capadocieni care au aderat la bogomilism, iar în 1147 a fost depus chiar patriarhul ecumenic Kosmas al II-lea, sub acuzația de a-l fi protejat pe bogomilul Neofit, cf. Vernet, citat de Leib, III, p. 228–229.

[2] Scriitoarea se referă la turcii selgiucizi și la catastrofala înfrîngere a bizantinilor la Mantzikert, în 1071, cînd împăratul Roman al IV-lea Diogenes este capturat de sultanul Alp Arslan (1063–1072).

să se adăpostească de pericolele care îi amenințau în peșteri și în păduri, prin munți și dealuri. Între ei, unii plîngeau pentru tot ce sufereau cei duși în Persia; cei ce erau liberi, dacă vreunii mai rămîneau între granițele romeilor, oftînd adînc, jeleau care un fiu, care o fiică; unul se văita de moartea timpurie a unui frate, altul de cea a unui nepot și, asemenea femeilor, plîngeau cu lacrimi fierbinți. Nu exista nici o întîmplare lipsită de lacrimi și gemete. Nici un împărat, în afară de cîțiva, ca Tzimiskes[1] și împăratul Vasilios[2], din vremea aceea și pînă la tatăl meu, n-a îndrăznit de fel să atingă cu vîrful piciorului pămîntul Asiei.

XI. Dar de ce să mai vorbesc despre acestea? Îmi dau seama că mă îndepărtez pe nesimțite de drumul meu, pentru că subiectul scrierii pe care mi-am pus în gînd să o fac mă silește la o luptă de două ori grea, să istorisesc și să aduc în același timp în fața ochilor tragedia care s-a abătut asupra împăratului și să descriu încercările sale pe de o parte, iar pe de alta să arăt într-o monodie tot ce i-a măcinat sufletul. Acum voi istorisi moartea sa și sfîrșitul oricărei fericiri pe pămînt. Totuși, îmi amintesc încă unele cuvinte ale tatălui meu, care vroia să renunț la această povestire și mă îndemna la cîntece de jale și vaiete. Căci îl auzeam ades, îl auzeam mustrînd-o pe mama mea, împărăteasa, care poruncise învățaților să scrie o istorie pentru a lăsa urmași-

[1] Ioan I Tzimiskes (969–976).

[2] Vasile al II-lea supranumit Bulgaroctonul. Este evident tonul hiperbolic, exagerat al Anei Comnena. Ioan I Tzimiskes și mai ales Vasile al II-lea sînt cunoscuți ca mari strategi, purtători de războaie victorioase. În acest sens ei deveniseră tipuri exemplare de împărați-soldați.

lor suferințele acestuia[1], precum și numeroasele fapte de vitejie și bătălii, în loc să se vaiete asupra lor și să-l plîngă pentru nenorocirile care îl loviseră. 2. Nu trecuse încă un an și jumătate de cînd se întorsese împăratul din expediție, cînd o altă boală îngrozitoare l-a lovit, prinzîndu-l în plasa ei dătătoare de moarte; și dacă trebuie să spun adevărul, aceasta a fost deplina nenorocire și distrugere. Pentru că importanța subiectului o cere, cum i-am iubit mult pe tatăl și pe mama mea încă din leagăn, vreau să trec aici peste legile istoriei și să vorbesc, deși nu vreau cu nici un chip să o fac, despre sfîrșitul împăratului. Avuseseră loc curse de cai și, din pricina vîntului puternic care sufla atunci, umorile au dat înapoi, ca să zic așa și, retrăgîndu-se dinspre extremități, s-au localizat la unul din umeri. Cei mai mulți medici nu au văzut defel pericolul care ne amenința de aici. Kallikles Nikolaos[2], căci așa se numea, ne-a prezis totuși suferințe îngrozitoare și a arătat că se temea să nu le vadă trăgîndu-se dinspre umeri și luînd-o pe altă cale, aducînd bolnavului un pericol de neînlăturat; pe vremea aceea nu l-am crezut, pentru că nu vroiam. 3. Nici un medic nu s-a gîndit atunci, în afară de Kallikles, să le elimine prin purgativ. Dar corpul său nu era obișnuit să ia purgative, căci el era cu totul nedeprins cu leacurile. Astfel, cei mai mulți medici, și în special Pantechnes Mihail[3], n-au îngăduit nici

[1] Printre alții însuși ginerele Irinei, soțul Anei, Nikephoros Bryennios a fost însărcinat să alcătuiască o istorie a domniei lui Alexios Comnenul, cea continuată de *Alexiada*.

[2] Cunoscut medic și poet din vremea lui Alexios Comnenul. I s-a atribuit, printre altele, cunoscuta satiră în stil lucianesc *Timarion*.

[3] Pantechnes a fost elevul lui Teofilact al Ohridei. S-a păstrat scrisoarea prin care fostul său profesor îl felicita pentru numirea în funcția de medic al împăratului.

un purgativ. Dar Kallikles, care prevedea ce se va întîmpla, le-a vorbit grav: „Acum materia, retrăgîndu-se de la extremități, a ajuns la umăr și la gît; curînd, dacă nu este scoasă prin purgative, va cuprinde fiecare organ vital sau chiar inima și va da naștere unui rău de nevindecat". Căci eram acolo și eu din porunca stăpînei mele, pentru a asculta sfatul medicilor; am auzit ce spuneau și, în ce mă privește, eram de aceeași părere cu Kallikles. Totuși, părerea celor mai mulți a învins. După ce au stăpînit trupul împăratului un număr obișnuit de zile, umorile au dispărut treptat și bolnavul și-a recăpătat sănătatea. 4. Dar nu trecuseră încă șase luni și l-a ajuns o boală dătătoare de moarte[1], pricinuită pesemne de marea oboseală pe care i-o dădeau treburile zilei și mulțimea grijilor conducerii. L-am auzit discutînd adesea cu împărăteasa și, vorbind, ca să zic așa, în fața ei, despre boala sa: „Ce-ar putea fi durerea aceasta pe care o am cînd respir? Căci vreau să respir adînc și cu forță, ca pentru a înlătura apăsarea pe care o încerc pe inimă; deseori încerc și nu pot nici măcar o dată să scap de o cît de mică parte din greutatea aceasta care mă copleșește. În rest este ca un bolovan foarte greu care apasă pe inima mea

[1] Căzînd la pat la 18 luni după expediția din 1116 împotriva turcilor, restabilit aparent vreme de șase luni, Alexios intră în faza fatală a bolii în august 1118, murind în ziua de 15 a acestei luni. Urmează deci că primele simptome s-au arătat prin ianuarie-februarie 1118, cf. Chalandon, p. 275, n. 1. Medici contemporani au încercat să diagnosticheze boala împăratului bizantin după relatările Anei. Dr. Verdun, citat de Leib, III, p. 232—236, vorbește despre un cancer cu evoluție rapidă, la început scapulo-toracic, apoi generalizat. C. Alexandrides, citat de Liubarski, n. 1585, susține, mai recent, că ar fi vorba de trei maladii conjugate: podagră, insuficiență cardiacă și infarct. La rugămintea noastră, Dr. D. Badalexi a diagnosticat boala: insuficiență cardio-renală.

și îmi taie respirația drept la mijloc; nu înțeleg nici cauza, nici începutul acestei suferințe care se află în mine. Și vreau să-ți mai spun ceva, sufletul meu iubit, ție, care ești părtașă la suferințele și la gîndurile mele; mi se întîmplă ades să casc și, cînd trag aerul, respirația mi se taie și îmi pricinuiește o mare durere. Ce ar putea fi această nouă încercare care mă ajunge? Dacă știi, spune-mi tu." 5. Cînd împărăteasa asculta acestea și afla din gura lui cît îndura, i se părea că suferă ea și că i se întrerupe respirația din pricina asfixiei, într-atît era întristată de suferințele împăratului. De mai multe ori a chemat medicii cei mai pricepuți; îi îndemna să cerceteze cu grijă natura bolii și cerea să afle cauzele apropiate și îndepărtate. Ei puneau mîna pe vine, mărturiseau că văd tot felul de anomalii, dar nu-și dădeau seama care era cauza. Nu știau însă că regimul împăratului, în loc să fie delicat, era foarte sobru și frugal, așa cum trebuie să fie cel al atleților și al soldaților, pentru a preveni o mișcare a materiilor din pricina unui regim prea bogat; astfel încît își închipuiau o altă cauză a acestei apăsări și spuneau că pricina imediată a suferinței era truda continuă în treburile sale, cu griji neîncetate, unele după altele; de aceea inima se încălzise și atrăgea spre ea din restul corpului tot ceea ce era de prisos. 6. De atunci răul care îl cuprinsese pe împărat nu i-a mai trecut și nu i-a lăsat nici un răgaz și îl sufoca asemenea unui laț. În fiecare zi acest rău înainta, astfel încît îl ataca nu cu întreruperi, ci încontinuu, fără pauză; de aceea împăratul nu mai putea să se întindă pe o parte și nu mai era în stare să respire fără efort. Au fost

atunci chemați toți medicii și li s-a cerut să se consulte asupra bolii împăratului, dar aveau păreri diferite și nu erau de acord; fiecare dădea un diagnostic și, potrivit diagnosticului său, încerca un tratament. Dar, fie că era așa, fie că era altfel, starea împăratului rămînea foarte gravă, căci nu putea să respire liber nici o clipă. Era silit să se ridice în picioare pentru a putea respira; dacă, din întîmplare, se întindea pe spate sau pe o parte, vai lui, se sufoca. Nu mai putea să lase să intre sau să iasă nici un firicel din aerul din afară prin inspirație sau expirație. Cînd somnul se îndura de el și venea, era în primejdie să se sufoce, astfel că tot timpul, și cînd veghea și cînd dormea, îl amenința pericolul asfixiei. 7. Cum nu i se dădea nici un purgativ, s-au gîndit la o sîngerare din venă și i s-a făcut o incizie la încheietura brațului, dar nu i-a adus nici o ușurare și s-a văzut în aceeași stare, respirînd foarte greu și fiind oricînd în pericol ca, făcînd un mic efort de respirație, să-și dea sufletul în mîinile noastre. A fost totuși o îmbunătățire în starea lui după un leac cu piper, pe care i l-au dat. Noi, de fericire, nu știam cum să ne mai arătăm bucuria și înălțam rugăciuni de mulțumire lui Dumnezeu. Dar totul era numai o iluzie, căci a treia sau a patra zi, împăratului i-au revenit dintr-odată sufocările, cu aceeași apăsare pe plămîni. Mă întreb chiar dacă suferința lui nu s-a înrăutățit din pricina acelei băuturi, care a răspîndit umorile fără să le poată distruge și le-a lăsat să intre în golurile arterelor, agravîndu-i starea. 8. De acum înainte nu i-a mai fost deloc cu putință să găsească un fel de a se întinde în voie, căci boala atinsese

un punct culminant. Împăratul petrecea noaptea fără somn; de seară și pînă dimineața, nu lua nimic de mîncare fără suferință, chiar lucruri care ar fi putut ajuta la salvarea sa. De multe ori, sau mai degrabă mereu, am văzut-o pe mama mea veghind toată noaptea lîngă împărat; era în spatele lui, pe patul său și îl sprijinea cu mîinile ei, pentru a-i ușura în vreun fel respirația. Lacrimile îi curgeau din ochi mai bogate ca apele Nilului. Toate îngrijirile pe care i le aducea zi și noapte, toată osteneala pe care și-o dădea devotîndu-se ca să-l îngrijească, să-l așeze și să-l ridice, aranjînd în fel și chip așternutul, nu poate fi descrisă. Dar nu era nici un mijloc care să-i aducă cea mai mică ușurare împăratului, căci un laț îl urmărea, ca să zic așa, tot timpul sau, mai degrabă, îl însoțea strîngîndu-l mereu. 9. Cum boala sa era fără vindecare, împăratul a fost dus în partea de sud a palatului. Avînd această apăsare pe piept, găsea puțină ușurare în mișcare, și împărăteasa a făcut astfel încît această mișcare să fie continuă; punînd un lemn la capul și altul la picioarele patului împărătesc, a poruncit să fie ridicat și purtat de oameni care se schimbau cu rîndul, făcînd această muncă pentru împărat. De aici, el a fost dus apoi, din marele palat, la cel de la Mangana. Cu toate acestea sănătatea împăratului nu s-a îmbunătățit. Cînd împărăteasa a văzut că boala înainta mereu, pierzînd orice nădejde în ajutorul omenesc, a început să înalțe spre Dumnezeu rugi și mai arzătoare; în toate bisericile a pus să se aprindă o mulțime de lumînări, să se cînte încontinuu numai imnuri și a împărțit fără încetare daruri în bani celor ce locuiau pretutindeni pe uscat sau la țărmul mării. I-a

rugat mult să facă rugăciuni necurmate pe toți călugării care trăiau în munți și în peșteri, ca și pe aceia care duceau prin alte părți o viață singuratică: i-a îmbogățit prin daniile sale pe toți cei bolnavi, pe deținuții din închisori sau pe cei în mizerie, chemîndu-i deopotrivă să se roage pentru împărat. Cînd pîntecul împăratului s-a umflat, astfel că era peste măsură de mare[1] și i s-au umflat și picioarele, deși febra cuprinsese tot trupul împăratului, unii medici au socotit atunci că sînt bune cauterele, fără să dea prea multă atenție febrei. Dar orice tratament era fără folos, inutil; cauterul nu a fost bun cîtuși de puțin, pîntecul a rămas la fel și respirația era tot anevoioasă. Umorile, ca și cum ar fi avut alt izvor, au pătruns în omușor și au atacat ceea ce asclepiazii[2] numesc palatul gurii; gingiile s-au inflamat și ele, s-a îngroșat gîtul și s-a umflat și limba, astfel încît căile prin care trebuie să treacă hrana s-au strîmtat într-atît încît aproape s-au închis la capăt și ne amenința nenorocirea să nu se mai poată hrăni în nici un fel și neputința de a primi mîncarea. Totuși Dumnezeu știe că eu mă ocupam cu cea mai mare grijă de hrana lui și în fiecare zi îi aduceam cu mîinile mele mîncarea, străduindu-mă să o fac sub formă de poțiune. 11. Dar toate leacurile pentru vindecarea umflării păreau [fără folos] și

[1] Aici începe f. 243v a manuscrisului *Coislinianus* 311, care cuprinde versiunea optimă a ultimei cărți a *Alexiadei*. Din păcate, de la această filă înainte manuscrisul este foarte deteriorat — de unde numeroasele lacune din text, v. ... .

[2] Adică „discipoli ai lui Asclepios", zeul medicinii. Ana Comnena folosește acest termen prețios pentru a-i desemna pe medici.

toate, îngrijirile, ale noastre și ale medicilor... s-au dovedit [zadarnice]. Erau unsprezece zile de cînd boala împăratului era în ultima fază; a ajuns la culme, punîndu-l în pericol, cînd starea sa s-a agravat [și mai mult] din pricina unei diarei. Unele după altele suferințele ne copleșeau acum. Nu mai era nicăieri nici o speranță, nici în asclepiazi, nici în noi, care ne osteneam pe lîngă împărat nici ...; toate prevesteau nenorocirea. 12. De acum încolo nu am mai avut decît hulă și furtună; dezordinea domnea în treburile statului, groaza și primejdia erau deasupra capetelor noastre. Totuși, în mijlocul pericolelor care ne amenințau, Augusta își păstra calmul; atunci mai ales a arătat ea tărie, căci își stăpînea jalea puternică și stătea ca un atlet olimpic, luptînd împotriva unor dureri atît de ascuțite. Căci avea sufletul rănit și inima sfîșiată văzîndu-l pe împărat care era într-o asemenea stare, dar se stăpînea și răbda în fața acestor suferințe îngrozitoare; deși primise lovituri de moarte și durerea o ajungea pînă în măduva oaselor, rezista totuși. Lacrimile însă îi curgeau șiroaie; frumusețea chipului ei se vestejise și era cu sufletul la gură. 13. La 15 august[1] (era atunci joia săptămînii, ziua în care se celebrează Adormirea stăpînei noastre preacurate, Maica Domnului), cîțiva asclepiazi au uns cu mir capul împăratului, socotind că e bine aceasta, dar apoi au plecat acasă la ei, nu cu vreun motiv, nici pentru că aveau ceva grabnic de făcut, ci pentru că știau că este apropiat sfîrșitul care îl amenința pe împărat. Erau cei trei medici de frunte: incomparabilul Nikolaos Kallikles, Mihail Pantechnes, care-și datorează porecla familiei sale, și ... libos Mihail, eunucul. Împărăteasa, înconjurată de rudele care vroiau să o silească să se hrănească ... ea, care nu avusese parte cîtuși de puțin de somn ... petrecînd fără răgaz nopți întregi ... ca să-l îngrijească pe împărat ... avea de gînd să se supună. Dar cînd o ultimă pierdere de cunoștință a împăratului a venit, a înțeles, după ce a ascultat îngrijorată ... că viața ... și s-a aruncat pe ... jelindu-se fără încetare, lovindu-se în piept, [văitîndu-se] de nenorocirile care o copleșeau astfel. [Ar fi vrut] să-și dea sufletul pe loc, dar nu putea. 14. Împăratul, deși era pe moarte și copleșit de suferință ca și cînd ar fi fost mai tare decît moartea însăși ... era neliniștit din pricina împărătesei și încerca, împreună cu [una] din fiicele sale să-i mai potolească această desperare. Era a treia în ordinea nașterii, porphyrogeneta Evdokia[1]. Căci Maria, arătîndu-se ca o altă Marie,[2] deși atunci nu era așezată la picioarele stăpînului meu, ci la cap, pentru a-l susține, încerca să-i dea să bea apă dintr-un vas, și nu dintr-o cupă, pentru ca să nu-i mai fie atît de greu la înghițit, căci cerul gurii, limba și gîtlejul îi erau umflate. Atunci el i-a dat cu mintea limpede îndemnuri întăritoare și bărbătești, poate ultimele, spunîndu-i: „De ce te lași astfel tîrîtă de durerea sfîrșitului nostru

---

[1] 15 august 1118.

[1] Evdochia, soția lui Constantin Iasites, se despărțise de soțul ei și se retrăsese în mănăstire.

[2] Maria, căsătorită cu Constantin Euphorbenos Katakalon este comparată de Ana Comnena, destul de îndrăzneț, cu Fecioara Maria în momentul în care Hristos moare pe cruce, cf. Ioan, XIX, 25 urm.

şi sileşti să ne ajungă mai devreme moartea apropiată? Nu vrei să te gîndeşti la tine şi la relele îngrozitoare care amenință, în loc să te laşi astfel cufundată în oceanul întristării care vine peste tine?" Dar, spunîndu-i acestea, împăratul sfîşia şi mai mult rana nenorocirii ei. 15. Eu eram pradă unor simţăminte diferite şi, jur pe Dumnezeu, care le vede pe toate, jur prietenilor mei în viaţă precum şi oamenilor care vor citi mai tîrziu această lucrare că nu preţuiam mai mult decît nebunii, căci eram cu totul pradă durerii mele. În momentele acelea, părăsind studiile de filozofie sau de elocinţă, mă ocupam cînd de tatăl meu şi de [îngrijirile] pe care i le dădeam [observînd] bătăile pulsului şi supraveghind respiraţia împăratului, cînd mă întorceam către mama mea ca s-o încurajez. Dar, ... nici părţile nu mai puteau fi de fel vindecate ... . Împăratul nu-şi revenea din ultimul leşin şi sufletul Augustei se grăbea să plece odată cu cel al împăratului. 16. Astfel se petreceau lucrurile ... şi, într-adevăr, după cuvintele psalmului[1], mă [cuprindeau] atunci durerile morţii. Atunci am simţit că îmi pierdeam minţile ... căci înnebuneam şi nu mai ştiam ce să fac şi încotro să mă îndrept, văzînd-o pe împărăteasă scufundată în oceanul durerii ei şi pe împărat, cu leşinurile lui continue, care se apropia de ultimul ceas al vieţii sale. Totuşi, cînd şi-a revenit din a doua sincopă cu ajutorul apei reci şi al esenţei de trandafiri cu care îl stropea preaiubita mea soră Maria, a poruncit să i se facă la fel şi împărătesei. Din nou a căzut în al treilea leşin ...

[1] Cf. *Psalmul* XVII, 5–6.

şi părerea celor ce-i îngrijeau trupul, a fost că e mai bine să schimbe locul patului împărătesc ... şi l-am dus pe împărat, culcat, într-o altă parte a palatului unde erau cinci caturi, în speranţa că respirînd un aer mai curat îşi va reveni. Căci partea aceasta era cu faţa la nord şi încăperile nu aveau nicăieri uşi. 17. Între timp urmaşul la tron[1] [plecase în taină la] locuinţa sa; îşi dăduse seama de ... a împăratului şi, ieşind repede, s-a dus în grabă [la] marele palat. Cetatea atunci ... căci era într-o mare tulburare ... totuşi nu deplină ... . Atunci împărăteasa, plîngînd, a spus: „Să lăsăm totul, plînsul, diadema, stăpînirea împărătească şi toată puterea, tronurile, şi conducerea şi [să începem] cîntecul de jale." Mă alăturam şi eu jelaniei ei şi îi împărtăşeam durerea dispreţuind totul ... şi se zbăteau scoţînd gemete. [Dar] am făcut-o să-şi revină, căci împăratul îşi dădea sufletul şi, cum se spune, era în agonie. 18. La căpătîiul său împărăteasa se aruncase la pămînt, încă înveşmîntată ... şi ... cu încălţările de

[1] Este vorba de Ioan, viitorul împărat Ioan al II-lea Comnenul (1118–1143), fratele Anei Comnena. Episodul stingerii din viaţă a lui Alexios şi al transmiterii puterii imperiale a fost înfăţişat diferit de Zonaras, XVIII, 28 şi Nichita Choniates, ed. Dieten, p. 4–8. Se pare că, avînd şi consimţămîntul tatălui său, care i-ar fi încredinţat şi inelul cu sigiliul personal, Ioan ar fi reuşit să pătrundă în Palatul cel Mare, după ce a fost în grabă încoronat, înainte de moartea lui Alexios. Au fost astfel zădărnicite acţiunile Anei şi ale mamei ei, Irina, care voiau să aşeze pe tron pe cezarul Nikephoros Bryennios, soţul scriitoarei. După Choniates, Irina, indignată de complicitatea soţului muribund, i-ar fi adresat cuvinte aspre de reproş chiar pe patul morţii. Nu ne putem da seama cum se prezenta în forma ei originară relatarea Anei însăşi, întrucît textul are numeroase lacune, poate neîntîmplătoare. V. şi *Introducerea*.

purpură ...; era atins de aripa morții și nu putea ... congestia inimii. Unii [dintre asclepiazi] se întorseseră și au mai stat o clipă cercetînd pulsul împăratului ... apoi bătăile arterei [au slăbit] ... totuși ascundeau clipa fatală și ... și, în ciuda aparențelor, dădeau speranțe de mai bine. Făceau astfel intenționat, căci știau că atunci cînd împăratul va înceta din viață, împărăteasa își va da ultima suflare. Dar această împărăteasă inteligentă nu știa dacă să-i creadă sau nu. Avea încredere în ei, pentru că îi cunoștea demult ca oameni pricepuți, dar nu se încredea pe deplin, pentru că vedea că viața împăratului atîrna de un fir de păr. Era cu sufletul la gură și mă privea ades; aștepta oracolul meu, așa cum obișnuia și în alte clipe grele și era neliniștită de ce aveam să-i spun. Maria, stăpîna mea și cea mai dragă dintre surori, podoaba familiei noastre, femeie tare, cetate a virtuții, stătea între împărăteasă și împărat; cu mîneca hainei ei o împiedica să vadă chipul împăratului. 19. Eu mi-am pus mîna dreaptă încă o dată pe încheietura mîinii lui și am cercetat bătăile pulsului, în vreme ce [[împărăteasa] își ducea des mîinile la cap [pentru a-și ridica] vălul (în împrejurarea în care se afla [vroia] să-și schimbe veșmintele împărătești), dar de fiecare dată am oprit-o, crezînd că simt puțină tărie în puls. Mă înșelam ... căci nu era tărie ce simțeam eu ... ci deoarece marele ..., al respirației ... în timp ce arterele și plămînii nu îl mai slujeau. Am lăsat să cadă mîna împăratului și ... către împărăteasă ... Am pus din nou mîna ... pe încheietură ... oprirea pulsului. Ea îmi făcea des semn, căci vroia să-i spun starea pulsului. Cînd am pus mîna încă o dată ...

văzînd că [tot] ce era tărie se stingea cu încetul și că circulația sîngelui în artere se oprise în cele din urmă, întorcînd capul ..., ostenită și slăbită, am privit în pămînt, fără să spun nimic, apoi mi-am dus mîinile la ochi și, trăgîndu-mă un pas înapoi, am izbucnit în hohote de plîns. Împărăteasa a înțeles ce însemna aceasta și, cu totul desperată, a scos deodată un mare strigăt de durere, care a răsunat pînă departe. 20. Cum să descriu catastrofa care a cuprins pămîntul întreg, sau cum să-mi plîng nenorocirile mele? Ea și-a luat vălul împărătesc și cu un cuțitaș și-a tăiat părul aproape de la rădăcină; apoi și-a scos din picioare [încălțările] de culoarea purpurei și a cerut [încălțări] negre, obișnuite. Cînd a vrut să schimbe și purpura cu un veșmînt negru, nu s-a găsit nici o haină la îndemînă. Doar cea de-a treia soră a mea[1] avea veșminte potrivite momentului și împrejurării, căci îndurase de curînd încercarea văduviei; împărăteasa le-a luat, s-a îmbrăcat cu ele și și-a pus un văl simplu, întunecat, pe cap. Între timp, împăratul a încredințat sufletul său sfînt lui Dumnezeu și soarele meu a apus ...[2]. Cei ce nu erau cuprinși de durere gemeau, se loveau în piept și, scoțînd un vaiet lung, înălțau spre cer glasurile lor, căci îl plîngeau pe binefăcătorul lor care le ... tot ... 21. Iar eu [chiar și acum] mă întreb dacă mai sînt în viață, dacă scriu și istorisesc moartea împăratului; îmi trec mîna peste ochi ca să mă asigur că ceea ce spun acum nu este un vis, sau dacă nu vis, o

[1] Este vorba de Teodora, precum reiese din text, văduvă. Nu se știe însă cu cine a fost căsătorită înainte de moartea lui Alexios. Ulterior s-a recăsătorit cu Constantin Anghelos.
[2] În noaptea de 15 spre 16 august 1118.

iluzie și o rătăcire, o închipuire străină și monstruoasă căreia i-am căzut pradă. Cum oare, cînd el a dispărut, să mă mai număr printre cei vii? Sau cum de nu mi-am dat sufletul și eu, sau cum de nu am încetat din viață atunci cînd și-a dat sufletul, și cum de nu am murit, pierzîndu-mi simțurile! Dacă nu mi s-a întîmplat aceasta, cum de nu m-am aruncat de pe vreo înălțime, cum de nu m-am azvîrlit în valurile mării? Mi-am amintit viața mea cu marile ei nenorociri .... Nu există suferință sau încercare trimisă de Dumnezeu, cum se spune în tragedii,[1] a cărei povară să nu o pot îndura. Astfel, Dumnezeu a făcut din mine un refugiu pentru mari nenorociri. Am pierdut steaua atît de mare a universului, pe marele Alexios, al cărui suflet stăpînea, într-adevăr, trupul său nenorocit. 22. S-a stins și acea mare lumină sau mai degrabă acea lună luminoasă, gloria Orientului și a Occidentului prin nume și fapte, împărăteasa Irina.[2] Totuși, noi trăim și respirăm. Apoi, unele după altele, au urmat celelalte suferințe; după ce au venit asupra noastră mari nenorociri și uragane, am ajuns să vedem culmea însăși a tuturor relelor, moartea cezarului,[3] și am rămas în viață, în timp ce se petreceau asemenea nenorociri. Căci după cîteva zile, suferințele fiind mai puternice și știința arătîndu-se învinsă, m-am lăsat pradă unui ocean de descurajare și, în cele din urmă, am ajuns să mă mînii numai pentru că mi-a rămas sufletul în trup. Dacă, așa cum se pare, nu aș fi fost din oțel sau dăruită cu altă natură ... și ca să zic așa, străină de mine, aș fi pierit imediat. 23. Dar, deși trăiesc, am murit de o mie

[1] Cf. Euripide, *Oreste*, 2.
[2] Irina a murit, se pare, în 1133. Polemis, p. 71–72, crede că în 1123. Bibliografia chestiunii la Polemis, loc. cit.
[3] Nikephoros Bryennios a murit în 1136.

de ori. Știu, căci am auzit povestindu-se, acea minunată istorie a Niobei, preschimbată în piatră de durerea ei ... . Apoi, chiar după această schimbare care a transformat-o în natură [lipsită de simțire], suferința ei a rămas fără moarte chiar și în această natură lipsită de simțire. Dar eu, de fapt, sînt mai [nenorocită] decît ea, pentru că după [ultimele] nenorociri, și cele mai mari, am rămas în viață ca să mai îndur și altele... . Ar fi fost mai bine pentru mine să fi fost prefăcută în stîncă fără viață ... . Am rămas cu lacrimile care îmi curg, devenită astfel nesimțitoare la nenorocirile mele ... . Să sufăr asemenea rele îngrozitoare și să mă văd la palat suportînd [o purtare] de neîndurat din partea oamenilor, aceasta este o nenorocire mai rea decît suferințele Niobei... . Aceste chinuri îngrozitoare, după ce au ajuns la culme ... au încetat. 24. După moartea celor doi împărați, pierderea cezarului și chinurile acelora ar fi fost de ajuns să-mi macine sufletul și trupul, dar acum, asemenea fluviilor care curg de pe munții înalți ... valurile nenorocirilor mele ... într-un singur șuvoi care trece pe sub casa mea și care o cuprinde ... Să încheiem, așadar, această istorie, ca un cumva, scriind despre suferințele noastre, să ne umplem de și mai multă amărăciune.

CUPRINS

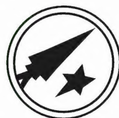
Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

